Curs universitar

Valerian Cioclei

Manual de criminologie

Ediția 8

Valerian Cioclei

Manual de criminologie

Ediţia 8

- revizuită şi adăugită -

AVERTISMENT!

Având în vedere amploarea luată de fenomenul fotocopierii lucrărilor de specialitate, mai ales în domeniul Dreptului, atragem atenţia că, potrivit art. 14 şi 196 din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor şi drepturile conexe, republicată, reproducerea operelor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe, dacă respectiva reproducere a fost efectuată fără autorizarea sau consimţământul titularului drepturilor recunoscute de legea menţionată, constituie infracţiune şi se pedepseşte cu închisoare sau cu amendă. Prin reproducere, conform legii, se înţelege realizarea, integrală sau parţială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloace şi sub orice formă.

Nu vă faceţi părtaşi la distrugerea cărţii!

Editura C.H. Beck este acreditată CNATDCU şi este considerată editură cu prestigiu recunoscut.

Manual de criminologie
Valerian Cioclei

Copyright © 1999, 2003, 2005, 2007, 2011, 2016, 2018, 2019 – Editura C.H. Beck

Toate drepturile rezervate Editurii C.H. Beck.
Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul scris al Editurii C.H. Beck.
Drepturile de distribuţie în străinătate aparţin în exclusivitate editurii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CIOCLEI, VALERIAN
Manual de criminologie / Valerian Cioclei. –
Ed. a 8-a, rev. - Bucureşti : Editura C.H. Beck, 2019
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-18-0864-9

343.9(075.8)

Editura C.H. Beck
Calea Plevnei, nr. 172, et. 3-4, Sector 6, Bucureşti
Tel.: 021.410.08.47; 021.410.08.09
021.410.08.73; 021.410.08.46
Fax: 021.410.08.48
E-mail: comenzi@beck.ro

Redactor: Andreea Stănciulescu
Tehnoredactor: Cătălin Mantu

Cuprins

Prefață IX

Abrevieri XI

Introducere 1
Destinația și cadrul lucrării 1
Problematica lucrării 2
Planul general 2

PARTEA I. CERCETAREA CRIMINOLOGICĂ 3
Problematică 5
Plan 5

Capitolul I. Obiectul cercetării criminologice 6
Problematică 6
Plan 7
Secțiunea 1. Fenomenul criminal – un prim obiect al cercetării criminologice 7
§1. Crima 8
§2. Criminalul 17
§3. Criminalitatea 19
Secțiunea a 2-a. Practica anticriminală – al doilea obiect al cercetării criminologice 28
§1. Dublul caracter al cercetării criminologice 28
§2. Conținutul practicii anticriminale 30

Capitolul II. Modalități de cunoaștere, procedee, finalitate în cercetarea criminologică 32
Problematică 32
Plan 32
Secțiunea 1. Modalități de cunoaștere în cercetarea criminologică 32
§1. Cunoașterea descriptivă 33
§2. Cunoașterea cauzală 34
§3. Cunoașterea dinamică 36
§4. Cunoașterea axiologică 36
Secțiunea a 2-a. Procedee în cercetarea criminologică 37
§1. Metode 38
1.1. Metode generale 38
1.2. Alte metode; clasificări diverse 40
§2. Tehnici 41

Secţiunea a 3-a. Finalitatea cercetării criminologice 46
§1. Scopul cercetării criminologice 46
§2. Funcţiile cercetării criminologice 47

Capitolul III. Definirea criminologiei **48**
Problematică 48
Plan 48
Secţiunea 1. Domeniul criminologiei 48
§1. Dreptul penal şi criminologia 50
§2. Politica anticriminală şi criminologia 51
§3. Controlul fenomenului criminal 53
Secţiunea a 2-a. Definiţia criminologiei 54

PARTEA A II-A. CRIMINOLOGIA ETIOLOGICĂ. PRINCIPALELE TEORII CAUZALE **57**

Definiţia criminologiei etiologice **59**
Problematică 60
Plan 60

Capitolul I. Primele explicaţii cu privire la fenomenul criminal **61**
Problematică 61
Plan 61
Secţiunea 1. Beccaria, precursor al gândirii criminologice 61
§1. „Despre delicte şi pedepse" – conjunctură 62
§2. Principalele idei din Tratatul lui Beccaria 64
§3. Actualitatea ideilor lui Beccaria 69
§4. Dimensiunea criminologică 71
Secţiunea a 2-a. Principalele şcoli criminologice 72
§1. Şcoala geografică (sau cartografică) 72
§2. Şcoala lyoneză 74
§3. Şcoala socialistă 75
§4. Şcoala interpsihologică 77
§5. Şcoala sociologică 79

Capitolul II. Pozitivismul italian **81**
Problematică 81
Plan 81
Secţiunea 1. Premisele pozitivismului italian 82
Secţiunea a 2-a. Cesare Lombroso (1835-1909). Teoria anormalităţii biologice 84
§1. Etapele teoriei anormalităţii biologice 85
§2. Importanţa operei lombrosiene 88
Secţiunea a 3-a. Raffaele Garofalo (1851-1934). Teoria anormalităţii morale 89
§1. Teoria anormalităţii morale 90
§2. Importanţa operei lui Garofalo 92

Secţiunea a 4-a. Enrico Ferri (1856-1929). Teoria anormalităţii bio-psiho-sociale 93
§1. Teoria anormalităţii bio-psiho-sociale 94
§2. Importanţa operei lui Ferri 97
Secţiunea a 5-a. Caracteristicile şcolii pozitiviste 99

Capitolul III. Teoriile etiologice moderne 100
Problematică 100
Plan 100
Secţiunea 1. Teoriile psiho-biologice 101
§1. Teoria bio-tipologică 101
§2. Teoria inadaptării bio-psihice 102
§3. Teoria constituţiei criminale 104
§4. Teoria genetică 106
Secţiunea a 2-a. Teoriile psiho-sociale 109
§1. Teoria asociaţiilor diferenţiate 110
§2. Teoria conflictelor de culturi 112
§3. Teoria anomiei 114
§4. Teoria angajamentului 116
Secţiunea a 3-a. Teoriile psiho-morale 118
§1. Teoriile psiho-morale de orientare psihanalitică 118
1.1. Contribuţia lui Freud la dezvoltarea gândirii criminologice 118
1.2. Teoria criminalului nevrotic 123
1.3. Teoria personalităţii antisociale 124
§2. Teoriile psiho-morale „autonome" 125
2.1. Teoria instinctelor 125
2.2. Teoria personalităţii criminale 126

PARTEA A III-A. CRIMINOLOGIA DINAMICĂ. PRINCIPALELE TEORII NONCAUZALE 129

Definiţia criminologiei dinamice 131
Problematică 131
Plan 132

Capitolul I. Trecerea la act ca prelungire a explicaţiilor etiologice 133
Problematică 133
Plan 133
Secţiunea 1. Modele particulare de trecere la act 133
Secţiunea a 2-a. Un model general (modelul „arborelui") 137

Capitolul II. Teoriile dinamice 140
Problematică 140
Plan 140
Secţiunea 1. Teoria „reţinerii" 141
Secţiunea a 2-a. Teoria strategică 144

Capitolul III. Stadiul actual al cunoştinţelor criminologice 147
Problematică........ 147
Plan........ 147
Secţiunea 1. Imposibilitatea unei teorii general valabile 147
Secţiunea a 2-a. Conjugarea diverselor eforturi explicative 157

PARTEA A IV-A. STUDII ŞI ESEURI CRIMINOLOGICE........ 161
Problematică........ 163
Aspecte criminologice privind noile dimensiuni ale terorismului islamist 164
Ucigaşul în serie – repere criminologice........ 181
Arestarea preventivă în cauzele de corupţie – o posibilă Plută a Meduzei? 202
Pedeapsa Girafă 206

Referinţe bibliografice........ 209

Prefaţă

„Nu este suficient ca omul să înveţe o specializare căci el devine astfel o maşină utilizabilă dar nu o personalitate. Este important ca el să dobândească un sentiment, un simţ practic despre ceea ce merită a fi întreprins, despre ceea ce este frumos, despre ceea ce este moralmente drept. Altfel, cu toate cunoştinţele lui profesionale, el se aseamănă mai mult unui câine savant, decât unei creaturi armonios dezvoltate. El trebuie să înveţe a înţelege motivaţiile oamenilor, himerele şi angoasele acestora, pentru a determina propriul rol faţă de cei apropiaţi şi de comunitate. (…)

Excesele sistemului de competiţie şi de specializare prematură, sub falsul pretext al eficacităţii, asasinează spiritul, interzic orice viaţă culturală şi suprimă chiar progresul în ştiinţele viitorului. Este important, în fine, pentru realizarea unei educaţii perfecte, de a dezvolta spiritul critic în inteligenţa unui tânăr. Or, supraîncărcarea spiritului prin sistemul notelor împiedică şi transformă în mod necesar cercetarea în superficialitate şi absenţă a culturii. *Învăţământul ar trebui să fie în felul următor: cel care îl primeşte îl culege ca pe un dar inestimabil dar, niciodată ca pe o constrângere greu de suportat*"[1].

Prezentul Manual de Criminologie este o lucrare construită în etape, confruntată cu multe incertitudini şi ezitări, toate acestea soldate cu corectări şi completări de la o ediţie la alta.

Munca încorporată în această lucrare a avut ca prim obiectiv crearea unei baze de cunoştinţe pentru studenţii facultăţilor de Drept. De aici şi caracterul didactic al lucrării. Deşi sunt cu totul de acord cu opinia marelui savant, citat mai sus, până la inventarea altor criterii de evaluare, examenele, cu sistemul lor de notare, reprezintă un „rău necesar", ca şi manualele ce servesc la pregătirea pentru examene.

Într-o oarecare contradicţie cu primul obiectiv, cel de al doilea obiectiv al lucrării a fost acela de a face, totuşi, din Criminologie o disciplină atractivă, prietenoasă, care să stimuleze *dorinţa de a înţelege* estompând *constrângerea de a şti*. În ce măsură acest al doilea obiectiv a fost atins, doar cititorii pot aprecia.

Valerian Cioclei

[1] *Albert Einstein*, Comment je vois le monde, Ed. Flammarion, Paris, 1979, p. 25.

Abrevieri

A.I.C.	– Annales Internationales de Criminologie (Buletin al Societăţii Internaţionale de Criminologie)
A.U.B.	– Analele Universităţii Bucureşti, Seria Drept
alin.	– alineat
apud	– citat după
art.	– articol
C.pen.	– Codul penal (Legea nr. 286/2009)
C.pen. din 1969	– Codul penal din 1969 (în prezent abrogat)
C.proc.pen.	– Codul de procedură penală (Legea nr. 135/2010)
Ed.	– Editura
ed.	– ediţie
ibidem	– aceeaşi citare (acelaşi pasaj, aceeaşi pagină)
idem	– aceeaşi citare (alt pasaj, altă pagină)
infra	– mai jos
lit.	– literă
M.Of.	– Monitorul Oficial al României, Partea I
n.n.	– nota noastră
nr.	– număr
op. cit.	– opera citată
p.	– pagina
P.U.F.	– Presses Universitaires de France
R.D.P.C. (belge)	– Revue de Droit Pénal et Criminologie (belge) organ al Uniunii belgiene şi luxemburgheze de drept penal
R.S.C.	– Revue de Science Criminelle et de Droit Pénal Comparé
s.n.	– sublinierea noastră
supra	– mai sus
vol.	– volumul

Introducere

Destinaţia şi cadrul lucrării

Prezenta lucrare, după cum şi titlul o indică, încearcă să răspundă unor cerinţe de ordin didactic; ea este destinată, în principal, studenţilor în drept.

Absolvenţii care urmează o formă de pregătire post-universitară, în cadrul căreia se studiază şi disciplina *Criminologie*, pot găsi, la rândul lor, în acest manual, elementele teoretice de bază şi referinţele bibliografice minime, necesare perfecţionării cunoştinţelor în domeniu.

Din anumite puncte de vedere, lucrarea poate prezenta interes şi pentru practicieni, fie pentru cei implicaţi în mod nemijlocit în activitatea de justiţie penală, fie pentru cei angajaţi în diferite activităţi cu caracter social, legate de fenomenul criminal sau deviant. Realizarea unei justiţii penale înţelepte, optimizarea şi umanizarea reacţiei sociale faţă de fenomenul criminal, necesită o raportare permanentă la rezultatele cercetărilor criminologice, mai vechi sau mai noi.

Criminologia acoperă o sferă extrem de vastă de preocupări, fiind o materie interdisciplinară şi nenormativă. Principala dificultate pe care o întâmpină elaborarea unui manual de criminologie este de a opera o selecţie cât mai riguroasă şi concludentă a numărului impresionant de teorii şi opinii rezultate în urma cercetărilor criminologice. În aceste condiţii, în mod inevitabil, prezenta lucrare îşi propune să acopere doar un segment din sfera de preocupări a cercetării criminologice, să opereze o selecţie.

După cum vom preciza la momentul potrivit, cercetarea criminologică are un dublu caracter: fundamental şi aplicativ. Deşi examinarea unor aspecte legate de criminologia aplicativă ar fi mult mai spectaculoasă, trebuie păstrată ordinea firească a lucrurilor. Nu se poate acţiona asupra unui fenomen şi nu se poate înţelege această acţiune, fără a cunoaşte şi a înţelege fenomenul. Prezenta lucrare se va rezuma, aşadar, la abordarea unor probleme legate de criminologia teoretică sau fundamentală, cea care încearcă să permită înţelegerea fenomenului criminal, condiţie necesară pentru o acţiune eficientă asupra acestuia.

Utilitatea cercetării fundamentale, deşi mai puţin evidentă decât cea a cercetării practice (aplicative), nu trebuie desconsiderată. Geneticianul Albert Jacquard, un mare savant şi umanist contemporan, subliniind importanţa cercetării fundamentale, afirma: *„Obiectivul principal al efortului ştiinţific nu este, contrar unei credinţe larg răspândite, eficacitatea în acţiunea asupra universului care ne înconjoară, ci coerenţa în reprezentarea noastră asupra acestui univers; este, înainte de toate, o căutare de luciditate"*[1].

---

[1] *A. Jacquard*, Au péril de la science? – Interrogation d'un généticien, Ed. Seuil, Paris, 1984, p. 12.

Cercetarea criminologică reprezintă şi ea, înainte de toate, un efort de a obţine o imagine cât mai coerentă asupra fenomenului criminal. Această „căutare de luciditate” presupune a lăsa totdeauna un loc pentru îndoială. Inexistenţa unor adevăruri ultime reprezintă marea povară, dar, în acelaşi timp, şi deosebitul farmec al unor discipline, precum criminologia.

Cei care vor căuta în criminologie certitudini vor fi, inevitabil, dezamăgiţi. Dimpotrivă, cei care pot „savura” îndoiala, vor fi atraşi de această disciplină, în care întrebările au fost şi vor fi mereu mult mai numeroase decât răspunsurile.

Problematica lucrării

Raţiuni didactice, dar şi de utilitate în raport cu economia acestui manual, impun abordarea prealabilă a unor probleme de ordin metodologic şi conceptual. Vom încerca să lămurim aceste aspecte, examinând în ce măsură cercetarea criminologică prezintă coerenţa şi consistenţa necesare unei discipline ştiinţifice. Nu vom pleca, aşadar, conform manierei tradiţionale, de la o definiţie abstractă a criminologiei, ci vom încerca să ajungem la o definiţie, construind-o treptat, pe baza unor elemente concrete ce ţin de realitatea cercetării criminologice.

Odată clarificate aspectele de ordin general, ne putem fixa atenţia asupra a ceea ce reprezintă rodul cercetării criminologice, respectiv teoriile criminologice. Considerente de ordin ştiinţific impun împărţirea teoriilor criminologice în două mari categorii: teorii cauzale şi teorii noncauzale. De regulă, doctrina regrupează aceste două categorii de teorii în două subramuri ale criminologiei teoretice: criminologia etiologică şi criminologia dinamică.

Vom aborda, mai întâi, principalele teorii cauzale, care, din punct de vedere cronologic, au prioritate, după care vom examina principalele teorii noncauzale, apărute mai târziu în peisajul criminologic.

În finalul lucrării, ca un posibil exemplu de fructificare a cunoştinţelor de ordin teoretic, sunt regrupate câteva studii şi eseuri criminologice. Am apreciat că acestea sunt relevante, fie pentru conturarea unor forme specifice prin care fenomenul criminal contemporan se manifestă, fie pentru înţelegerea unor carenţe de politică penală.

Planul general

Suntem conduşi, astfel, la structurarea prezentei lucrări în patru părţi, după cum urmează:

Partea I. Cercetarea criminologică

Partea a II-a. Criminologia etiologică. Principalele teorii cauzale

Partea a III-a. Criminologia dinamică. Principalele teorii noncauzale

Partea a IV-a. Studii şi eseuri criminologice

PARTEA I
CERCETAREA CRIMINOLOGICĂ

Problematică

1. Cercetarea criminologică reprezintă un ansamblu de activităţi ştiinţifice, activităţi ce îşi au originea în prima jumătate a secolului al XIX-lea şi care s-au concretizat, de-a lungul timpului, prin elaborarea unui număr foarte mare de teorii.

Înţelegerea corectă a punctelor de vedere extrem de diverse exprimate în teoriile criminologice necesită clarificarea prealabilă a unor aspecte de ordin conceptual. Punctul final al acestor clarificări este reprezentat de încercarea de a găsi un răspuns convenabil la întrebarea: Ce este Criminologia?

Răspunsul pe care îl vom propune în încheierea acestei prime părţi, nu are pretenţia de a fi singurul corect şi complet. El este doar unul dintre răspunsurile posibile, adecvat contextului explicativ din care face parte, având rolul de a sluji drept „ghid provizoriu", pe „traseul" teoriilor criminologice, ce vor fi examinate ulterior. Chiar sub semnul acestui provizorat, formularea răspunsului care ne preocupă nu este simplă. Diversitatea de opinii şi divergenţele existente în doctrină devansează problema definiţiei, manifestându-se inclusiv în legătură cu caracterul ştiinţific al criminologiei. Astfel, dileme de genul: „este sau nu criminologia o ştiinţă?", „este sau nu o ştiinţă autonomă?", „este o ştiinţă fundamentală sau aplicativă?", nu încetează nici în prezent să-i preocupe pe specialişti. Tocmai pentru a evita capcanele unor astfel de dileme şi pentru a scurta calea spre răspunsul care ne interesează, am preferat să construim explicaţiile acestei prime părţi în jurul expresiei cercetare criminologică, o formulare care are o acoperire concretă în eforturile depuse de numeroşi oameni de ştiinţă, de-a lungul a cel puţin un secol şi jumătate.

Dar, oricât de directă ar fi calea pe care o alegem, nu ne putem abate prea mult de la un traseu clasic şi oarecum didactic, deoarece răspunsul la întrebarea: „Ce este Criminologia?" presupune, în primul rând, clarificarea unor probleme legate de obiectul cercetării criminologice şi, în al doilea rând, identificarea modalităţilor de cunoaştere a procedeelor şi a finalităţii în cercetarea criminologică. Doar după aceea se poate pune problema definirii criminologiei.

Plan

2. Rezultă din cele afirmate anterior că această primă parte va cuprinde trei capitole, după cum urmează:

I. Obiectul cercetării criminologice

II. Modalităţi de cunoaştere, procedee, finalitate în cercetarea criminologică

III. Definirea criminologiei

Capitolul I
Obiectul cercetării criminologice

Problematică

3. Examinarea obiectului cercetării criminologice presupune a stabili ce anume interesează cercetarea criminologică.

Un prim indiciu în acest sens îl reprezintă însăşi denumirea criminologiei, originea acestui cuvânt. Observăm astfel că, din punct de vedere etimologic, noţiunea *criminologie* este alcătuită din două cuvinte de origine greacă respectiv: *crimen* (cu sensul iniţial de acuzaţie şi apoi de infracţiune[1]) şi *logos* (la origine discurs, raţiune, iar ulterior, ştiinţă).

Pornind de la sensul etimologic se poate formula chiar o definiţie prealabilă, pur nominală, în care criminologia ar reprezenta: discursul cu privire la crimă, ştiinţa crimei. Deşi, evident, incompletă, o asemenea definiţie apare destul de frecvent în literatura de specialitate, la autori de prestigiu, fie efectiv în formula „ştiinţa crimei"[2], fie în varianta „studiul ştiinţific al fenomenului criminal"[3].

---

[1] Reţinem doar cele două sensuri menţionate, pentru facilitarea expunerii. În realitate, etimologia cuvântului *crimă* este mai complexă şi a constituit subiectul multor dezbateri în literatura de specialitate.

Astfel, s-a arătat că termenul *crimă* provine din grecescul *krimein*, care avea înţelesul a judeca, a alege, a separa. Cuvântul a fost preluat în latină sub forma *crimen (-inis)* care însemna la origine: „decizie judiciară". În latina clasică termenul *crimen* capătă, de asemenea, sensul de «acuzaţie» sau «capăt de acuzare». În aceste condiţii „în sensul său etimologic, cuvântul crimă nu desemnează în mod direct o acţiune, un act sau un comportament particular, ci mai degrabă actul de a judeca un comportament în cadrul unui proces instituţional de tip judiciar" (*A.P. Pires*, La criminologie d'hier et d'aujourd'hui, în Histoire des savoirs sur le crime et la peine, lucrare colectivă de *C. Debuyst* ş.a., Ed. Les Presses de l'Université de Montréal, 1995, p. 17). În acelaşi timp este de remarcat faptul că la Roma, până la sfârşitul sec. al II-lea î.Hr., termenul *crimen* nu se referea decât la „atingerile aduse suveranităţii Cetăţii". Uciderea unei persoane a rămas multă vreme în afara urmăririi publice, iar „în toată perioada republicană dreptul penal a ignorat violul, răpirea şi adulterul" (*N. Rouland*, L'Anthropologie juridique, P.U.F., 1990, p. 28).

[2] A se vedea, de exemplu, *E. Seelig*, Traité de criminologie, P.U.F., Paris, 1990, p. 3.

[3] A se vedea, de exemplu, *R. Vouin, J. Léauté*, Droit Pénal et Criminologie, P.U.F., Paris, 1956, p. 34.

Acest tip de definiţie, deşi criticabil sub aspectul rigorii, prezintă avantajul simplităţii, oferind un reper clar, deşi minim, cu privire la „zona" în care se situează cercetarea criminologică.

Pe baza acestui reper, putem presupune că fenomenul criminal intră în sfera de interes a cercetării criminologice, face parte din obiectul acesteia.

Un al doilea indiciu este dat de existenţa evidentă a unor preocupări practice legate de fenomenul criminal, de combaterea ori limitarea acestuia. Putem presupune că interesul cercetării criminologice este atras şi de aceste preocupări de ordin practic, pe care le vom numi practică anticriminală.

Plan

4. Prezentul capitol va cuprinde, aşadar, două secţiuni:

Secţiunea 1. Fenomenul criminal – un prim obiect al cercetării criminologice

Secţiunea a 2-a. Practica anticriminală – al doilea obiect al cercetării criminologice

Secţiunea 1. Fenomenul criminal – un prim obiect al cercetării criminologice

5. Expresia „fenomen criminal" este foarte des utilizată, dar sensul ei diferă, uneori foarte mult, în raport de conţinutul mai restrâns sau mai larg ce i se atribuie. Uneori fenomenul criminal este privit doar ca o „abstracţie juridică", situaţie în care conţinutul acestuia este redus la cel al noţiunii de infracţiune[1].

Alteori, în doctrină, prin utilizarea expresiei „fenomen criminal" se are în vedere doar aspectul macro-criminologic (ansamblul infracţiunilor).

În sfârşit, unii criminologi dau un sens foarte larg expresiei „fenomen criminal", considerând că în conţinutul acesteia trebuie să se regăsească: normele penale edictate, violarea acestora, precum şi reacţia socială represivă, consecutivă[2].

---

[1] „Din punct de vedere juridic, fenomenul criminal se reduce la infracţiune (...). Putem astfel să-l definim ca fiind: «fapta prevăzută şi pedepsită de legea penală ca urmare a tulburării pe care o produce ordinii sociale»" (*G. Stefani, G. Levasseur, B. Bouloc*, Droit pénal général, 16e éd., Dalloz, Paris, 1997, p. 4).

[2] „Crima este în inima criminologiei, dar, oricât ar fi de importantă, inima nu este niciodată decât un organ printre altele. Rolul ei nu poate fi înţeles decât dacă este plasată în organismul din care face parte. Fenomenul criminal este acest ansamblu al cărui centru este crima. Léauté (1972, p. 7-10) concepe fenomenul criminal ca un proces în trei etape: 1 – normele penale sunt edictate; 2 – ele sunt violate; 3 – aceasta provoacă o reacţie socială represivă. Putem la fel de bine să ni-l reprezentăm ca pe o dramă în trei personaje: delincventul, victima şi agentul de control social, şi în trei acte: prevenirea, trecerea la act şi riposta penală" (*M. Cusson*, La Criminologie, Ed. Hachette, Paris, 1998, p. 16).

În mod evident, este o greşeală să privim fenomenul criminal ca pe o simplă abstracţie juridică, deoarece el reprezintă o realitate umană şi socială[1].

În acelaşi timp, o viziune exclusiv macro-criminologică (macro-socială) asupra fenomenului criminal este doar parţială, deoarece ignoră latura individuală a realităţii criminale (crima ca fenomen individual şi criminalul ca factor *sine qua non*). În sfârşit, o viziune prea largă asupra fenomenului criminal este la rândul ei inexactă. A introduce represiunea în conţinutul fenomenului criminal echivalează, după opinia noastră, cu o confuzie ce s-ar face în medicină, între maladie şi tratamentul acesteia.

Pentru a stabili ce anume intră în conţinutul fenomenului criminal şi, pe cale de consecinţă, în sfera obiectului cercetării criminologice, trebuie să avem în vedere, pe de o parte, aspectul individual al fenomenului, ceea ce presupune atât fapta în sine (*noţiunea de crimă*), cât şi factorul uman care este inerent acesteia (*criminalul*), iar pe de altă parte, trebuie să avem în vedere aspectul „colectiv" sau „de masă" al fenomenului (*criminalitatea*)[2].

§1. Crima

6. Noţiunea de crimă are mai multe înţelesuri, fapt ce generează uneori o mare confuzie, atât în privinţa noţiunii în sine, cât şi în legătură cu unii „compuşi" ai acesteia, cum ar fi *criminologie* sau *criminolog*. Această confuzie derivă din înţelesul curent ce se dă noţiunii de crimă. O prezentare în detaliu a tuturor semnificaţiilor noţiunii de crimă este aşadar utilă, nu numai pentru conturarea obiectului cercetării criminologice, dar şi pentru înlăturarea oricăror confuzii posibile pe această temă.

Distingem trei înţelesuri posibile ale noţiunii de crimă:

a) sensul comun;

b) sensul penal;

c) sensul criminologic.

7. a) *În sens comun*, prin crimă se desemnează, de regulă, o infracţiune intenţionată împotriva vieţii persoanei, fie că este vorba de omor (art. 188 C.pen.), de omor calificat (art. 189 C.pen.), ucidere la cererea victimei (art. 190 C.pen.) ori determinarea sau înlesnirea sinuciderii (art. 191 C.pen.).

---

[1] „Fără îndoială, fenomenul criminal nu apare şi nu există decât dacă există o societate şi pentru că există o societate. Dar nu societatea este cea care îl produce. La originea lui există totdeauna acţiunea unei persoane, fiinţă umană şi socială, revoltată împotriva societăţii al cărei membru este. Din acest punct de vedere el (fenomenul criminal – *n.n.*) reprezintă o realitate umană şi socială" (*G. Stefani, G. Levasseur, B. Bouloc*, op. cit., p. 9).

[2] În legătură cu utilizarea expresiilor „crimă, fenomen individual" şi „criminalitate, fenomen colectiv", în sensul celor de mai sus, a se vedea *R. Gassin*, Criminologie, deuxième édition, Dalloz, Paris, 1990, p. 64-65.

Prin extensie, regăsim aceeaşi denumire utilizată de multe ori în cazul unor infracţiuni care au un alt obiect juridic principal, dar care au ca rezultat moartea unei persoane: lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte (art. 195 C.pen.), uciderea nou născutului săvârşită de către mamă [art. 200 alin. (1) C.pen.], violul urmat de moartea victimei [art. 218 alin. (4) C.pen.], tâlhăria sau pirateria urmată de moartea victimei [art. 236 C.pen.] ş.a.

Rezultă că, în sens comun, noţiunea de crimă se referă la o infracţiune care are ca obiect juridic viaţa persoanei (contra vieţii) comisă cu intenţie, precum şi la o infracţiune care are un alt obiect juridic, dar care are ca urmare moartea victimei (o infracţiune comisă cu intenţie depăşită).

Întâlnim această utilizare în limbajul curent, în mass-media, în opere literare etc. La baza folosirii crimei cu acest înţeles se află, probabil, denumirea dată categoriei celei mai grave de infracţiuni, din împărţirea tripartită, la care ne vom referi în cele ce urmează. Precizăm însă, de acum, că nu există identitate între cele două înţelesuri, adică între sensul comun şi sensul penal al noţiunii.

8. b) *În sens penal*, crima desemnează o infracţiune gravă, pentru care legiuitorul stabileşte pedepse diferite şi proceduri speciale, în raport cu celelalte infracţiuni.

Acest sens este dat de împărţirea tripartită a infracţiunii în: crime, delicte şi contravenţii.

Pentru prima dată, de o manieră clară, această împărţire a fost reţinută de Codul penal al Revoluţiei Franceze (cunoscut sub denumirea de *Codul lui brumar anul IV*), a fost preluată de Codul penal din 1810 (*Codul Napoleon*) şi, apoi, de majoritatea legislaţiilor penale europene elaborate la începutul secolului al XIX-lea.

Ulterior, către sfârşitul secolului al XIX-lea, ideea împărţirii trinitare începe să piardă teren. Mai întâi Olanda, în 1886, prin elaborarea unui nou cod penal şi apoi Italia, odată cu primul ei cod penal din 1889 (*Codul Zanardelli*), trec la o clasificare bipartită, respectiv: delicte şi contravenţii. În timp, alte legislaţii penale europene au urmat aceeaşi cale, astfel încât, în prezent, sistemul tripartit nu mai este menţinut decât în Franţa, Belgia, Luxemburg, San-Marino şi Grecia[1].

Consecventă propriei tradiţii, Franţa a păstrat vechea împărţire şi în noul cod penal intrat în vigoare în anul 1994. Potrivit art. 111-1 al acestui cod: „Infracţiunile sunt clasificate, după gravitatea lor, în crime, delicte şi contravenţii". Deşi legiuitorul nu o indică în textul citat (şi nici în altă parte, în mod expres), având în vedere natura pedepselor, crimele corespund celor mai grave infracţiuni, delictele, infracţiunilor de gravitate medie, iar contravenţiile infracţiunilor de minimă gravitate. Pentru justiţia franceză, această împărţire constituie, în planul tehnicii juridice, baza întregului sistem de drept penal[2], având consecinţe multiple, începând cu

---

[1] În acest sens, *J. Pradel*, Droit Pénal Comparé, Ed. Dalloz, 1995, p. 228.

[2] *F. Desportes, F. Le Gunehec*, Le nouveau Droit Pénal, Tome I, Droit pénal général, Ed. Economica, 1995, p. 67.

natura şi cuantumul pedepselor şi, încheind cu procedura de anchetare şi judecare, diferite pentru fiecare categorie de infracţiuni. În legislaţia penală română a existat aceeaşi împărţire a infracţiunilor, în crime, delicte şi contravenţii, atât în Codul din 1865, cât şi în cel din 1936 (Codul penal Carol al II-lea).

Codul penal socialist intrat în vigoare în 1969 a renunţat la sistemul trinitar, lăsând loc unei concepţii unitare cu privire la infracţiune. În acest sistem, contravenţiile au ieşit din sfera de reglementare a justiţiei penale. În rest, orice faptă prevăzută de legea penală şi în condiţiile prevăzute de lege, reprezintă infracţiune, fără nicio altă distincţie[1]. Noul Cod penal, Legea nr. 286/2009 nu face nici el o ierarhizare a infracţiunilor. Rezultă că, în contextul legislaţiei penale române actuale, noţiunea de crimă nu are nicio semnificaţie normativă.

9. Mai trebuie remarcat că noţiunea de crimă folosită în limbajul comun nu acoperă integral categoria crimelor din împărţirea tripartită, la care ne-am referit anterior. Atât în vechiul nostru sistem penal, cât şi în celelalte legislaţii care au prevăzut ori mai prevăd încă împărţirea trinitară, în categoria crimelor intră, pe lângă infracţiunile contra vieţii, ori care au avut ca urmare moartea victimei (vezi *limbajul comun*), şi alte fapte penale grave, cum ar fi spre exemplificare: infracţiunile contra siguranţei statului, unele fapte de corupţie, tâlhăriile, violurile, actele de terorism, traficul organizat de stupefiante etc. Adăugăm, pentru comparaţie, că, în categoria delictelor intră infracţiuni „obişnuite" cum ar fi: furt, înşelăciune, vătămare corporală, fals etc. În categoria contravenţiilor intră, de regulă, încălcări ale normelor de convieţuire socială, ale reglementărilor privind circulaţia rutieră, ale unor dispoziţii fiscale etc.

Putem conchide că noţiunea de crimă, în limbaj penal, o include pe cea utilizată în limbajul comun, dar, conţine, în plus, alte fapte penale grave.

10. Înainte de a trece la examinarea sensului criminologic al noţiunii de crimă, se impune precizarea că, în doctrina penală, noţiunea de crimă a fost şi este utilizată şi în sensul general de infracţiune, de faptă penală. Acest lucru este valabil atât pentru doctrina de limbă franceză (contrar sensului strict stabilit de lege prin împărţirea tripartită), cât şi pentru cea de limbă engleză[2].

11. c) *În sens criminologic*, noţiunea de crimă are o accepţiune largă, referindu-se la infracţiune în general. După cum vom constata însă, este inexact a pune semnul de egalitate între infracţiune şi noţiunea de crimă utilizată în criminologie.

---

[1] „Vechiul" Nou Cod penal, Legea nr. 301/2004, ce ar fi trebuit să intre în vigoare la data de 1 septembrie 2008 (conform O.U.G. nr. 50/2006), revenea la o diferenţiere a infracţiunilor, bipartită de această dată, în crime şi delicte. Legea nr. 301/2004 a fost abrogată prin „Noul" Nou Cod penal, Legea nr. 286/2009.

[2] Astfel, în dreptul american, spre exemplu, noţiunea de *crimă* corespunde celei de infracţiune, incluzând în acelaşi timp: *violation* (echivalentul contravenţiei), *misdemeanour* (ce ar corespunde cu delictul) şi *felony* (echivalentul crimei din împărţirea tripartită).

Încă de la primele cercetări cu caracter ştiinţific efectuate în domeniul criminologiei s-a încercat o distanţare de viziunea abstractă cu privire la infracţiune, pe care o practicau penaliştii. Crima a fost privită ca fapt uman şi social, ca fenomen (în sensul de realitate observabilă şi repetabilă). Nu întâmplător, cercetarea criminologică a debutat sub denumirea de antropologie. Pozitiviştii italieni[1] au coborât pe firul istoriei umanităţii, au depăşit graniţele statale şi continentale, pentru a studia crima şi omul criminal. În aceste condiţii, una din primele observaţii care s-au impus a fost legată de oscilaţia în timp şi spaţiu a legii penale. Cu puţine excepţii, ceea ce „ieri" era considerat drept crimă, „astăzi" nu mai este şi invers, ceea ce un stat sancţionează ca infracţiune, altul nu o face şi invers.

Mai mult, în cadrul aceluiaşi sistem penal există importante diferenţe de natură, între faptele calificate drept criminale. De la uciderea unei persoane până la sustragerea unei franzele, Codul penal lipeşte aceeaşi etichetă: *infracţiune*. Blamul public, invocat deseori drept reper în „labirintul" sancţionator, este un fals criteriu. Există fapte care se bazează pe inteligenţa şi abilitatea autorilor combinate cu naivitatea victimelor. În aceste cazuri blamul social este, de regulă, formal, dacă nu chiar inexistent. Cel mai bun exemplu în acest sens îl reprezintă Păcală, personaj care apare sub diferite nume la mai toate popoarele şi, care, potrivit codului penal, este un escroc veritabil, în vreme ce în povestirile populare este privit cu simpatie, drept un personaj pozitiv, care sancţionează prostia omenească. O categorie intermediară o formează fraudele fiscale şi furturile în paguba statului, care declanşează în opinia publică un oprobriu, de principiu, impersonal. În sfârşit, există şi o altă categorie, reprezentată, în principal, de agresiuni şi furturi în paguba avutului privat, care declanşează sentimente de insecuritate şi iritare, faţă de care blamul public este maxim[2].

12. Această relativitate a legii penale, ce presupune relativitatea noţiunii de crimă, a scos la iveală necesitatea găsirii unor criterii proprii, criminologice, pentru definirea ei.

Primul care a încercat o rezolvare coerentă a acestei probleme a fost R. Garofalo. El a propus o abordare sociologică a noţiunii de crimă, dându-i acesteia semnificaţia de *delict natural* (în opoziţie cu delictul convenţional). Astfel, în opinia lui Garofalo, pentru ca un act să fie considerat crimă, el trebuie să producă „vătămarea acelei părţi a simţului moral care constă în sentimentele altruiste fundamentale, mila şi probitatea"[3]. Ulterior au existat şi alte tentative de definire a crimei, însă criteriile propuse de Garofalo au revenit cel mai des, sub o formă ori alta, în concepţiile exprimate. Astfel, B. di Tullio defineşte crima în aproape aceiaşi termeni ca şi Garofalo, arătând că: „…Putem deci considera drept

---

[1] A se vedea *infra* nr. 143.

[2] A se vedea, în acelaşi sens, *G. Picca*, La criminologie, 3e ed., P.U.F., Paris, 1993, p. 5.

[3] *R. Garofalo*, La criminologie, cinquième édition entirement refondue et augmentée, Felix Alcan, editeur, Paris, 1905, p. 35.

crimă acel fenomen care, aducând atingere sentimentelor altruiste fundamentale, tulbură condiţiile de viaţă ale ansamblului social şi contravine moralităţii medii dintr-o epocă şi dintr-o societate determinată"[1].

Dintre încercările contemporane, merită a fi amintită soluţia propusă de R. Gassin, care porneşte de la distincţia ce se poate face între „valorile-scop" şi „valorile-mijloc". Prima categorie este reprezentată de „bunurile" protejate de legea penală, iar cea de a doua categorie se referă la „mijloacele" (procedeele), prin care s-ar aduce atingere respectivelor bunuri, procedee care sunt prohibite. În timp ce „bunurile" protejate variază mai mult sau mai puţin, în timp şi spaţiu, „mijloacele" (procedeele) prohibite prezintă un element de constanţă: *violenţa* şi *viclenia* au fost întotdeauna incriminate[2]. O definiţie a noţiunii de crimă ar trebui să pornească, deci, de la aceste elemente. Problema gradului de la care violenţa şi viclenia ar trebui să fie sancţionate (ori ar trebui să fie considerate crime) rămâne însă nerezolvată…

Prin urmare, nu se poate identifica în prezent o definiţie a crimei, unanim acceptată în doctrina criminologică. Toate dezbaterile care au avut loc în jurul acestui subiect au scos însă la iveală caracterul pozitiv al crimei (în sensul de realitate observabilă) şi faptul că, pentru înţelegerea ei, se impune a merge dincolo de teoria clasică a doctrinei penale, în care infracţiunea (crima) este considerată o abstracţie, ea neexistând decât sub forma unui concept juridic.

13. Sigur că, din punct de vedere penal, unde nu este lege nu este infracţiune, iar principiul *nullum crimen sine lege* este totdeauna gata să ne-o reamintească. Dar, după cum s-a remarcat, pe bună dreptate, în doctrina criminologică, „nu este mai puţin adevărat că acest concept legal acoperă o realitate umană şi socială care, înţeleasă ca fenomen, este anterioară legii şi o motivează"[3]. Cu alte cuvinte putem spune, deşi construcţia pare oarecum paradoxală, că omul a încălcat şi încalcă legea penală, înainte ca aceasta să existe. Acest paradox aparent este confirmat însă, atât la nivelul istoriei umanităţii, cât şi la nivelul realităţii cotidiene. Mai întâi a existat un comportament uman care, cu timpul, a fost socotit ca neconvenabil pentru comunitate şi, abia ulterior, acest comportament a fost catalogat ca imoral, iar mai târziu ca infracţional. Norma penală vine să sancţioneze un comportament preexistent, ea nu creează comportamente. În timpurile prezente lucrurile se petrec la fel: apar norme noi, legi penale, care vin să sancţioneze anumite comportamente devenite neconvenabile pentru societate. În acelaşi timp, unele fapte sunt dezincriminate, dându-se „frâu liber" unor comportamente prohibite anterior.

---

[1] *B. di Tullio*, Manuel d'anthropologie criminelle, Ed. Payot, Paris, 1951, p. 16.

[2] A se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 53, 54.

[3] *J. Pinatel*, Traité de droit pénal et Criminologie, Tome III, Ed. Dalloz, Paris, 1963, p. 40. În acelaşi sens, *B. di Tullio* arată: „…fenomenul crimă, luat în sensul naturalist şi uman, nu este creat de către legi; el preexistă acestor legi care şi-au găsit în el raţiunea lor de a fi" (*B. di Tullio*, op. cit., p. 16).

Toate aceste fluctuaţii ale legii penale, după cum vom arăta, sunt receptate de cercetarea criminologică şi de aceea noţiunea de crimă cu care aceasta operează trebuie să-şi asigure un anumit grad de autonomie.

Rezultă din cele expuse anterior că, în sens criminologic, noţiunea de crimă trebuie să pornească de la conceptul de infracţiune din dreptul penal, însă trebuie să meargă dincolo de acesta, aşa cum se întâmplă în realitate, în cercetarea criminologică.

14. Pentru a stabili limitele în care operează noţiunea de crimă, vom pleca şi noi, aşadar, de la definiţia dată infracţiunii în legea penală. Conform dispoziţiilor din Codul penal [art. 15 alin. (1)], pentru ca o faptă să fie considerată infracţiune trebuie să îndeplinească în mod cumulativ patru condiţii (trăsături) esenţiale: 1) să fie prevăzută de legea penală, 2) să fie comisă cu vinovăţie, 3) să fie nejustificată, 4) să fie imputabilă persoanei care a săvârşit-o]. După cum se precizează în doctrina penală, „lipsa vreuneia dintre trăsăturile esenţiale duce la inexistenţa infracţiunii, cu toate consecinţele ce decurg din această situaţie"[1].

Vom examina fiecare dintre aceste trăsături, pentru a observa în ce măsură cercetarea criminologică este îndreptăţită să se intereseze şi de fapte cărora le lipseşte una sau alta dintre ele.

15. 1) *Prima condiţie* se referă la necesitatea existenţei unei dispoziţii legale de incriminare, în vigoare la data comiterii faptei.

După cum se va putea observa şi din teoriile analizate ulterior, cercetarea criminologică este interesată şi de fapte care nu mai fac obiectul legii penale, dar care, în trecutul mai mult sau mai puţin îndepărtat, au fost incriminate.

Avem de-a face în principiu cu două categorii de situaţii. În prima categorie este vorba de fapte incriminate cu zeci ori sute de ani în urmă şi, care, de multă vreme, nu mai figurează în legislaţiile penale (spre exemplu, vrăjitoria). În a doua categorie intră faptele relativ recent dezincriminate. Există în această privinţă numeroase exemple din legislaţia penală română de după anul 1989, cum ar fi: unele infracţiuni contra siguranţei statului (spre exemplu, sabotajul – art. 264 C.pen. din 1969); unele infracţiuni în legătură cu avortul (avortul provocat de femeie – art. 186 C.pen. din 1969; deţinerea de instrumente sau materiale abortive – art. 187 C.pen. din 1969; omisiunea de a anunţa efectuarea avortului – art. 188 C.pen. din 1969); relaţiile sexuale între persoane de acelaşi sex (art. 200 C.pen. din 1969); insulta şi calomnia (art. 205, respectiv art. 206 C.pen. din 1969); infracţiunile contra avutului obştesc (Titlul IV din Codul penal din 1969); unele infracţiuni contra autorităţii (spre exemplu, defăimarea unei organizaţii – art. 237 C.pen. din 1969 sau ofensa adusă autorităţii – art. 238 C.pen. din 1969); adulterul (art. 304 C.pen. din 1969) etc.

---

[1] *C. Bulai*, Drept penal român. Partea generală, vol. I, Ed. Şansa, Bucureşti, 1992, p. 113.

În cazul incriminărilor din trecutul îndepărtat, criminologia este interesată în studierea respectivelor fapte, pentru ca pe baza metodei istorice să tragă unele concluzii generale privind natura şi evoluţia fenomenului criminal. Mai poate fi, de asemenea, interesată de respectivele incriminări, în cazul examinării infractorului, atunci când se încearcă stabilirea traseului ereditar al acestuia. Faptele comise de ascendenţi şi incriminate la vremea respectivă vor fi avute în vedere.

În cel de-al doilea caz, interesul este uşor de sesizat, iar el vizează mai multe aspecte. Pe de o parte, deoarece înainte de a fi dezincriminate faptele respective au intrat în statisticile criminale, pentru orice analiză comparativă, ele trebuie luate în seamă. Pe de altă parte, interesul este legat de persoana infractorului, care a fost condamnat şi a executat o pedeapsă sub imperiul legii vechi. Sigur că, prin dezincriminarea faptei, condamnarea anterioară nu mai are relevanţă din punct de vedere penal; în eventualitatea comiterii unei noi infracţiuni, făptuitorul va avea statutul de infractor primar. La o analiză criminologică a personalităţii respectivului făptuitor nu se va putea însă face abstracţie de faptul că el a mai suferit o condamnare penală, că a străbătut deja procesul de executare a pedepsei, cu toate plusurile şi minusurile acestuia etc.

Exemplele ar putea fi multiplicate. Credem însă că cele arătate până acum sunt suficiente pentru a motiva necesitatea ca în cercetarea criminologică să fie avute în vedere şi fapte care nu mai sunt prevăzute de legea penală.

16. 2) *Cea de-a doua condiţie* se referă la necesitatea ca fapta să fie comisă cu vinovăţie. În cazurile în care se constată lipsa de vinovăţie, fapta nu reprezintă infracţiune. Cercetarea criminologică este însă interesată şi de acele fapte în care se constată lipsa vinovăţiei şi aceasta cel puţin din două motive:

Pe de o parte, în majoritatea cazurilor, lipsa vinovăţiei este un element în plus care se adaugă unor împrejurări tipice, cu un ridicat potenţial criminogen. Cu alte cuvinte, pe aceeaşi „schemă" ori pe una identică se produc şi fapte care au caracter de infracţiune. Analiza situaţiilor cu potenţial criminogen în care a fost comisă fapta, chiar dacă în speţă lipseşte vinovăţia, poate duce la concluzii interesante în legătură cu genul respectiv de fapte. Spre exemplu, în cazul accidentelor de circulaţie sau în cazul accidentelor de muncă soldate cu pierderi de vieţi omeneşti, chiar dacă în final nu se poate stabili o culpă (în afară de cea a victimei eventual), se pot distinge unele condiţii favorizatoare ce ar putea împiedica pe viitor astfel de evenimente.

Pe de altă parte, toate faptele comise cu lipsa vinovăţiei intră, până la un punct, în statisticile penale, mai exact, în categoria criminalităţii aparente[1]. Această împrejurare decurge din faptul că lipsa vinovăţiei trebuie constatată pe cale judiciară, fie de organele de urmărire penală, fie de instanţele de judecată şi, nu de puţine ori, se întâmplă ca această constatare să apară la sfârşitul unui întreg ciclu procesual. Deoarece aceste fapte intră practic într-una din categoriile de

[1] A se vedea *infra* nr. 34.

criminalitate „contabilizate", este normal ca ele să fie avute în vedere de cercetarea criminologică.

17. 3) *Cea de-a treia condiție* se referă la necesitatea ca fapta să fie nejustificată, adică să nu fie incidentă vreuna din cauzele justificative prevăzute de lege: legitima apărare, starea de necesitate, exercitarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații, consimțământul persoanei vătămate (art. 19, 20, 21, respectiv art. 22 C.pen.). Cauzele justificative au ca efect înlăturarea caracterului penal al faptei[1]. Prin urmare, în cazul constatării unei cauze justificative nu există infracțiune. Ca și în cazul lipsei vinovăției, și în cazul existenței unor cauze justificative analiza situațiilor cu potențial criminogen poate fi utilă. Pentru clarificare putem lua exemplul unui omor comis în legitimă apărare, în condițiile clasice ale unui conflict apărut între victimă și agresor pe fondul consumului excesiv, în comun, de băuturi alcoolice. Într-o astfel de situație, cauza justificativă, care desigur are relevanța ei majoră din punct de vedere penal, nu schimbă cu nimic mecanismul factorilor cauzali ori favorizanți pe care-l regăsim și în alte fapte asemănătoare, dar la care nu se reține legitima apărare și, deci, sunt catalogate drept infracțiuni. Mai putem nota că, în aceste situații, rezultatul socialmente periculos ori dăunător se produce în fapt, chiar dacă se reține cauza justificativă, ceea ce constituie un motiv în plus pentru criminologie să ia în calcul asemenea fapte. În sfârșit, ca și în cazul anterior, și faptele din această categorie intră în rândul celor „contabilizate" și de aceea este necesar să fie avute în vedere în cercetarea criminologică.

Iată deci, pe scurt, motivele pentru care cercetarea criminologică trebuie să ia în calcul și acele fapte cărora le este înlăturat caracterul penal prin constatarea unei cauze justificative.

18. 4) *Cea de-a patra condiție* se referă la necesitatea ca fapta să fie imputabilă, adică să nu fie incidentă vreuna din cauzele de neimputabilitate prevăzute de lege: constrângerea fizică, constrângerea morală, excesul neimputabil, minoritatea făptuitorului, iresponsabilitatea, intoxicația, eroarea, cazul fortuit (art. 24-31 C.pen.). Toate aceste cauze înlătură, la rândul lor, caracterul penal al faptei. Constatarea lor duce practic la inexistența infracțiunii. Lipsa acestei trăsături a infracțiunii, imputabilitatea, nu scoate faptele respective din sfera de interes a cercetării criminologice. Dimpotrivă, după cum se va vedea și din teoriile criminologice analizate, faptele cu caracter penal comise de minori sau cele comise de persoanele iresponsabile[2], pentru a lua doar două exemple, au reprezentat încă de la început un domeniu important de studiu în cercetarea criminologică.

---

[1] A se vedea *C-tin Mitrache, C. Mitrache*, Drept penal român. Partea generală, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 173.

[2] A se vedea *infra* nr. 21

Rezultă aşadar, din cele expuse până aici, că în limbaj criminologic echivalarea noţiunilor de crimă şi infracţiune nu este riguros exactă, deoarece noţiunea de crimă, deşi o include pe cea de infracţiune, cuprinde în plus şi alte fapte cărora este posibil să le lipsească unul din elementele definitorii ale infracţiunii, dar care păstrează o „justificată" aparenţă penală prin existenţa celorlalte elemente. Pentru a acoperi şi aceste situaţii vom spune că, *în sens criminologic, noţiunea de crimă desemnează fapta penală sau fapta cu justificată aparenţă penală.*

Mai trebuie precizat că în preocupările criminologiei intră şi studierea altor categorii de fapte, de comportamente, ce ies din sfera noţiunii de crimă, chiar în înţelesul larg pe care i l-am atribuit. Este vorba, în esenţă, de acele comportamente apreciate ca *deviante,* care se depărtează deci de normele socio-morale, fără însă a intra în conflict cu legea penală. Un exemplu tipic în acest sens îl reprezintă alcoolismul, comportament deviant ce a constituit obiect de studiu încă de la începuturile cercetărilor criminologice, Lombroso de pildă acordându-i un interes particular. Mai pot fi date ca exemple: consumul de substanţe stupefiante (în măsura în care acest consum nu este incriminat de legea penală), abandonul şcolar, tendinţele spre vagabondaj, prostituţia (în măsura în care nu este considerată infracţiune) etc.

În literatura de specialitate s-a pus problema dacă aceste comportamente intră ori nu în sfera obiectului cercetării criminologice, iar părerile au fost atât pro, cât şi contra.

O soluţie de compromis ar fi aceea de a considera că aceste comportamente fac parte din „sfera de interes" a criminologiei[1].

Aşa cum arătam mai sus, realitatea ne obligă să constatăm că cercetarea criminologică este interesată şi de asemenea comportamente. Considerăm însă că o distincţie totuşi se impune.

Când comportamentele deviante reprezintă centrul de interes al preocupărilor, ne vom afla probabil, mai degrabă, în prezenţa unor cercetări sociologice, eventual de sociologie criminală.

În cazul în care respectivele comportamente sunt studiate în legătură cu fenomenul criminal şi pentru o mai bună cunoaştere şi înţelegere a acestuia, este vorba fără îndoială de cercetare criminologică. Se poate observa, de altfel, că în preocupările criminologilor intră în general doar acele comportamente deviante care prezintă riscuri foarte mari de a se transforma în comportamente infracţionale sau altfel spus, este studiată devianţa care generează delincvenţă.

Aceste precizări fiind făcute, considerăm că introducerea devianţei în conţinutul obiectului criminologiei ar fi forţată şi ar presupune depăşirea sferei de „competenţă materială" a acestei discipline. Nu mai puţin adevărat este însă că, în cercetarea criminologică, trebuie să se ia în calcul şi unele comportamente diferite de cel criminal (deviante şi nu numai), dar numai în cazul şi în măsura în care acestea au o legătură directă cu fenomenul criminal, favorizându-l ori chiar

---

[1] A se vedea *R.M. Stănoiu*, Criminologie, vol. I, Ed. Oscar Print, Bucureşti, 1995, p. 24.

determinându-l. Aceste comportamente rămân însă în afara obiectului propriu-zis al criminologiei.

19. *În finalul acestei secţiuni putem să reţinem că noţiunea de crimă, în sensul de faptă penală, sau cu justificată aparenţă penală, reprezintă un prim element (fragment) al fenomenului criminal.*

Dar crima, aşa cum am văzut, este înainte de toate un fapt uman şi, de aceea, orice crimă presupune existenţa unui *criminal.*

§2. Criminalul

20. *Noţiunea de criminal* va necesita mai puţine explicaţii, deoarece sunt valabile şi în acest caz mare parte din constatările făcute în legătură cu noţiunea de crimă.

Mai întâi trebuie arătat că, în general, termenul de criminal este folosit în paralel cu termenii de infractor şi delincvent, fără a se face vreo distincţie între aceştia. Există şi autori care propun expresii eufemistice pentru a disimula aceste noţiuni[1].

Indiferent însă de termenul sau expresia care se utilizează, trebuie avut în vedere faptul că, în criminologie, se operează cu noţiuni ce au o semnificaţie deosebită şi, de aceea, unele precizări se impun şi aici.

În sens general, infractorul sau delincventul este persoana care a comis o infracţiune. În sens penal, mai riguros, se adaugă şi condiţia existenţei unei hotărâri definitive de condamnare. Acest sens este exact şi util: exact, pentru că permite raportarea la criteriile clare prevăzute de lege privind infracţiunea şi util pentru că permite raportarea la statisticile criminale oficiale, care pot da o imagine aproximativă, dacă nu despre „calitatea” infractorilor, cel puţin despre numărul lor.

21. Sigur că şi în cercetarea criminologică se va porni tot de la această semnificaţie penală care se dă infractorului. Mai mult, „materialul” uman furnizat cercetării criminologice a provenit şi provine, în majoritatea sa, din rândul populaţiei penitenciare, deci, persoane care nu numai că au comis infracţiuni, dar au şi fost condamnate, suportând rigorile pedepsei.

Cu toate acestea, semnificaţia penală a noţiunii de infractor nu este decât parţial relevantă în criminologie.

Există, spre exemplu, persoane care sunt suficient de abile pentru ca acţiunile lor să nu cadă niciodată sub incidenţa legii deşi trăiesc într-o stare permanentă de „fraudă a legii penale”. Pe aceştia: „Ar fi foarte grav a-i lăsa în afara crimino-

---

[1] Ne referim aici la teoriile aboliţioniste care reclamă înlocuirea termenilor de infractor şi delincvent cu expresii de genul: „persoană implicată”, „aflată într-o situaţie problemă” etc. A se vedea, în acest sens, *L. Hulsman, J. Bernat de Celis*, Peines perdues – le système pénal en question, Ed. Centurion, Paris, 1982.

logiei, deoarece nu se poate observa prea bine ce anume, în afara unei abilităţi dovedite, îi distinge de delincventul «legal»"[1].

O categorie aparte, care de asemenea trebuie avută în vedere, o reprezintă bolnavii psihic. Ne referim, în acest caz, la cei care suferă de maladii grave, ce au ca efect lipsa totală a discernământului. Aceste persoane, din cauza stării mentale, nu vor putea fi trase la răspundere penală şi, deci, nu pot deveni infractori în sensul penal al termenului, indiferent cât de gravă ar fi fapta pe care au comis-o. Bolnavii psihic şi faptele pe care le comit au constituit însă, încă din faza incipientă a cercetărilor criminologice, o preocupare prioritară pentru specialişti, iar studiile în acest domeniu sunt mereu de actualitate.

Analiza mecanismului de producere a infracţiunilor în cazul bolnavilor psihic este importantă nu numai pentru a desluşi această categorie de fapte, ci, prin comparaţie, se pot dezvălui mecanismele faptelor comise de oameni normali din punct de vedere psihic, ori consideraţi ca atare. La altă scară, la alte proporţii, uneori mecanismele se repetă[2].

Noţiunea de *infractor*, în sens strict penal, nu poate fi aplicată nici minorilor care comit fapte penale, dar care, potrivit legii, din cauza vârstei (sub 14 ani în cazul Codului penal român) nu pot fi traşi la răspundere penală. Cu toate acestea, cercetarea criminologică a fost şi este interesată de fenomenul delincvenţei juvenile, în general, inclusiv de faptele comise de minorii a căror vârstă se află sub pragul răspunderii penale (indiferent care este aceasta într-un stat sau altul).

Tratând foarte succint, dar în acelaşi timp sugestiv problema diferenţierii între abordarea penală şi cea criminologică a noţiunii de criminal, R. Gassin arăta: „Spre deosebire de penalist, care vede în condamnarea penală criteriul delincventului, criminologia se ataşează de *realitatea* fenomenului şi defineşte delincventul ca «acela care a comis o crimă». Nu este deloc nevoie ca acesta să fi fost condamnat, nici măcar urmărit ori cunoscut de autorităţile de poliţie şi justiţie (delincventul ascuns a interesat întotdeauna pe criminolog). În sens invers, condamnarea nu este totdeauna suficientă, căci trebuie să avem în vedere erorile judiciare"[3].

Credem că cele arătate până acum sunt în măsură să conducă la ideea că noţiunea de criminal trebuie să aibă în criminologie o semnificaţie aparte.

22. *Intră în categoria criminologică de „criminal" persoana care comite o „crimă" în sensul de faptă penală sau cu justificată aparenţă penală.*

Criminalul, în această accepţiune extrem de largă, intră, în mod implicit, alături de crimă, în conţinutul fenomenului criminal şi, prin urmare, în sfera de preocupări a cercetării criminologice, face parte din obiectul acesteia.

---

[1] *G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin*, Criminologie et science pénitentiaire, troisième édition, Dalloz, 1972, p. 127.

[2] A se vedea, în acest sens, *A. Hesnard*, Psychologie du crime, Ed. Payot, Paris, 1963, p. 94 şi urm.

[3] *R. Gassin*, op. cit., p. 55.

Dar crima, fiind un fapt uman, este implicit şi un fapt social, o realitate care din păcate nu este singulară. Privite în ansamblul lor, crimele înseamnă *criminalitate*, noţiune de care ne vom ocupa în cele ce urmează.

§3. Criminalitatea

23. Ideea de criminalitate şi noţiunea în sine au apărut relativ târziu, respectiv către sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Această apariţie corespunde cu începuturile presei şi cu primele statistici criminale care „au obişnuit spiritele să conceapă existenţa unui fenomen social global care merită a fi explicat”[1].

Noţiunea de criminalitate desemnează, la modul general, ansamblul faptelor penale comise într-un spaţiu şi într-o perioadă de timp determinate.

Ea poate fi utilizată fie în acest sens general, fie într-un sens mai precis, pentru a desemna anumite categorii de fapte penale.

Regruparea faptelor penale după diverse criterii conduce la obţinerea unor categorii de criminalitate diferite. Aceste diferite categorii de criminalitate pot fi clasificate în două moduri: după criterii subiective, variabile (*clasificarea subiectivă*) şi după un criteriu obiectiv, invariabil (*clasificarea obiectivă*).

24. *Clasificarea subiectivă a criminalităţii* se referă la categorii de criminalitate obţinute prin raportarea la diferite elemente de referinţă, alese în funcţie de interesul cercetării criminologice.

O primă serie de diferenţieri rezultă din chiar definiţia pe care am dat-o criminalităţii, respectiv din raportarea acesteia la unităţi de spaţiu şi timp. Astfel, în funcţie de spaţiul de referinţă, cel mai frecvent se operează cu categoria de *criminalitate naţională*, ce cuprinde totalitatea faptelor penale comise pe teritoriul unui anumit stat (noţiunea de teritoriu fiind înţeleasă în sensul atribuit de legea penală). Dar, mai pot fi avute în vedere, fie categorii mai restrânse (regiune, judeţ, oraş, cartier etc.), fie categorii mai largi (criminalitatea zonală, de exemplu Europa Occidentală, sau Europa de Est; criminalitate continentală; criminalitate mondială). În funcţie de perioada de timp luată în calcul se operează, de regulă, cu noţiunea de *criminalitate anuală.* Pot fi, însă, avute în vedere şi unităţi mai reduse de timp (semestru, lună, zi, inclusiv secunde, de exemplu; „la fiecare *x* secunde în statul *y* se comit *z* omoruri”), ori unităţi mai mari de timp (cincinal, deceniu, secol etc.).

O altă diferenţiere se poate face în funcţie de natura faptelor penale care sunt avute în vedere de cercetarea criminologică. În acest sens, se poate face distincţia, spre exemplu, între faptele de violenţă şi faptele comise cu viclenie, rezultând două categorii corespunzătoare: *criminalitatea violentă* şi respectiv *criminalitatea vicleană.*

---

[1] Idem, p. 66.

În sfârşit, dacă faptele penale sunt raportate la diferite categorii de persoane care le comit pot rezulta o serie de alte categorii cum ar fi: *criminalitatea adultă* şi *criminalitatea juvenilă, criminalitatea masculină* şi *criminalitatea feminină* etc.

Schimbând elementul de referinţă, se poate obţine o mare varietate de categorii ce pot fi adăugate la cele enumerate mai sus.

Am numit acest tip de clasificare, *subiectivă,* din cauza faptului că elementul de referinţă este variabil, este rezultatul unei opţiuni. Altfel spus, stabilirea elementului de referinţă în funcţie de interesul cercetării criminologice are, în cele din urmă, un caracter subiectiv. Aceasta nu înseamnă că respectivele categorii de criminalitate nu ar avea o existenţă obiectivă; termenul *subiectiv* se referă, deci, doar la modalitatea de clasificare.

25. *Clasificarea obiectivă a criminalităţii* se referă la categorii de criminalitate obţinute prin raportarea la un criteriu unic, respectiv gradul de cunoaştere a faptelor penale de către organele care participă la înfăptuirea actului de justiţie penală (poliţie, parchet, instanţă de judecată, denumite în continuare, pe scurt, chiar dacă nu riguros exact, organe de justiţie penală).

Conform acestui criteriu, criminalitatea se împarte în următoarele categorii: 1) *criminalitatea reală*; 2) *cifra neagră a criminalităţii*; 3) *criminalitatea aparentă* (sau relevată); 4) *criminalitatea legală* (sau judecată).

Ne vom opri asupra acestei clasificări, deoarece o considerăm importantă din cel puţin două puncte de vedere:

Pe de o parte, majoritatea teoriilor criminologice operează cu categoriile de criminalitate sus-menţionate ori fac referire la ele.

Pe de altă parte, explicarea fiecărei categorii de criminalitate, precum şi a relaţiilor dintre ele, permite înţelegerea mai corectă a criminalităţii în ansamblu şi avertizează asupra capcanei pe care o poate reprezenta uneori statistica pentru criminologie (aspect asupra căruia vom mai reveni).

Pentru facilitarea înţelegerii, am recurs la o reprezentare grafică a celor patru categorii de criminalitate la care ne vom referi în continuare (a se vedea fig. nr. 1).

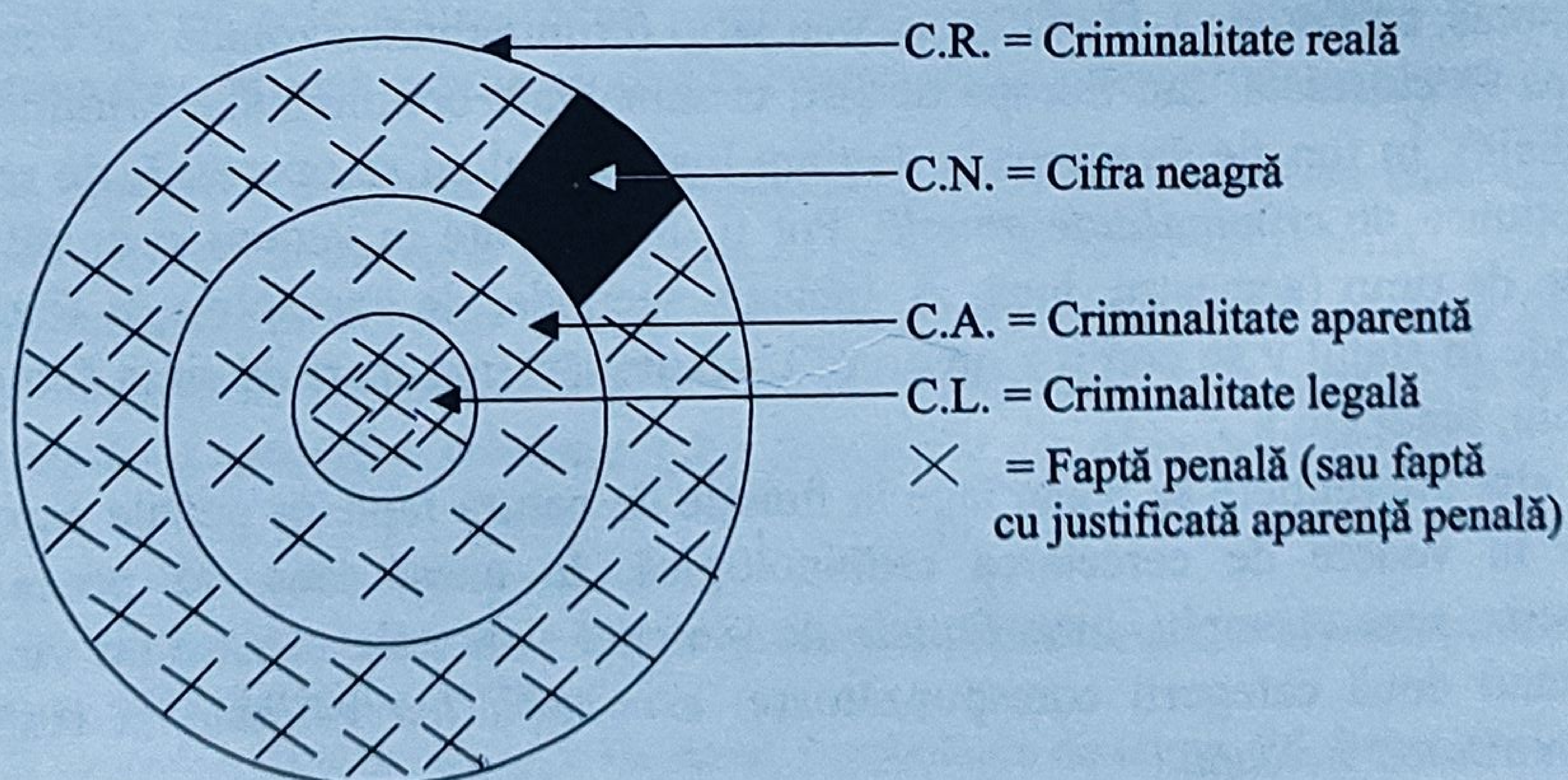

Fig. nr. 1

26. 1) *Criminalitatea reală* (*C.R.*) se referă la ansamblul faptelor penale comise efectiv, indiferent dacă ele sunt ori nu sunt cunoscute de către vreunul din organele justiţiei penale. Această categorie are un grad maxim de generalitate, incluzând toate celelalte categorii (a se vedea fig. nr. 1).

Prin urmare, cunoaşterea criminalităţii reale sub diversele sale aspecte (amploare, forme, localizare, evoluţie) este de maximă importanţă pentru cercetarea criminologică. Din păcate, însă, o cunoaştere riguros ştiinţifică a acestei categorii nu este posibilă[1]; din multitudinea faptelor comise, o bună parte rămâne întotdeauna necunoscută, din diverse motive. Această parte ascunsă reprezintă aşa-numita „cifră neagră" a criminalităţii despre care vom vorbi mai departe.

27. 2) *Cifra neagră a criminalităţii* (C.N.), (*dark number*, în literatura de limbă engleză şi *le chiffre noir*, în cea franceză), reprezintă aşadar ansamblul faptelor penale care se comit efectiv, dar care nu ajung la cunoştinţa organelor de justiţie penală.

În reprezentarea grafică pe care am imaginat-o, cifra neagră este localizată în zona intermediară dintre criminalitatea reală şi criminalitatea aparentă (C.R. şi C.A). Rezultă că, într-o ecuaţie matematică, am putea exprima cifra neagră prin diferenţa dintre criminalitatea reală şi criminalitatea aparentă, adică: C.N. = C.R. – C.A.

28. *Factorii care generează cifra neagră* sunt numeroşi şi au origine diversă. Ei pot fi însă grupaţi în trei categorii principale, care acoperă majoritatea ipotezelor practice. Aceste categorii sunt: A) abilitatea infractorilor; B) ineficienţa organelor de cercetare penală; C) „pasivitatea" victimelor.

29. A) *Abilitatea infractorilor* presupune comiterea unor fapte penale, în condiţiile în care urmele materiale şi rezultatul socialmente periculos ale respectivelor fapte nu sunt sesizate de către organele de cercetare penală. În această categorie putem include atât infracţiuni cu caracter economic, sau patrimonial (precum unele infracţiuni financiar-bancare bine concepute), cât şi infracţiuni împotriva vieţii (spre exemplu, un omor disimulat într-o sinucidere aparentă sau un omor urmat de ascunderea cadavrului etc.).

Atragem atenţia că, în aceste cazuri, abilitatea infractorilor constă în aceea că însăşi fapta nu este descoperită şi nu ajunge deci la cunoştinţa organelor de justiţie. Nu trebuie confundată această ipoteză cu cea a unor infracţiuni aparente, ajunse deci la cunoştinţa organelor judiciare, dar rămase cu autorul neidentificat (aşa-zisele „dosare cu A.N."). În aceste cazuri există, de asemenea, o anumită abilitate a infractorilor, dar ea se materializează în aceea că autorii nu pot fi identificaţi de organele judiciare. Faptele în sine sunt însă cunoscute în această ipoteză, iar ele vor intra în categoria criminalităţii aparente, ieşind din zona cifrei negre.

---

[1] *G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin*, op. cit., p. 52.

30. B) *Ineficienţa organelor de urmărire penală.* Folosim această denumire generică pentru a ne referi, în primul rând, la organele de cercetare ale poliţiei judiciare, care au competenţa generală în materie. Se adaugă la acestea organele de cercetare penală speciale care acţionează în domenii restrânse, prevăzute de lege. Evident, intră în această categorie şi procurorul, în virtutea atribuţiilor ce îi revin, pe de o parte, în conducerea şi controlul activităţii de urmărire penală a poliţiei judiciare şi a organelor de cercetare penală speciale, iar, pe de altă parte, în efectuarea urmăririi penale, în cauzele în care aceasta intră, în mod obligatoriu, în competenţa sa (art. 55, 56 C.proc.pen.).

Aceleaşi consecinţe cu privire la cifra neagră decurg însă şi din ineficienţa altor organe cu anumite atribuţii de control în diferite domenii, care au obligaţia legală de a sesiza organele de urmărire penală în cazul constatării unor infracţiuni (cum ar fi spre exemplu, Curtea de Conturi).

Ineficienţa la care ne referim poate decurge: 1) dintr-o organizare deficitară a organelor sus amintite; 2) din incompetenţă profesională; 3) din incorectitudinea unor funcţionari care îşi desfăşoară activitatea în cadrul respectivelor organe.

1) Organizarea deficitară poate avea la rândul ei surse obiective (lipsa de personal, lipsa de mijloace tehnice, cadrul legal necorespunzător etc.) ori subiective (repartizarea necorespunzătoare a resurselor umane şi materiale, alegerea greşită a unor obiective ori priorităţi în activitate etc.).

Pentru înţelegerea mai exactă a ipotezei la care ne referim, putem folosi drept exemplu situaţia infracţiunilor cu caracter economic sau comercial. Lipsa unor controale sistematice, într-o zona comercială X, din cauza numărului redus de lucrători, sau din cauza unei planificări defectuoase a activităţii, va face ca unele infracţiuni comerciale, comise în zona respectivă, să rămână nedescoperite şi, posibil, legat de acestea, un lanţ întreg de alte fapte penale, precum cele de corupţie, fraudă fiscală etc.

2) Incompetenţa profesională la care ne referim se manifestă prin incapacitatea organelor cu atribuţii de cercetare penală de a depista şi de a se autosesiza cu privire la comiterea unor fapte penale. Pentru înţelegerea ipotezei să revenim la exemplul anterior. Dacă zona comercială X este supusă de această dată unui control sistematic, însă persoana ori persoanele care asigură acest control sunt slab pregătite profesional, incapabile, rezultatul va fi acelaşi pe care l-am avut şi în primul caz, când controlul lipsea cu desăvârşire.

3) În sfârşit, problema incorectitudinii unor funcţionari poate viza fie aspecte de fermitate, fie de corupţie. Pentru ca lucrurile să fie clare, să revenim pentru ultima oară în zona comercială X. De această dată există un control sistematic, iar persoanele care exercită controlul sunt capabile şi observă comiterea unor fapte penale. Dacă în continuare, fie din cauza lipsei de fermitate (comoditate, indulgenţă nejustificată etc.), fie din cauza corupţiei, respectivele persoane nu întocmesc actele de sesizare necesare, rezultatul este acelaşi ca şi în cazul în care controlul nu s-ar fi efectuat. În lipsa unui act oficial de sesizare, organul de cercetare

penală rămâne practic în necunoştinţă de cauză, iar toate faptele comise vor rămâne în sfera cifrei negre a criminalităţii.

31. C) *„Pasivitatea" victimelor.* Deşi în ordinea prezentării apare pe ultimul loc, această categorie de factori are o contribuţie substanţială la sporirea cifrei negre.

Includem în această categorie situaţiile în care persoanele care au suferit direct sau indirect o vătămare de pe urma unor fapte penale, nu sesizează organelor de justiţie acele fapte, iar aceste organe nici nu pot ajunge, pe altă cale, să afle despre comiterea faptelor respective.

Natura infracţiunilor susceptibile de a intra în această categorie este diversă (furt, înşelăciune, vătămare corporală, viol etc.). Nu are relevanţă, în ce priveşte cifra neagră, dacă este vorba de fapte pentru care este necesară procedura plângerii prealabile, ori de fapte ce se urmăresc din oficiu. În ambele cazuri, ne referim la ipoteza în care organele judiciare nu pot afla fapta pe o altă cale (autosesizare, denunţ), iar victima, singura care ar putea-o reclama, nu face acest lucru.

Motivele care pot sta la baza unei atitudini „pasive" din partea victimei sunt extrem de diverse. Vom prezenta spre exemplificare două ipoteze a căror frecvenţă poate fi bănuită, deoarece, din când în când, fapte de acest gen reuşesc să părăsească zona cifrei negre, devenind cunoscute.

O primă ipoteză se referă la infracţiuni patrimoniale. În legătură cu acestea există diferite situaţii şi motivări care conduc spre pasivitatea victimei.

Cel mai frecvent victima nu reclamă fapta atunci când este vorba de sustragerea unor bunuri de mică valoare (furt din buzunare, din autoturisme etc.). O astfel de atitudine poate fi generată de: probabilitatea redusă de a recupera bunul sustras; riscul de a pierde foarte mult timp cu formalităţile birocratice legate de depunerea unei plângeri şi derularea procesului penal; anticiparea unei atitudini ostile din partea autorităţii, despre care se presupune că ar fi „deranjată" de numărul mare de plângeri pentru fapte mărunte, a căror soluţionare este incertă.

Victima rămâne în stare de pasivitate şi în cazul unor sustrageri, având ca obiect material diverse categorii de bunuri a căror deţinere este ilegală (substanţe stupefiante sau toxice, materiale nucleare sau alte materii radioactive etc.) sau a căror provenienţă este ilegală (rezultă din săvârşirea altor infracţiuni). În aceste cazuri victimele nu sunt interesate să reclame respectivele infracţiuni deoarece sunt în situaţia de a fi chiar ele trase la răspundere penală.

Existenţa unor astfel de situaţii se poate constata, de regulă, cu ocazia cercetărilor efectuate în alte cauze, când infractorul sau membrii unui grup de infractori mărturisesc şi comiterea altor fapte în afara celor pentru care sunt cercetaţi, fapte pentru care nu existaseră reclamaţii din partea persoanelor păgubite.

A doua ipoteză se referă la infracţiunile împotriva vieţii sexuale, în particular la viol. În cazul unor astfel de infracţiuni este uşor de înţeles de ce, probabil de multe ori, victimele preferă să treacă sub tăcere faptele comise împotriva lor. Examinările medico-legale, întrebările inevitabil indiscrete din cursul anchetei,

publicitatea procesului penal, teama față de reacția soțului, prietenului ori a rudelor mai mult sau mai puțin apropiate etc., creează, fiecare în parte și toate împreună, un efect descurajator asupra victimei. Şi în legătură cu astfel de infracțiuni nereclamate, se întâmplă uneori să fie făcute destăinuiri de către infractori cercetați pentru fapte similare, ceea ce ne permite să bănuim că o bună parte din violurile comise rămân pentru totdeauna în zona cifrei negre a criminalității.

În afara celor trei categorii de factori sus-amintite, cifra neagră poate avea și alte surse. Odată cu problema identificării acestor surse, cercetarea criminologică și-a pus și problema evaluării cifrei negre.

32. *Posibilitățile de evaluare a cifrei negre.* Existența cifrei negre a criminalității a fost pusă în evidență odată cu primele estimări cantitative ale fenomenului criminal, estimări ce au aparținut „Şcolii cartografice" reprezentată de Quetelet și Guerry[1]. Mai mult, Quetelet a formulat o ipoteză potrivit căreia există un raport invariabil între infracțiunile cunoscute și cele totale, de unde rezultă că cifra neagră crește ori descrește în aceeași proporție cu criminalitatea aparentă. Această ipoteză a avut darul „să-i liniștească pe statisticieni"[2], deoarece în conformitate cu ea, cifra neagră nu ar fi viciat estimările cantitative cu privire la criminalitate.

Lucrurile nu stau însă așa. Pentru a ne da seama, este suficient să ne imaginăm variația uneia dintre categoriile de factori care generează cifra neagră, analizate anterior. Astfel, spre exemplu, dacă, printr-o mai bună organizare și prin perfecționarea calității profesionale a lucrătorilor, organele de cercetare penală își sporesc activitatea de depistare a unor fapte penale, sigur că, în mod corelativ, cifra neagră va fi în scădere. Sub diferite forme și în diferite limite, toți factorii care influențează cifra neagră pot varia, antrenând modificări ale acesteia, fără a fi obligatoriu să regăsim modificări direct proporționale la nivelul criminalității aparente[3].

În aceste condiții, s-a impus necesitatea găsirii unor soluții pentru evaluarea cifrei negre.

33. Cercetarea criminologică folosește în principal două tehnici pentru a determina valoarea necunoscutei din ecuația criminalității: *anchetele de auto-confesiune* și *anchetele de victimizare.* După cum arată însăși denumirea acestor anchete, primele se adresează potențialilor delincvenți, iar celelalte potențialelor victime.

În primul caz, se regrupează o anumită categorie de populație și, pe baza unor chestionare personale, se încearcă stabilirea numărului de infracțiuni comise și rămase nedescoperite. Bineînțeles că o primă condiție de reușită a unei astfel de anchete este asigurarea totală a secretului identității, deoarece, în fapt, se cere mărturisirea propriilor infracțiuni.

---

[1] A se vedea *infra* nr. 129.

[2] *J. Pinatel*, La société criminogène, Ed. Calman-Levy, Paris, 1971, p. 170.

[3] În același sens, a se vedea *G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin*, op. cit., p. 56.

În cazul anchetelor desfăşurate în rândul potenţialelor victime, tot pe baza chestionarelor, se încearcă aflarea infracţiunilor suferite de persoanele în cauză, fără ca faptele respective să fie reclamate sau să ajungă în vreun alt fel la cunoştinţa organelor de justiţie.

Prioritatea utilizării ambelor tehnici revine S.U.A. Astfel, prima anchetă de auto-confesiune a avut loc în anul 1947 la New York, iar prima anchetă de depistare a cifrei negre cu ajutorul victimelor a avut loc în anul 1965 tot în S.U.A.[1]

Ulterior, asemenea anchete au fost efectuate şi în unele ţări europene (Anglia, Germania, Olanda etc.) şi s-a încercat în permanenţă perfecţionarea lor.

În pofida tehnicilor din ce în ce mai bine puse la punct, anchetele în cauză nu pot oferi, din păcate, decât o „evaluare foarte imprecisă a cifrei negre"[2]. Chiar şi în aceste condiţii însă, anchetele de auto-confesiune şi cele de victimizare nu trebuie abandonate. Pe de-o parte, aceste evaluări, chiar imprecise, pot oferi o imagine cantitativă a criminalităţii nedepistate (ceea ce este oricum mai bine decât nimic), iar, pe de altă parte, anchetele cuprind şi indicaţii calitative referitoare la sursele cifrei negre, ceea ce poate conduce la unele ameliorări din această perspectivă. Astfel, spre exemplu, aşa cum s-a reţinut în literatura de specialitate: „cercetarea americană a arătat că în 58% din cazuri victimele nu au informat poliţia deoarece au estimat că aceasta din urmă ar fi fost neputincioasă, sau că nu ar fi vrut să fie deranjată, sau că depistarea infractorului nu ar fi avut succes"[3]. Dezvăluirea unor astfel de surse subiective de generare a cifrei negre şi rezolvarea lor, poate duce la diminuarea cifrei negre, dacă nu la cunoaşterea ei cu precizie.

Dintre faptele aflate la un moment dat în zona cifrei negre, unele reuşesc câteodată să iasă la suprafaţă, adăugându-se celor cunoscute de la început de organele de justiţie şi formând astfel următoarea categorie, cea a criminalităţii aparente.

34. 3) *Criminalitatea aparentă* (*sau relevată*) (*C.A.*) reprezintă totalitatea faptelor cu aparenţă penală ajunse la cunoştinţa organelor de justiţie penală.

Căile prin care justiţia ia la cunoştinţă despre comiterea unor asemenea fapte sunt cele prevăzute de lege privind sesizarea organelor de urmărire penală. Astfel, potrivit dispoziţiilor procedurale: „Organul de urmărire penală este sesizat prin plângere sau denunţ, prin actele încheiate de alte organe de constatare prevăzute de lege, ori se sesizează din oficiu" [art. 288 alin. (1) C.proc.pen.]. O modalitate aparte de sesizare a organelor de urmărire penală este cea a plângerii prealabile [art. 288 alin. (2) C.proc.pen.].

În conformitate cu aceste dispoziţii şi cu atribuţiile ce revin fiecăruia dintre organele de urmărire penală, potrivit legii, faptele ce vor intra în categoria criminalităţii aparente sunt înregistrate, de regulă, mai întâi la organele de poliţie şi ulterior la parchet, iar uneori direct la parchet. Această distincţie este importantă,

---

[1] *J. Pinatel*, La société criminogène, op. cit., p. 171 şi urm.
[2] *R. Gassin*, op. cit., p. 124.
[3] *J. Pinatel*, La société criminogène, op. cit., p. 172.

deoarece presupune că o evaluare cantitativă corectă a criminalității aparente necesită luarea în calcul a datelor statistice aparținând ambelor categorii de organe amintite.

Am putut constata, cu ocazia analizării cifrei negre, de ce o parte din faptele comise în realitate nu ajung să pătrundă în zona criminalității aparente, rămânând necunoscute. Am stabilit astfel ceea ce diferențiază criminalitatea aparentă de criminalitatea reală.

Vom stabili acum ceea ce diferențiază criminalitatea aparentă de criminalitatea judecată, adică vom analiza pe scurt motivele pentru care o parte din faptele relevate nu ajung să fie judecate ori să se pronunțe în legătură cu ele o hotărâre de condamnare.

35. După cum lasă să se întrevadă și denumirea ei, criminalitatea aparentă cuprinde toate acele fapte care, cel puțin într-o fază incipientă, prezintă o aparență penală. Dacă această aparență se confirmă ori nu, dacă avem sau nu de a face cu o infracțiune, deci cu o faptă care atrage răspunderea penală, este datoria organelor judiciare de a stabili. Aceasta presupune uneori un volum mare de muncă, pricepere și, nu în ultimul rând, timp. La această operație contribuie atât organele de cercetare și urmărire penală, cât și, atunci când cauzele ajung în fața lor, instanțele de judecată.

În multe cazuri, după administrarea probelor necesare, organele judiciare pot ajunge la concluzii contrare aparenței inițiale. Astfel, în unele situații se poate constata că: fapta nu există; fapta nu este prevăzută de legea penală etc. În alte situații, faptele în sine se confirmă, însă se constată în același timp și existența unor împrejurări care nu permit tragerea la răspundere penală, cum ar fi: lipsa plângerii prealabile, intervenția amnistiei sau a prescripției, decesul făptuitorului etc.

Toate situațiile arătate mai sus, precum și altele care nu au fost menționate, reprezintă cazuri în care punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale este împiedicată și sunt prevăzute expres de lege (art. 16 C.proc.pen.).

Când constatarea vreunuia din cazurile prevăzute de art. 16 C.proc.pen. se face în cursul urmăririi penale, acțiunea penală se va stinge prin clasare. Dacă în momentul constatării cauza se află deja în fața instanței de judecată, aceasta va pronunța, după caz, fie achitarea, fie încetarea procesului penal (art. 17 C.proc.pen.).

Putem deci concluziona că un prim motiv pentru care unele fapte rămân în zona criminalității aparente îl reprezintă constatarea vreunuia din cazurile în care punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale este împiedicată.

Cel de-al doilea motiv îl reprezintă neidentificarea autorilor pentru o serie de fapte penale. În aceste cazuri se constituie așa-zisele dosare cu autor necunoscut sau A.N.-uri, despre care am mai amintit.

Ca și în cazul nedescoperirii faptei, dosarele cu A.N. își au sursa fie în abilitatea infractorilor, fie în erorile de investigare sau, mai des, în conjugarea

acestor două elemente. Nu revenim asupra acestor aspecte, deoarece ele au fost analizate pe larg în contextul cifrei negre.

Atragem însă din nou atenţia, deoarece confuzia este frecventă, că dosarele cu A.N. nu fac parte din cifra neagră, ele reprezintă fapte sesizate, apar în estimările statistice şi aparţin, deci, criminalităţii aparente. Ele rămân în această zonă atâta timp cât autorul nu este descoperit.

În sfârşit, faptele sesizate de către organele judiciare, care nu întâmpină niciunul din „obstacolele" menţionate mai sus, au doar o existenţă pasageră în zona criminalităţii aparente, ele încheindu-şi parcursul în zona criminalităţii legale.

Concret, cu privire la aceste fapte, procurorul întocmeşte un Rechizitoriu, prin care sesizează instanţa de judecată competentă.

36. *Criminalitatea legală* (*sau judecată*) (*C.L.*) reprezintă ultima, dar şi cea mai restrânsă dintre categoriile analizate. Se includ aici faptele penale pentru care s-a pronunţat o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă.

Rezultă că nu toate cazurile ajunse pe rolul instanţelor de judecată vor intra în această categorie. Hotărârile prin care se pronunţă achitarea inculpatului ori încetarea procesului penal rămân în sfera criminalităţii aparente, aşa după cum a rezultat când am analizat respectiva categorie. Din acest punct de vedere, denumirea „criminalitate judecată" este improprie şi poate genera confuzii.

La o primă vedere criminalitatea legală ar reprezenta indicatorul cel mai veridic în estimarea criminalităţii, garanţia fiind dată de condamnarea definitivă.

După cum a rezultat însă deja, din analiza celorlalte categorii de criminalitate, lucrurile nu stau deloc aşa. Criminalitatea legală este tributară faţă de toate „dereglările" survenite până ce cauzele să ajungă în instanţă şi, în plus, faţă de cele ce pot interveni în timpul judecăţii. Astfel, pe de-o parte, lipsesc din acest tablou al criminalităţii faptele comise, dar nedescoperite, cele pentru care în mod nejustificat s-a dat o soluţie de clasare şi cele unde s-a dispus în mod greşit achitarea inculpatului; pe de altă parte, sunt incluse în mod artificial cazurile de condamnare definitivă nejustificate (erorile judiciare).

Ca o concluzie la toate cele arătate în legătură cu clasificarea obiectivă, se impune următoarea constatare: pentru evaluarea cât mai corect posibil a criminalităţii, trebuie avute în vedere toate categoriile examinate mai sus, cunoscând particularităţile fiecăreia în parte şi conexiunile existente între ele.

Rezultă că, prin criminalitate trebuie să înţelegem ansamblul de fapte penale, sau cu justificată aparenţă penală comise; în acest sens criminalitatea reprezintă la rândul ei o componentă a fenomenului criminal.

37. În finalul acestei secţiuni, prin reunirea tuturor elementelor analizate, putem stabili *conţinutul fenomenului criminal*.

Fenomenul criminal, perceput din punct de vedere uman şi social, iar nu ca simplă abstracţie juridică, reuneşte în conţinutul său o realitate individuală – *crima* cu vectorul ei inerent *criminalul* – şi o realitate colectivă – *criminalitatea*.

Fenomenul criminal, având conţinutul indicat anterior, reprezintă un prim obiect al cercetării criminologice.

Secţiunea a 2-a. Practica anticriminală – al doilea obiect al cercetării criminologice

38. În logica expunerii, se impune la acest moment o paranteză legată de controversa privind caracterul criminologiei: dacă aceasta este o ştiinţă teoretică sau este o ştiinţă practică?

Disputa pleacă de la împărţirea filozofică a ştiinţelor, în general, în ştiinţe teoretice (sau pure, sau fundamentale), pe de o parte, şi ştiinţe practice (sau tehnice, sau aplicative), pe de altă parte. În linii mari, această împărţire se referă la natura şi scopul cunoaşterii, la metodele folosite: în timp ce ştiinţelor teoretice le este specifică cercetarea fundamentală ce are ca scop cunoaşterea în sine a obiectului de studiu, ştiinţele practice sunt caracterizate printr-o cercetare aplicativă, având drept finalitate o cunoaştere utilitară.

Vom prezenta pe scurt controversa în cauză, deoarece ne va ajuta să punem în evidenţă dublul caracter al cercetării criminologice şi, pe cale de consecinţă, existenţa celui de-al doilea obiect al cercetării criminologice.

§1. Dublul caracter al cercetării criminologice

39. O primă categorie de opinii consideră criminologia drept o ştiinţă fundamentală ori teoretică, având prin urmare ca obiect cercetarea fenomenului criminal în sine[1]. În această variantă, de ştiinţă pură, criminologia este indiferentă la aplicaţiile practice care ar putea decurge din rezultatele cercetărilor sale.

De cealaltă parte a baricadei se află opiniile potrivit cărora cadrul criminologiei se reduce la cercetarea aplicativă; nu există criminologie în condiţiile în care nu există perspective terapeutice. În acest sens, s-a afirmat: „criminologia nu poate fi definită prin ea însăşi, ci numai în raport cu ceea ce realizează"; „criminologia este şi nu poate fi decât o terapeutică particulară"[2].

Ca de obicei, între două extreme există şi o cale de mijloc. Astfel, într-un remarcabil studiu epistemologic, profesorul Giacomo Canepa remarca dubla finalitate a cercetării criminologice ceea ce presupune:

„a) pe de o parte, cercetarea cauzelor comportamentului antisocial şi, în consecinţă, studiul problemelor în sine, independent de utilizarea practică a rezultatelor (cercetare fundamentală);

---

[1] În legătură cu aceste opinii, a se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 40, unde se fac referiri cu privire la doi dintre susţinătorii lor: *P. Cuche* şi *H. Levy-Bruhl*.

[2] *F. Dadognet*, Science et criminologie, în L'équipement en criminologie (Actes du XIVème Cours International de Criminologie), Ed. Masson, Paris, 1965, p. 525, citat de *G. Canepa*, R.D.P.C. nr. 8/1971, p. 764.

b) pe de altă parte, programarea metodelor adecvate pentru prevenirea şi tratamentul comportamentului antisocial şi, în consecinţă, studiul problemelor urmărite în scopul utilizării practice a rezultatelor (cercetarea aplicativă)"[1].

Acelaşi autor remarcă însă în continuare că în cazul criminologiei distincţia dintre cele două tipuri de cercetare nu este absolută, deoarece „soluţia unei probleme puse de cercetarea fundamentală poate deseori constitui obiectul unei alte investigaţii în domeniul cercetării aplicative"[2].

În scopul de a justifica dubla finalitate şi implicit dublul caracter al cercetării criminologice, în literatura de specialitate s-a apelat deseori la o comparaţie sugestivă între criminologie şi medicină. S-a remarcat astfel că, „cercetarea cauzelor crimei oferă aceeaşi utilitate imediată ca cea a cauzelor unei maladii în medicină: ea permite o mai bună cunoaştere a tratamentelor apte să vindece răul. Potrivit acestei maniere de a vedea lucrurile, criminologia devine, în acelaşi timp, *o ştiinţă pură* şi o *ştiinţă aplicativă*"[3].

În realitate, această dispută îşi are răspunsul în chiar preocupările concrete ale cercetării criminologice. Astfel, se poate remarca faptul că, de la primele cercetări cu caracter ştiinţific realizate în criminologie, pe lângă studierea fenomenului criminal, s-a pus şi problema găsirii unor soluţii practice de limitare a acestuia, şcoala pozitivistă fiind exemplul cel mai sugestiv din acest punct de vedere.

Cercetarea fenomenului criminal doar ca un scop în sine ar fi lipsită de sens; aplicaţiile practice pe care criminologia le poate degaja sunt singurele care justifică efortul de cunoaştere a realităţii criminale.

În acest sens, în doctrina criminologică s-a remarcat pe bună dreptate că: „Opinia care vede în criminologie o ştiinţă în acelaşi timp teoretică şi practică pare a fi singura satisfăcătoare: ea singură, în fapt, ia în considerare natura particulară a obiectului său, fenomenul criminal înţeles ca rău social care atrage lupta împotriva lui, în scopul de a-l îndigui şi a-l refula"[4].

Acest dublu caracter al criminologiei antrenează dublarea obiectului cercetării criminologice; apare pe lângă obiectul originar, respectiv fenomenul criminal, cel de-al doilea obiect, pe care îl vom numi *practica anticriminală* şi pe care vom încerca să-l explicăm în cele ce urmează.

---

[1] *G. Canepa,* L'épistemologie et la recherche criminologique, R.D.P.C. nr. 8/1971, p. 764.

[2] Ibidem.

[3] *R. Vouin, J. Léauté*, Droit Pénal et Criminologie, P.U.F., Paris, 1956, p. 22.

[4] *R. Gassin*, op. cit., p. 40.

§2. Conţinutul practicii anticriminale

40. Pentru desemnarea preocupărilor practice legate de fenomenul criminal, în literatura de specialitate întâlnim formulări diverse, precum: prevenirea şi combaterea fenomenului criminal, prevenirea şi tratamentul comportamentului antisocial, reacţia socială contra crimei, mijloacele de luptă împotriva criminalităţii etc.

Toate aceste denumiri, mai mult ori mai puţin diferite, vizează, în principiu, aceleaşi preocupări practice legate de fenomenul criminal.

41. Pentru a înţelege în ce constau aceste preocupări practice, vom apela la sistematizarea ce pare a fi cea mai completă.

Astfel, în literatura de specialitate s-a formulat opinia potrivit căreia în lupta împotriva fenomenului criminal sunt utilizate în concret două categorii de mijloace:

a) *mijloacele juridice*, în care intră totalitatea normelor de drept ce contribuie direct sau indirect la combaterea şi prevenirea fenomenului criminal (în principal dreptul penal în sens larg, deci şi procedura penală, dar şi alte dispoziţii legale: constituţionale, civile, administrative etc.).

b) *mijloacele empirice*, unde sunt incluse „practicile instituţionale" (poliţie, parchet, instanţe de judecată, penitenciare etc.) care au ca scop combaterea şi prevenirea criminalităţii.

Prin combinarea celor două categorii de mijloace rezultă în practică trei *„domenii principale"* de luptă contra criminalităţii:

1) domeniul dreptului penal şi al aplicărilor lui concrete;
2) domeniul tratamentului delincvenţilor şi
3) domeniul prevenirii criminalităţii[1].

42. În total acord cu opinia redată anterior, putem adăuga că cele trei domenii alcătuiesc un ansamblu unitar, un *sistem* având ca finalitate *stăpânirea* fenomenului criminal. Prin stăpânirea fenomenului criminal înţelegem menţinerea acestuia în cadrul unor limite şi structuri suportabile din punct de vedere social.

Ar mai fi de adăugat că interesul şi vocaţia de a *stăpâni* fenomenul criminal aparţine statului şi de aceea, în mod firesc, tot *sistemul* de care aminteam anterior este creat şi pus în mişcare, într-un cuvânt *aplicat*, printr-o voinţă statală, printr-o *decizie de politică anticriminală*[2].

43. Având în vedere cele arătate mai sus, dispunem de toate elementele necesare pentru definirea noţiunii care ne interesează:

Practica anticriminală reprezintă *sistemul mijloacelor aplicate de către stat în scopul stăpânirii fenomenului criminal.*

---

[1] A se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 69.
[2] A se vedea *infra* nr. 92.

În sensul stabilit prin definiţia de mai sus, *practica anticriminală constituie cel de-al doilea obiect al cercetării criminologice*[1].

După cum se va preciza la momentul potrivit, acest al doilea obiect al cercetării criminologice ţine de domeniul criminologiei aplicative, care are ca principal scop evaluarea, după criterii ştiinţifice, a eficienţei mijloacelor de prevenire şi combatere a fenomenului criminal.

44. La încheierea acestui prim capitol, putem nota *în concluzie*:

Distingem două obiecte ale cercetării criminologice[2], în concordanţă cu dublul caracter al acestei cercetări:

1) Fenomenul criminal;

2) Practica anticriminală.

---

[1] Interesul pe care cercetarea criminologică îl manifestă faţă de acest al doilea obiect este mai puţin evident la o primă vedere. După cum va rezulta mai departe (*infra* nr. 57) este vorba, în linii generale, de a stabili gradul de eficacitate al mijloacelor legale utilizate în practica anticriminală.

[2] În doctrina criminologică, ideea existenţei unui dublu obiect al cercetării criminologice, respectiv al criminologiei, este fie exprimată direct (a se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 45 şi urm.), fie sugerată de contextul explicativ (a se vedea *M. Cusson*, La Criminologie, op. cit., p. 15).

Capitolul II
Modalități de cunoaștere, procedee, finalitate în cercetarea criminologică

Problematică

45. După ce am stabilit într-un prim capitol care este obiectul cercetării criminologice, vom încerca să deslușim în continuare: cum (din ce perspective) se urmărește cunoașterea respectivului obiect, care sunt metodele și tehnicile utilizate și care este scopul cercetării criminologice.

Istoria de până acum a criminologiei reprezintă o succesiune de abordări din perspective diverse ale fenomenului criminal: biologică, sociologică, psihologică, psihiatrică, psihanalitică, genetică etc.

Este normal ca fiecare din abordările enumerate să fi încercat cunoașterea fenomenului criminal din perspective proprii, utilizând metode și tehnici de cercetare specifice. Toate aceste eforturi, aparent eterogene, au însă un element comun: finalitatea cercetării criminologice.

Plan

46. Prezentul capitol va cuprinde prin urmare trei secțiuni, după cum urmează:

Secțiunea 1. Modalități de cunoaștere în cercetarea criminologică

Secțiunea a 2-a. Procedee în cercetarea criminologică

Secțiunea a 3-a. Finalitatea cercetării criminologice

Secțiunea 1. Modalități de cunoaștere în cercetarea criminologică

47. Prin *modalitate de cunoaștere*, în cele ce urmează, am desemnat maniera științifică de abordare a fenomenului criminal, perspectiva, unghiul de vedere asupra fenomenului cercetat. Modalitatea de cunoaștere poate fi echivalată cu paradigma (modelul, teoria principală) pe care se bazează cercetarea criminologică într-o anumită perioadă sau un anumit context. Preocupările cercetării criminologice variază în funcție de epocă, de categoriile de specialiști implicați în studierea

fenomenului (medici, sociologi, jurişti etc.), de fragmentarea obiectului de studiu (crimă, criminal, criminalitate) şi inclusiv de conjunctura socio-politică.

În acest context, inventarul modalităţilor de cunoaştere se poate întocmi după criterii diverse. Vom folosi în continuare un criteriu cronologic, pe care îl considerăm util pentru înţelegerea evoluţiei ulterioare a teoriilor criminologice.

§1. Cunoaşterea descriptivă

48. Această modalitate de cunoaştere urmăreşte stabilirea caracteristicilor exterioare (aparente) ale fenomenului criminal. Primele preocupări cu caracter ştiinţific în domeniul criminologiei[1] au fost de natură descriptivă şi au avut ca obiect criminalitatea, evaluarea acesteia. Este vorba în principal de aprecieri cantitative şi, în aceste circumstanţe, nu este de mirare că „primii savanţi care s-au aplecat asupra fenomenului delincvenţei au fost matematicieni care au utilizat statisticile criminale. Condorcet a lansat ideea unei *matematici sociale*; Quételet, matematician şi astronom, s-a ambiţionat să formuleze o *mecanică socială*, care a reprezentat corespondentul *mecanicii celeste* a lui Laplace”[2].

Cunoaşterea descriptivă utilizează categorii precum: volumul, structura şi dinamica fenomenului criminal, în dimensiunea socială a acestuia (criminalitatea).

49. *Volumul* criminalităţii reprezintă o evaluare strict cantitativă, referindu-se la numărul total de fapte penale comise. Este vorba, desigur, de criminalitatea aparentă sau de cea legală, singurele în măsură a fi cuantificate cu oarecare precizie; volumul criminalităţii reale poate fi cel mult aproximat, pe baza unor indicii asupra cifrei negre[3].

50. *Structura* criminalităţii presupune o delimitare a acesteia în funcţie de diversele categorii de fapte penale ori alte criterii[4]. Este vorba şi aici de o evaluare cantitativă, deoarece are la bază comparaţii numerice. Având în vedere însă intervenţia unei opţiuni în ceea ce priveşte stabilirea diverselor categorii, putem considera că în cazul structurii apare o formă incipientă de cunoaştere calitativă.

51. *Dinamica* privitoare la criminalitate se referă la evoluţia şi variaţia acesteia în timp şi spaţiu.

Evoluţia în timp a criminalităţii comportă la rândul ei trei tipuri de descriere:

a) tendinţele pe termen lung (ceea ce corespunde noţiunii de *trend* utilizată în literatura de limbă engleză);

---

[1] Facem abstracţie aici de unele constatări din domeniul frenologiei şi al psihiatriei care au atins doar în mod adiacent fenomenul criminal (a se vedea *infra* nr. 147 şi nr. 148).

[2] *G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin*, op. cit., p. 36.

[3] A se vedea *supra* nr. 33.

[4] A se vedea clasificarea subiectivă *supra* nr. 24.

b) variaţiile sezoniere (respectiv oscilaţiile criminalităţii în funcţie de succesiunea anotimpurilor);

c) mişcările accidentale (datorate unor evenimente excepţionale, cum ar fi starea de război, catastrofele naturale etc.).

Variaţia în spaţiu a criminalităţii poate fi estimată în funcţie de diferitele „teritorii" utilizate ca termeni de comparaţie, fie în sens pur geografic, fie în sens statal, administrativ (diferenţe nord-sud, est-vest, diferenţe între state, între continente etc.).

52. Descrierea dinamicii prezintă un grad mai mare de complexitate în raport cu volumul şi structura, implicând deja, uneori o cunoaştere calitativă a fenomenului. Este cazul descrierii *trendului*, unde simplele aprecieri numerice nu mai sunt suficiente, ci „trebuie în fapt corijate aceste date «naive», ţinând cont de două feluri de factori de perturbare: factorii intrinseci statisticii, care consistă în schimbări sau variaţii ale sistemului de înregistrare a criminalităţii; factori extrinseci statisticii, care rezultă din diverse fenomene inerente funcţionării sistemului de justiţie penală: schimbări ale legislaţiei penale, modificări în nivelul de activitate al serviciilor de poliţie ca şi în atitudinile victimelor faţă de reclamaţie, variaţiile în sistemul de urmărire al parchetelor, severitatea condamnărilor şi aplicarea sancţiunilor penale"[1].

53. Cunoaşterea descriptivă nu este doar din punct de vedere cronologic o primă etapă în cercetarea criminologică. Aceasta reprezintă o primă etapă necesară şi celorlalte modalităţi de cunoaştere, fiind astfel o preocupare permanentă în cercetarea criminologică.

Perfecţionarea tehnicilor de calcul şi de înregistrare a datelor, utilizarea din ce în ce mai eficientă a computerului, permit o evoluţie continuă a cunoaşterii descriptive şi, indirect, a celorlalte modalităţi de cunoaştere, printre care cea cauzală.

§2. Cunoaşterea cauzală

54. *Cunoaşterea cauzală* sau etiologia criminală vizează, după cum şi denumirea o indică, aflarea cauzelor, a condiţiilor şi a factorilor care determină sau favorizează fenomenul criminal.

Apariţia preocupărilor etiologice poate fi pusă în relaţie cu apariţia şcolii pozitiviste italiene. Acest moment coincide la rândul său cu acordarea unui statut ştiinţific criminologiei, de către specialişti (se consideră, în general, că cercetările anterioare au avut cel mult un caracter semi-ştiinţific şi că până la apariţia pozitivismului nu se poate vorbi despre o ştiinţă a criminologiei).

Pe bună dreptate, aflarea cauzelor fenomenului criminal a reprezentat un pas înainte în studierea acestuia; de această dată este vorba despre o cunoaştere

---

[1] *R. Gassin*, op. cit., p. 134.

calitativă, iar metodele utilizate sunt pe măsura scopului urmărit. Explicaţiile de natură cauzală utilizează concepte, precum: cauze, condiţii, factori etc. Acest tip de explicaţii pleacă de la premisa că liberul arbitru nu există sau că el are un rol limitat. Drept urmare, ca şi comportamentul uman, în general, comportamentul criminal este determinat, total sau parţial.

Cunoaşterea cauzală poate fi divizată: pe de-o parte, în funcţie de fragmentul obiectului de cercetare care se doreşte a fi cunoscut (etiologia crimei ca fenomen individual şi etiologia crimei ca fenomen colectiv); pe de altă parte, în funcţie de direcţia preponderentă a cercetărilor (biologică, psihologică, sociologică).

Abordările etiologice diverse au antrenat încă de la început caracterul multidisciplinar al criminologiei, care s-a constituit prin contribuţia cercetărilor efectuate în alte domenii ştiinţifice: biologie criminală, sociologie criminală, psihologie criminală.

În aceste condiţii, cercetarea cauzală a scos în evidenţă existenţa unor factori de natură extrem de diversă, care acţionează asupra fenomenului criminal, aşa cum se va putea constata cu prilejul analizei teoriilor etiologice.

Este de remarcat însă că analiza factorilor cauzali şi, în general, cunoaşterea etiologică nu este posibilă decât dacă pleacă de la o imagine cât mai clară a fenomenului criminal. În acest sens, ea se află în contact permanent cu cunoaşterea descriptivă.

În acelaşi timp, se impune precizarea că şi în cazul unor abordări aparent diferite ale fenomenului criminal, cunoaşterea cauzală are un anumit rol, ce nu este neglijabil. Ne referim la aşa-numita criminologie a *reacţiei sociale*, care, în principiu, refuză să pună în discuţie aspectele etiologice. Principalul curent al acestei orientări, *interacţionismul*, consideră că ceea ce trebuie să intereseze în legătură cu fenomenul criminal (se foloseşte de fapt noţiunea mai largă de devianţă) nu este actul în sine, ci procesele prin care societatea „lipeşte eticheta de deviant” anumitor indivizi şi maniera în care aceştia reacţionează la respectiva „stigmatizare”. Pornind de la această idee, se ajunge la concluzia că „grupurile sociale creează devianţă instituind norme a căror transgresiune constituie devianţă, aplicând aceste norme anumitor indivizi şi etichetându-i ca devianţi”[1].

După cum se poate însă constata chiar şi din textul citat, teoriile interacţioniste se fundamentează în ultimă instanţă tot pe o cunoaştere cauzală, chiar dacă este vorba de această dată de o etiologie diferită de cea obişnuită, în sensul că factorii generatori se află în interiorul mecanismelor grupurilor sociale.

Revenind la cunoaşterea cauzală „tradiţională”, mai precizăm că aceasta a dominat în cercetarea criminologică până în jurul anilor ’50 (ai secolului al XX-lea), când o nouă modalitate de cunoaştere prinde contur: cunoaşterea dinamică.

---

[1] *H.S. Becker*, Outsiders, Ed. A.M. Métailié, Paris, 1985 (traduit de l’américain par *J.P. Briand, G.M. Champoulie*), p. 32.

§3. Cunoaşterea dinamică

55. *Cunoaşterea dinamică.* Prin cunoaşterea dinamică se urmăreşte înţelegerea proceselor ce însoţesc *trecerea la actul criminal*, mecanismele interne ale acestuia. Este o cunoaştere calitativă, ce tinde la explicarea conduitei criminale printr-o succesiune de etape, având o logică proprie.

Iniţial, cunoaşterea dinamică a apărut ca o completare a cunoaşterii etiologice, *trecerea la act* fiind o consecinţă a acumulării şi a combinării anumitor factori cauzali. Este, spre exemplu, cazul modelului de comportament criminal conceput de J. Pinatel, pentru care, fiecare etapă a conduitei criminale este pusă în relaţie cu una din componentele personalităţii infractorului, aceasta din urmă fiind explicată prin intervenţia unor factori cauzali[1].

Ulterior, explicaţiile dinamice s-au constituit într-un front antideterminist, antietiologic, rezultând ceea ce se denumeşte în literatura de specialitate *criminologia dinamică* ori *criminologia trecerii la act*.

Această nouă modalitate de cunoaştere este interesată de conduita criminală ca acţiune izolată, pe care o consideră o realitate bine individualizabilă în viaţa autorului, distinctă de celelalte acte realizate de acesta. Abordată din această perspectivă, conduita criminală este susceptibilă de o explicaţie în sine, independentă de trecutul infractorului, de factorii endogeni ori exogeni care ar fi putut acţiona asupra acestuia, înainte de momentul trecerii la act[2].

Explicaţiile bazate pe cunoaşterea dinamică folosesc categorii economice precum: eficienţă, raţionalitate, oportunitate, utilitate, finalitate etc. Se repune în discuţie ideea de *liber arbitru* şi se consideră că infractorul, ca şi oricare alt om, are capacitatea de a opta pentru o conduită sau alta. Din această perspectivă se adoptă o poziţie pragmatică în raport cu activitatea represivă.

În acest fel se pătrunde deja în domeniul cunoaşterii axiologice, ultima din modalităţile analizate.

§4. Cunoaşterea axiologică

56. Această modalitate de cunoaştere se referă la cel de-al doilea obiect al cercetării criminologice. Ea presupune stabilirea, după criterii ştiinţifice, a valorii mijloacelor aplicate în lupta împotriva fenomenului criminal, altfel spus, evaluarea ştiinţifică a practicii anticriminale.

Aşa cum am stabilit anterior[3], în zona practicii anticriminale acţionează o serie de mijloace juridice şi empirice. Crearea şi punerea în mişcare a acestor mijloace reprezintă un act de voinţă politică. În aceste condiţii atât legea penală,

---

[1] A se vedea *infra* nr. 209.
[2] A se vedea, în acest sens, *R. Gassin*, op. cit., p. 12 şi 202.
[3] A se vedea *supra* nr. 41.

cât şi legile de organizare şi funcţionare a instituţiilor chemate să aplice legea penală, răspund fie unor criterii exclusiv politice, fie unor criterii de politică anticriminală, care nu întotdeauna ţin cont de rezultatele cercetărilor ştiinţifice cu privire la fenomenul criminal (constatarea este valabilă şi pentru celelalte domenii ale practicii anticriminale: tratamentul delincvenţilor şi prevenirea extrapenală).

Astfel, dacă urmărim spre exemplu dezbaterile parlamentare privind unele reforme legislative în domeniului dreptului penal (fie modificarea ori abrogarea unor incriminări, fie incriminarea unor fapte noi) vom constata că sunt luate în discuţie diferite considerente, nu numai extracriminologice, dar şi extrapenale precum: conjunctura economico-socială internă, aspecte de ordin financiar-bugetar (de exemplu, costurile implicate de o anumită incriminare), aspecte tehnico-materiale (de exemplu, capacităţile necesare anumitor instituţii), aspecte legate de conjunctura internaţională (poziţia unor organisme interstatale, ori a unor organizaţii internaţionale nonguvernamentale, cu privire la respectivele probleme) şi, nu în ultimul rând, aspecte politice, uneori de ordin pur electoral.

Legislaţia penală română în tranziţie oferă un exemplu grăitor în sensul celor de mai sus, însă, în general, lucrurile se petrec în mod asemănător în toate legislaţiile penale.

Având în vedere această realitate se impune stabilirea unei ierarhii valorice a mijloacelor anticriminale, pe criterii exclusiv ştiinţifice, pentru a se putea aplica necesarele corecţii.

Criteriile ştiinţifice sunt legate de noţiunea de eficacitate, respectiv de efectele mijloacelor utilizate împotriva fenomenului criminal. După cum s-a remarcat însă, pe bună dreptate, în doctrina criminologică, o anumită eficacitate „poate fi obţinută, cel puţin pentru o perioadă scurtă, prin aplicarea unor constrângeri ilegitime (tortură, spălarea creierelor...)"[1]. Acest gen de mijloace poate reprezenta obiectul cercetării criminologice ca formă de manifestare a fenomenului criminal, dar nu interesează din punct de vedere al cunoaşterii axiologice. Rezultă că la criteriul eficacităţii trebuie adăugată condiţia legalităţii mijloacelor anticriminale, respectarea drepturilor fundamentale ale omului.

În sinteză, se poate reţine că prin cunoaşterea axiologică se urmăreşte stabilirea gradului de eficacitate al mijloacelor legale utilizate în practica anticriminală.

Secţiunea a 2-a. Procedee în cercetarea criminologică

57. Procedeele sau mijloacele utilizate pentru a ajunge la rezultatele urmărite în cercetarea criminologică sunt la rândul lor extrem de diverse, adecvate uneia ori unora dintre modalităţile de cunoaştere analizate anterior. Putem clasifica

[1] *R. Gassin*, op. cit., p. 70.

procedeele în două categorii: metode şi tehnici. Ne vom opri, în cele ce urmează, doar asupra aspectelor esenţiale legate de fiecare dintre acestea.

§1. Metode

58. Cuvântul metodă are origine greacă (*meta* – spre şi *odos* – cale), însemnând, într-o traducere aproximativă, „calea ce trebuie urmată".

Pornind de la sensul etimologic, noţiunea de metodă ştiinţifică poate fi definită, în termeni generali, drept ansamblul procedeelor care conduc gândirea spre cunoaştere.

Pentru a accede la un caracter cu adevărat ştiinţific, cercetarea criminologică a fost nevoită să se auto-organizeze şi „auto-disciplineze", să descopere propriile căi spre cunoaştere. Acest traseu propriu nu exclude însă folosirea unor metode generale, comune şi altor ştiinţe, cu care criminologia are puncte comune.

1.1. Metode generale

59. Începând cu Aristotel, logica, în sensul ei clasic de ştiinţă a legilor gândirii, a admis existenţa a două procedee ale spiritului, cu un grad mare de generalitate: inducţia (metoda inductivă) şi deducţia (metoda deductivă).

60. *Metoda inductivă* constă în ansamblul procedeelor prin care gândirea trece de la particular la general (sau face legătura între...). Inducţia este considerată drept o metodă mai puţin riguroasă în comparaţie cu deducţia, însă nu este mai puţin adevărat că ea stă la baza celor mai importante descoperiri ale spiritului uman.

61. *Metoda deductivă* reprezintă un ansamblu de procedee care constă în aplicarea unui principiu general la un caz particular[1].

62. Începuturile cercetărilor ştiinţifice în criminologie, care aşa cum am văzut coincid cu apariţia pozitivismului italian, au fost dominate de utilizarea metodei inductive. În afara faptului că această metodă reprezenta realmente instrumentul principal de lucru pentru şcoala pozitivistă, născută din confruntarea cu gândirea clasică, ea servea şi unei demarcări metodologice faţă de clasicism. Chiar şi aşa, pozitiviştii nu excludeau posibilitatea unei cunoaşteri deductive şi utilizarea metodei corespondente.

Astfel, argumentând abordarea fenomenului criminal ca fapt uman şi social, în opoziţie cu tradiţia clasică de a privi crima ca entitate juridică, Ferri afirma: „În gândirea şi în munca ştiinţifică nu există decât două mari căi: sau deducţia apriorică, sau inducţia pozitivă, fără ca, bineînţeles, metoda deductivă să excludă

---

[1] A se vedea, în sensul celor de mai sus, *D. Julia*, Dictionnaire de la philosophie, Ed. Club France Loisirs, Paris, avec l'autorisation de la Librairie Larousse, 1984, p. 60, 138, 158 şi 175.

absolut orice inducţie în aprioric, şi viceversa, pentru că este doar o problemă de predominanţă"[1].

În realitate, aşa cum Ferri anticipa, cercetarea criminologică foloseşte ambele metode, fie individual, fie, cel mai frecvent, combinate în cadrul unei metode mai vaste. Această metodă, proprie ştiinţelor empirice (sau experimentale) bazate pe observarea realităţii şi pe experienţă, poartă numele de empirică.

63. *Metoda empirică* se regăseşte în cadrul teoriei generale a cunoaşterii fizice elaborată de J. Stuart Mill, considerat a fi cel dintâi care a abordat în mod sistematic problematica epistemologiei (studiul metodelor cercetării şi al cunoştinţelor ştiinţifice)[2].

În schema clasică a metodei empirice se disting *trei etape*: *observarea faptelor, inducţia ipotezei* şi *verificarea experimentală*.

Aşa cum aminteam anterior, metoda empirică include celelalte două metode generale:

- *inducţia*, care corespunde etapei a doua şi care având la bază observaţia permite enunţarea unei ipoteze, şi
- *deducţia*, care corespunde celei de a treia etape, constând în verificarea ipotezei, pe baza unor fapte noi sau a unui număr sporit de observaţii particulare[3].

Caracterul specific al cercetării criminologice, rezultat în principal din obiectul ei de studiu, face ca metoda empirică să prezinte, în acest caz, anumite trăsături particulare.

64. *Particularităţile metodei empirice* în cercetarea criminologică se manifestă, în principal, în legătură cu prima şi cu cea de a treia etapă.

Observarea faptelor, în cazul cercetării criminologice, prezintă o primă particularitate, care constă în aceea că percepţia directă a faptelor penale (a fenomenului criminal) nu poate avea un caracter sistematic, nu poate fi „programată". În rarele cazuri când o astfel de observare are loc, ea are un caracter accidental[4].

În acelaşi timp, tot din punct de vedere al obiectului observat, în cercetarea criminologică nu avem de a face, ca în domeniul ştiinţelor naturii, cu fapte obiective, simple, reproductibile la infinit; delincvenţa, ca şi celelalte fapte umane, se caracterizează prin subiectivitate, complexitate, istoricitate.

---

[1] *E. Ferri*, La sociologie criminelle, traduit de l'italien par *I. Terrier*, Ed. Felix Alcan, Paris, 1905, p. 27.

[2] *J. Stuart Mill* (Londra 1806 – Avignon 1873), filosof şi economist englez, aparţine de şcoala experimentală. Filosofia sa se apropie de cea a lui Hume şi de empirismul secolului al XVII-lea. Originalitatea sa se afirmă în domeniul logicii: teoria sa cu privire la inducţie şi procedeele experimentale au rămas celebre. A se vedea, în acest sens, *D. Julia*, op. cit., p. 176.

[3] În acelaşi sens, a se vedea *D. Julia*, op. cit., p. 60, 138 şi 175.

[4] A se vedea, în acest sens, *J. Larguier*, Criminologie et science pénitentiaire, sixième édition, Dalloz, Paris, 1989, p. 12 (se dă exemplul unei infracţiuni filmate întâmplător de o cameră video instalată într-o bancă).

Metoda empirică prezintă particularităţi şi din punct de vedere al „observatorului", care în criminologie, „departe de a fi neutru, tinde să se asocieze cu realitatea pe care o observă (orice criminolog este un delincvent potenţial... dacă nu a comis deja o infracţiune)"[1].

Verificarea experimentală (sau verificarea ipotezei) prezintă, de asemenea, unele particularităţi în cercetarea criminologică.

După cum remarca E. Ferri, pentru fenomenele sociale în general, deci şi pentru fenomenul criminal, „experimentul este foarte dificil şi adesea imposibil"[2].

Într-adevăr, spre deosebire de ştiinţele naturii, unde fenomenele observate se pot, de obicei, reproduce în interesul cercetării, în criminologie „nu se pot produce crime în laborator"[3].

Există totuşi şi în cercetarea criminologică posibilitatea efectuării unor experimente indirecte, prin simularea unor situaţii reale ca, spre exemplu, în cazul testelor efectuate în legătură cu evaluarea agresivităţii.

De asemenea, în cazul tratamentului penal, suntem în prezenţa unui experiment vizavi de condamnat. Experimentul este însă incomplet în acest caz, deoarece nu se poate determina care ar fi fost rezultatele în cazul aplicării unui alt tip de tratament penal aceluiaşi condamnat[4].

Mai trebuie făcută precizarea că nici succesiunea şi nici integralitatea celor trei etape nu trebuie să fie absolutizate. În practica cercetării, deseori se poate întâmpla, spre exemplu, ca formularea ipotezei să preceadă unei observaţii sistematice sau să apară concomitent cu aceasta (în cursul ei), după cum la fel de bine se poate întâmpla ca prima etapă, observarea faptelor, să fie şi ultima, în acest caz urmărindu-se doar simpla descriere a fenomenului, fără a se tinde la explicarea lui.

Metoda empirică, cu particularităţile arătate mai sus, poate fi considerată drept principala metodă în cercetarea criminologică, metoda generală.

Alături de aceasta coexistă, independent sau în combinaţie, o serie de alte metode, mai puţin generale, şi care pot fi sistematizate în diferite modalităţi.

1.2. Alte metode; clasificări diverse

65. O posibilă clasificare este cea bazată pe diferenţierea între cercetarea criminalităţii şi cercetarea crimei: în primul caz vor predomina metodele ştiinţelor sociale în general (istorie, etnografie, sociologie); în cel de-al doilea caz vor fi aplicate „în mod esenţial metodele medicinii, biologiei, psihiatriei, psihologiei"[5]. O asemenea clasificare, deşi are avantajul că este accesibilă, nu rezolvă

---

[1] *R. Gassin*, op. cit., p. 73.
[2] *E. Ferri*, op. cit., p. 184.
[3] *R. Gassin*, op. cit., p. 76.
[4] *J. Larguier*, op. cit., p. 12.
[5] *G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin*, op. cit., p. 35.

practic problema metodelor decât indirect. În fapt, după cum se observă, sunt precizate doar anumite ştiinţe care pot interveni în cercetarea fenomenului criminal, iar nu metodele în sine.

66. Unii autori pornesc în stabilirea metodelor de la enumerarea activităţilor concrete de cercetare. Este şi cazul lui Edwin Sutherland[1] care reţine următoarele metode de studiu: 1) statisticile criminale; 2) studiul statistic al particularităţilor psihologice şi situaţionale ale criminalilor; 3) studiul cazurilor individuale; 4) studiul anumitor comportamente particulare; 5) studiul criminalului în „aer liber" şi 6) metoda experimentală[2]. Această clasificare, deşi foarte clară şi utilă, este discutabilă din punct de vedere metodologic, deoarece nu face distincţia între metode şi tehnici, iar procedeele care sunt menţionate pot fi în unele cazuri considerate drept tehnici, şi nu metode (de exemplu, statisticile criminale).

În sfârşit, o ultimă clasificare asupra căreia ne oprim este cea care distinge între metoda cantitativă şi metoda calitativă.

67. *Metoda cantitativă* este cea care utilizează *măsura* ca mijloc de cunoaştere; folosirea datelor statistice şi prelucrarea matematică a acestora (prelucrare din ce în ce mai sofisticată) reprezintă principalele tehnici pe care se bazează metoda cantitativă.

68. *Metoda calitativă* foloseşte ca procedeu de cunoaştere cercetarea *caracteristicilor* obiectului de studiu; ea este susceptibilă de a releva aspecte nebănuite şi de a descoperi corelaţii şi procese noi în legătură cu realitatea cercetată[3].

69. Există desigur şi alte modalităţi de clasificare; cercetarea criminologică a folosit ori foloseşte şi alte metode în afara celor amintite anterior, după cum există şi posibilitatea apariţiei în viitor a unor noi metode. Indiferent de tipul ori denumirea metodei, punerea acesteia în practică se realizează prin intermediul unor tehnici, aspect pe care îl vom aborda în continuare.

§2. Tehnici

70. Cuvântul tehnică îşi are şi el originea în greaca veche, cu sensul de „vicleşug", procedeu. În general, prin tehnică de cercetare se desemnează felul practic în care se utilizează o metodă, procedeul concret prin care se obţin date (informaţii) asupra realităţii studiate. Această apropiere între noţiunile de metodă şi tehnică explică faptul că, în multe cazuri, aceeaşi denumire este utilizată pentru desemnarea ambelor procedee. Se vorbeşte astfel atât despre metoda, cât şi despre

---

[1] A se vedea *infra* nr. 186.

[2] *E.H. Sutherland, D.R. Cressey*, Principes de criminologie, version française établie sur le texte de la sixième édition de „Principles of Criminology", Ed. Cujas, Paris, 1966, prima parte, capitolul al III-lea.

[3] În sensul celor arătate, a se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 100-103.

tehnica observaţiei, despre metoda statistică şi despre tehnicile statistice, metode cantitative şi calitative şi, respectiv, tehnici cantitative şi calitative.

În principiu, diferenţa dintre cele două procedee ar consta în aceea că tehnica permite doar o „colectare" de date cu privire la fenomen, în timp ce metoda permite cunoaşterea de ansamblu, înţelegerea acestuia. Distincţia este însă uneori greu de făcut în practică. De aceea, ceea ce contează în final este valoarea pe care fiecare cercetător o acordă unui anumit procedeu, modul în care îl utilizează, iar nu denumirea în sine.

La această dificultate de ordin metodologic se adaugă marea diversitate de procedee utilizate în concret, în cercetarea criminologică.

În aceste condiţii, prezentarea tehnicilor poate fi şi ea extrem de diversă şi, de obicei, doar parţială.

O posibilă clasificare se poate face în funcţie de diferenţierea între cercetarea criminalităţii (tehnici macro-criminologice), pe de o parte, şi cercetarea crimei şi criminalului (tehnici micro-criminologice), pe de altă parte.

71. 1) *Tehnicile macro-criminologice* sunt procedeele care permit obţinerea de date cu privire la criminalitate, care presupun „măsurarea" acesteia. În principal, acestea sunt tehnici cantitative şi ele servesc cunoaşterii descriptive, dar sunt în acelaşi timp utile şi cunoaşterii etiologice.

Se includ în categoria tehnicilor macro-criminologice următoarele procedee:

72. A) *Statisticile criminale*; acestea sunt tehnici prin care se evaluează şi se exprimă numeric diferitele categorii de criminalitate. Este vorba despre tehnici cantitative, ce slujesc în primul rând cunoaşterii descriptive.

Diferitele tipuri de statistici pot fi împărţite în două categorii:

- statistici oficiale, realizate de poliţie, de parchete, de instanţele de judecată, de administraţia penitenciarelor ori de instituţii de stat cu atribuţii statistice;
- statistici private, realizate fie de cercetători individuali, fie de grupuri de cercetare ori de asociaţii nonguvernamentale cu preocupări în acest sens.

Dintre toate tehnicile de cercetare criminologică, statisticile criminale sunt cele mai frecvent utilizate, atât ca procedee în sine, cât şi ca instrumente în cadrul altor tehnici. Ele au o importanţă deosebită nu numai în cercetarea criminologică, ci şi în domeniul justiţiei penale, în politica anticriminală.

În aceste condiţii, se impune semnalarea caracterului relativ al acestor tehnici, care doar în aparenţă sunt foarte exacte.

Dincolo de parabola pâinilor[1], care invită la o prudenţă generală faţă de „statisticizarea" socio-umanului, în cercetarea criminologică apar unele „capcane" specifice.

---

[1] Această parabolă se foloseşte pentru a marca relativitatea ori superficialitatea datelor statistice. O variantă ar putea suna în felul următor: dacă reunesc într-o încăpere trei oameni şi trei pâini, din punct de vedere statistic se poate afirma că „există o pâine de persoană", chiar dacă, din diverse motive, unul va mânca două pâini, altul una, iar altul niciuna.

E. Ferri atrăgea atenţia asupra unor astfel de „capcane", referindu-se la diferenţele dintre legislaţiile statale, la inconsecvenţa (inconstanţa) în activitate a poliţiei, la noile incriminări etc.[1]

73. Factorii obiectivi şi subiectivi care concurează la vicierea statisticilor sunt numeroşi. Vom indica, pe scurt, doar aspectele mai importante de care trebuie să se ţină seama în evaluarea statisticilor.

Dintre factorii obiectivi sau *involuntari* care produc efecte asupra datelor statistice putem aminti:

a) modificările intervenite în legislaţie („jocul" incriminare-dezincriminare);

b) modificările intervenite în sistemele de înregistrare şi prelucrare a datelor şi eventualele erori materiale în înregistrare;

c) fluctuaţiile intervenite în activitatea organelor represive (în special în activitatea poliţiei), în funcţie de care diversele fapte pot rămâne în zona cifrei negre sau pot „migra" spre una din celelalte două categorii de criminalitate[2].

Pe lângă aceşti factori involuntari apare şi pericolul deformării intenţionate a statisticilor, de regulă în scopuri politice. Şi în această privinţă există mai multe „procedee" posibile, unele grosiere, altele mai subtile.

Dintre *factorii subiectivi* sau *intenţionaţi* care duc la vicierea datelor statistice putem reţine:

a) falsificarea datelor pur şi simplu;

b) prezentarea trunchiată a datelor şi punerea în lumină cu precădere a anumitor cifre;

c) campaniile anti-x infracţiune, prin care se „direcţionează" organele represive în depistarea cu precădere a anumitor fapte; sigur că, în aceste condiţii, criminalitatea aparentă relativă la acele infracţiuni va spori, fără însă a exista vreo modificare reală a fenomenului criminal respectiv (cel mai bun exemplu în acest sens îl reprezintă campaniile împotriva corupţiei…).

Interesul politic în mistificarea statisticilor criminale constă în faptul că sentimentul de insecuritate poate juca uneori un rol decisiv în campaniile electorale. Manevrarea abilă a unor date statistice, combinată cu manevrarea la fel de abilă a mass-mediei, poate crea o imagine cu totul deformată asupra fenomenului criminal[3].

În literatura criminologică recentă, caracterul relativ al statisticilor criminale este subliniat fără echivoc. În acelaşi timp se constată că, în ciuda acestei relativităţi, atât opinia publică şi mass-media, cât şi, din păcate, chiar factorii de decizie politică acordă, de multe ori, o importanţă exclusivă cifrelor: „Nu există un subiect mai potrivit pentru falsele interpretări decât statisticile criminale (...)

---

[1] *E. Ferri*, op. cit., p. 187-190 şi 194.

[2] A se vedea *supra* nr. 30.

[3] A se vedea, în acest sens, *J.C. Chesnais*, Histoire de la violence en Occident de 1800 à nos jours, Ed. Robert Lafont, Paris, 1981, p. 76.

Cu toate acestea, statistica joacă un rol decisiv în imaginea pe care o avem despre criminalitate. Ea orientează deciziile politice, linişteşte sau îngrijorează opinia publică, justifică sau condamnă reformele. Or, ea contribuie, uneori, mai mult la a ne înşela decât la a ne informa, pentru că, ceea ce ea ignoră cu privire la criminalitate este deseori mai important decât ceea ce subliniază"[1].

Toate aceste precizări nu vor să diminueze rolul statisticilor criminale. Acestea sunt nu numai utile, dar şi indispensabile. Ca şi în cazul altor „produse", însă, ele trebuie să fie „consumate cu moderaţie".

74. B) *Tehnicile de evaluare a „cifrei negre"*, respectiv: anchetele de auto-confesiune şi anchetele de victimizare. Aceste tehnici, după cum şi denumirea lor o arată, încearcă „să aducă puţină lumină" asupra cifrei negre. Cu ajutorul lor se pot avansa unele estimări probabile cu privire la volumul criminalităţii reale. Ambele au fost prezentate când am analizat posibilităţile de evaluare a cifrei negre şi facem trimitere la cele arătate acolo[2].

75. C) *Estimările privind costul criminalităţii.* Aceste tehnici constau în evaluarea prejudiciilor materiale cauzate prin comiterea diverselor infracţiuni, la care se adaugă şi evaluarea cheltuielilor necesare întreţinerii şi funcţionării aparatului represivo-preventiv. Estimările privind costul criminalităţii reprezintă o cuantificare indirectă a fenomenului criminal, iar constatările de acest gen pot avea diferite utilităţi.

76. 2) *Tehnicile micro-criminologice* sunt procedeele care permit obţinerea unor date cu privire la aspectul individual al fenomenului criminal (crima şi criminalul). Acestea sunt tehnici calitative şi servesc atât cunoaşterii etiologice, cât şi celei dinamice.

Putem include printre tehnicile micro-criminologice următoarele procedee:

77. A) *Examenul clinic.* În conformitate cu denumirea care derivă din medicină, această tehnică se aseamănă celei medicale, presupunând observarea delincventului condamnat aflat la locul de detenţie. Examenul clinic constă în primul rând în controlul medical: general patologic, psihologic şi psihiatric. Acest control poate fi precedat de studierea dosarului de personalitate întocmit în cursul procesului penal şi poate fi succedat de o anchetă socială completă (situaţie materială, profesională, familială etc.). Bazele examinării clinice şi implicit ale criminologiei clinice au fost puse prin activitatea practică şi lucrările ştiinţifice publicate de criminologul belgian Etienne de Greeff[3].

---

[1] *G. Picca*, op. cit., p. 51.

[2] A se vedea *supra* nr. 33.

[3] E. de Greeff, medic psihiatru de formaţie, şi-a desfăşurat o mare parte a carierei ca medic de penitenciar şi expert psihiatru de justiţie (ataşat pe lângă tribunal), având deci un bogat „material de studiu". Ulterior, el a ocupat funcţii importante, cum ar fi Director al Serviciului de Antropologie penitenciară al Belgiei, Preşedinte al Şcolii de Ştiinţe

78. B) *Biografiile criminale* reprezintă procedee de investigare a trecutului delincventului; ele se realizează prin interviuri cu acesta, la care se adaugă exploatarea oricăror alte surse cu caracter biografic (fişe medicale, cazier judiciar, acte de studii, acte civile etc.). În unele cazuri sunt folosite mărturisirile condamnaţilor (autobiografiile spontane), adică unele însemnări, mai mult ori mai puţin literare, în care condamnaţii descriu propriul trecut dintr-o pornire sinceră şi dezinteresată. Aceste autobiografii, dintre care unele au rămas celebre, au prezentat un interes deosebit pentru primii criminologi (spre exemplu Lombroso sau Lacassagne, care fac deseori referiri la acest gen de scrieri autobiografice). Cercetarea criminologică a redescoperit se pare această tehnică pe care încearcă să o valorifice cât mai eficient[1].

79. C) *Studiile de urmărire* (*follow up studies*) sunt procedee destinate a observa evoluţia criminalului, parcursul acestuia pe o perioadă lungă de timp (5-15 ani), după efectuarea pedepsei. Cele mai cunoscute studii de acest gen au fost efectuate în S.U.A., între anii '50-'60, de către o echipă condusă de soţii Sheldon şi Eleonor Glueck. Aceştia au urmărit grupuri de minori devianţi sau delincvenţi în evoluţia lor ulterioară contactului cu justiţia, reuşind să desprindă concluzii interesante privind personalitatea infractorului, starea de pericol etc. Pe baza observaţiilor făcute pe parcursul acestor studii, cei doi cercetători au elaborat Tabele de predicţie care au rămas celebre în literatura criminologică (cum ar fi, spre exemplu, cele privind conformaţia somatică[2].)

80. D) *Studiile prin „cohorte”*, sunt inspirate de „studiile de urmărire”, cu care se aseamănă într-o oarecare măsură. Ele reprezintă procedee destinate a sesiza „evoluţia colectivă” a unui ansamblu de subiecţi, aparţinând unei anumite categorii, respectiv „cohorta”. Se înţelege prin „cohortă” în acest caz: „ansamblul indivizilor care au trăit în cursul aceleiaşi perioade un eveniment fundamental din existenţa lor, cum ar fi naşterea sau căsătoria”[3]. Categoria de cohortă este împrumutată din demografie; în cercetarea criminologică, termenii în funcţie de care se stabilesc „cohortele” se referă mai des la alte genuri de evenimente, cum ar fi: anul de condamnare, anul de eliberare din penitenciar etc.

Studiile prin „cohorte” reprezintă în opinia unor autori mai mult decât o tehnică, respectiv „o nouă metodologie”, având în vedere că se operează cu o „categorie analitică” ce permite, prin studiul „succesiunii de evenimente trăite în

---

Criminale a Universităţii din Louvain, Preşedinte al Comisiei Ştiinţifice a Societăţii Internaţionale de Criminologie.

[1] În acest sens, a se vedea *M. Cusson*, Déliquants pourquoi?, Ed. Armand Colin, Paris, 1981, p. 7.

[2] A se vedea, în acest sens, spre exemplu *E.T. Glueck*, La conformation somatique dans la prévision de la délinquance, R.S.C. nr. 1/1958, p. 81.

[3] *A.-M. Favard, J. Pinatel*, Étude par cohortes, A.I.C. 1979-1980 (Volume 18 nr. 1), p. 12.

cursul timpului de fiecare membru al „cohortei", caracterizarea devenirii „colective" a ansamblului de subiecţi din această „cohortă"[1].

81. Atât metodele, cât şi tehnicile amintite anterior sunt în principiu specifice pentru cercetarea fundamentală; ele permit cunoaşterea şi înţelegerea fenomenului criminal.

Nu este exclusă însă utilizarea aceloraşi procedee şi în cercetarea aplicativă, desigur cu anumite particularităţi determinate de obiectul specific al acestei cercetări, respectiv, practica anticriminală.

Toate procedeele puse în lucru în cercetarea criminologică, fie fundamentală fie aplicativă, au însă în comun faptul că tind spre o aceeaşi finalitate; despre aceasta va fi vorba în continuare.

Secţiunea a 3-a. Finalitatea cercetării criminologice

Problema finalităţii cercetării criminologice presupune stabilirea scopului şi funcţiilor acesteia.

După cum s-a arătat, pe bună dreptate, în literatura de specialitate: „Opiniile cu privire la scopul şi funcţiile criminologiei au evoluat de-a lungul timpului, în raport cu evoluţia însăşi a criminologiei şi mai ales cu concepţiile privitoare la obiectul de studiu"[2]. Este firesc deci ca abordarea problemei finalităţii să urmeze logica explicativă, utilizată în legătură cu obiectul şi procedeele cercetării criminologice. În acest spirit vom examina în continuare problemele principale legate de scopul şi funcţiile cercetării criminologice.

§1. Scopul cercetării criminologice

82. În concordanţă cu delimitarea între cercetarea criminologică fundamentală şi cea aplicativă se poate distinge între: un scop imediat (sau particular) şi un scop mediat (sau general).

Scopul imediat al cercetării criminologice constă în cunoaşterea fenomenului criminal în toată complexitatea lui, prin stabilirea caracteristicilor sale aparente, a cauzelor şi condiţiilor care îl determină şi respectiv îl favorizează, precum şi a proceselor care îl caracterizează.

Scopul mediat constă în optimizarea practicii anticriminale prin stabilirea celor mai eficiente mijloace, juridice sau empirice utilizate în lupta împotriva fenomenului criminal.

Tinzând spre cele două obiective amintite, cercetarea criminologică este în măsură să conducă, implicit, spre umanizarea reacţiei sociale faţă de fenomenul

---

[1] Ibidem.
[2] *R.M. Stănoiu*, op. cit., p. 26.

criminal, adică spre abordarea fenomenului criminal de o manieră inteligentă şi respectoasă faţă de valorile umane generale. Această tendinţă de umanizare a reacţiei sociale reprezintă, de altfel, aspectul cel mai important legat de finalitatea cercetării criminologice, un „supra-scop" al acesteia.

§2. Funcţiile cercetării criminologice

83. Corespunzător scopurilor pe care şi le propune sau, mai exact spus, în realizarea acestora, cercetarea criminologică exercită unele funcţii specifice.

Într-o delimitare cu caracter general, cercetarea criminologică îndeplineşte două funcţii, una teoretică şi una practică, în consonanţă cu delimitarea între cercetarea fundamentală şi cea aplicativă şi cu delimitarea între scopul imediat şi respectiv mediat, pe care le urmăreşte.

În literatura de specialitate s-a recurs şi la delimitări mai amănunţite. Astfel, s-a distins, spre exemplu, între: funcţia teoretico-explicativă, pe de o parte, şi funcţiile aplicativă şi prospectivă, pe de altă parte[1]. Într-o altă clasificare[2] se reţin patru funcţii distincte, şi anume: 1) funcţia descriptivă; 2) funcţia explicativă; 3) funcţia predictivă şi 4) funcţia profilactică.

1) *Funcţia descriptivă* corespunde stabilirii caracteristicilor generale ale fenomenului criminal.

2) *Funcţia explicativă* constă, pe de o parte, în descifrarea naturii, a cauzelor şi a condiţiilor care determină şi, respectiv, favorizează comportamentul criminal, iar pe de altă parte, în decriptarea mecanismelor şi proceselor de trecere la act.

3) *Funcţia predictivă* presupune anticiparea evoluţiei fenomenului criminal în timp şi spaţiu.

4) *Funcţia profilactică* răspunde necesităţii găsirii celor mai eficiente remedii în legătură cu fenomenul criminal.

84. În încheierea capitolului, se pot formula câteva scurte concluzii:

Cercetarea criminologică presupune diverse modalităţi de cunoaştere în concordanţă cu complexitatea problemelor legate de fenomenul criminal şi practica anticriminală.

Procesul cunoaşterii se realizează pe baza unor metode riguroase şi prin intermediul unor tehnici eficiente fie adaptate, fie proprii cercetării criminologice.

Cercetarea criminologică are o finalitate particulară, bine determinată.

---

[1] *A. Dincu*, Bazele criminologiei, Ed. Pro Arcadia, Bucureşti, 1995, p. 34 şi 39.

[2] *R.M. Stănoiu*, op. cit., p. 28-29.

Capitolul III
Definirea criminologiei

Problematică

85. Conform celor arătate până în prezent, se poate constata că cercetarea criminologică îşi îndreaptă interesul către fenomenul criminal şi practica anticriminală, pe care încearcă să le cunoască şi evalueze dintr-o perspectivă complexă, cu ajutorul unor procedee adecvate şi conform unui scop particular, bine determinat.

Rezultă în acelaşi timp o coerenţă evidentă între elementele mai sus arătate, respectiv: obiectul cercetării criminologice, modalităţile de cunoaştere, metodele şi tehnicile utilizate şi finalitatea cercetării criminologice.

Această coerenţă incontestabilă, pe de-o parte, confirmă caracterul ştiinţific al cercetării criminologice în general, iar, pe de altă parte, legitimează reunirea tuturor cercetărilor de această natură într-un ansamblu unitar, denumit criminologie.

Acceptând această realitate, se poate trece la definirea criminologiei, ceea ce presupune: 1) delimitarea acesteia în cadrul ştiinţelor criminale (Domeniul Criminologiei) şi, în final, 2) găsirea unei „formule" prin care să o putem individualiza (Definiţia Criminologiei).

Plan

86. Rezultă deci că prezentul capitol va fi alcătuit din două secţiuni:

Secţiunea 1. Domeniul criminologiei

Secţiunea a 2-a. Definiţia criminologiei

Secţiunea 1. Domeniul criminologiei

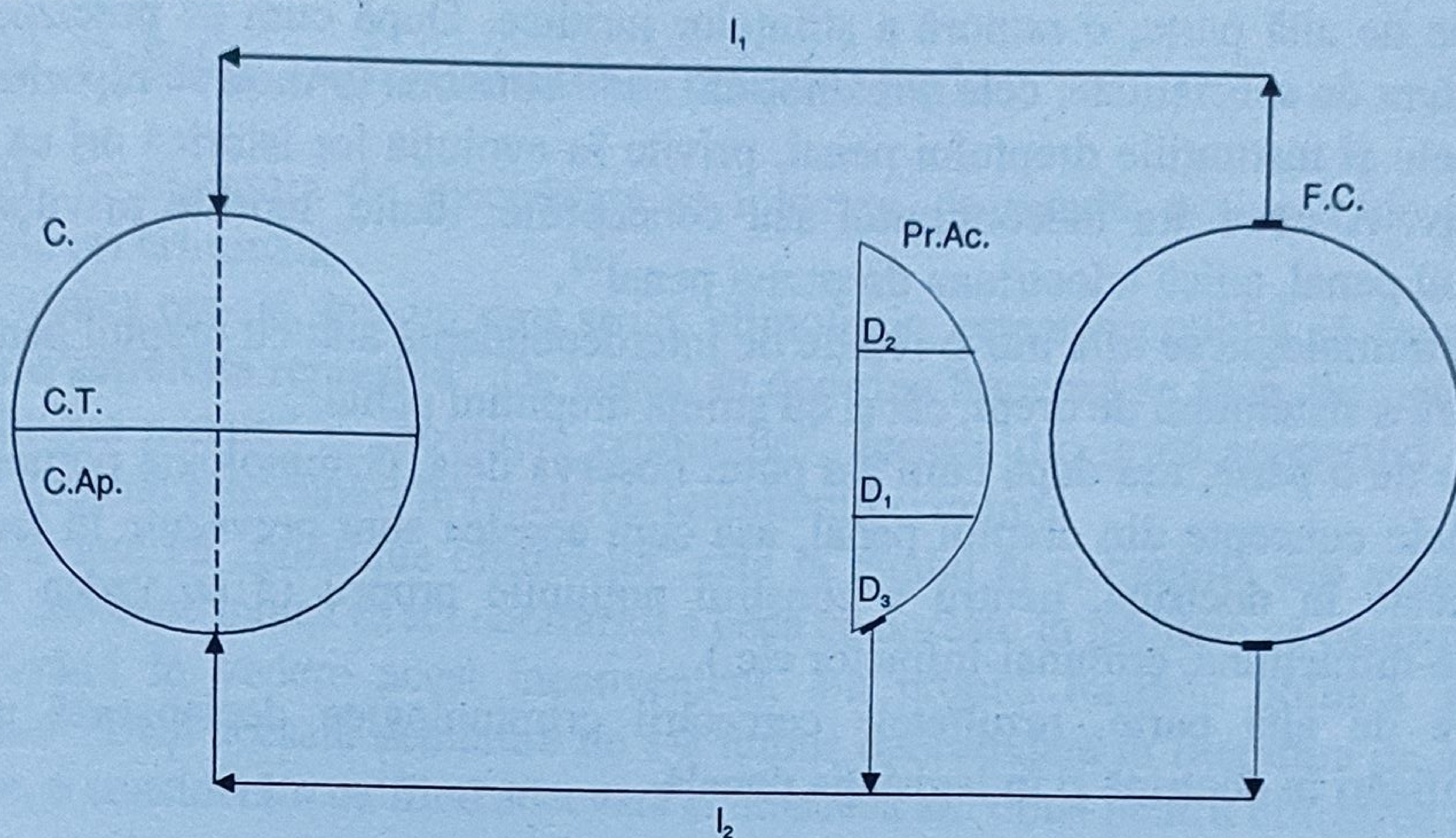
87. Problema domeniului criminologiei presupune delimitarea acesteia faţă de celelalte preocupări ştiinţifice ori practice legate de fenomenul criminal.

Distincţiile cele mai importante trebuie făcute în legătură cu dreptul penal şi politica anticriminală.

În prealabil însă este utilă o distincţie în chiar interiorul criminologiei.

Astfel, după cum s-a arătat anterior, cercetarea criminologică are o latură teoretică şi una practică. Corespunzător acestei distincţii, criminologia poate fi împărţită în două ramuri principale: criminologia teoretică şi criminologia aplicativă. Deosebirea dintre cele două ramuri poate fi evidenţiată printr-o reprezen-

tare grafică (a se vedea fig. nr. 2). Criminologia teoretică (C.T.) se axează în mod exclusiv asupra fenomenului criminal (F.C.), culegând şi apoi prelucrând datele cu privire la acesta.

C. = Criminologie
C.T.= Criminologie teoretică
C. Ap. = Criminologie aplicativă
F.C. = Fenomen criminal
I_1, I_2 = Circuite „informaţionale"

Pr.Ac. = Practică anticriminală
D_1 = Domeniul dreptului penal
D_2 = Domeniul tratamentului delincvenţilor
D_3 = Domeniul prevenirii criminalităţii

Fig. nr. 2

Astfel, pe baza unei surse unice de alimentare, se formează un prim „circuit informaţional" (I_1) în forma simplă, direcţionat dinspre fenomenul criminal spre criminologia teoretică.

Criminologia aplicativă (C. Ap.) se axează asupra a ceea ce am numit practică anticriminală (Pr.Ac.), în scopul evaluării acesteia[1]. În mod inevitabil, criminologia aplicativă îşi îndreaptă atenţia şi asupra fenomenului criminal, pe care îl analizează din punct de vedere al impactului produs asupra lui de practica anticriminală. Nu se poate evalua corect practica anticriminală, fără a evalua impactul acesteia, adică modificarea pe care o provoacă fenomenului criminal.

Se formează un al doilea „circuit informaţional" (I_2), ce are o dublă sursă de alimentare: pe de o parte, practica anticriminală, în care sunt incluse cele trei domenii de luptă împotriva criminalităţii: dreptul penal (D_1), tratamentul delincvenţilor (D_2) şi prevenirea criminalităţii (D_3) iar, pe de altă parte, fenomenul criminal.

88. Aceste precizări fiind făcute, se poate trece la delimitarea criminologiei faţă de dreptul penal (§1.) şi politica anticriminală (§2.) pentru ca apoi să putem stabili modul în care acestea conlucrează la controlul fenomenului criminal (§3.).

---

[1] A se vedea *supra* nr. 40.

§1. Dreptul penal şi criminologia

89. Dreptul penal desemnează, pe de o parte, o ramură a sistemului de drept, iar, pe de altă parte, o ramură a ştiinţelor juridice. După cum se precizează în literatura de specialitate, cele două noţiuni sunt distincte: „Prima se raportează la normele şi instituţiile dreptului penal, privite în evoluţia lor istorică ori ca drept pozitiv. A doua are în conţinutul său concepţiile, ideile, teoriile privitoare la dreptul penal, adică «doctrina» dreptului penal"[1].

Criminologia se află într-o relaţie de interdependenţă atât cu dreptul penal, ca ramură a sistemului de drept, cât şi cu ştiinţa dreptului penal.

Pe de o parte, aşa după cum s-a putut observa deja, criminologia porneşte de la unele concepte din dreptul penal, aşa cum acestea sunt prevăzute în lege ori explicate în doctrină, pentru a construi noţiunile proprii (a se vedea relaţia crimă-infracţiune, criminal-infractor etc.).

Pe de altă parte, rezultatele cercetării criminologice declanşează uneori modificări în doctrină şi în legislaţia penală.

90. Diferenţa esenţială între criminologie şi dreptul penal, ca ştiinţă, constă în aceea că, în timp ce prima este o ştiinţă empirică, ce utilizează cu prioritate raţionamentele inductive, cea de-a doua este o ştiinţă normativă, ce operează cu metoda deducţiei. Altfel spus, criminologia se preocupă de „ceea ce este", în timp ce dreptul penal se preocupă de „ceea ce trebuie să fie"[2]. Distincţia este foarte sugestiv marcată şi de un alt autor care arată: „Vedem ceea ce distinge criminologia de dreptul penal. Acesta vrea să ordoneze realitatea, aceasta vrea să o prezinte. Acesta interpretează legile şi jurisprudenţa, aceasta observă şi experimentează. Dreptul penal vrea să pedepsească delincvenţii, câteodată să facă dreptate victimei, totdeauna să dicteze conduita magistraţilor şi poliţiştilor. Criminologia îşi propune să descrie şi să explice comportamentele acestor actori sociali. Ea se ocupă de asemenea să măsoare rezultatele politicilor concepute pentru a face faţă crimei"[3]. Această deosebire între cele două discipline face ca „dialogul" să nu se realizeze întotdeauna cu uşurinţă. După cum s-a subliniat în literatura de specialitate „...vor exista mereu unele dificultăţi de înţelegere între jurist, care vrea certitudini, şi criminolog, care practică întocmai ca pe o virtute îndoiala ştiinţifică. Nu este mai puţin adevărat că un aport reciproc trebuie să servească în acelaşi timp viitorului criminologiei şi celui al dreptului penal"[4].

Mai trebuie remarcat că dreptul penal se află într-o relaţie particulară şi cu politica anticriminală, fiind principalul instrument al acesteia. În aceste împre-

---

[1] *C. Bulai*, op. cit., p. 7.

[2] În acelaşi sens, a se vedea *A.G.P. de Molina*, Criminologia – Una introduccion a sus fundamentos teóricos para juristas, 3ª Ed. Tirant lo Blanch (Valencia), 1996, p. 86.

[3] *M. Cusson*, La Criminologie, Ed. Hachette, Paris, 1998, p. 15.

[4] *R. Vouin, J. Léauté*, op. cit., p. 39.

jurări, relaţia criminologiei cu politica anticriminală, pe care o vom analiza în continuare, se răsfrânge şi asupra dreptului penal.

§2. Politica anticriminală şi criminologia

91. În literatura de specialitate se folosesc, de regulă, noţiunile de politică penală ori criminală.

Politica penală, într-un sens strict, etimologic, este susceptibilă să desemneze doar o activitate represivă[1]. De aceea, în doctrina franceză se face distincţie între „politique pénale" şi „politique criminelle", aceasta din urmă acoperind o sferă mai largă de preocupări în raport cu fenomenul criminal.

Denumirea „politique criminelle" este la rândul ei criticabilă sub aspect formal, deoarece indică exact contrariul a ceea ce doreşte în realitate să exprime.

Având în vedere acest inconvenient, s-a propus formula politică anticriminală[2]. Deşi această denumire nu s-a impus deocamdată în literatura de specialitate, o considerăm ca fiind adecvată şi de aceea am optat pentru utilizarea ei[3].

92. Dincolo de aspectele de ordin lingvistic, conţinutul însuşi al noţiunii a cunoscut interpretări diferite. În doctrina contemporană se optează, de regulă, pentru o abordare managerială, considerându-se politica anticriminală drept o „gestiune a fenomenului criminal". Astfel, ea a fost definită ca „analiza şi înţelegerea unei afaceri particulare a cetăţii, fenomenul criminal (pe de o parte), şi punerea în aplicare a unei strategii pentru a răspunde situaţiilor de delincvenţă sau devianţă (pe de altă parte)"[4].

Din această definiţie rezultă un dublu caracter al politicii anticriminale şi, implicit, divizarea ei în două zone distincte: 1) Ştiinţa politicii anticriminale (o zonă teoretică, de analiză a fenomenului criminal, de elaborare a unor proiecte şi strategii cu privire la gestionarea acestuia); 2) Practica anticriminală (o zonă aplicativă, de punere în funcţiune a strategiei de răspuns).

Nu rezultă din definiţia reprodusă un element ce prezintă o importanţă capitală: „*decizia* de politică anticriminală". Considerăm că această decizie exprimă esenţialmente voinţa politică şi are un caracter statal. Ea se interpune între zona teoretică şi cea practică, determinând în final configuraţia „strategiei de răspuns".

---

[1] În doctrina penală română se dă o semnificaţie extinsă noţiunii de politică penală, dincolo de sensul pur represiv. A se vedea, în acest sens, *C. Bulai*, op. cit., p. 14.

[2] A se vedea, în acest sens, *G. Picca*, op. cit., p. 33, care la rândul său o citează pe *M.L. Rassat*, Pour une politique anticriminelle du bon sens, La Table Ronde, Paris,1983; ambii autori consideră corectă denumirea politică anticriminală.

[3] Precizăm că, din punct de vedere al conţinutului, atribuim denumirii de politică anticriminală un sens echivalent celui exprimat de noţiunea „politique criminelle" utilizată în doctrina franceză. În consecinţă, în referirile pe care le facem la autori francezi, noţiunea „politique criminelle" va fi tradusă prin politică anticriminală (evitând astfel şi cacofonia ce ar rezulta dintr-o preluare *ad litteram*).

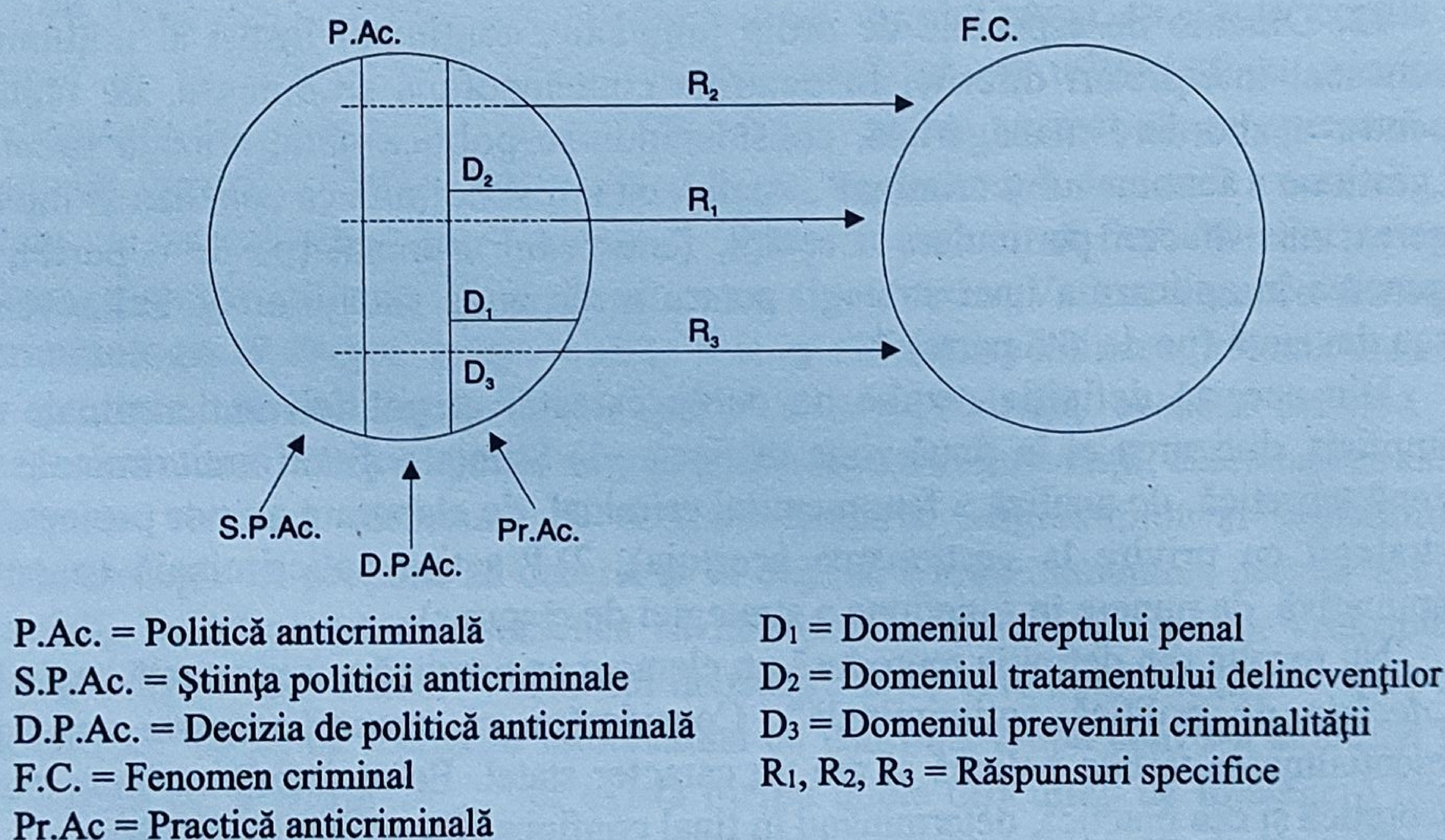
[4] *C. Lazerges*, La politique criminelle, Ed. „Que sais-je?", P.U.F., Paris, 1987, p. 5.

Reamintim, în acelaşi timp, că practica anticriminală este alcătuită din ansamblul mijloacelor juridice şi empirice, combinate în cele trei domenii principale, care au ca finalitate stăpânirea fenomenului criminal[1].

93. Sintetizând precizările anterioare într-o reprezentare grafică, se poate sesiza mai uşor atât configuraţia sistemului de politică anticriminală, cât şi dinamica funcţionării acestuia (a se vedea fig. nr. 3). Explicaţia schemei propuse ar fi următoarea.

La nivel teoretic, ştiinţa politicii anticriminale (S.P.Ac.) elaborează un anumit proiect de strategie care va fi transmis mai departe factorilor de decizie. Proiectul, mai mult ori mai puţin modificat, se va concretiza într-o „decizie de politică anticriminală”, în zona corespunzătoare (D.P.Ac.).

Punerea în aplicare a „deciziei” se realizează prin intermediul „mijloacelor de luptă” grupate în cele trei domenii (D1, D2, D3) ale zonei de practică anticriminală (Pr.Ac.). „Proiecţia” mijloacelor de luptă asupra fenomenului criminal (F.C.) îmbracă forma unor „răspunsuri” specifice, cum ar fi, spre exemplu: aplicarea unei sancţiuni penale (R_1); aplicarea unei măsuri administrative în cursul executării pedepsei cu închisoarea (R_2); aplicarea unei sancţiuni civile ori administrative cu caracter preventiv (R_3).

P.Ac. = Politică anticriminală
S.P.Ac. = Ştiinţa politicii anticriminale
D.P.Ac. = Decizia de politică anticriminală
F.C. = Fenomen criminal
Pr.Ac = Practică anticriminală

D_1 = Domeniul dreptului penal
D_2 = Domeniul tratamentului delincvenţilor
D_3 = Domeniul prevenirii criminalităţii
R_1, R_2, R_3 = Răspunsuri specifice

Fig. nr. 3

94. *Pe baza acestor explicaţii, putem defini politica anticriminală ca fiind ansamblul teoriilor şi al strategiilor concepute în scopul stăpânirii fenomenului criminal, precum şi sistemul mijloacelor aplicate efectiv, de către stat, în acelaşi scop.*

Definind în acest mod politica anticriminală, rezultă aproape de la sine legătura dintre aceasta şi criminologie.

O primă relaţie se stabileşte la nivel teoretic, în sensul că rezultatele cercetării criminologice fundamentale ar trebui valorificate de ştiinţa politicii anticriminale.

---

[1] A se vedea *supra* nr. 42.

În plan practic, aşa cum deja s-a anticipat, criminologia aplicativă îşi propune evaluarea ştiinţifică a practicii anticriminale. Rezultatele obţinute ar trebui în mod normal să fie valorificate tot prin intermediul politicii anticriminale; această valorificare ar consta în final fie în corectarea mijloacelor (juridice ori empirice) care funcţionează deja, fie în crearea unora noi.

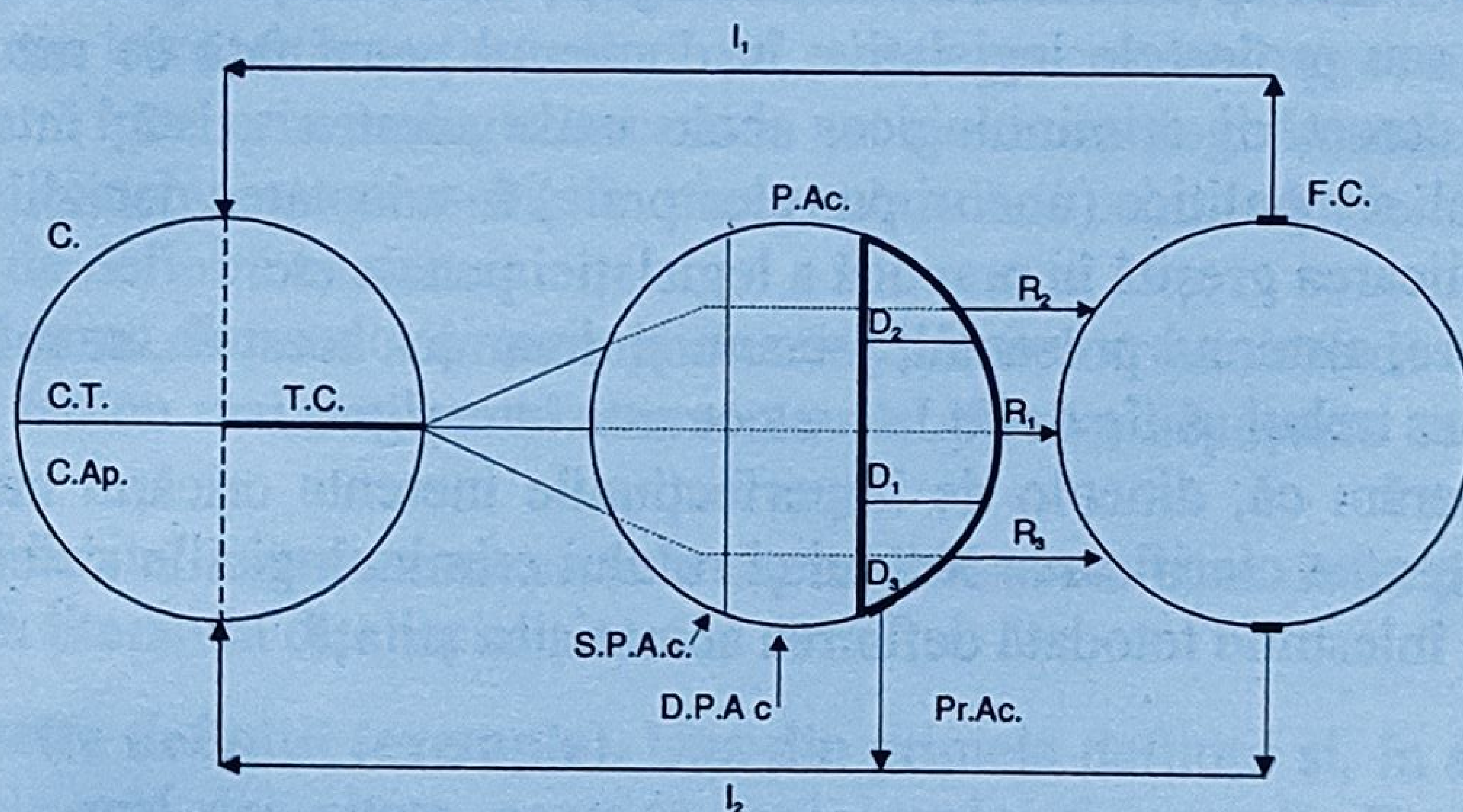
Relaţia la care ne-am referit (între criminologie şi politica anticriminală) este în realitate doar parţial stabilită, deoarece, aşa cum s-a subliniat în literatura de specialitate: „În fapt, politica anticriminală se inspiră de o manieră insuficientă din învăţămintele criminologiei"[1]. Vom reveni însă la acest aspect în subsecţiunea următoare, deoarece controlul fenomenului criminal, în ansamblu, este perturbat de această lipsă de comunicare.

§3. Controlul fenomenului criminal

95. În noţiunea de *control* includem atât cunoaşterea fenomenului criminal, cât şi stăpânirea acestuia.

Criminologia, dreptul penal şi politica anticriminală ocupă un loc aparte în cadrul ştiinţelor criminale, prin contribuţia lor esenţială la asigurarea controlului asupra fenomenului criminal. Raporturile strânse existente între cele trei categorii de preocupări duc la formarea unui veritabil sistem de control.

Structura acestui sistem de control se poate evidenţia prin reunirea schemelor propuse anterior, într-o nouă reprezentare grafică (a se vedea fig. 4).

C. = Criminologie
C.T.= Criminologie teoretică
C.Ap. = Criminologie aplicativă
F.C. = Fenomen criminal
I_1, I_2 = Circuite informaţionale
P.Ac. = Politică anticriminală
Pr.Ac = Practică anticriminală
D_1 = Domeniul dreptului penal
D_2 = Domeniul tratamentului delincvenţilor
D_3 = Domeniul prevenirii criminalităţii
S.P.Ac. = Ştiinţa politicii anticriminale
D.P.Ac. = Decizia de politică anticriminală
R_1, R_2, R_3 = Răspunsuri specifice
T.C. = Traseu comun

Fig. nr. 4

[1] *G. Picca*, op. cit., p. 35.

Dinamica sistemului ar fi, în linii generale, următoarea:

- într-un prim circuit (I_1) criminologia teoretică (C.T.) ar analiza fenomenul criminal (F.C.), iar datele obţinute ar fi transmise ştiinţei politicii anticriminale (S.P.Ac.). Pe baza acestor date se vor elabora proiectele de strategie, ce vor fi transmise mai departe factorilor de decizie. Proiectele se vor transforma în decizii de politică anticriminală în zona corespunzătoare (D.P.Ac.). Punerea în aplicare a deciziilor se va face prin intermediul mijloacelor grupate în cele trei domenii (D_1, D_2, D_3) ale zonei de practică anticriminală (Pr.Ac.) rezultând o serie de răspunsuri specifice (R_1, R_2, R_3), care acţionează asupra fenomenului criminal (F.C.) producând totdeauna un impact, fie pozitiv fie negativ.

Într-un al doilea circuit (I_2), ce poate fi denumit *circuit de corecţie*, intervine criminologia aplicativă (C.Ap.). Pe baza celor două surse informative, aceasta va evalua practica anticriminală şi impactul acesteia asupra fenomenului criminal pentru a identifica soluţiile cele mai utile. Datele astfel obţinute vor fi retransmise în zona ştiinţei politicii anticriminale, pentru corectarea răspunsurilor iniţiale.

Cele două circuite ar presupune un flux continuu şi o porţiune de traseu comun (T.C.), în sensul că datele cu privire la fenomenul criminal şi cele privind evaluarea practicii anticriminale trebuie să fie în permanenţă reînnoite şi respectiv reunite între ele, pentru găsirea celor mai bune strategii, care vor fi la rândul lor reevaluate, şi aşa mai departe.

Această dinamică a sistemului de control al fenomenului criminal reprezintă o variantă ideală.

În realitate apar o serie de disfuncţionalităţi, cum ar fi: precaritatea ori chiar lipsa rezultatelor în cercetarea criminologică; indiferenţa celor care elaborează strategiile sau proiectele legislative în domeniul penal faţă de rezultatele pertinente ale cercetării criminologice, acolo unde acestea există; intervenţia unor criterii exclusiv politice (uneori pur electorale) în adoptarea deciziilor de politică penală; aplicarea greşită în practică a legislaţiei penale etc.

De aceea, sistemul prezentat, precum şi dinamica acestuia, se referă mai mult la ceea ce ar trebui să fie decât la ceea ce este în realitate.

Considerăm că, dincolo de imperfecţiunile inerente oricărui model, schema propusă permite clarificarea locului şi rolului criminologiei în sistemul ştiinţelor criminale, înlesnind totodată definirea acesteia ca ştiinţă.

Secţiunea a 2-a. Definiţia criminologiei

96. Dată fiind diversitatea punctelor de vedere exprimate în literatura de specialitate, găsirea unei definiţii optime reprezintă o întreprindere dificilă.

Însă, după cum s-a subliniat pe bună dreptate în doctrină, multitudinea definiţiilor date criminologiei nu se datorează atât „fanteziei" şi indisciplinei criminologilor, cât complexităţii fenomenului criminal[1].

---

[1] *R. Gassin*, op. cit., p. 4.

Caracterul complex, şi prin aceasta dificil de analizat, al obiectului criminologiei, a impus încă de la debutul acesteia existenţa unor maniere diferite de abordare concretizate în diverse tipuri de definiţii.

97. Tipuri de definiţii. *O primă diferenţiere* are ca sursă principală percepera sau abordarea diferită a domeniului criminologiei.

Din acest punct de vedere au existat două tendinţe diametral opuse:

- pe de o parte, tendinţa de realizare a unor cercetări specializate, cu caracter etiologic: biologie criminală, sociologie criminală, psihologie criminală.
- pe de altă parte, o tendinţă integratoare, de reunire a tuturor cercetărilor specializate sub umbrela unei ştiinţe unice, complexe.

Aceste tendinţe s-au concretizat în două maniere de definire a criminologiei:

a) definiţiile de tip restrictiv – care, în principiu, au considerat criminologia drept o ştiinţă a cauzelor criminalităţii, străină de preocupări profilactice;

b) definiţiile de tip extensiv – care au prezentat criminologia drept o ştiinţă integratoare, preocupată atât de etiologia criminală, cât şi de aspectele preventiv-represive.

A doua diferenţiere rezultă din abordarea diferită a obiectului criminologiei.

În acest sens, primele cercetări criminologice se disting printr-o sciziune între definirea criminologiei ca ştiinţă a crimei, pe de o parte, şi ştiinţă a criminalului, de cealaltă parte[1].

Evoluţia teoriilor moderne cu privire la fenomenul criminal aduce cu sine noi divergenţe în aprecierea asupra conţinutului cercetării criminologice.

Astfel, pe lângă opoziţia tradiţională: ştiinţă a crimei, ştiinţă a criminalului, apare opoziţia între „ştiinţa factorilor" şi „ştiinţa proceselor", precum şi opoziţia contemporană între criminologia trecerii la act şi criminologia reacţiei sociale[2].

Desigur, toate aceste deosebiri în planul abordării criminologiei s-au reflectat în maniera de definire a acesteia.

Aprofundarea disputelor şi exemplificarea diferitelor maniere de definire, deşi ar oferi un tablou mai larg pentru o eventuală opţiune, depăşeşte economia prezentei lucrări.

Ne vom limita la expunerea cu titlu exemplificativ a unor definiţii reţinute cu precădere în literatura de specialitate.

98. Diferite definiţii (exemple). Una din primele definiţii şi, în acelaşi timp, una din cele mai des citate, aparţine sociologului francez E. Durkheim, care priveşte criminologia drept o ştiinţă a crimei: „Constatăm existenţa unui anumit număr de acte ce prezintă toate acel caracter exterior, care le face ca, odată comise, să determine din partea societăţii o reacţie particulară, pe care o numim pedeapsă. Facem din aceste acte o grupă *sui generis* căreia îi impunem o rubrică comună: numim crimă orice act pedepsit şi facem din crimă astfel definită obiectul unei ştiinţe speciale, criminologia"[3].

---

[1] A se vedea, pentru diferenţierile reţinute, *R. Gassin*, p. 4 şi urm.

[2] A se vedea *supra* nr. 55.

[3] *E. Durkheim*, Les règles de la méthode sociologique, P.U.F., Paris, 1956, p. 33.

Printre definiţiile de tip extensiv este reprezentativă cea formulată de E. Ferri în lucrarea sa „Sociologie criminală": „Studiul ştiinţific şi experimental al delincventului şi, prin urmare, al mijloacelor preventive şi represive care pot apăra societatea, iată sociologia criminală, ştiinţă unică şi complexă"[1]. (Ferri utilizează noţiunea de „sociologie criminală" cu sensul de „criminologie").

Concepţia integratoare a criminologului italian rezultă în mod explicit dacă adăugăm la această definiţie o altă remarcă pe care Ferri o face, şi anume: „Antropologia şi statistica penală, precum şi dreptul criminal şi penal nu sunt decât capitole diferite ale acestei ştiinţe"[2].

Reţinem şi o definiţie pe care însuşi autorul ei o caracterizează drept inedită şi în care criminologia apare ca o „supra-ştiinţă" a omului: „Definim de o manieră inedită criminologia ca studiul complet şi integral al omului cu preocuparea constantă de a cunoaşte mai bine cauzele şi remediile activităţii sale antisociale. Este ştiinţa completă a omului"[3].

Unele definiţii, chiar dacă nu pot fi catalogate drept integratoare, au tendinţa de a se extinde asupra unor discipline „vecine", cum ar fi victimologia. Iată o definiţie de acest gen: „Criminologia este ştiinţa care studiază fenomenul criminal, cauzele înfăptuirii crimei precum şi mijloacele de a-i reduce amploarea, de a reacţiona în privinţa făptuitorilor şi de a înţelege victimizarea şi consecinţele ei"[4].

În prezent, doctrina criminologică este dominată de o viziune echilibrată în ce priveşte definiţia. Se reţin, de regulă, atât preocupările etiologice şi dinamice în raport cu fenomenul criminal, cât şi preocupările profilactice, evitându-se încălcarea domeniului altor discipline juridice ori nejuridice care au preocupări apropiate. În literatura de specialitate română regăsim această concepţie echilibrată în definirea criminologiei[5].

99. O posibilă definiţie. Având în vedere diversitatea de opinii la care ne-am referit mai sus, utilitatea unei definiţii constă de fapt în capacitatea acesteia de a se integra în contextul celorlalte explicaţii ce o însoţesc şi, pe cât posibil, de a sintetiza aceste explicaţii.

Plecând de la această idee, considerăm că, în logica celor expuse până la acest punct, este posibilă şi utilă următoarea definiţie: *Criminologia reprezintă ansamblul cercetărilor cu caracter ştiinţific ce se ocupă, pe de o parte, cu studierea fenomenului criminal, urmărind cunoaşterea complexă a acestuia şi, pe de altă parte, cu evaluarea practicii anticriminale, în scopul optimizării acesteia.*

---

[1] *E. Ferri*, op. cit., p. 625.

[2] Idem, p. 623.

[3] *M. Laignel-Levastine, V.V. Stanciu*, Précis de criminologie, Ed. Payot, Paris, 1950, p. 14.

[4] *J. Gariepy, S. Rizkalla*, Criminologie generale 2, Ed. Modulo, Quebec, 2002, p. 136.

[5] A se vedea, în acest sens: *A. Dincu*, op. cit., p. 4; *R.M. Stănoiu*, op. cit., p. 124.

PARTEA A II-A
CRIMINOLOGIA ETIOLOGICĂ.
PRINCIPALELE TEORII CAUZALE

Definiţia criminologiei etiologice

100. Având în vedere totalitatea precizărilor anterioare, situarea etiologiei criminale în contextul mai larg al criminologiei nu mai reprezintă o problemă.

Prin etiologie în general se înţelege ştiinţa cauzelor. Etiologia criminală este, înainte de toate, o modalitate specifică de cunoaştere în cadrul cercetării criminologice, prin care se vizează aflarea cauzelor, a condiţiilor ori a factorilor care determină sau favorizează fenomenul criminal, aşa după cum deja s-a anticipat[1]. Problemele pe care încearcă să le soluţioneze etiologia criminală sunt cât se poate de fireşti.

Un prim set de întrebări ce se pune este: De ce unii oameni comit crime, iar alţii nu? Există anumite cauze ori anumiţi factori care îi determină? Unde trebuie căutaţi acei factori?

Pentru a se putea răspunde la acest set de întrebări, comportamentul criminal a fost în general privit ca un răspuns al personalităţii faţă de o situaţie determinată. În aceste condiţii „se poate situa etiologia crimei fie în personalitatea delincventului, fie în situaţia precriminală, fie în conjugarea celor două elemente"?[2]

Un al doilea set de întrebări ar fi: De ce nu toţi criminalii comit aceleaşi crime? Există factori care favorizează un anumit gen de crime? Există diferenţieri între criminali?

Pentru a răspunde la aceste întrebări, au fost elaborate diferite clasificări ale factorilor, au fost realizate diverse tipologii ale criminalului.

Datorită legitimităţii întrebărilor puse, etiologia criminală reprezintă o constantă în cercetarea criminologică. Deşi răspunsurile date nu s-au ridicat întotdeauna la nivelul aşteptărilor, acestea se constituie într-un ansamblu consistent şi oarecum coerent în cadrul criminologiei.

În aceste condiţii, criminologia etiologică poate fi considerată drept o subramură distinctă, bine conturată în cadrul criminologiei teoretice.

101. Astfel, se poate defini *criminologia etiologică drept acea subramură a criminologiei teoretice, ce se ocupă cu studierea cauzelor, a condiţiilor sau a factorilor care determină ori favorizează fenomenul criminal.*

---

[1] A se vedea cunoaşterea cauzală, *supra* nr. 54.

[2] *R. Gassin*, op. cit., p. 410.

Problematică

102. Diversele reprezentări în legătură cu fenomenul criminal, care s-au succedat de-a lungul istoriei, ar putea fi regrupate în funcţie de cele trei etape care, în concepţia lui Auguste Comte, au marcat evoluţia umanităţii: era teologică, cea metafizică şi cea pozitivistă[1].

Primei etape i-ar corespunde o viziune diabolică asupra crimei, specifică evului mediu.

Celei de-a doua etape i-ar corespunde concepţia clasică, utilitaristă, izvorâtă din ideile lui C. Beccaria.

În sfârşit, cea de-a treia etapă ar corespunde unor explicaţii ştiinţifice, demarate odată cu şcoala pozitivistă italiană şi continuate cu teoriile moderne asupra fenomenului criminal.

Teoriile etiologice reprezintă explicaţii ştiinţifice şi s-ar înscrie deci în cea de-a treia etapă. Ele nu pot fi însă desprinse din contextul celorlalte explicaţii, mai ales dacă avem în vedere că etapizarea prezentată are un anumit grad de artificialitate, ca orice clasificare.

În realitate, lucrurile sunt ceva mai complexe: o tendinţă de „diabolizare” va exista totdeauna, concepţia considerată metafizică este reluată astăzi de pe poziţii ştiinţifice (în latura ei utilitaristă), iar perioada pozitivistă, născută pe ruinele concepţiei clasice, a fost precedată de alte explicaţii care nu pot fi ignorate, chiar dacă suportul lor ştiinţific este destul de fragil.

În aceste împrejurări, trecerea în revistă a teoriilor etiologice presupune: abordarea primelor explicaţii referitoare la fenomenul criminal, analiza concepţiilor şcolii pozitiviste şi, în final, prezentarea teoriilor etiologice moderne.

Plan

103. Rezultă că această a doua parte va cuprinde următoarele capitole:

I. Primele explicaţii cu privire la fenomenul criminal

II. Pozitivismul italian

III. Teoriile etiologice moderne

---

[1] *J. Pinatel*, Tratat, op. cit., p. 61.

Capitolul I
Primele explicaţii cu privire la fenomenul criminal

Problematică

104. În domeniul ştiinţelor umane şi sociale este destul de dificil a trage o linie de demarcaţie care să separe foarte clar cunoaşterea comună de cunoaşterea ştiinţifică.

Din considerente preponderent didactice se admite, în mod convenţional, că apariţia criminologiei coincide cu cercetările pozitiviste care au oferit primele explicaţii ştiinţifice cu privire la fenomenul criminal.

Nu se poate face însă abstracţie de faptul că în „jocul dialectic" al cunoaşterii, antiteza pozitivistă se construieşte pe teza clasică, pe ideile lui Beccaria. Aceste idei pătrund astfel, cel puţin pe cale indirectă, în circuitul valoric al doctrinei criminologice.

Nu se poate ignora nici faptul că, anterior ori în paralel cu ideile pozitiviste, au fost formulate şi alte explicaţii cu privire la fenomenul criminal. Principalele şcoli criminologice care au oferit aceste explicaţii nu pot fi nici ele excluse din „patrimoniul istoric" al criminologiei.

Plan

105. Acest capitol va cuprinde, prin urmare, două secţiuni:

Secţiunea 1. Beccaria, precursor al gândirii criminologice

Secţiunea a 2-a. Principalele „Şcoli" criminologice

Secţiunea 1. Beccaria, precursor al gândirii criminologice

106. Cesare Bonesana, marchiz de Beccaria (n. 15.03.1738 – m. 25.11.1794) este considerat pe drept cuvânt fondatorul dreptului penal modern.

În acelaşi timp, el este un precursor al gândirii criminologice, deşi acest aspect al operei sale a fost mai puţin pus în evidenţă.

Evaluată cantitativ, „moştenirea" beccariană se rezumă la o lucrare de dimensiuni reduse, ce conţine câteva idei (principii), pentru a căror enumerare degetele a două mâini sunt suficiente.

Privită prin prisma calității, această „mică moștenire” prezintă și astăzi un real interes, care nu este numai de ordin istoric. Acum, după mai bine de două secole și jumătate de la apariția lucrării, ideile lui Beccaria sunt încă actuale prin valoarea lor.

Înainte de a puncta aceste idei și de a arăta în ce constă actualitatea și importanța lor în raport cu gândirea criminologică, sunt necesare câteva repere asupra autorului și operei, în conjunctura epocii.

§1. „Despre delicte și pedepse” – conjunctură

107. În anul 1764 apărea la Milano lucrarea „Despre delicte și pedepse”[1]. Autorul, Cesare Beccaria, era la vremea respectivă un „ilustru necunoscut”, ce nu împlinise încă 27 de ani.

Beccaria a ezitat mult înainte de a decide publicarea lucrării, fiindu-i teamă de o eventuală represiune împotriva sa. Pe deplin conștient de „erezia” ideilor sale și neavând, conform propriei mărturisiri, vocație de martir[2], autorul și-a luat unele precauții în chiar cuprinsul lucrării, evitând o „ciocnire” directă cu autoritatea bisericească și strecurând aprecieri măgulitoare la adresa autorității regale. În plus, înaintea publicării, Beccaria și-a asigurat protecția unor persoane influente, pe care s-ar fi putut baza în cazul izbucnirii unui scandal.

Contrar temerilor autorului și în ciuda protestelor unor ecleziaști, cartea a avut un succes imediat și spectaculos, fiind în scurtă vreme tradusă în majoritatea limbilor europene.

Ideile cuprinse în Tratat au declanșat transformări rapide și radicale în sistemele penale ale unor state europene[3].

---

[1] Noțiunea de delict este folosită de autor cu sensul general de infracțiune.

[2] „Am vrut să apăr umanitatea fără a-i deveni un martir” – pasaj din răspunsul lui *Beccaria* la scrisoarea lui *Morellet* (Milano, mai 1766), Des Délits et des Peines, deuxième édition, Guillaumin et Cie libraires, Paris, 1870, p. 245.

[3] „În 1772, Gustav al III-lea, regele Suediei, desființează tortura, iar în 1776, Maria Tereza o desființează, de asemenea, în unele provincii. În 1787, Iosif al II-lea promulgă un nou cod penal, în care nu mai figurează pedeapsa cu moartea, exceptând unele infracțiuni militare, iar în 1788, un nou cod de procedură penală care interzice tortura. (...) În Toscana, în 1786, marele duce Leopold desființează pedeapsa cu moartea, tortura, confiscările și dispune o reducere generală a pedepselor, realizând astfel pentru prima dată în legislație idealul umanitar al lui Beccaria. Ecaterina a II-a, care încercase zadarnic să-l atragă pe Beccaria la Petersburg, a întocmit o instrucție pentru reforma codului penal, în care problemele fundamentale erau rezolvate în sensul și chiar în termenii folosiți de Beccaria. În Franța, o ordonanță din 1780 limitează aplicarea torturii și proclamă necesitatea unei reforme penitenciare; o altă ordonanță din 1788 anunță o reformă generală a procedurii penale, iar până la realizarea ei desființează complet tortura și abrogă mai multe abuzuri” (*V. Papadopol*, Studiu introductiv la Despre infracțiuni și pedepse, Ed. Științifică, București, 1965, p. LXXXI).

Mai mult, principiile umaniste formulate în cuprinsul Tratatului, în legătură cu drepturile şi libertăţile individuale, au stat la baza redactării unor articole importante din „Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului" din 1789 (art. 7 şi art. 8).

108. Acest succes rapid şi aproape universal a părut la vremea respectivă şi poate părea şi astăzi surprinzător având în vedere că, în comparaţie cu marile spirite ale epocii, Beccaria nu era nici un jurist „eminent" şi nici un filozof din categoria „titanilor".

Asemeni enciclopediştilor, Beccaria şi-a făcut studiile preuniversitare într-un colegiu iezuit. Ulterior a obţinut titlul de doctor în drept canonic şi drept roman, absolvind cursurile Universităţii din Pavia[1]. În ciuda acestui debut, Beccaria nu a urmat o carieră juridică. În ce priveşte pregătirea sa filozofică, Beccaria însuşi mărturiseşte, într-una din corespondenţele sale, că aceasta era sumară[2]. De fapt, ulterior publicării Tratatului, Beccaria pare să abandoneze atât studiile juridice, cât şi pe cele filozofice, sau în orice caz, nu a încercat să-şi construiască o carieră într-unul din aceste domenii. El a fost numit profesor de economie politică la Universitatea din Milano; chiar această numire s-a datorat, probabil, mai puţin pregătirii sale în domeniul economic şi mai mult faimei pe care o dobândise în urma publicării Tratatului. În plus, autorităţile austriece s-au temut, se pare, că în cele din urmă Beccaria va ceda la insistenţele Ecaterinei a II-a, care se străduia să-l atragă la Petersburg, iar oferta lor a avut rolul de a-l reţine la Milano.

Deşi a mai publicat câteva lucrări în domeniul economiei, precum şi un studiu „despre natura stilului", singura lucrare cu adevărat valoroasă a lui Beccaria a rămas Tratatul despre delicte şi pedepse.

Această competenţă, îndoielnică în aparenţă, a născut în epocă unele suspiciuni în legătură cu paternitatea operei lui Beccaria, care a fost pusă fie pe seama enciclopediştilor francezi, fie pe seama iluministului milanez Pietro Verri, bun prieten de altfel cu Beccaria[3].

109. Poate părea paradoxal, dar, este probabil ca tocmai „sumara" pregătire filozofico-juridică, în combinaţie cu tinereţea lui Beccaria, să fi făcut posibilă apariţia unei lucrări care a bulversat efectiv cursul gândirii şi al practicii juridico-penale. Nefiind tentat să facă parada unei pregătiri savante, Beccaria a putut evita cercul vicios al argumentării filozofico-juridice; în acelaşi timp, „candoarea" specifică vârstei i-a permis să exprime cu „nonşalanţă" idei care depăşesc cu mult spiritul epocii respective, reprezentând pentru minţile rutinate ale vremii adevărate erezii.

---

[1] A se vedea *A. Balaci*, Prefaţă la Despre infracţiuni şi pedepse, op. cit., p. X.

[2] „Datez de cinci ani epoca conversiunii mele la filozofie şi o datorez lecturii lucrării «Scrisorile persane»" (lucrare a lui *Montesquieu* apărută în anul 1721 – *n.n.*) – pasaj din răspunsul lui Beccaria la scrisoarea lui Morellet, op. cit., p. 246.

[3] A se vedea *A. Balaci*, op. cit., p. XIII.

În aceste împrejurări, Beccaria își prezintă ideile într-o formă clară și directă, ceea ce a contribuit din plin la succesul Tratatului[1].

La momentul apariției, reușita lucrării a fost facilitată și de diplomația de care autorul a dat dovadă, prin inserarea în lucrare a unor afirmații de genul: „Dacă am putut să cercetez liber adevărul, dacă m-am ridicat deasupra opiniilor comune, aceasta se datorează guvernării blânde și luminate sub care am bucuria de a trăi. Marii regi și prinți, care doresc fericirea oamenilor pe care îi guvernează, sunt prietenii adevărului"[2].

Pe termen scurt, succesul Tratatului s-a datorat, în mare măsură, și concepției „strategice" în care a fost elaborat: Beccaria demolează un întreg sistem juridico-penal, cu rădăcini adânci, iar, pe locul rămas gol, fixează doar câțiva „piloni". El a fost conștient că, dacă ar fi oferit variante complete, acestea ar fi fost la rândul lor imperfecte, iar confruntarea ar fi fost deturnată spre criticarea acestora. Or, în momentul respectiv, obiectivul prioritar era desființarea unui sistem perimat; construirea altuia nou reprezenta o întreprindere de durată, așa după cum Beccaria a intuit-o, iar trecerea timpului a dovedit-o.

Dar lucrarea lui Beccaria, după cum arătam, nu a avut doar un succes de moment. Pe termen lung, dincolo deci de diplomație, strategie ori alte elemente conjuncturale, ideile lui Beccaria au supraviețuit prin valoarea lor intrinsecă.

§2. Principalele idei din Tratatul lui Beccaria

110. Structura operei beccariene are la bază două coordonate:
- desființarea vechilor șabloane ale gândirii juridico-penale, total anacronice;
- stabilirea principiilor de bază în vederea unei noi construcții legislative în domeniul penal.

Pe aceste două coordonate, principalele idei exprimate în Tratatul lui Beccaria ar putea fi sistematizate astfel:

111. 1) *Codificarea riguroasă a delictelor și a pedepselor, necesitatea elaborării unui corp de legi scrise, clare și accesibile*

Pe lângă utilitatea unui Cod penal (corp de legi scrise), această primă idee promovează, în alți termeni, *principiul legalității delictelor și pedepselor*.

Deși exprimat printr-un celebru adagiu latin: *nullum crimen, nulla poena sine lege*, principiul legalității delictelor și pedepselor nu este de origine romană. Dreptul roman și legislațiile antice ignorau, se pare, acest principiu. Prima exprimare sistematică o regăsim în operele filozofilor secolului al XVIII-lea. Principiul își găsește consacrarea în Constituția Statelor Unite. Forma lui definitivă este stabilită prin Declarația drepturilor omului și cetățeanului din 27 august 1789

---

[1] În același sens, a se vedea *V. Papadopol*, op. cit., p. LXXIX.
[2] *C. Beccaria,* în introducerea la ediția în limba franceză, op. cit., p. 2.

(art. 8), care îi asigură universalitatea și perenitatea[1]. „Părintele" articolului 8 din Declarație este socotit a fi C. Beccaria.

Meritul lui Beccaria constă nu atât în enunțarea principiului în sine[2], cât în justificarea acestuia. Se conturează în discursul beccarian cele trei garanții majore pe care principiul legalității le presupune:

- cetățeanul nu poate fi limitat în drepturile sale individuale decât prin voința legiuitorului, ca reprezentant al voinței generale;
- cetățeanul trebuie să fie protejat împotriva abuzurilor puterii (este vorba atât de puterea executivă, cât și de cea judecătorească – arbitrariul judecătorului);
- cetățeanul trebuie să cunoască ceea ce este permis și ceea ce este interzis (înaintea pedepsei trebuie să existe avertismentul)[3].

Astfel, pe lângă faptul că acordă exclusiv legiuitorului dreptul de a stabili delictele și pedepsele, Beccaria arată necesitatea ca legile să fie clare. Numai existența unor legi clare, neechivoce, pe de o parte, va stopa arbitrarul și abuzurile magistraților, iar, pe de altă parte, va permite destinatarilor cunoașterea normelor. În aceste împrejurări, legea penală devine utilă, permițând manifestarea „liberului arbitru"[4].

112. 2) *Justificarea pedepsei prin caracterul ei retributiv, descurajant și prin urmare util pentru conservarea ordinii sociale*

Consecvent ideii de liber arbitru, Beccaria susține necesitatea existenței unor pedepse proporționale cu delictul; sancțiunea trebuie să apară ca o justă „răsplată" pentru fapta comisă:

„Pentru ca pedepsirea să-și producă efectul pe care trebuie să-l așteptăm, ajunge ca răul pe care ea îl cauzează să depășească binele pe care făptuitorul îl obține din crimă"[5].

---

[1] A se vedea, în acest sens, *R. Merle, A. Vitu*, Traité de droit criminel, Ed. Cujas, Paris, 1967, p. 105.

[2] După ce justifică originea pedepselor și dreptul de a pedepsi pe elementele contractului social, *Beccaria* adaugă: „Prima consecință a acestor principii este că legile singure pot fixa pedepsele pentru fiecare delict și că dreptul de a face legi penale nu poate rezida decât în persoana legiuitorului, care reprezintă toată societatea unită printr-un contract social", *Beccaria,* op. cit., p. 18.

[3] Cu privire la rațiunile ce justifică principiul legalității, a se vedea *R. Merle, A. Vitu*, op. cit., p. 106.

[4] Ideea existenței „liberului arbitru" presupune că omul este în măsură a decide între o conduită sau alta, între un comportament conform legii penale ori contrar acesteia, în acest caz. În epocă, ideea nu era nouă. Beccaria își însușește această idee și o integrează într-un sistem explicativ coerent, punând-o în legătură cu principiul legalității: „Cu legi penale executate în litera lor, fiecare cetățean poate cunoaște exact inconvenientele unei acțiuni negative; ceea ce este util, deoarece această cunoaștere va putea să-l abată de la crimă", *Beccaria*, op. cit., p. 24.

[5] Idem, p. 91.

În acelaşi timp, pedeapsa nu trebuie să urmărească o chinuire a vinovatului. Scopul ei trebuie să fie împiedicarea făptuitorului de a mai dăuna societăţii, precum şi „deturnarea concetăţenilor acestuia din calea crimei”[1].

113. 3) *Necesitatea aplicării unor pedepse moderate, dar sigure (certe) şi prompte*

Epoca în care apar ideile lui Beccaria se caracterizează prin existenţa unor pedepse barbare, greu de imaginat în prezent. Chinurile la care erau supuşi condamnaţii dovedeau o „fantezie” demnă de o cauză mai bună. Exemplul cel mai cunoscut şi probabil cel mai sugestiv referitor la cruzimea prin care se puneau în executare pedepsele în epocă este cel al lui Damiens, condamnat la moarte pentru încercarea de asasinare a Regelui Ludovic al XV-lea. Supliciul lui Damiens este consemnat în cele mai mici detalii în hotărârea de condamnare, cea ce dovedeşte că barbaria pedepselor se înscria în logica represivă legală, firească în epocă; chinuirea condamnatului nu era deci un capriciu al călăului[2].

Beccaria atrage atenţia că violenţa pedepselor este contagioasă şi determină creşterea violenţei în comportamentele individuale: „Ţările şi secolele în care supliciile cele mai înspăimântătoare au fost puse în practică, sunt, de asemenea cele unde s-au văzut crimele cele mai oribile. Acelaşi spirit de ferocitate care dicta legi de sânge legiuitorului, punea pumnalul în mâinile asasinului ori ale paricidului”[3].

Sălbăticia pedepselor este nu numai inumană, dar şi inutilă, deoarece nu rigoarea supliciului, ci certitudinea pedepsei poate exercita un rol preventiv. Beccaria a intuit foarte exact că perspectiva unor sancţiuni moderate, dar inevitabile, va face întotdeauna o impresie mai puternică decât „teama vagă a unui supliciu teribil, faţă de care se prezintă unele speranţe de impunitate”[4] cum ar fi, spre exemplu, graţierea ori diferite imunităţi (azilul).

De asemenea, pentru a fi eficientă, pedeapsa trebuie aplicată la scurt timp după comiterea faptei.

114. 4) *Desfiinţarea pedepsei cu moartea*

Beccaria este primul care, într-o lucrare publicată[5], pune sub semnul întrebării dreptul de a recurge la pedeapsa cu moartea, solicitând abolirea acesteia.

---

[1] Idem, p. 89.

[2] „...şi pe un eşafod făcut acolo, i se va jupui pielea la piept, la braţe, la coapse şi la părţile grase ale picioarelor, ţinând în mâna dreaptă cuţitul cu care a comis zisul paricid, această mână va fi arsă cu foc de pucioasă şi, pe părţile unde va fi jupuit, se va arunca plumb topit, untdelemn fiert, răşină de terebentină arzătoare, ceară şi pucioasă topite împreună, şi apoi corpul lui va fi tras şi rupt de patru cai, iar membrele şi corpul mistuite în foc, reduse în cenuşă, şi cenuşa aruncată în vânt”. Extras din piesele originale ale procesului, cf. *I. Tanoviceanu*, Tratat de Drept şi Procedură penală, vol. III, ed. a II-a, Ed. Curierul Judiciar, Bucureşti, 1926, p. 57.

[3] *Beccaria*, op. cit., p. 90.

[4] Idem, p. 127.

[5] *F. Helie*, comentariu pe marginea textului în Des Délits et des Peines, op. cit., p. 106.

Un prim argument este de natură moral-juridică, în sensul că această pedeapsă nu poate fi întemeiată pe niciun drept. Este adevărat că, în cadrul „contractului social", omul cedează „mici porţiuni" din libertatea sa, unele drepturi, dar nu poate ceda dreptul la viaţă, aşa după cum nici el însuşi nu poate renunţa la viaţă prin sinucidere.

Atât morala creştină, cât şi dreptul penal al epocii sancţionau suicidul. Or, din moment ce omul nu are dreptul să-şi curme singur viaţa, el nu poate nici să cedeze acest drept. Ar însemna să cedeze un drept care nu-i aparţine. Dincolo de acest argument abstract, Beccaria dovedeşte că pedeapsa cu moartea nu este nici necesară şi nici utilă.

Cu privire la caracterul necesar, Beccaria admite totuşi existenţa a două excepţii, două ipoteze în care pedeapsa cu moartea ar putea fi socotită necesară: în perioada de anarhie şi dezordine, când o persoană prin reputaţia ei, chiar privată de libertate fiind, ar putea reprezenta un pericol pentru stat; când comiterea de noi crime nu ar putea fi altfel împiedicată. Ambele ipoteze au un evident substrat politic, iar Beccaria face probabil aceste concesii mai mult din raţiuni „diplomatice" decât din pură convingere.

Pentru a demonstra caracterul inutil al pedepsei cu moartea, autorul invocă „experienţa tuturor secolelor", experienţă care dovedeşte faptul că niciodată „sceleraţii" n-au putut fi împiedicaţi să dăuneze, prin ameninţarea reprezentată de existenţa respectivei pedepse.

Severitatea are un efect mai mic asupra spiritului uman decât durata pedepsei. „Spectacolul înspăimântător, dar momentan al morţii unui scelerat este pentru crimă o frână mai slabă decât lungul şi continuul exemplu al unui om privat de libertatea sa"[1].

115. 5) *Introducerea sistemului acuzatorial în procedura penală; necesitatea ca judecata şi probele să fie publice*

În secţiunea destinată „indiciilor delictului şi formelor de judecată", Beccaria critică ierarhia probelor şi sugerează ca la baza aprecierii judecătorului să stea „intima convingere". Or, o asemenea convingere nu poate fi formată decât pe baza unui proces public şi contradictoriu, adică de tip acuzatorial. Autorul se pronunţă împotriva procedurilor secrete şi a delaţiunii, care nu au nimic în comun cu spiritul de justiţie şi favorizează comiterea unor abuzuri.

Beccaria critică, de asemenea, practica prin care se impune inculpatului prestarea unui jurământ. Acesta este şi inutil şi inuman, deoarece, în cazul în care există vinovăţie, presupune o contradicţie între două din „cele mai sfinte" datorii ale omului: cea faţă de instinctul de conservare, care îndeamnă la minciună, şi cea faţă de divinitate, care impune recunoaşterea adevărului.

---

[1] *Beccaria*, op. cit., p. 97.

116. 6) *Desființarea torturii ca procedeu de anchetă, ca mijloc de obținere a probelor*

La vremea respectivă, aplicarea torturii se baza pe o tradiţie atât de veche şi pe nişte proceduri atât de riguroase, încât se integra în mod aproape „natural" în sistemul de justiţie penală. În aceste împrejurări, aprecierile lui Beccaria cu privire la tortură şi cererea fermă a acestuia de a o interzice, păreau de-a dreptul surprinzătoare.

În capitolul privitor la tortură sau „chestiune", cum mai era denumită, se face o analiză a tuturor cazurilor în care aceasta era utilizată: recunoaşterea faptei în cauză; mărturisirea în legătură cu eventuale alte fapte în afară de cele pentru care făptuitorul era cercetat; indicarea eventualilor complici.

Beccaria demască în mod virulent caracterul inuman al torturii, dar în acelaşi timp demonstrează inutilitatea, ineficienţa juridică a acesteia: „Tortura este deseori un mijloc sigur de a-l condamna pe inocentul slab şi de a-l achita pe sceleratul robust. Acesta este în mod obişnuit rezultatul teribil al acestei barbarii ce se consideră capabilă de a produce adevărul, acestui uzaj demn de canibali..."[1].

117. 7) *Necesitatea prevenirii delictelor*

Importanţa şi necesitatea prevenirii delictelor răzbate din întreaga lucrare, din modul în care Beccaria înţelege natura şi utilitatea pedepselor.

În finalul cărţii sale, Beccaria tratează, într-un paragraf separat „mijloacele de prevenire a crimelor" şi ajunge la concluzia că: „Merită mai mult a preveni crimele, decât a le pedepsi"[2].

Ideea nu era nouă; ea fusese formulată încă din antichitate, iniţial ca principiu medical, şi a fost reluată ulterior de filozofii iluminişti. Întâlnim această idee şi la Montesquieu[3], a cărui operă Beccaria o cunoscuse şi apreciase.

Meritul lui Beccaria constă şi de această dată, nu atât în enunţarea unui principiu, cât în justificarea acestuia, în inserarea lui într-un context unitar şi coerent. Astfel, ideea de prevenire apare ca o finalizare firească a tuturor concepţiilor exprimate de Beccaria în legătură cu natura şi rolul legii penale, cu natura şi rolul pedepsei.

118. În stilul concis ce caracterizează întreaga lucrare, Beccaria sintetizează într-o frază de încheiere a Tratatului toate ideile de forţă din cuprinsul acestuia: „Pentru ca o pedeapsă să nu constituie un act de violenţă împotriva cetăţeanului, ea trebuie să fie esenţialmente *publică, promptă, necesară,* cea mai *slabă* dintre

---

[1] Idem, p. 63.

[2] Idem, p. 211.

[3] „În aceste state (este vorba de statele moderne – *n.n.*), un bun legiuitor se va preocupa mai puţin să pedepsească crimele, decât să le prevină, se va strădui mai mult să formeze moravuri, decât să aplice suplicii" (*Montesquieu*, De l'esprit des lois, Ed. Librairie ch. Detagrave, Paris, 1901, cartea a şasea, cap. IX).

pedepsele aplicabile în circumstanţele date, *proporţională cu delictul şi stabilită prin lege*"[1].

§3. Actualitatea ideilor lui Beccaria

119. În prezent, cel puţin la o primă vedere, ideile mai sus consemnate exprimă locuri comune, realităţi juridice incontestabile. La un examen mai atent, observăm că multe din ideile exprimate de Beccaria au rămas, cel puţin parţial, simple deziderate, de unde şi caracterul lor mereu actual.

120. 1) Referitor la principiul legalităţii constatăm că, în prezent, acesta este prevăzut în Convenţiile internaţionale, în constituţiile majorităţii statelor, în codurile penale deci, problema pare rezolvată, cel puţin din punct de vedere teoretic, formal. Aşa după cum arătam însă, principiul legalităţii are, printre altele, menirea de a aduce o serie de garanţii cetăţeanului.

În baza principiului legalităţii, în mod normal, doar organul legiuitor (parlamentul) are dreptul să „îngrădească drepturile cetăţeanului" stabilind infracţiuni şi pedepse. În realitate, însă, există o pronunţată tendinţă a executivului de a se substitui puterii legislative. La noi, această tendinţă se exprimă prin utilizarea excesivă a ordonanţelor de urgenţă în materie penală.

Principiul legalităţii ar trebui să garanteze şi faptul că destinatarul unei normei penale o cunoaşte şi o înţelege, pentru a o putea respecta.

În prezent, sigur, nu se mai pun problemele pe care Beccaria le demasca: folosirea unor texte de lege anacronice, dispersate, de cele mai multe ori secrete şi, oricum, scrise într-o limbă moartă (latina), necunoscută de cetăţeanul de rând.

Necunoaşterea dispoziţiilor legale este însă şi în prezent o realitate ce are două surse majore:

a) *lipsa de claritate* a unor incriminări al căror sens este de multe ori inaccesibil specialiştilor, nu numai destinatarilor comuni;

b) *inflaţia legislativă* în materie penală, care duce la o imposibilitate practică a cunoaşterii unor dispoziţii legale, împrejurare în care principiul *nemo censetur ignorare legem* devine o simplă declaraţie abstractă, lipsită de acoperire[2].

Clarificarea unor dispoziţii legale şi stoparea inflaţiei penale sunt două probleme nerezolvate încă. Până atunci, însuşi principiul legalităţii este „infirm". Iată de ce, sub acest aspect, Beccaria este încă actual.

---

[1] *Beccaria*, op. cit., p. 224.

[2] În legătură cu inflaţia legislativă în materie penală şi lipsa de claritate a unor texte de lege, a se vedea *V. Cioclei*, Despre nevoia de echilibru în justiţia penală, în „Critica raţiunii penale – Studii de criminologie juridică şi drept penal", Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2009, p. 3-13.

121. 2) Punerea accentului pe caracterul retributiv şi descurajant al pedepselor a reprezentat o constantă a politicilor represive, în pofida unor modificări intervenite în legislaţiile penale, ca urmare a teoriilor şcolii pozitiviste.

După o perioadă relativ scurtă de timp, perioadă în care s-a mizat pe caracterul educativ al pedepselor, pe resocializarea infractorului, în prezent, o serie de teorii moderne reiau principiul utilitarist şi consideră pedeapsa drept o simplă barieră în calea unui criminal dotat cu un liber arbitru absolut. Problemele legate de fundamentele şi rolul pedepsei cu consecinţele practice privind individualizarea sancţiunii penale continuă să preocupe cercetarea criminologică, doctrina şi practica penală.

122. 3) Ineficienţa sporirii pedepselor, pe de-o parte, şi eficienţa certitudinii aplicării lor, pe de altă parte, au fost demonstrate de cercetări criminologice recente, confirmând intuiţiile lui Beccaria. „În stadiul actual al cunoştinţelor (...), teza lui Beccaria rezistă când se aplică la durata încarcerării. Rezultă că o creştere a certitudinii pedepselor cu închisoarea va avea mai mult efect decât o creştere proporţională a duratei acestora. Spre exemplu, oamenii vor fi mai intimidaţi de o probabilitate de 10% de a primi un an de închisoare, decât de o probabilitate de 5% de a primi doi ani de închisoare”[1]. Promptitudinea pedepsei este şi ea o problemă de mare actualitate. Art. 6 al Convenţiei europene a drepturilor omului prevede, printre altele, că orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale într-un *termen rezonabil*. „În materie penală, art. 6 parag. 1 recunoaşte oricărei persoane învinuite de săvârşirea unei infracţiuni dreptul de a obţine, într-un termen rezonabil, o decizie definitivă cu privire la temeinicia şi legalitatea acuzaţiei ce i se aduce. Textul are în vedere necesitatea ca această persoană să nu rămână multă vreme, nejustificat, sub o astfel de acuzaţie”[2].

123. 4) În ciuda faptului că pedeapsa cu moartea a fost abrogată în statele europene, la nivel mondial dezbaterea cu privire la acest subiect rămâne şi astăzi deschisă, deoarece există încă multe state în care pedeapsa capitală se aplică. Mai mult, chiar şi în statele în care pedeapsa cu moartea a fost abrogată, periodic se repune în discuţie această problemă, existând voci care cer reintroducerea ei.

124. 5) Din punct de vedere procedural persistă sciziunea între sistemul acuzatorial (anglo-american) şi cel inchizitorial sau mixt, specific Europei Continentale. Acesta din urmă conţine încă faza urmăririi penale, care păstrează într-o anumită măsură un caracter secret (cu unele diferenţe de la un stat la altul). Există actualmente o tendinţă generală de „deschidere” a acestei faze a procesului penal, de conferire a unor drepturi suplimentare inculpatului şi apărătorului etc.

---

[1] *M. Cusson*, Pourquoi punir?, Ed. Dalloz, 1987, p. 121. În acelaşi sens, de confirmare a intuiţiei lui Beccaria cu privire la certitudinea pedepselor, a se vedea şi *R. Gassin*, op. cit., p. 599.

[2] *C. Bîrsan*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, ed. 2, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2010, p. 527 (cu referire la cauza *Manzoni c/Italie*).

125. 6) Tortura ca mijloc de anchetă, este incriminată în majoritatea sistemelor de drept contemporane. În Codul penal român, infracţiunea de tortură este prevăzută în articolul 282. Deoarece s-a apreciat că există pericolul ca diferite state să tolereze actele de tortură comise în anumite situaţii, chiar dacă propriile legislaţii incriminează astfel de fapte, s-a ajuns la încheierea unor convenţii europene şi internaţionale, menite să asigure o protecţie în plus din acest punct de vedere [de exemplu: „Convenţia împotriva torturii şi a altor pedepse ori tratamente cu cruzime inumane, ori degradante" (O.N.U. 1984) şi „Convenţia europeană pentru prevenirea torturii şi a pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante" (1987)]. În pofida tuturor reglementărilor interne şi internaţionale în această materie, cazurile de tortură au continuat şi continuă să existe. Rapoartele diferitelor organizaţii şi organisme internaţionale sunt foarte clare în acest sens.

126. 7) În sfârşit, prevenirea fenomenului criminal reprezintă astăzi o componentă esenţială în cadrul politicilor anticriminale. Se efectuează studii şi cercetări, se elaborează tactici şi strategii preventive, pentru a căror punere în practică, în unele state, se investesc energii, dar şi sume considerabile. Chiar dacă, în principiu, importanţa prevenirii a fost înţeleasă şi acceptată, la modul concret activitatea de prevenire reprezintă un proces continuu, de adaptare la fenomenul criminal şi, din acest punct de vedere, este şi va rămâne de actualitate.

§4. Dimensiunea criminologică

127. În mod evident, opera lui Beccaria conţine idei filozofico-juridice cu un mare impact socio-legislativ şi de o mare longevitate.

Rolul reformator al gândirii beccariene a fost deseori subliniat în doctrina penală, mai mult, s-a remarcat vocaţia universală a operei sale[1].

Deşi bazată esenţial pe intuiţie şi raţionamente deductive, creaţia beccariană are şi o dimensiune criminologică incontestabilă.

Din acest punct de vedere, aspectul cel mai evident este legat de accentuarea laturii preventive în raport cu cea represivă.

Dincolo de acest aspect de ordin general, în cursul Tratatului regăsim germeni ai ideilor exprimate ulterior de: Ferri, Garofalo, Sutherland; sunt schiţate „marile capitole ale criminologiei psihologice contemporane"[2].

---

[1] „Încă de la primele cuvinte, Europa este cea pe care Beccaria o pune în scenă în prefaţa la Tratatul despre delicte şi pedepse (...). Cu alte cuvinte, Tratatul despre delicte şi pedepse avea de la origine vocaţie internaţională". *M. Delmas-Marty*, Le rayonnement international de la pensée de *Cesare Beccaria*, R.S.C. nr. 1/1998, p. 253.

[2] *J. Pinatel*, Beccaria, précurseur de la Criminologie, A.I.C., 2e sem. 1964, p. 40; autorul articolului se referă la câteva din ideile lui Beccaria cu privire la educaţie, arătând că se prefigurează prin acestea constatările lui Piaget în legătură cu „trecerea de la morala de constrângere la morala de autonomie şi cooperare" (p. 402).

În sfârşit, o remarcă specială merită unele intuiţii ale lui Beccaria, cum ar fi:

- rolul certitudinii pedepsei în limitarea criminalităţii, aspect confirmat de cercetări recente riguroase[1];
- caracterul criminogen al unor practici şi instituţii juridice (spre exemplu rolul contagios al violenţei pedepselor), problemă reluată pe larg de criminologia reacţiei sociale.

Secţiunea a 2-a. Principalele şcoli criminologice

128. Principiile stabilite de C. Beccaria au stat la baza *Şcolii clasice* a dreptului penal, cea care a dominat ulterior, timp de un secol, gândirea şi practica juridico-penală.

Valul de reforme legislative declanşat de şcoala clasică, a condus la ameliorarea substanţială a tehnicilor juridice şi la o primă etapă de umanizare a justiţiei penale.

În toată această perioadă însă, în ciuda reformelor penale, fenomenul criminal şi-a continuat ascensiunea.

Dimensiunea socială a fenomenului criminal începe să fie percepută din ce în ce mai clar. Această „nouă" percepţie a atras după sine, inevitabil, o serie de întrebări care aveau nevoie de răspuns.

Astfel, primele explicaţii cu privire la geneza fenomenului criminal apar către a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în contextul unei intensificări a cercetării ştiinţifice în diferite domenii.

Aceste prime explicaţii ale fenomenului criminal pot fi grupate în jurul unor Şcoli criminologice, în funcţie de factorii socotiţi a fi determinanţi în raport cu fenomenul criminal, respectiv factorii: fizici, economici, sociali.

§1. Şcoala geografică (sau cartografică)

129. Reprezentanţii acestei şcoli au fost belgianul Quetelet şi francezul Guerry.

130. *Lambert Adolphe Jaques Quetelet* (1796-1874), doctor în matematică, a fost directorul Observatorului astronomic din Bruxelles.

Pe lângă matematică, fizică, astronomie şi meteorologie, Quetelet a fost preocupat de probleme de ordin social şi, implicit, de cele legate de fenomenul criminal, fapt ce rezultă încă din primele sale lucrări: „Cercetări cu privire la populaţie, naşteri, decese, închisori etc. în Regatul Ţărilor de Jos" (Bruxelles 1827) şi „Cercetări cu privire la tendinţa spre crimă la diferite vârste" (Bruxelles, 1832).

---

[1] A se vedea *supra* nr. 122.

Principala lucrare a lui Quetelet a fost: „Despre om şi dezvoltarea facultăţilor sale sau Eseu de fizică socială” (1835), unde sunt cuprinse, de altfel, şi cele mai importante constatări legate de fenomenul criminal. Această lucrare completată şi revizuită a fost republicată spre sfârşitul carierei lui Quetelet sub denumirea „Fizica socială sau Eseu cu privire la dezvoltarea facultăţilor omului” (1869).

Quetelet aplică fenomenelor sociale metode împrumutate din fizică, realizând o ştiinţă a „omului mediu”, fizica socială. El consideră că la nivel social majoritatea populaţiei constituie „centrul”, reprezentat prin „omul mediu”, iar la extreme se plasează indivizi cu o tendinţă foarte slabă sau dimpotrivă foarte puternică spre crimă[1].

Quetelet accentuează importanţa educaţiei morale, care prevalează asupra instrucţiei şcolare, din perspectiva prevenirii fenomenului criminal. Această opinie, contrară punctului de vedere comun, o vom regăsi ulterior exprimată de către Garofalo şi reluată de pe alte poziţii de către Freud.

O altă „opinie separată” exprimată de către Quetelet este aceea potrivit căreia nu sărăcia generează criminalitate, ci mai degrabă „discrepanţa între posibilităţile materiale şi nevoile, aspiraţiile oamenilor”[2]. Regăsim aici „germeni” ai teoriei anomiei, schiţată ulterior de Durkheim şi formulată mult mai târziu de Merton.

131. *Andre-Michel Guerry* (1802-1866), jurist de formaţie, a fost directorul departamentului de statistică penală de la Ministerul Justiţiei din Franţa.

În anul 1829, Guerry publică un studiu referitor la relaţia dintre instrucţie şi criminalitate. Lucrarea sa: „Eseu asupra statisticii morale în Franţa” (1833) aduce o contribuţie importantă la dezvoltarea statisticilor criminale. O altă lucrare a lui Guerry, „Statistica morală a Angliei comparată cu Statistica morală a Franţei” a fost publicată în anul 1864.

Foarte interesat de aspectul geografic, Guerry repartizează departamentele franceze în cinci regiuni, în cadrul cărora constată o regularitate remarcabilă în ce priveşte criminalitatea. Din această regularitate rezultă ideea că „precum fenomenele naturale, comportamentul uman este şi el supus unor legi”[3].

Asemănător lui Quetelet, dar contrar a ceea ce se credea în epocă, Guerry constată că nici sărăcia şi nici instrucţia şcolară nu au o influenţă directă asupra dinamicii criminalităţii.

În general, Guerry rămâne prudent în comentariile sale. „El se limitează la descriere, punând în evidenţă unele coincidenţe, dar fără a se aventura prea mult pe calea explicaţiilor”[4].

---

[1] În acest sens, a se vedea *J. Van Kerckvoorde*, Statistique criminelle et statistique morale ou XIXème siecle, în Histoire de la Criminologie française, Ed. L'Harmattan, Paris, 1995, ch. XI, p. 260.

[2] Idem, p. 261.

[3] Idem, p. 256.

[4] Idem, p. 257.

132. Cercetările ambilor reprezentanţi ai Şcolii geografice s-au bazat, în cea mai mare măsură, pe primele statistici criminale europene, respectiv cele realizate în Franţa între anii 1826-1830.

În mod tradiţional, în doctrina criminologică se reţine că, din studierea datelor statistice franceze, cei doi cercetători au desprins următoarea concluzie: infracţiunile împotriva persoanelor predomină în regiunile sudice şi în timpul sezonului cald, iar infracţiunile patrimoniale predomină în regiunile nordice şi în timpul sezonului rece. Această constatare a fost denumită: *„Legea termică a criminalităţii"*[1].

Şcoala geografică a avut numeroşi adepţi, mai ales în Franţa, până la elaborarea teoriei lombrosiene, după care a căzut în uitare. O încercare de revenire la această orientare a avut loc în Statele Unite, în anii '50 ai secolului al XX-lea[2].

Orientarea geografică poate fi supusă, fireşte, unor critici diverse. Nu se poate nega însă că studiul statistico-geografic a contribuit la naşterea unei criminologii ştiinţifice[3].

§2. Şcoala lyoneză

133. *Alexandre Lacassagne* (1843-1924), profesor de medicină legală la Universitatea din Lyon, a fost principalul exponent al acestei şcoli.

În urma unei confuzii ce s-a perpetuat de-a lungul timpului, orientarea criminologică născută în jurul profesorului Lacassagne este cunoscută în doctrină sub numele de „Şcoala mediului social".

Aparent, Lacassagne şi discipolii săi au pus accentul pe factorii sociali în stabilirea etiologiei criminale.

După cum s-a remarcat în literatura de specialitate, teoria lui Lacassagne se poate rezuma în câteva aforisme care au rămas celebre. Seria acestora este demarată cu ocazia primului Congres de antropologie criminală, ce a avut loc în anul 1885 la Roma şi este, ulterior, continuată cu fiecare prilej de polemică, la adresa pozitiviştilor italieni.

Există patru asemenea aforisme care au fost reţinute de doctrină:

a) „Orice act dăunător existenţei unei colectivităţi este o crimă";

b) „Orice crimă este un obstacol în calea progresului";

c) „Mediul social este «zeama» de cultură (*bouillon de culture*) a criminalităţii; microbul este criminalul, un element care nu are importanţă până în ziua în care găseşte «zeama» care îl face să fermenteze";

d) „Societăţile au criminalii pe care îi merită"[4].

---

[1] A se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 160.
[2] A se vedea *J. Pinatel*, Tratat, op. cit., p. 63.
[3] *J. van Kerckvoorde*, op. cit., p. 266.
[4] *H. Souchon*, Alexandre Lacassagne et l'École de Lyon, Reflexions sur les aphorismes et ce concept du „Milieu social", R.S.C. nr. 2/1974, p. 538.

134. Opiniile sus menţionate au reuşit să inducă în eroare majoritatea istoricilor criminologiei, care au făcut din Lacassagne „şeful" unei şcoli a „mediului social", practic inexistentă. Dincolo de aforisme, preocupările reale ale lui Lacassagne şi ale colaboratorilor săi au fost îndreptate într-o direcţie cu totul opusă.

Un studiu atent[1] a demonstrat că, în realitate, Lacassagne a fost şi a rămas toată viaţa sa un partizan al frenologiei lui Gall şi un admirator secret al lui Lombroso pentru criticarea căruia şi-a consacrat aproape întreaga energie. Se remarcă faptul că la intervale relativ scurte de timp, ulterior lui Lombroso, medicul lyonez publică studii pe aceleaşi teme abordate de colegul său italian: asupra tatuajului (1881); compararea criminalului cu omul primitiv (1882); studiul criminalului ca o specie de animal (1882). Rezultă că, de fapt, Lacassagne era el însuşi un partizan al determinismului biologic, iar nu „sociologul" despre care s-a vorbit întotdeauna.

Concluzia studiului amintit este cât se poate de tranşantă şi contribuie la demascarea unui „mare fals" apărut în „mica istorie" a criminologiei: „Prima concluzie a acestui studiu este că, în mod evident, Lacassagne şi şcoala sa au insistat frecvent asupra rolului mediului social, deşi ei împărtăşeau, în realitate, aceleaşi credinţe în ereditatea crimei ca mulţi dintre colegii lor italieni, pentru că aceasta servea în mod clar o strategie de valorizare, de distincţie. Expresia *şcoala franceză* (sau *lyoneză* după unele texte) *a mediului social*, pe care ei înşişi au impus-o, era o denumire de luptă, o justificare, o revendicare ce nu avea sens decât în măsura în care permitea demarcarea de un adversar proclamat"[2].

În aceste împrejurări, singurul rol pe care istoria criminologiei îl poate atribui şcolii lyoneze este acela de *sparring-partner* al pozitivismului. Altfel spus, meritul şcolii lyoneze se rezumă la polemica întreţinută cu reprezentanţii pozitivismului italian, ceea ce a favorizat circulaţia ideilor criminologice.

Intuind parcă această ironie a destinului, la moartea lui Lombroso, Lacassagne abandonează orgoliile şi publică un articol elogios la adresa rivalului său.

§3. Şcoala socialistă

135. Explicaţiile fenomenului criminal reunite în jurul şcolii socialiste au ca fundament opiniile formulate de Marx (1818-1883) şi Engels (1820-1895).

Potrivit concepţiei marxiste, criminalitatea depinde de condiţiile economice, în sensul că inegalitatea economică generează criminalitatea. Cum însă inegalitatea economică este considerată o însuşire proprie regimului capitalist, rezultă că însuşi capitalismul naşte criminalitatea.

---

[1] *L. Mucchielli*, Hérédité et Milieu social, le faux antagonisme franco-italien, la place de l'École de Lacassagne dans l'histoire de la criminologie, în Histoire de la Criminologie française, op. cit., p. 189 şi urm.

[2] Idem, p. 203.

După cum s-a subliniat în doctrină, relaţia între factorii economici şi fenomenul criminal are la origine studii valabile: „În Belgia, Ducpétiaux, inspector general al închisorilor şi aşezămintelor de binefacere, arată influenţa sărăciei din perioada 1845-1847 şi 1856-1857 asupra criminalităţii în Flandra. Influenţa crizelor economice şi a anilor de penurie asupra criminalităţii este subliniată în Franţa de Dupuy, mai ales în materia delincvenţei feminine. Legoyt, studiind efectul creşterii preţului la grâu asupra întregii criminalităţi, recunoaşte că atentatele contra proprietăţii cresc mai sensibil în această împrejurare, decât atentatele contra persoanelor. Bery reia acest studiu pentru Germania începând cu 1882 şi confirmă concluziile lui Legoyt"[1].

136. Din considerente ideologice, şcoala socialistă prezintă o variantă extremă, transformând aceste explicaţii parţiale în explicaţii cu caracter general, valabile pentru fenomenul criminal în ansamblu. Se comite astfel o eroare de ordin ştiinţific, sesizată chiar în epocă de Garofalo. Acesta, apelând atât la procedee polemice, cât şi la argumente ştiinţifice, reuşeşte să desfiinţeze teoriile socialiste.

Astfel, el arată că dacă fenomenul criminal ar fi o expresie a inegalităţilor economice, nu ar trebui să avem atâţia proletari şi ţărani victime ale unor infracţiuni şi nu ar trebui ca reprezentanţii claselor înstărite să se regăsească atât de des printre infractori.

Referitor la studiile ce au constatat o creştere a criminalităţii patrimoniale proporţional cu creşterea preţurilor la unele produse agricole, Garofalo demonstrează, pe baza datelor statistice, că de fapt are loc o mutaţie în structura fenomenului criminal, care rămâne constant în valoare absolută. El arată că în perioadele de criză numărul infracţiunilor contra persoanelor scade; dimpotrivă, în perioadele de belşug material, caracterizate prin scăderea preţurilor, scade şi numărul infracţiunilor patrimoniale, dar creşte numărul celor contra persoanei: „Aceste cifre dovedesc că oscilaţiile în echilibrul economic, întotdeauna instabil prin natura sa, nu reprezintă adevărata cauză a criminalităţii, ci doar forma sub care aceasta se manifestă"[2].

137. În ciuda argumentelor de ordin ştiinţific ce s-au formulat împotriva sa, orientarea şcolii socialiste s-a perpetuat de-a lungul timpului, bucurându-se de un sprijin de ordin politic. În perioada contemporană, această orientare se transformase într-o adevărată „nouă criminologie", denumită marxistă, în cadrul căreia se puteau deosebi două tipuri de explicaţii:

- pe de o parte, explicaţiile aparţinând specialiştilor din ţările comuniste, care vedeau în criminalitate fie o expresie a „moştenirii" capitaliste, fie un „accident" individual;

---

[1] *J. Pinatel*, Tratat, op. cit., p. 63.

[2] *R. Garofalo*, La criminologie, cinquième édition, F. Alcan, Paris, 1905, p. 178.

- pe de altă parte, explicaţiile aparţinând criminologilor din unele ţări neco-muniste, unde se putea susţine în continuare varianta potrivit căreia criminalitatea este o expresie a luptei de clasă, iar criminalul este victima capitalismului bazat pe exploatarea omului de către om.

În ambele variante explicative, criminologia marxistă considera în mod utopic că „înaintarea pe calea comunismului" va duce în mod inevitabil la dispariţia fenomenului criminal.

Dispariţia sistemului comunist a antrenat pierderea celui mai important suport al criminologiei marxiste, cel ideologic.

§4. Şcoala interpsihologică

138. Fondatorul acestei orientări a fost criminologul francez Gabriel Tarde (1843-1904)[1], cel care a pus bazele psihosociologiei şi ale criminologiei franceze.

Principalele lucrări ale lui Tarde au fost: „Criminalitatea comparată" (1886) şi „Legile imitaţiei" (1890).

În construirea propriilor explicaţii, criminologul francez porneşte de la o critică obiectivă a teoriei lombrosiene, precum şi de la o analiză pertinentă a datelor statistice.

Tarde urmăreşte evoluţia criminalităţii de-a lungul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea şi constată o creştere a acesteia, în cifră absolută, de proporţii îngrijorătoare. El atrage atenţia asupra unor „capcane" pe care statistica le poate aşterne în calea observatorului neavizat sau care pot fi speculate în scop politic.

Astfel, Tarde a observat o scădere a numărului de crime, în timp ce delictele crescuseră de trei ori. În această situaţie, s-ar fi putut afirma că există motive de satisfacţie din moment ce infracţiunile mai grave (crimele) au scăzut ca număr. Autorul arată însă că această scădere este doar aparentă, pentru că, în realitate, numărul crimelor (violuri, omoruri etc.) a crescut. Deformarea realităţii prin cifrele statistice apărea ca urmare a mai multor fenomene, printre care ponderea cea mai mare o avea corecţionalizarea, adică trecerea unui număr de fapte din categoria crimelor în cea a delictelor. Era vorba atât de o corecţionalizare legală (prin modificarea legislaţiei în sensul arătat), dar mai ales de una ilegală, respectiv omiterea cu bună ştiinţă pe parcursul procesului penal a unor circumstanţe ale unor fapte, care deveneau, prin omisiunea respectivă, delicte.

Raţiunile corecţionalizării ilegale erau legate în primul rând de evitarea curţilor cu juraţi, dar şi de tendinţa de „cosmetizare" a realităţii.

---

[1] „Născut la Sarlat, magistrat de carieră, chemat în fruntea serviciului de statistici al Ministerului de Justiţie (francez – *n.n.*), fondator împreună cu Lacassagne al Arhivelor de antropologie criminală, Gabriel Tarde este, înainte de toate şi mai ales, un *criminolog* care, pe parcurs, a realizat o operă de sociolog, de psiholog şi de filozof", *J. Pinatel*, Traité de Droit penal et Criminologie, Tome III, Ed. Dalloz, Paris, 1975, p. 102.

139. În cursul acestei analize statistice, Tarde pune în discuţie problema progresului social şi cea a moralităţii, care pot contribui la explicarea fenomenului criminal. Cu această ocazie, autorul îşi exprimă opinia privind rolul *imitaţiei* în formarea comportamentului criminal:

„...Atunci când, dimpotrivă, apare imoralitatea, ea este aceea care frapează privirile şi *străluceşte imitativ* (*s.n.*) în mediul său, şi acesta este momentul în care ea se naşte (din punct de vedere social).

Realitatea socială prin excelenţă, în fapt, este aparenţa, aşa cum forţa socială prin excelenţă este *imitarea* (*s.n.*) sub toate formele ei în sens activ şi pasiv; ardoarea crescândă a prozelitismului şi a apetitului surescitat al asimilării"[1].

Urmând logica celor afirmate, G. Tarde consideră că un delict este nu numai „un rău" în sine ci, în acelaşi timp, o sursă probabilă a „unor rele" noi; de aceea, sensul revelaţiilor statistice ar trebui agravat, iar nu diminuat.

„Iată de ce, creşterea numerică a oamenilor loviţi de o condamnare este şi mai înfricoşătoare decât pare. Căci cu cât numărul acestora creşte cu atât el tinde să crească şi mai mult, după cum o arată progresia lor neîntreruptă; şi cu cât ei sunt mai numeroşi şi sunt lăsaţi să se adune, cu atât mai mult ei vor fi tentaţi să se copieze unul pe celălalt, în loc de a recepta exemplul oamenilor cinstiţi, aşa cum o dovedeşte proporţia mereu în creştere a recidiviştilor printre condamnaţi"[2].

După cum se poate remarca şi din pasajele citate, teoria lui Tarde se fondează pe constatarea potrivit căreia raporturile interumane sunt guvernate de un fapt social fundamental: *imitaţia*.

În această logică, explicarea fenomenului criminal are la bază „ideea esenţială" că fiecare individ „se comportă potrivit cutumelor acceptate de către mediul său"[3] şi, în consecinţă, *comportamentul criminal este şi el un comportament imitat*.

140. O lămurire se impune şi în legătură cu denumirea şcolii: „interpsihologică". Aceasta derivă din faptul că Tarde consideră că sociologia nu este decât o interpsihologie, atâta timp cât nu avem de a face (în sociologie) decât cu raporturi interindividuale[4].

Ideile lui G. Tarde cu privire la rolul *imitaţiei* în geneza criminalităţii sunt reluate ulterior în cuprinsul altor explicaţii de natură socială. Astfel, spre exemplu, „procesul de învăţare", ce va sta la baza teoriei asociaţiilor diferenţiate elaborate de Sutherland,[5] va include, printre alte mecanisme, şi pe cel al imitaţiei.

Privită ca teorie socială cu caracter general, construcţia lui Tarde este criticabilă.

---

[1] *G. Tarde*, La criminalité comparée, Ed. Felix Alcan, Paris, 1886, p. 82.
[2] Idem, p. 82.
[3] *R. Gassin*, op. cit., p. 162.
[4] *J. Pinatel*, Tratat, op. cit., p. 67.
[5] A se vedea *infra* nr. 187.

Fundamentarea vieţii sociale pe un „instinct mimetic” este combătută în psihologia modernă, unde imitaţia este admisă, în principal, doar în sensul de „voinţă de imitare”, ceea ce presupune o iniţiativă individuală:

„Ceea ce am putea denumi sofismul sau, în orice caz, capcana construcţiei dialectice a lui Tarde, este perpetua aplicare a unei concepţii total mecanice despre imitaţie, la fapte care sunt, în realitate, de ordinul opţiunii personale şi chiar al libertăţii”[1].

Cu toate acestea, rolul important al imitaţiei în cadrul comportamentului uman este subliniat şi în psihologia contemporană.

Teoriile psihologice moderne consideră comportamentul ca fiind esenţialmente o funcţie de relaţie. În cadrul acestei funcţii relaţionale, factorul dinamic este reprezentat de motivaţie[2], iar în procesul motivaţional imitaţia joacă un rol ce nu poate fi neglijat.

După cum s-a remarcat, „imitaţia socială şi identificarea cu celălalt este utilizată, de către tineri, ca o strategie în urmărirea propriei dezvoltări”[3].

Pe cale de consecinţă, în cazul existenţei unor modele criminale, imitaţia poate contribui la dezvoltarea altor comportamente, echivalente ale modelelor respective. Într-un asemenea context explicativ, iată că teoria lui G. Tarde este departe de a-şi fi pierdut din actualitate.

§5. Şcoala sociologică

141. Principalul reprezentant al acestei şcoli este socotit a fi sociologul francez *Emile Durkheim* (1858-1917). Principalele lucrări ale lui Durkheim, în care sunt cuprinse şi unele idei importante pentru gândirea criminologică, au fost, în ordinea apariţiei: „Despre diviziunea muncii sociale” (1893); „Regulile metodei sociologice” (1894); „Suicidul” (1897); precum şi studiul numit „Două legi ale evoluţiei penale” (1900).

Fiind considerat unul din fondatorii sociologiei, Durkheim se remarcă prin aceea că reduce faptele morale la fapte sociale, pe care le consideră independente de conştiinţa individuală.

Deşi nu s-a ocupat în mod nemijlocit de criminologie, Durkheim este printre primii care au definit-o, iar concluziile sale în legătură cu fenomenul criminal nu pot fi neglijate.

Originalitatea opiniilor lui Durkheim constă în faptul că el consideră crima drept un *fenomen de normalitate socială*. El pleacă de la constatarea că nu există şi nu a existat societate care să nu cunoască fenomenul criminal: „Peste

---

[1] *M. Pradines*, Traité de Psychologie Générale, P.U.F., Paris, 1986, Tome II, „Le génie humain: ses oeuvres”, p. 558.

[2] În acest sens, *J. Nuttin*, Théorie de la motivation humaine – Du besoin au projet d'action, 3e ed., P.U.F., Paris, 1991, p. 15.

[3] Idem, p. 298 şi, în acelaşi sens, p. 170.

tot şi totdeauna au existat oameni care s-au comportat de o aşa manieră, încât au atras asupra lor represiunea penală"[1].

Constatarea potrivit căreia crima este un element inerent oricărei societăţi duce la următoarele consecinţe:

1) din moment ce crima este un fenomen „normal", ea nu provine din cauze excepţionale, ci din structura însăşi a culturii căreia îi aparţine;

2) deoarece criminalitatea este rezultanta marilor curente colective ale societăţii, existenţa şi raporturile sale cu ansamblul structurii sociale prezintă un caracter de permanenţă; cele două evoluează (variază) împreună;

3) criminalitatea trebuie să fie înţeleasă şi analizată nu prin ea însăşi, ci totdeauna relativ la o cultură determinată în timp şi spaţiu[2].

142. În explicarea criminalităţii, E. Durkheim introduce şi termenul de *anomie* (din grecescul *a nomos*: fără lege) pe care îl înţelege în sensul de „slăbire a rolului normelor sociale". Această stare apare ca urmare a tendinţelor crescânde ale individului spre satisfacerea unor idealuri de confort material şi prestigiu social[3].

Imposibilitatea realizării pe cale legală a idealurilor propuse de individ (şi unanim acceptate în societăţile industrializate) poate duce la încălcarea normei.

Explicaţiile durkheimiene cu privire la faptele şi mecanismele sociale au reprezentat repere importante pentru sociologie, în general, dar şi pentru criminologia sociologică. Conceptul de „anomie" utilizat de Durkheim este reluat ulterior de sociologul american R.K. Merton şi utilizat în explicarea fenomenului criminal.

---

[1] *E. Durkheim*, Les règles de la methode sociologique, P.U.F., Paris, 1963, p. 65.
[2] *J. Pinatel*, Tratat, op. cit., p. 64.
[3] În sensul celor arătate, a se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 163.

Capitolul II
Pozitivismul italian

Problematică

143. Pozitivismul italian sau şcoala pozitivistă, cum este adeseori denumită în literatura de specialitate, reprezintă o etapă esenţială în istoria criminologiei, nucleul gândirii criminologice.

Această afirmaţie nu se bazează doar pe faptul că, în mod tradiţional şi oarecum formal, se recunoaşte criminologiei statutul de ştiinţă abia începând cu cercetările pozitiviste. Dincolo de această recunoaştere formală, avem în vedere, pe de-o parte, faptul că şcoala italiană a reuşit să concentreze şi să exprime în mod sintetic, pe baze ştiinţifice, toate „căutările” anterioare şi contemporane ei, în legătură cu fenomenul criminal. Pe de altă parte, gândirea pozitivistă reprezintă punctul de plecare al teoriilor etiologice moderne, care nu pot face abstracţie de realizările ei.

Forţa gândirii pozitiviste, privită în ansamblu, rezidă însă în faptul că principalii ei exponenţi: Lombroso, Garofalo şi Ferri au oferit, fiecare în parte, un adevărat univers de explicaţii în legătură cu fenomenul criminal.

Rezultă că abordarea pozitivismul italian presupune a marca rădăcinile acestuia, a trece în revistă ideile principalilor exponenţi şi, în final, a fixa unele puncte comune care au constituit ulterior rampa de lansare a teoriilor moderne.

Plan

144. Prezentul capitol va cuprinde aşadar următoarele secţiuni:

Secţiunea 1. Premisele pozitivismului italian

Secţiunea a 2-a. Cesare Lombroso – teoria anormalităţii biologice

Secţiunea a 3-a. Raffaele Garofalo – teoria anormalităţii morale

Secţiunea a 4-a. Enrico Ferri – teoria anormalităţii bio-psiho-sociale

Secţiunea a 5-a. Caracteristicile pozitivismului italian

Secţiunea 1. Premisele pozitivismului italian

145. 1) *O primă împrejurare* ce a favorizat apariţia pozitivismului o reprezintă semieşecul şcolii clasice a dreptului penal, respectiv neputinţa acesteia de a propune soluţii valabile, pentru limitarea fenomenului criminal.

În acest context, gândirea pozitivistă apare ca o continuare, dar şi ca o replică la şcoala clasică. Raporturile dintre cele două orientări sunt foarte exact sintetizate de E. Ferri în partea introductivă a Sociologiei criminale.

Potrivit opiniei lui Ferri, şcoala clasică şi-a propus şi a obţinut, în planul practic, o diminuare a pedepselor, iar în planul teoretic, studiul abstract al crimei, considerată ca o entitate juridică. La rândul ei, şcoala pozitivistă şi-a propus, în plan practic, diminuarea delictelor (aflate în continuă creştere), iar în plan teoretic, tocmai pentru a putea atinge obiectivul practic, şi-a propus „studierea completă a delictului, nu ca abstracţie juridică, ci ca acţiune umană, ca fapt natural şi social; în consecinţă, ea întreprinde studierea nu numai a delictului în sine, ca raport juridic, dar, de asemenea şi înainte de toate, a aceluia care comite acest delict, adică delincventul"[1].

146. 2) *A doua premisă* importantă a reprezentat-o dezvoltarea cercetării ştiinţifice în general şi, în particular, aplicarea metodei inducţiei pozitive, o caracteristică pentru secolul al XIX-lea. Ferri remarca, de altfel, că şcoala pozitivistă reprezintă, după cum şi numele o arată, „una din aplicaţiile atât de numeroase şi fecunde ale metodei pozitive în studiul faptelor sociale"[2].

În aceeaşi ordine de idei, se cuvine a aminti şi influenţa considerabilă pe care doctrina evoluţionistă a exercitat-o asupra ideilor pozitiviştilor italieni. Rezultatele cercetărilor ştiinţifice întreprinse de Charles Darwin (1809-1882) şi opera fundamentală a acestuia: „Despre originea speciilor pe calea selecţiei naturale" (1859) au fost cunoscute şi valorificate de Lombroso, Garofalo şi Ferri.

O menţiune particulară trebuie făcută în legătură cu unele cercetări în domeniul frenologiei şi psihiatriei, realizate în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ne referim în primul rând la studiile realizate de Gall şi respectiv Morel, care au influenţat în mod direct şi decisiv cercetările lui Lombroso, dar şi pe cele ale celorlalţi reprezentanţi ai pozitivismului.

147. *Franz Joseph Gall* (1758-1828) a studiat medicina la Strasbourg şi Viena, fiind preocupat în principal de problemele legate de anatomia creierului.

Între anii 1810-1819 apar cele patru volume ale celei mai importante dintre lucrările sale: „Anatomia şi fiziologia sistemului nervos în general şi a creierului în particular".

---

[1] *E. Ferri*, op. cit., p. 20.

[2] Ibidem.

Gall formulează o teorie a tendinţelor umane potrivit căreia comportamentul omului este reglat prin „jocul" unor tendinţe (sau facultăţi) care îşi găsesc fiecare „condiţia materială de posibilitate" într-o porţiune a cortexului. Porţiunea este proeminentă dacă tendinţa este dezvoltată şi, respectiv, atrofiată dacă tendinţa este redusă, rezultând o adevărată „cartografie corticală".

Admiţând că oasele bolţii craniene se mulează deasupra cortexului, în aşa fel încât acolo unde cortexul este dezvoltat se constituie o proeminenţă osoasă, iar acolo unde cortexul este atrofiat se formează o adâncitură, rezultă că printr-o simplă palpare exterioară a craniului se poate observa gradul de dezvoltare al fiecărei tendinţe; această tehnică a fost denumită de Gall „cranioscopie"[1].

Potrivit afirmaţiilor lui Gall ar exista, în principiu, trei zone care ar putea interesa fenomenul criminal şi care ar putea fi sondate printr-o „cranioscopie abilă":

Prima se situează în spatele canalului auditiv extern şi corespunde instinctului de apărare, spiritului combativ, de unde ar putea rezulta o violenţă medie (agresiuni corporale).

Cea de-a doua se plasează deasupra canalului auditiv şi ar corespunde unor tendinţe distructive, de unde o înclinaţie spre violenţă extremă (omor).

Cea de-a treia se situează în partea mijlocie a arcului frontal, la nivelul arcadei sprâncenoase şi corespunde instinctului de proprietate; dacă această tendinţă este exagerată pot exista predispoziţii spre infracţiuni patrimoniale (spre exemplu, furt).

În acord cu aceste constatări, Gall credea că prin cranioscopie s-ar putea aduce un ajutor substanţial bunului mers al justiţiei penale, fără însă a i se substitui[2].

Gall are meritul de a fi fost primul susţinător al ideii de „localizare", idee care a fost reluată ulterior de numeroşi savanţi, dând naştere unor polemici aprinse. În detaliu însă teoria sa este eronată:

„Astăzi, datorită în principal unor studii detaliate ale cortexului maimuţei macac şi unor date asupra creierului uman, ştim că *localizarea există până la un anumit punct.* În acelaşi timp, deoarece pentru cele mai multe activităţi mentale este necesar ca numeroase zone corticale să lucreze în colaborare, ideea de localizare nu poate fi sistematizată şi împinsă până la ultimele ei consecinţe"[3].

148. *Benedict August Morel* (1809-1873), de formaţie medic psihiatru, şi-a desfăşurat activitatea într-un azil public, unde a efectuat numeroase cercetări, concretizate într-o vastă lucrare: „Tratat privind degenerescenţele fizice, intelectuale şi morale ale speciei umane" (1857).

---

[1] *G. Lanţeri-Laura*, Phrénologie et criminologie au début du XIXème siècle. Les idées de F.J. Gall, în Histoire de la criminologie française, op. cit., p. 23.

[2] Idem, p. 25.

[3] *Fr. Crick*, L'Hypothèse Stupefiante – À la recherche scientifique de l'âme, Ed. Plon, 1994, p. 125.

Morel concepe degenerescenţa ca pe o maladie ereditară, maladie ce are drept efect o deviere a individului de la tipul normal. El tratează, de asemenea, pe larg, problema nebuniei morale („*folie morale*"), termen pe care îl preia de la un autor englez, James Cowles Prichard (1786-1848), care publicase în 1842 o lucrare intitulată: „Despre diferitele forme ale bolii în relaţie cu jurisprudenţa" („On the Different Forms of Insanity in relation to Jurisprudence") unde folosea termenul „*moral insanity*"[1]. Morel abordează problema nebuniei morale prin prisma interesului său particular pentru medicina legală. El propune asocierea „nebunilor morali" la marea categorie a „nebuniilor" ereditare, pe care el o stabilise.

În sfârşit, Morel face o clasificare a maladiilor mentale, arătând care sunt cele predispuse la crimă[2].

149. 3) *Cea de-a treia premisă* generală a pozitivismului este reprezentată de explicaţiile anterioare ori contemporane cu privire la fenomenul criminal, grupate în Şcolile criminologice: cartografică, lyoneză etc.[3]

Explicaţiile formulate în cuprinsul şcolilor amintite au constituit puncte de reper importante pentru cercetătorii italieni. Aceştia au cunoscut şi valorificat toate celelalte constatări referitoare la fenomenul criminal, fie preluând unele aspecte, fie criticându-le pe altele.

Polemica dintre Lacassagne ori Tarde, pe de-o parte, şi Lombroso ori Ferri, de cealaltă parte, spre exemplu, nu a putut avea decât un rol constructiv în evoluţia ideilor despre fenomenul criminal.

Secţiunea a 2-a. Cesare Lombroso (1835-1909). Teoria anormalităţii biologice

150. *Lombroso* s-a născut la 6 noiembrie 1835 la Viena, într-o familie relativ numeroasă, el fiind cel de-al şaselea copil. Şi-a efectuat studiile de medicină la facultăţile din Padova, Viena şi Pavia, iar din anul 1859 a început să lucreze ca medic militar.

În anul 1864 i se încredinţează cursul de psihiatrie la Universitatea din Pavia şi devine, în acelaşi timp, director al unui azil de alienaţi.

În anul 1876 ocupă postul de profesor de medicină legală la Torino. În acelaşi an publică o mică lucrare, „L'Uomo delinquente" („Omul criminal"), care în scurt timp îl face celebru[4].

---

[1] *J.-C. Cofin*, La Folie Morale – figure pathologique et entité miracle des hypothèses psyichiatriques au XIXème siècle, în „Histoire...", op. cit., p. 91.

[2] Idem, p. 95.

[3] A se vedea *supra* nr. 129.

[4] *J. Pinatel*, Tratat, op. cit., p. 173.

În decursul anilor, Lombroso a adus importante completări studiului inițial, care se transformă în cele din urmă într-o lucrare de proporții. Aceasta a fost republicată în numeroase ediții și tradusă în toate limbile de circulație mondială.

Pe lângă „Omul criminal", operă care l-a consacrat, Lombroso a mai publicat numeroase alte studii și lucrări importante, cum ar fi: „Antropologia criminală și recentele ei progrese" sau „Omul de geniu". C. Lombroso a avut o contribuție substanțială la extinderea cercetărilor criminologice și la formarea criminologiei ca știință. Sub influența ideilor sale are loc, în anul 1885 la Roma, primul Congres Internațional de Antropologie criminală, ce a fost considerat drept actul de identitate al științei criminologice. Lombroso a murit la 18 octombrie 1909, după ce cunoscuse atât gloria, cât și eșecul, opera sa fiind pe rând admirată și contestată, încă din timpul vieții sale.

Premisele apariției operei lombrosiene coincid cu cele ale pozitivismului în general. Ca surse directe de inspirație se citează de obicei: „Tratatul de fizionomie" al lui Della Porta, publicat în anul 1640, unde se subliniază existența unor raporturi între caracterul individului și fizionomia acestuia; studiile de frenologie ale lui Gall și cele de psihiatrie ale lui Morel[1].

§1. Etapele teoriei anormalității biologice

151. Opera lui Lombroso a fost prezentată de multe ori superficial, uneori chiar tendențios, caricatural. Aceste prezentări deformate au avut ca sursă atât reaua credință, cât și ignoranța unor autori care „s-au pretins calificați să-l judece pe Lombroso fără a-i citi opera"[2].

Dincolo de interpretările tendențioase ori superficiale, au existat și opinii avizate care, însă, au prezentat incomplet gândirea lombrosiană, reducând-o la formule de genul: „Teoria omului criminal", „Teoria criminalului născut", „Teoria atavismului criminal" etc., ceea ce corespunde doar fazei de debut a cercetărilor savantului italian.

În realitate, concepțiile lui Lombroso au evoluat odată cu rezultatele cercetărilor sale.

Vom încerca să retrasăm, în linii generale această evoluție, în speranța redării unei imagini cât mai corecte asupra gândirii lombrosiene, deși este evident că opera lui Lombroso este atât de vastă și complexă, încât orice încercare de sistematizare este inevitabil incompletă.

152. La originea cercetărilor lombrosiene a stat descoperirea, la craniul unui criminal, în zona occipitală medie, a unei adâncituri (fosetă) accentuate, trăsătură ce se regăsea la unele cranii primitive. Această descoperire i-a sugerat lui Lombroso *ipoteza atavismului*, adică oprirea în dezvoltare pe lanțul filogenetic

---

[1] A se vedea *supra* nr. 147 și nr. 148.

[2] *M.L. Lavastine, V.V. Stanciu*, op. cit., p. 120.

(filogenia sau filogeneza reprezentând procesul evoluției formelor organice ori a unui grup de animale sau plante în cursul dezvoltării istorice a lumii vii)[1].

Pentru verificarea acestei ipoteze, Lombroso a efectuat numeroase cercetări, ajungând la studierea a 383 de cranii, după cum afirmă în primul volum al „Omului criminal"[2].

Recurgând la un sistem complex şi riguros de măsurători, Lombroso a reuşit să distingă unele trăsături craniene ce se regăseau într-o proporție sporită la infractori, aşa zisele *stigmate* ale omului criminal: sinusurile frontale foarte pronunțate, pomeții şi fălcile voluminoase, orbitele mari şi depărtate, asimetria feței şi a deschiderilor nazale, apendice lemurian al fălcilor[3].

Concluziile cu privire la stigmatele craniene, şi în special la foseta occipitală, au fost confirmate în epocă de cercetările altor antropologi, pe cranii de nebuni şi antropomorfe[4]. Urmărind ideea atavismului, Lombroso a studiat organismele inferioare, omul sălbatic şi copilul (în care vedea un mic primitiv). El a cercetat, de asemenea, unele anomalii ale creierului, ale scheletului şi ale unor organe interne (inimă, ficat).

Extinzând cercetările la criminali în viață, Lombroso îi studiază atât din punct de vedere anatomic, cât şi fiziologic. O constatare interesantă pe care o face este în legătură cu gradul scăzut de percepție a durerii (analgezia), care îl apropie şi ea pe criminal de omul sălbatic. Un lucru mai puțin amintit în doctrină este faptul că Lombroso a efectuat nu numai studii anatomo-fiziologice, dar s-a ocupat şi de unele aspecte socio-culturale: tatuaj, jargon, alcoolism, credință şi practică religioasă[5], literatura criminalilor etc.

Din toate aceste cercetări întreprinse, Lombroso a reținut, în mod obiectiv, aspectele care îi confirmau *caracterul atavic al criminalului*.

---

[1] Conform opiniilor evoluționiste, ontogeneza (procesul de dezvoltare individuală de la stadiu de embrion la stadiul adult) repetă filogeneza (dezvoltarea vieții pe pământ).

[2] A se vedea *C. Lombroso*, L'homme criminel (deuxième édition française, traduite sur la cinquième édition italienne), Ed. Felix Alcan, Paris, 1895, vol. I, partea a II-a, capitolul I, „Examenul a 383 de cranii de criminali". După cum rezultă din explicațiile la titlul capitolului, *C. Lombroso* se referă atât la cranii studiate de el personal, cât şi la rezultatele obținute de alți cercetători în studiul unor cranii.

[3] *C. Lombroso*, L'anthropologie criminelle et ces récents progrès (deuxième édition, revue et augmentée avec 13 figures dans le texte), Ed. Felix Alcan, Paris, 1891, p. 10.

[4] „*Marselli* (Archive de Psihiatrie 1890) tocmai a găsit această fosetă la 14% din 200 de nebuni. Studiind 70 de cranii de antropomorfe, el a găsit-o constant la semnopiteci şi la cinomorfe; cu câteva absențe la ilobate, aceasta lipsea aproape totdeauna la antropomorfele superioare: cimpanzeu 0 din 3; gorilă 1 din 3, urangutan 1 din 30, ceea ce confirmă importanța atavistică a acestei fosete". *C. Lombroso*, L'antropologie criminelle..., op. cit., p. 43.

[5] „...mulți criminali îşi construiesc o religie senzuală şi adaptabilă, totdeauna în avantajul lor, care face din Dumnezeu al păcii şi al justiției o specie de tutore binevoitor, un complice al acțiunilor lor criminale". *C. Lombroso*, L'homme criminel, op. cit., vol. I, p. 439.

153. O a doua fază a studiilor lombrosiene se referă la unele malformaţii morfo-funcţionale de natură degenerativă; cercetările s-au axat în special asupra componentei psihice. Lombroso se ocupă de „nebunia morală" care fusese tratată de Morel drept o maladie ereditară degenerativă[1].

Bazându-se pe propriile studii, dar şi pe cercetările unor psihiatri renumiţi în epocă, Lombroso stabileşte existenţa unor analogii între „nebunul moral" şi „criminalul născut", mai cu seamă sub aspectul simţului moral[2].

Examinarea „criminalului nebun" scoate şi ea la iveală existenţa aceloraşi stigmate ca în cazul criminalului născut, stigmate ce sunt explicate de această dată pe baza *degenerescenţei*[3].

154. În sfârşit, într-o ultimă etapă, Lombroso se concentrează asupra studierii epilepsiei, pe care o consideră, alături de atavism, un factor-cheie în etiologia criminală[4]. Mai mult, el vede în epilepsie o punte de legătură între omul criminal, criminalul nebun şi nebunul moral, *considerând epilepsia atât drept „una din psihozele cele mai atavice"*[5], *cât şi „nucleul tuturor degenerescenţelor"*[6].

155. După cum rezultă din cele de mai sus, şi aşa cum preciza şi B. di Tullio într-una din puţinele sistematizări convenabile, explicaţiile *teoriei* lui Lombroso parcurg trei etape, cărora le corespund trei ipoteze:

1) într-o primă etapă, cercetările au pus accentul pe *natura atavică a criminalului*; această ipoteză a atavismului se bazează pe existenţa fosetei occipitale şi a celorlalte stigmate, care au generat doctrina criminalului născut;

2) a doua etapă este consacrată de Lombroso studierii *raportului dintre degenerescenţă şi fenomenul criminal*; ipoteza existenţei unui asemenea raport ia în calcul numeroasele anomalii morfologice şi funcţionale de natură degenerativă, ce au fost sesizate în cursul studiilor efectuate pe criminali; în această etapă eforturile au fost concentrate în direcţia cercetării nebuniei morale;

3) cea de a treia etapă corespunde cercetărilor privind diferitele forme de epilepsie şi legătura acesteia cu fenomenul criminal; ipoteza prin care *crima este privită ca o formă de epilepsie* se întemeiază pe supoziţia că, în cazul anumitor persoane, impulsurile violente şi irezistibile spre crimă sunt echivalentul convul-

---

[1] A se vedea *supra* nr. 148.

[2] A se vedea *C. Lombroso*, L'homme criminel, op. cit., vol. II, p. 28.

[3] Idem, p. 256.

[4] „Criminalitatea este deci un fenomen atavistic care este provocat de cauze morbide, a căror manifestare fundamentală este epilepsia. Este foarte adevărat, criminalitatea poate fi provocată şi de alte maladii (isterie, alcoolism, paralizie, vesanie, frenastenie etc.), dar epilepsia este aceea care îi dă, prin frecvenţa răului, prin gravitatea sa, baza cea mai întinsă. *Ubi major adest minor cessat*". *C. Lombroso*, L'homme criminel, op. cit., vol. II, p. 120.

[5] Idem, p. 117.

[6] Idem, p. 256.

siilor epileptice; acest aspect a rezultat din ultimele cercetări efectuate de Lombroso asupra criminalilor[1].

Cum însă pentru Lombroso caracterele degenerative se regăsesc, fie în trăsăturile atavice, fie în cele epileptice, etiologia criminală se poate rezuma la aceste din urmă două trăsături.

Astfel, se poate formula concluzia că, în teoria lombrosiană, *fenomenul criminal este determinat de o anormalitate biologică bazată pe atavism organic şi psihic şi pe o patologie epileptică.*

§2. Importanţa operei lombrosiene

156. Fireşte că „omul criminal", în sensul de tip universal valabil, nu există. Însuşi Lombroso a exclus această idee[2]. Este adevărat, de asemenea, că teoria lombrosiană cu privire la etiologia crimei nu poate constitui o explicaţie cu caracter general valabil.

157. Importanţa operei lombrosiene depăşeşte însă problema unei tipologii ori a unei teorii criminologice. Din această perspectivă se pot reţine, cel puţin, următoarele aspecte:

1) Teoria lombrosiană a reprezentat punctul de plecare în construirea teoriilor psiho-biologice moderne.

2) Lombroso a realizat primele studii cu adevărat ştiinţifice asupra infractorilor. După cum s-a remarcat, pe bună dreptate, în doctrină, „el a fost primul care a făcut ca studiul criminalului să treacă de la faza metafizică la studiul ştiinţific. El s-a aplecat cu răbdare şi geniu asupra realităţii"[3];

3) Cercetările lombrosiene au declanşat numeroase alte investigaţii ştiinţifice cu privire la fenomenul criminal. Atât explicaţiile de natură biologică, venite ca o „reacţie prin simpatie", cât şi explicaţiile de natură socio-morală, apărute ca o „reacţie contrară", datorează foarte mult „provocării lombrosiene";

4) Analiza minuţioasă a trăsăturilor criminalului a făcut ca Lombroso să fie considerat un precursor al biotipologiei[4];

5) Dincolo de imaginea emblematică, dar incompletă, a „omului criminal", opera lombrosiană conţine constatări deosebit de utile şi încă actuale, cum ar fi,

---

[1] A se vedea, în acest sens, *B. di Tullio*, op. cit., p. 31-32.

[2] *C. Lombroso*, L'anthropologie criminelle..., op. cit., p. 12.

[3] *M.L. Levastine, V.V. Stanciu*, op. cit., p. 7.

[4] „Trebuie să-l considerăm pe Lombroso nu numai ca fondator al Antropologiei criminale, dar, de asemenea, ca precursor al biotipologiei. În fapt, el a confirmat, cu un lux de detalii şi cu o documentare savantă, intuiţia lui Goethe: *„ceea ce este înăuntru este şi în afară"*, deci unitatea caracterelor fizice şi psihice" (*M.L. Levastine, V.V. Stanciu*, op. cit., p. 121).

spre exemplu: cele referitoare la infractorii bolnavi mintal[1], la alcoolism, la structura organizaţiilor criminale;

6) În sfârşit, contribuţia fundamentală a lui Lombroso la dezvoltarea gândirii criminologice constă în negarea ideii de liber arbitru şi, implicit, a celei de răspundere morală, ca temei al represiunii. Paradoxal, creatorul „omului criminal" a fost în realitate descoperitorul „criminalului OM" o fiinţă neputincioasă în faţa unui „destin biologic" ostil.

În cuvântul rostit la cel de-al VI-lea Congres de Antropologie criminală (1906), Lombroso cuprinde în câteva propoziţii, formulate cu modestie şi simplitate, ideea esenţială a întregii sale opere, respectiv existenţa unui determinism biologic la originea crimei: „Vechiul proverb: «Nu este nimic nou sub soare» se potriveşte foarte bine antropologiei criminale, căci concluziile ei cele mai importante, chiar acelea care par cele mai paradoxale, au fost ghicite cu multe secole în urmă de către savanţi; ele se aflau pe buzele oamenilor. Noi ştim că încă din timpurile vechi se remarcase că oamenii vicioşi sau criminalii au riduri anormale, asimetria chipului şi corpului, stângăcie, strabism. Şi nu fără emoţie, putem citi în Hamlet: «Există unii oameni care poartă încă de la naştere câteva triste stigmate de care nu sunt responsabili, deoarece nu au avut alegerea propriei origini»"[2].

În pofida criticilor numeroase ce i-au fost aduse, Cesare Lombroso reprezintă o figură marcantă a gândirii criminologice. Opera lui a influenţat în aşa măsură criminologia, încât se poate afirma pe bună dreptate că: „...până şi erorile sale au fost fecunde prin reacţiile, discursurile şi investigaţiile noi pe care le-au antrenat"[3].

Secţiunea a 3-a. Raffaele Garofalo (1851-1934). Teoria anormalităţii morale

158. Baronul R. Garofalo a fost magistrat de carieră, îndeplinind funcţia de Preşedinte de Cameră la Curtea de Apel din Napoli.

Principala lucrare a lui Garofalo, „Criminologie", a fost publicată pentru prima dată în anul 1885. Ulterior, lucrarea a fost revizuită şi completată, fiind

---

[1] „Trebuie să amintim extrema actualitate a numeroaselor aspecte ale gândirii lui Lombroso referitor la atitudinea societăţii faţă de delincvenţii anormali pentru care închisoarea este o injustiţie, iar libertatea un pericol, şi de care ne ocupăm rău, prin măsuri insuficiente, care violează, în acelaşi timp, morala şi securitatea". *G. Canepa*, Perspectives de contradiction et d'innovation dans la pensée de Cesare Lombroso, R.S.C. nr. 2/1977, p. 551 (autorul articolului îl citează la rândul său pe *L. Ferrio*, Antologia lombrosiana, Ed. Pavese, Paris, 1962).

[2] *C. Lombroso*, Discours d'ouverture du VI-e congrès d'anthropologie criminelle, 1906, A.I.C., 2ème sem./1967, p. 557.

[3] *M. Ancel*, Le centenaire de l'uomo dilinquente (Expozeu introductiv), R.S.C. nr. 1/1977, p. 288.

publicată, succesiv, în mai multe ediţii, şi tradusă în diferite limbi: franceză, engleză, spaniolă, turcă etc.

Istoria criminologiei reţine numele lui Garofalo în special datorită titlului pe care acesta l-a ales pentru lucrarea sa şi care ulterior a înlocuit denumirea de antropologie criminală[1]. Dar Criminologia datorează lui Garofalo mai mult decât propria denumire.

În lucrarea sa fundamentală, Garofalo face o evaluare competentă a numeroaselor cercetări efectuate în epocă şi reuşeşte să formuleze o teorie proprie, coerentă, cu privire la fenomenul criminal.

§1. Teoria anormalităţii morale

159. Întreaga construcţie teoretică elaborată de Garofalo porneşte de la conceptul de *delict natural*, care, la rândul lui, stă la baza înţelegerii noţiunii de crimă, în sens criminologic.

Deşi magistrat, Garofalo porneşte de la premisa că noţiunea de crimă trebuie privită din punct de vedere sociologic, şi nu juridic. Pentru a stabili noţiunea de crimă în sens sociologic, este necesară realizarea distincţiei între *delictele naturale* şi *delictele convenţionale*. Delictele convenţionale sunt creaţii arbitrare ale legiuitorului, au un caracter conjunctural şi deci sunt variabile în timp şi spaţiu, ceea ce generează, de altfel, relativitatea legii penale. În opoziţie, delictele naturale se caracterizează prin constanţă, prin invariabilitate în timp şi spaţiu. Noţiunea de crimă, în sens sociologic, ar trebui să includă, potrivit opiniei lui Garofalo, doar categoria delictelor naturale. Pentru identificarea delictului natural, „...trebuie abandonată analiza acţiunilor şi întreprinsă aceea a sentimentelor. Crima este în fapt, întotdeauna, o acţiune dăunătoare care, în acelaşi timp, răneşte acele sentimente pe care le numim *simţul moral* al unei colectivităţi umane"[2].

Garofalo consideră că singurele sentimente care au importanţă pentru morala socială şi, în acelaşi timp, sunt utile analizei pe care o întreprinde, sunt *sentimentele altruiste,* „adică cele care au ca obiect direct interesul altora, cu toate că, indirect, aceasta se poate întoarce în avantajul nostru"[3].

În categoria sentimentelor altruiste există două constante, pe care le regăsim sub diferite grade de dezvoltare la toate popoarele şi la toate clasele aceluiaşi popor: *mila* şi *probitatea* (cinstea).

---

[1] Problema priorităţii în utilizarea noţiunii de criminologie a fost pe larg dezbătută în doctrină, existând păreri contradictorii. Primul care a utilizat denumirea criminologie în sensul contemporan este totuşi *Garofalo* şi nu *Topinard,* cum în mod greşit se reţine de către anumiţi autori. Se pare că *Paul Topinard* a propus în anul 1887 (deci oricum după Garofalo) termenul de *„Criminalogie"*, format potrivit „unei false analogii cu cuvântul criminalitate şi eronat din punct de vedere etimologic" (*A.P. Pires*, La criminologie d'hier et d'aujourd'hui, Histoire des savoirs..., op. cit., p. 52).

[2] *R. Garofalo*, Criminologie, op. cit., p. 6.

[3] Idem, p. 20.

Pe baza celor două sentimente considerate de Garofalo drept fundamentale: mila şi probitatea, se poate realiza identificarea delictelor naturale.

Astfel, Garofalo concluzionează că „*elementul de imoralitate necesar pentru ca un act dăunător să fie considerat drept criminal* de către opinia publică *este vătămarea acelei părţi a simţului moral* care constă în sentimentele altruiste fundamentale, *mila şi probitatea.* Trebuie însă, în plus, ca vătămarea să nu atingă partea superioară şi cea mai delicată a acestor sentimente, ci *măsura medie în care acestea sunt posedate* de către o comunitate, şi care este indispensabilă pentru adaptarea individului la societate. *Aceasta este ceea ce vom denumi crimă sau delict natural*"[1].

Ideea potrivit căreia crima este un act în acelaşi timp dăunător şi imoral nu era nouă. Garofalo demonstrează însă, după cum s-a putut observa, că nu poate fi socotită crimă decât „o specie determinată de imoralitate".

160. Plecând de la înţelegerea crimei ca delict natural, în sensul mai sus precizat, Garofalo îşi propune identificarea *tipului criminal,* respectiv a individului „capabil" să comită un astfel de delict. Pentru aceasta el recurge la o evaluare obiectivă a rezultatelor cercetărilor întreprinse de Lombroso şi discipolii săi, luând în acelaşi timp în consideraţie şi criticile formulate la adresa acestora.

Pe baza acestei evaluări, Garofalo admite ideea că „delincvenţii sunt fiinţe aparte". El constată totodată că „din punct de vedere antropologic tipul criminal este foarte departe de a fi conturat" şi îşi exprimă scepticismul în legătură cu posibilitatea ca cercetări viitoare să poată clarifica acest lucru.

În acelaşi timp, Garofalo consideră că toate cercetările efectuate duc la concluzia că diferenţa, anormalitatea criminalului, trebuie căutată în zona simţului moral, ceea ce se înscrie în logica delictului natural pe care el a propus-o: „*Criminalul este un anormal* pentru că diferă de majoritatea contemporanilor şi concetăţenilor săi *prin lipsa anumitor sentimente* şi a anumitor forme de dezgust, această lipsă fiind asociată unui temperament special sau unei absenţe a energiei morale".

Problema care se pune este de a şti dacă această *anomalie de ordin moral* are sau nu, întotdeauna, un substrat organic, fiziologic. Garofalo aprecia că, la epoca respectivă, ştiinţa nu era capabilă să ofere un răspuns cert la problema enunţată.

Neputinţa de a oferi o explicaţie nu înlătură însă caracterul obiectiv al constatării şi, pentru Garofalo, „*criminalul tipic este un monstru în plan moral,* având unele caracteristici comune cu sălbaticii, iar alte caracteristici îl decad chiar dedesubtul umanităţii"; este acela căruia „*îi lipseşte total altruismul*"[2].

161. Formulându-şi în acest fel propria teorie cu privire la tipul criminal, Garofalo evită să-i dea acestuia un caracter absolut: „Nu este mai puţin adevărat că *este imposibil să tragem o linie care să separe în mod distinct lumea criminală de cea a oamenilor oneşti*, pentru că există ca peste tot în natură grade şi nuanţe.

---

[1] Idem, p. 36.
[2] Idem, p. 120.

Admitem deci *o zonă intermediară între delincvenţi şi oamenii normali* şi introducem aici ofensele mai puţin grave aduse sentimentului de milă, toate acelea care nu pot fi atribuite unei cruzimi instinctive, ci mai curând durităţii, care derivă în principal din lipsa de educaţie sau de reţinere convenţională"[1].

În acelaşi fel, în cazul delictelor rezultate din lipsa sentimentului de probitate, un rol preponderent îl pot avea lipsa de educaţie ori alte influenţe ale mediului (iar nu ereditatea) ceea ce duce la existenţa aceleiaşi *zone intermediare* între delincvenţi şi oameni normali.

În cadrul tipului criminal general conceput, Garofalo stabileşte următoarele categorii: 1) asasini; 2) violenţi; 3) necinstiţi şi 4) cinici. Explicaţiile care însoţesc fiecare din aceste categorii, precum şi cele privind delimitările între ele sunt insuficiente. Din această cauză, valoarea ştiinţifică a clasificării este minimă. Astfel, din construcţia elaborată de Garofalo se conturează doar tipul general al infractorului, anormalul moral, lipsit de altruism, *caracterizat în primul rând prin indiferenţă afectivă*.

Putem să tragem concluzia că, în concepţia lui Garofalo, fenomenul criminal este determinat de o anormalitate morală, bazată pe lipsa sentimentelor altruiste, pe indiferenţă afectivă.

§2. Importanţa operei lui Garofalo

162. Teoria anormalităţii morale nu poate constitui nici ea, fireşte, o explicaţie general valabilă. Este adevărat că unele teorii moderne cu privire la fenomenul criminal au reluat ideea anormalităţii morale, integrând-o într-un cadru explicativ mai larg. Dar şi în cazul lui Garofalo, ca şi în cel al lui Lombroso, importanţa operei trebuie căutată dincolo de valabilitatea propriei teorii. Din acest unghi de vedere se pot reţine următoarele aspecte:

1) Se poate considera că teoria lui Garofalo reprezintă punctul de plecare al teoriilor psiho-morale. În tipologiile criminale contemporane, *indiferenţa afectivă*, pe care Garofalo a pus un accent deosebit, este o trăsătură a personalităţii criminale reţinută frecvent.

2) Dincolo de încercarea de a crea o tipologie a infractorului, în opera lui Garofalo găsim aspecte interesante în legătură cu influenţele socio-economice asupra criminalităţii.

- Pe baza datelor statistice existente în epocă, criminologul italian constată că instrucţia şcolară nu are un efect direct benefic asupra fenomenului criminal. Scăderea numărului de analfabeţi nu duce, aşa cum se credea la vremea respectivă, la scăderea numărului de infracţiuni, ci la creşterea numărului de infractori alfabetizaţi[2].

---

[1] Idem, p. 132.

[2] „Iată deci că biata armă a alfabetului, despre care se spera că va face minuni, este sfărâmată de statistică; ideea că pentru fiecare şcoală deschisă se va închide o puşcărie, nu este mai mult decât o absurditate". *R. Garofalo*, op. cit., p. 150.

- În ce priveşte religia, se susţine că aceasta ar putea avea efecte benefice, dar numai în cazul în care preceptele morale sunt receptate în copilărie.

- Referitor la factorii economici, se demonstrează că aceştia nu reprezintă nici ei adevărata cauză a criminalităţii, fiind criticate în mod pertinent teoriile socialiste contemporane[1].

3) Contribuţia cea mai importantă a lui Garofalo la dezvoltarea gândirii criminologice constă în introducerea noţiunii de *temibilita*[2] sau periculozitate a infractorului. După cum s-a reţinut în doctrină: „...primul om de ştiinţă care a sugerat formula ce trebuie să servească unificării sistematice a cercetărilor antropologice, psihologice şi sociologice efectuate relativ la delincvenţi este R. Garofalo. Acesta, în fapt, încă din 1877, a enunţat principiul după care, *baza şi criteriul de proporţionare a pedepsei trebuie să fie cel al periculozităţii criminale*"[3]. Altfel spus periculozitatea infractorului trebuie să reprezinte, pe de o parte, fundamentul pedepsei, raţiunea ei, iar pe de altă parte, trebuie să reprezinte reperul principal în stabilirea felului şi cuantumului pedepsei (problema individualizării pedepsei).

4) Pe lângă crearea noţiunii de periculozitate, dar în strânsă legătură cu aceasta, autorul analizat deţine prioritatea şi în sublinierea necesităţii efectuării de anchete sociale cu privire la infractor (pentru stabilirea gradului de pericol pe care acesta îl prezintă). Datorită contribuţiilor menţionate, Garofalo este considerat un „pionier al criminologiei clinice"[4].

Secţiunea a 4-a. Enrico Ferri (1856-1929). Teoria anormalităţii bio-psiho-sociale

163. Remarcabila personalitate a lui E. Ferri a influenţat gândirea juridică, sociologică şi criminologică a începutului de secol XX.

După efectuarea studiilor juridice la Universitatea din Bologna, Ferri a desfăşurat o activitate profesională densă, fiind profesor universitar (la Roma, Torino, Bruxel), avocat şi om politic (membru în Parlamentul italian).

Spirit enciclopedic şi dotat cu o mare capacitate de muncă, pe lângă activitatea practică, Ferri a avut o bogată activitate ştiinţifică, fiind autorul a numeroase tratate, cursuri universitare, monografii, studii ştiinţifice etc.

---

[1] A se vedea *supra* nr. 136.

[2] Termenul *temibilita*, utilizat de Garofalo nu are un echivalent precis. În franceză el a fost tradus prin periculozitate, redutabilitate sau stare de pericol. A se vedea, în acest sens, *J. Pinatel*, Tratat, èd. a III-a, Dalloz, Paris, 1975, p. 567.

[3] *F. Grispigni*, Introduction de politique criminelle au problème de l'état dangereux, în Le problème de l'état dangereux, deuxième Cours International de Criminologie, Ed. Maison de l'UNESCO, Paris, sept. 1954, p. 57.

[4] A se vedea, în acest sens, *J. Pinatel*, Tratat, èd. a III-a, Dalloz, Paris, 1975, p. 567.

Principala sa lucrare ce interesează domeniul criminologiei a apărut pentru prima dată în anul 1881, sub denumirea „Noile orizonturi ale dreptului penal" şi a fost republicată ulterior, cu titlul: „Sociologie criminală". În cuprinsul acestei lucrări, Ferri evaluează în mod critic toate rezultatele cercetărilor criminologice anterioare şi formulează o teorie proprie a delictului, o *teorie multifactorială.*

Reluând într-un tablou sintetic explicaţiile contemporane cu privire la originea delictului, Ferri constată că, în principiu, au existat trei categorii de explicaţii:

- o primă categorie a considerat că fenomenul criminal reprezintă o stare de *normalitate* (fie biologică, fie socială);
- o a doua categorie a considerat că fenomenul criminal este cauzat de o *anormalitate biologică*, prin: atavism, patologie, degenerescenţă, deficienţă de nutriţie a sistemului nervos central, deficienţă de dezvoltare a centrilor inhibitori, anomalie morală;
- o a treia categorie a considerat că fenomenul criminal este expresia unei stări de *anormalitate socială* prin: influenţe economice, inadaptare juridică, influenţe sociale complexe.

În opinia lui Ferri, explicaţiile ce privesc delictul ca fenomen normal sunt total inexacte, iar celelalte reprezintă doar „adevăruri parţiale", deoarece, în realitate, delictul reprezintă un fenomen de *anormalitate biologico-socială.*

Deşi, în rubrica pe care şi-o rezervă în tabloul sus-amintit, Ferri utilizează formula *anormalitate biologico-socială,* el ia în considerare şi factorul psihic (pe care îl include în sfera biologicului).

Astfel, după evaluarea critică a celorlalte explicaţii, Ferri conchide că delictul este întotdeauna o rezultantă ce include: „atât anormalitatea specială, permanentă sau tranzitorie, congenitală sau dobândită, a constituţiei organice sau *psihice*, cât şi circumstanţe exterioare, fizice şi sociale, care concură într-un anumit timp şi loc date, la determinarea acţiunii unui anumit om"[1].

Luarea în considerare şi a componentei psihice rezultă, după cum se va observa, şi din clasificarea pe care Ferri o reţine în legătură cu factorii criminogeni. În aceste împrejurări explicaţiile formulate de E. Ferri în legătură cu etiologia fenomenului criminal, pot fi sintetizate în formula: „*Teoria anormalităţii bio-psiho-sociale*".

§1. Teoria anormalităţii bio-psiho-sociale

164. În construirea teoriei sale, Ferri pleacă de la o clasificare a criminalului, în cinci categorii:[2]

1) criminalii nebuni;
2) criminalii născuţi;
3) criminalii obişnuiţi sau din obişnuinţă dobândită;

---

[1] *E. Ferri*, op. cit., p. 126.
[2] Idem, p. 151.

4) criminalii de ocazie;
5) criminalii din pasiune.

1) În această categorie intră, în primul rând, toate cazurile patologice, respectiv diversele maladii mentale (idiotism, diferitele manii, epilepsia etc.).

O varietate aparte în cadrul acestei categorii o reprezintă *„nebunul moral”*, adică acea persoană lipsită de simţul moral (sau social, cum preferă Ferri să-l numească). Această varietate este greu de separat de cea a criminalului născut şi face, de fapt, legătura între cele două categorii.

2) Criminalii născuţi sunt cei la care se regăsesc, de o manieră tranşantă, caracteristicile speciale (stigmatele) relevate de antropologia criminală[1]. Criminalul născut este rezultatul „tiraniei inexorabile a tendinţelor congenitale”[2].

Majoritatea recidiviştilor este alcătuită din criminali născuţi sau criminali din obişnuinţă.

3) La această categorie se regăsesc mai puţin trăsăturile antropologice ale omului criminal. Criminalul din obişnuinţă se caracterizează prin slăbiciune morală, la care se adaugă stimuli ai „circumstanţelor şi mediului corupt”; cel mai adesea începe cariera la o vârstă fragedă şi comite infracţiuni contra proprietăţii; detenţia, în loc să-l amelioreze, îl degradează fizic şi moral.

4) În cadrul acestei categorii se regăsesc cei care „nu au primit de la natură o tendinţă activă spre delict”, dar care sunt împinşi să comită fapte penale de unele condiţii legate de mediul fizic şi social. Ferri admite totuşi că „şi la criminalul de ocazie, o parte din cauzele care determină delictul aparţin ordinii antropologice, deoarece, fără dispoziţiile particulare ale individului, impulsurile exterioare nu ar fi suficiente”[3].

5) Criminalii din pasiune reprezintă, de fapt, o varietate a criminalilor de ocazie. Ei sunt foarte rari în comparaţie cu celelalte categorii şi comit, de cele mai multe ori, infracţiuni contra persoanei; sunt indivizi a căror viaţă a fost fără pată până în momentul comiterii crimei; au un temperament sangvin sau nervos şi o sensibilitate exagerată.

Ferri admite că graniţele între cele cinci categorii de criminali nu sunt foarte ferme, fiind vorba în realitate de „...diferenţe de grad şi de modalitate, atât în privinţa caracteristicilor organice ori psihice, cât şi în ce priveşte concursul mediului fizic şi social[4].

Pe baza tipologiei criminale elaborate şi ţinând cont de unele date statistice, Ferri îşi pune problema grupării factorilor ce concură la producerea fenomenului criminal, în categorii distincte.

O parte din factorii pe care Ferri îi reţine fuseseră menţionaţi anterior de alţi autori (de exemplu Bentham), dar de o manieră „fragmentară şi dezordonată”.

---

[1] A se vedea *Lombroso*, *supra* nr. 152.
[2] *E. Ferri*, op. cit., p. 157.
[3] Idem, p. 168.
[4] Idem, p. 171.

165. *Factorii criminogeni* sunt grupaţi de către Ferri în trei categorii:

1) *factorii antropologici* sau individuali ai delictului;

2) *factorii fizici* sau cosmo-telurici ai delictului;

3) *factorii sociali* ai delictului.

1) *Factorii antropologici* sunt divizaţi, la rândul lor, în trei subcategorii:

a) constituţia organică a individului (unde intră toate anomaliile organice ale craniului, creierului, viscerelor, activităţii reflexe etc.);

b) constituţia psihică a criminalului (unde sunt incluse anomaliile inteligenţei şi sentimentelor, mai ales ale simţului social-moral);

c) caracteristicile personale ale criminalului (condiţiile biologice de rasă, vârstă, sex; condiţiile biologico-sociale, cum ar fi: starea civilă, profesia, domiciliul etc.).

2) *Factorii fizici* sau cosmo-telurici cuprind toate cauzele aparţinând mediului fizic precum: climat, natura solului, succesiunea zilelor şi a nopţilor, anotimpurile, temperatura anuală, condiţiile atmosferice, producţia agricolă.

3) *Factorii sociali* rezultă din mediul social în care trăieşte delincventul, precum: densitatea, nivelul (stadiul) opiniei publice şi al religiei, structura familiei şi a sistemului educaţional, producţia industrială, alcoolismul, organizarea economică şi politică, cea a administraţiei publice, a justiţiei şi a poliţiei judiciare, sistemul legislativ civil şi penal[1].

166. De la studierea crimei ca fenomen individual, Ferri trece la analiza criminalităţii. Utilizând datele statistice, el observă că într-un mediu social dat, în condiţii individuale şi fizice date, se produce un număr determinat de infracţiuni (*legea saturaţiei criminale*). În condiţii deosebite, legate de fenomene economice, politice etc., numărul infracţiunilor poate atinge un prag maxim (*supra-saturaţia criminală*).

În aceste condiţii, se impun două constatări importante:

- nu există o regularitate mecanică a fenomenului criminal (şi aici, Ferri combate opinia lui Quetelet);

- pedepsele nu au eficienţa care le este atribuită în general, deoarece „delictele cresc şi descresc în virtutea unui ansamblu de cauze diferite de aceste pedepse”.

Concluzia pe care Ferri o degajă este că „trebuie să se recurgă la alte metode şi alte mijloace decât pedepsele pentru apărarea societăţii”[2], respectiv la *echivalenţi ai pedepselor* (substitutivi penali – sau mijloace substituite pedepselor, adică măsuri de prevenire a criminalităţii).

167. *Echivalenţii pedepselor* reprezintă, în opinia lui Ferri, unele modificări în structurile politice, economice, administrative etc., prin care individul să fie

---

[1] Idem, p. 205-206.

[2] *E. Ferri*, op. cit., p. 253.

„ghidat neîncetat şi de o manieră indirectă pe căi non-criminale" şi îndepărtat de tendinţele naturale ori de ocaziile delictuale[1].

Trecând în revistă principalele modificări ce s-ar impune, Ferri elaborează un adevărat program de reformă socială.

În plan economic, el preconizează liberul schimb, impozite şi restricţii indirecte în legătură cu fabricarea şi vinderea alcoolului[2], salarizarea corespunzătoare a funcţionarilor publici, iluminatul nocturn etc.

Din punct de vedere politic se pune accentul pe respectarea de către guvern a libertăţilor publice (libertatea de opinie), a drepturilor individuale şi sociale, descentralizarea politico-administrativă etc.

În domeniul ştiinţific, Ferri preconizează folosirea unor tehnici moderne pentru investigare şi pentru protecţia cetăţeanului (sisteme de alarmă, anti-furt etc.).

În plan civil şi administrativ, se urmăresc: facilitarea accesului la justiţia civilă; simplificarea legislaţiei comerciale; un sistem riguros şi expeditiv de reparare a daunelor suferite de victimele delictelor; perfecţionarea funcţionării notariatelor şi birourilor de stare civilă (s-ar evita fraudele şi falsurile cu privire la identitate, bigamia etc.); efectuarea de verificări medicale mai riguroase în cazul bolnavilor psihic; crearea unor societăţi de patronaj pentru condamnaţii eliberaţi şi pentru infractorii minori etc.

În privinţa educaţiei, Ferri crede că sunt necesare: suprimarea unor spectacole ce instigă la cruzime; direcţionarea experimentală a pedagogiei; salarizarea decentă a învăţătorilor; îngrijirea şi educarea copiilor abandonaţi.

Punerea în practică a măsurilor preconizate, ce constituie un „cod preventiv", ar avea o eficienţă mult mai mare, în opinia lui Ferri, decât Codul penal.

Rezultă că, în opinia lui E. Ferri, *fenomenul criminal reprezintă o stare de anormalitate şi este determinat de o multitudine de factori concurenţi de natură biologică, psihologică şi socială*[3].

§2. Importanţa operei lui Ferri

168. Ferri este, aşadar, primul om de ştiinţă care exprimă într-un mod foarte clar o viziune complexă asupra etiologiei crimei, elaborând o teorie multifactorială. Contribuţia sa la dezvoltarea gândirii criminologice nu se rezumă însă la formularea teoriei amintite. Din această perspectivă se pot reţine următoarele aspecte:

---

[1] Idem, p. 270.

[2] *E. Ferri* face o analiză extrem de interesantă în legătură cu influenţele alcoolului şi alcoolismului asupra crimei şi a criminalităţii, se folosesc date statistice concludente precum şi raţionamente bio-psiho-sociale referitoare la această problemă (a se vedea, în legătură cu aceasta, *E. Ferri*, op. cit., p. 274-284).

[3] Nu reţinem în mod distinct factorii fizici, deoarece putem considera că aceştia acţionează mijlocit, fie prin intermediul bio-psihicului (de exemplu, temperatura, condiţiile atmosferice), fie prin intermediul socialului (de exemplu, producţia agricolă).

1) În primul rând se poate afirma că explicaţiile lui Ferri au stat la baza teoriilor psiho-sociale moderne. Deşi a formulat o teorie multifactorială, în mod evident, pentru Ferri factorii cei mai importanţi sunt cei sociali, deoarece aceştia sunt singurii asupra cărora se poate acţiona, după cum rezultă din explicaţiile privind echivalenţii pedepselor.

2) O altă contribuţie importantă în dezvoltarea gândirii criminologice este adusă de Ferri prin formularea teoriei pozitiviste a răspunderii penale.

Ferri neagă ideea de „liber arbitru" pe care o consideră o „pură iluzie". El critică atât concepţia clasică a „liberului arbitru absolut", cât şi teoriile neo-clasice prin care se susţinea existenţa unui „liber arbitru limitat", relativ. Pentru combaterea ideii de „liber arbitru", Ferri recurge la o demonstraţie în cel mai pur stil pozitivist apelând la argumente psihofiziologice, la rezultatele unor cercetări din domeniul biologiei, al antropologiei şi al psihiatriei. Toate argumentele utilizate converg, în opinia lui Ferri, spre constatarea că: „omul acţionează cum simte şi nu cum gândeşte". Pentru a fi mai convingător, Ferri citează o frază celebră a unui psihiatru francez: „*eu vreau* constată o situaţie, dar nu o creează"[1].

Negând „liberul arbitru", se neagă implicit răspunderea morală, punându-se în discuţie temeiul răspunderii penale: „Dar atunci, dacă omul comite fapte rele nu prin libera alegere a voinţei sale, ci prin tirania fatală a organismului său anormal şi a mediului exterior, cum am putea să-l pedepsim, să-l facem răspunzător de greşeli ce nu sunt ale lui?"[2]

Pentru rezolvarea acestei dileme, Ferri înlocuieşte răspunderea morală cu *răspunderea socială,* prin care înţelege o „obligaţie" a individului faţă de societatea în care trăieşte: „Actele omului pot să-i fie imputate şi el este în consecinţă răspunzător, pentru că trăieşte în societate"[3].

Opiniile lui Ferri cu privire la răspunderea socială şi la echivalenţii pedepselor au readus în discuţie problema prevenirii delincvenţei şi au antrenat o serie de modificări legislative în domeniul penal.

3) Teoria multifactorială elaborată de Ferri reprezintă prin ea însăşi o contribuţie importantă la dezvoltarea criminologiei, deoarece a dat o nouă orientare cercetării criminologice şi, după cum vom vedea, teoriile etiologice moderne nu pot face abstracţie de explicaţiile multifactoriale ale savantului italian.

Opera lui E. Ferri încheie cu succes ciclul strădaniilor pozitiviste şi constituie un element de referinţă esenţial pentru criminologia modernă.

---

[1] *Th. Ribot*, Les maladies de la volonté, Ed. Felix Alcan, Paris, 1883, p. 175.
[2] *E. Ferri*, op. cit., p. 340.
[3] Idem, p. 400.

Secţiunea a 5-a. Caracteristicile şcolii pozitiviste

169. Încercarea de a rezuma, în câteva trăsături, vasta creaţie pozitivistă este desigur dificilă şi prezintă, inevitabil, o mare doză de arbitrar. Credem totuşi că o astfel de sintetizare este utilă, pentru mai buna înţelegere a locului şi rolului şcolii pozitiviste în gândirea criminologică, în dezvoltarea Criminologiei ca ştiinţă autonomă.

Foarte pe scurt, pot fi reţinute cinci principale caracteristici ale pozitivismului italian:

1) Studiază fenomenul criminal ca realitate umană şi socială şi, în mod corelativ, contestă viziunea abstractă asupra crimei.

2) Formulează ipoteze şi concluzii bazate pe observarea fenomenului criminal, pe metoda inducţiei pozitive, şi renunţă la deducţia apriorică, speculativă;

3) Neagă existenţa „liberului arbitru" şi propune înlocuirea acestei idei cu cea a determinismului bio-psiho-social;

4) Propune înlocuirea conceptului de răspundere morală cu cel de răspundere socială;

5) Justifică activitatea juridico-penală prin raţiuni de apărare socială, ceea ce presupune măsuri de protecţie (reparatorii, eliminatorii) şi măsuri de prevenire (educative, curative etc.).

Capitolul III
Teoriile etiologice moderne

Problematică

170. Includem în categoria teoriilor etiologice moderne acele explicaţii referitoare la fenomenul criminal formulate în secolul al XX-lea, ulterior teoriei multifactoriale elaborată de Ferri.

Aceste teorii au continuat tradiţia şcolii pozitiviste şi au reprezentat, multă vreme, principala preocupare a criminologilor. Ulterior, explicaţiile etiologice au fost înlocuite de cele privind trecerea la act şi cele care se bazează pe mecanismele de reacţie socială.

Deşi, în mod formal, se consideră că, începând cu cea de-a doua jumătate a secolului, explicaţiile etiologice au încetat să mai preocupe cercetarea criminologică, este evident că şi teoriile ulterioare au abordat, într-un fel sau altul, problema cauzalităţii fenomenului criminal.

171. Caracteristicile teoriilor etiologice moderne. Teoriile etiologice moderne prezintă următoarele *caracteristici*:

1) admit în unanimitate ideea că fenomenul criminal are o cauzalitate multiplă, altfel spus că reprezintă *un fenomen multifactorial;*

2) diversele teorii etiologice s-au ocupat fiecare în mod prioritar de o anumită categorie de *factori care au fost consideraţi preponderenţi*: *biologici, sociali, morali* (fără ca prin aceasta să se nege caracterul multifactorial);

3) toate aceste teorii pleacă de la premisa că şi comportamentul criminal, ca şi celelalte conduite umane, prezintă o componentă psihologică importantă – şi, de aceea, teoriile etiologice moderne au un *element comun: factorul psihologic*[1].

Plan

172. În mod corespunzător celor arătate mai sus, teoriile etiologice moderne pot fi grupate în trei categorii, ce vor fi tratate în prezentul capitol:

Secţiunea 1. Teoriile psiho-biologice

Secţiunea a 2-a. Teoriile psiho-sociale

Secţiunea a 3-a. Teoriile psiho-morale

---

[1] A se vedea, în acest sens, *R. Gassin*, op. cit., p. 170.

Secţiunea 1. Teoriile psiho-biologice

173. Teoriile regrupate în această categorie continuă, mai mult sau mai puţin, tradiţia lombrosiană. Conform ideii centrale a acestor teorii, *crima ca fenomen individual are o bază biologică* (*organică sau funcţională*).

Se consideră că ceilalţi factori, exteriori individului (factorii exogeni), au doar un rol indirect, secundar. Din multitudinea teoriilor de acest gen am selectat câteva ce pot fi considerate reprezentative.

§1. Teoria bio-tipologică

174. Această teorie cuprinde mai multe variante, ce au ca element comun susţinerea ideii potrivit căreia *există o corelaţie între activitatea criminală şi biotip* (tipul biologic).

Corelaţia se stabileşte fie în raport cu structura corpului (morfo-caracterologice); fie în raport cu somatotipul (tipul corpului avut în vedere, plecând de la embrion), fie în raport cu tipul endocrinian[1].

Reţinem pe scurt, în cele ce urmează, varianta ce stabileşte corelaţia între crimă şi structura corpului.

175. *Ernest Kretschmer* (*1888-1964*), psihiatru german, a observat existenţa unei relaţii precise între unele tipuri morfologice şi anumite tulburări psihice; pornind de la această observaţie, el a creat un sistem caracterologic complet. Principala lucrare a lui Kretschmer, ce interesează criminologia, a fost „Structura corpului şi caracterul" („Korperbau und Character" – 1926).

Kretschmer consideră că, în funcţie de constituţia corporală, se pot distinge patru tipuri de indivizi, fiecare categorie având o anumită structură psihică şi o înclinaţie mai puternică spre comiterea unor infracţiuni specifice[2].

1) *Tipul picnomorf*[3] (sau picnic): indivizi corpolenţi, scunzi, cu extremităţi scurte, faţă rotundă, calviţie, de regulă inteligenţi şi expansivi (sociabili); ei se caracterizează printr-o criminalitate tardivă şi vicleană (înşelăciune, fraudă).

2) *Tipul leptomorf* (sau astenic): intră în această categorie indivizii înalţi, slabi, cu chipul prelung; ei sunt dotaţi divers din punct de vedere intelectual, sunt interiorizaţi şi, de regulă, adaptarea socială este precară; se caracterizează printr-o criminalitate precoce şi o tendinţă spre recidivă; infracţiunile comise, de regulă, sunt patrimoniale: furt, abuz de încredere etc.

---

[1] A se vedea, în acest sens, *R. Gassin*, op. cit., p. 172; se fac referiri la *Kretschmer*, *Sheldon* şi respectiv *Pende* pentru fiecare din cele trei variante.

[2] A se vedea *J. Pinatel*, Tratat, op. cit., p. 212-213.

[3] Din punct de vedere etimologic noţiunea are la bază două cuvinte greceşti: *pyknos*, care însemnă dens şi *morphe*, care înseamnă formă (formă densă). În acest sens, a se vedea: *https://dexonline.ro/definitie/picnomorf*.

3) *Tipul atletomorf* (sau atletic): se evidenţiază printr-un sistem osteo-muscular puternic; oscilează între sentimentalism şi agresivitate; se caracterizează printr-o criminalitate brutală (omoruri, tâlhării) şi o tendinţă spre recidivă indiferent de vârstă.

4) *Tipul displastic:* cuprinde indivizi înapoiaţi în plan psihic şi morfologic, cel mai adesea foarte slabi, cu deficienţe ale caracterelor sexuale ori cu malformaţii corporale; din punct de vedere psiho-medical, regăsim la această categorie simptome de debilitate mintală şi schizofrenie; displasticii comit, de regulă, delicte sexuale (dar nu numai), operează într-un mod neaşteptat (uneori stupid, alteori sălbatic), îşi încep cariera criminală de regulă după 18 ani şi sunt expuşi recidivei.

În legătură cu toate tipurile umane prezentate este important de reţinut că acestea nu generează o determinare absolută, ci o probabilitate sporită de a comite genul de infracţiuni specifice. În acelaşi timp este de reţinut că nu toţi cei care prezintă trăsăturile amintite (toţi oamenii pot fi încadraţi în una sau alta dintre categorii) sunt infractori.

§2. Teoria inadaptării bio-psihice[1]

176. Această teorie a fost formulată de criminologul suedez Olof Kinberg, a cărui principală lucrare „*Problemele fundamentale ale criminologiei*”, a apărut pentru prima oară în anul 1935[2]. Olof Kinberg a fost unul dintre continuatorii şcolii lombrosiene. El reia ideea unei antropologii criminale, ce caută să deceleze caracterele fundamentale ale delincventului într-un complex bio-psihic; afinităţile sale cu determinismul pozitivist sunt evidente[3].

Pentru Kinberg, omul este o fiinţă nu doar biologică, ci şi psihologică şi socială, caracterizată prin „plasticitate”, adică prin facultatea de a-şi modifica reacţia nu numai în funcţie de influenţele fizice şi chimice, dar şi în funcţie de factori psihologici şi sociali. Dacă „plasticitatea” nu se corelează cu influenţele mediului, se creează o stare de inadaptare între organism şi mediu. Inadaptarea poate avea surse şi forme diverse.

---

[1] Această teorie se regăseşte în doctrina criminologică fie sub denumirea Teoria inadaptării (*J. Pinatel*, Tratat..., supra cit., p. 199), fie sub denumirea Teoria inadaptării biologice (*R. Gassin*, op. cit., p. 173). Considerăm formula „inadaptare bio-psihică” mai apropiată de explicaţiile conţinute în cadrul teoriei şi, în consecinţă, mai oportună.

[2] Prima ediţie a lucrării a fost publicată în limba engleză sub titlul „Basic Problems of Criminology” şi reunea două studii anterioare ale autorului. Referirile pe care le vom face în continuare se bazează pe ediţia în limba franceză din anul 1959 care, conform precizărilor făcute de autor, a fost în mare parte refăcută. A se vedea, în acest sens, *O. Kinberg*, Les problèmes fondamentaux de la criminologie, Ed. Cujas, Paris, 1959, Avant-propos, p. 2.

[3] *M. Ancel*, în prefaţa la ediţia în limba franceză, Les problèmes fondamentaux de la criminologie, op. cit., p. III.

„Toate aceste forme diverse de inadaptare pot, pe căi diferite, să ajungă la o inadaptare socială şi, cu sau fără alte simptome, la delict"[1].

Manifestarea inadaptării sub forma unei încălcări a legii reprezintă deci o reacţie a individului la diverşi stimuli ai mediului. Dar cum individul reacţionează în general, în opinia lui Kinberg, în funcţie de propria sa structură bio-psihică, rezultă că, pentru a stabili cauzele crimei, este necesar a se analiza structura bio-psihică a individului sau, altfel spus, personalitatea acestuia.

177. Există două elemente ce trebuie avute în vedere la analiza structurii bio-psihice: A) nucleul constituţional şi B) funcţia morală.

A) *Nucleul constituţional* reprezintă „suma tendinţelor reacţionale ale individului"[2]. Se pot distinge patru trăsături psihologie fundamentale (radicali constituţionali), ce alcătuiesc nucleul constituţional:

1) *capacitatea* – respectiv nivelul maxim pe care poate să-l atingă inteligenţa unui individ, sub influenţa unor condiţii de mediu optim;

2) *validitatea* – respectiv cantitatea de energie de care dispune individul la nivel mental (psihic);

3) *stabilitatea* – respectiv facultatea subiectului de a dobândi comportamente ferme, fixate prin obiceiuri, durabile, în aşa fel încât să poată face acelaşi lucru în acelaşi fel, economisind forţă;

4) *soliditatea* – trăsătură care se referă la gradul de coeziune internă a personalităţii, în opoziţie cu disociabilitatea (tendinţe divergente).

Aceste trăsături se regăsesc în personalitatea indivizilor în cantitate variabilă: fie excedentară, fie medie, fie deficitară. În cazurile extreme, vom avea următoarele perechi diametral opuse:

a) super-capabil – inteligent, spiritual, adaptabil;
b) sub-capabil – stupid, mărginit, inert;
c) super-valid – atent, expansiv, întreprinzător, calm, sigur, tenace, responsabil;
d) sub-valid – precaut, anxios, teamă de acţiune şi de răspundere;
e) super-stabil – rece afectiv, abil, abstract, elegant, asiduitate ideatică;
f) sub-stabil – afectiv, interesat de lucruri concrete, asiduitate practică;
g) super-solid – lent, ferm, obiectiv circumspect;
h) sub-solid – schimbător, subiectiv, neserios, uneori mincinos.

Pentru a estima importanţa unuia din radicalii constituţionali, ca sursă a delictului, el trebuie avut în vedere în contextul întregului „aliaj constituţional"[3].

În acelaşi timp este nevoie a se lua în calcul şi cel de-al doilea element.

178. B) *Funcţia morală.* Aceasta reprezintă, în opinia lui Kinberg „modalitatea şi profunzimea asimilării valorilor morale care compun atmosfera morală unde subiectul a trăit ori trăieşte"[1].

---

[1] *O. Kinberg*, op. cit., p. 124.
[2] Ibidem.
[3] Idem, p. 218.

Ca fenomen psihologic, funcţia morală este compusă din elemente emoţionale şi elemente cognitive. Dacă se ia în considerare calitatea acestor elemente, se pot distinge patru categorii de subiecţi:[2]

1) indivizi a căror funcţie morală se reduce la cunoştinţe minime ale evaluărilor morale, general acceptate, şi cărora le lipseşte elementul emoţional aproape complet (intră aici debilii mintal, imbecilii, idioţii); persoanele din această categorie sunt susceptibile de a comite fapte penale, mai ales cei cu deficienţă mentală moderată (debilii), deoarece persoanele cu handicap mintal sever (imbecilitatea) sau profund (idioţia) sunt, în general, sub o formă sau alta, supravegheate[3];

2) indivizi care posedă cunoştinţele necesare despre regulile morale şi sunt capabili să reacţioneze emoţional la stimuli adecvaţi (oamenii aşa-zis normali);

3) indivizi ale căror funcţii morale au suferit modificări în urma unor leziuni patologice ale ţesuturilor cerebrale (traumatisme, encefalite etc.); la această categorie se întâlnesc frecvent fapte antisociale; sunt afectate elementele emoţionale (afectivitatea);

4) indivizi care cunosc regulile morale, răspund emoţional la stimuli, însă au o percepţie deformată a sensului real al actului; sunt în eroare cu privire la semnificaţia morală a acestuia; şi persoanele din această categorie sunt susceptibile de comiterea unor fapte antisociale.

În urma combinaţiei dintre un anumit tip de nucleu constituţional şi o anumită configuraţie a funcţiei morale, rezultă *indivizi inadaptaţi* care, la anumiţi stimuli, vor reacţiona în contradicţie cu legea penală (care exprimă evaluările morale acceptate de mediu).

În afară de personalităţile normale, Kinberg studiază şi cazurile psiho-patologice, unde există de obicei alterări grave ale funcţiei morale, şi analizează predispoziţiile spre delict în aceste cazuri.

Teoria inadaptării nu se referă la indivizi totalmente distincţi de „tipul normal", deoarece, aşa cum preciza Kinberg, complexitatea personalităţii umane face imposibilă divizarea umanităţii în două grupe: cei buni şi cei răi[4].

§3. Teoria constituţiei criminale

179. Reprezentantul acestei teorii este criminologul italian Benigno di Tullio, profesor la Universitatea din Roma, a cărui principală lucrare: „*Tratat de antropologie criminală*", a fost publicată pentru prima oară în anul 1945.

---

[1] Ibidem.

[2] *O. Kinberg*, De la Morale comme phénomène social objectif, R.D.P.C. (belge), Tome 1940-1946, p. 446.

[3] Cu privire la diferitele forme de handicap mintal şi coeficienţii de inteligenţă corespunzători a se vedea, spre exemplu, Tipologia handicapului mintal în: (*http://www.rasfoiesc.com/educatie/psihologie/Tipologia-handicapului-mintal18.php*), consultat ultima oară la 22.01.2018.

[4] *O. Kinberg*, Quelques aspects criminologiques récents, R.S.C., 1957, p. 798; citat de *J. Pinatel*, Tratat, op. cit., p. 202.

Prin *constituţie criminală* autorul înţelege „o stare de predispoziţie specifică spre crimă, altfel spus capacitatea care există în anumiţi indivizi de a comite acte criminale, în general grave, în urma unor instigări exterioare ce rămân *sub pragul* ce operează asupra generalităţii oamenilor”[1].

Pentru di Tullio, studiul crimei nu poate fi exclusiv biologic ori exclusiv sociologic, ci totdeauna biosociologic. În acelaşi timp, biologicul nu poate fi desprins de psihic, deoarece „în realitatea organică a corpului uman nu există nicio funcţie, afară de cele pur vegetative, care să se poată detaşa de activitatea psihică”. Rezultă că personalitatea individului nu poate fi corect apreciată decât după criterii biopsihologice[2].

Pornind de la aceste premise, autorul încearcă să determine factorii ce conduc la formarea unei personalităţi criminale (personalitate predispusă spre crimă).

Un prim factor important este *ereditatea*; cu toată influenţa sa puternică, aceasta trebuie însă considerată ca o posibilitate sporită, iar nu ca o determinare absolută.

Predispoziţia spre crimă poate avea ca sursă şi *unele disfuncţionalităţi cerebrale, hormonale* etc.

Vârsta şi crizele biologice pe care le antrenează sunt, de asemenea, importante: pubertatea, cu modificările ei specifice de ordin psihofiziologic, precum şi procesele involutive ale îmbătrânirii, pot conduce la tulburări de comportament şi chiar la crimă.

180. După analizarea minuţioasă a unei multitudini de factori, di Tullio conchide: „Se poate afirma că predispoziţia spre crimă este expresia unui ansamblu de condiţii organice şi psihice, ereditare, congenitale sau dobândite care, diminuând rezistenţa individuală la instigări criminogene, permite individului, cu mai multă probabilitate, să devină un criminal”[3]. Di Tullio nu ignoră, după cum s-ar putea crede, factorii sociali ori fizici, exteriori individului. El face o analiză minuţioasă a acestora, însă consideră că ei nu pot avea o influenţă reală, decât în măsura în care întâlnesc o constituţie criminală preexistentă ori contribuie la formarea unei astfel de personalităţi: „...De unde convingerea noastră că mediul nu devine un factor criminogen decât dacă, prin grava sa persistenţă, poate exersa asupra individului o influenţă peiorativă, degenerativă sau patologică, şi să provoace în acest fel un «super-eu» imoral, un dezechilibru psihic acompaniat de instigări criminogene, sau dacă operează asupra unor indivizi în mod particular receptivi, ca urmare a constituţiilor biopsihice”[4].

După cum se poate observa, cercetările şi concluziile lui di Tullio s-au apropiat cel mai mult de teoria lombrosiană; autorul se foloseşte însă de unele descoperiri

---

[1] *B. di Tullio*, Manuel d'anthropologie criminelle, op. cit., p. 36.

[2] Idem, p. 49.

[3] Idem, p. 72.

[4] Idem, p. 94.

noi în domeniul bio-psihologiei şi al geneticii; în plus, nu evită să se pronunţe asupra factorilor sociali şi asupra legăturii dintre aceştia şi personalitatea criminală.

§4. Teoria genetică

181. Încercarea lui Lombroso de a găsi o dovadă palpabilă care să demonstreze existenţa unui substrat biologic al comportamentului criminal, deşi blamată de numeroşi oameni de ştiinţă, nu a fost, şi probabil nu va fi niciodată, total abandonată.

Odată cu dezvoltarea tehnicilor moderne de cercetare, preocupările de a stabili un raport între comportamentul criminal şi structurile biologice ale individului s-au deplasat în sfera genetică. Apar astfel numeroase ipoteze şi explicaţii care ar putea fi reunite sub denumirea de: „teoria genetică" (sau teoria aberaţiilor cromozomiale). La baza acestor explicaţii, după cum o arată şi denumirea lor, stau noţiunile de genă şi cromozom. Gena reprezintă acea unitate a moştenirii ereditare, compusă în mod normal dintr-o secvenţă de ADN (acid dezoxiribonucleic), o substanţă chimică prin care informaţia genetică este transportată în toate organismele celulare. Cromozomul este acea structură din interiorul celulei ce cuprinde ADN-ul şi proteinele care stochează informaţia genetică. Cromozomii şi implicit genele din celulele animale se află în nucleul acestor celule[1]. Pe scurt, genele, suportul material al eredităţii, se află în cromozomi care, la rândul lor, se află în interiorul nucleului celulei.

După cum se ştie cariotipul uman presupune un număr de 46 de cromozomi dispuşi în 23 de perechi din care 22 reprezintă «soma» (partea nereproductivă), iar o pereche reprezintă germenul «goma» (partea care asigură reproducerea), alcătuită din cromozomi sexuali.

Sexul genetic este dat de prezenţa sau absenţa unui cromozom particular, notat în mod convenţional cu litra Y, astfel încât formula genetică femeiască este 46 XX, iar cea bărbătească 46 XY.

Materialul cromozomial uman a fost descris pentru prima oară în mod corect abia în anul 1956, iar ulterior, prin multiple cercetări, s-a descoperit că pot exista unele anomalii cantitative ori calitative, unele abateri de la cariotip[2].

Anomaliile cromozomiale depistate cel mai frecvent la delincvenţi sunt în legătură cu cromozomii sexuali (germenul).

182. Astfel, o primă anomalie, cu relevanţă în comportamentul criminal, este apariţia suplimentară a unui cromozom de tip X, care conduce la formula 47 XXY, anomalie care a fost denumită „sindromul lui Klinefelter".

---

[1] În sensul celor arătate, a se vedea, *S. Mukherjee*, Gena. O istorie fascinantă, Ed. All, 2018, p. 469-470.

[2] A se vedea, în acest sens, *R. Van Durne*, Avatars du syndrome XYY, l'agressivité génétique est-elle un mythe?, R.D.P.C. (belge) nr. 1/1974-1975, p. 3 şi urm.

Subiecţii care prezintă această deviaţie de la cariotip au o aparenţă masculină, sunt înalţi şi slabi, prezintă o pilozitate pubiană de tip feminin, au barba rară sau absentă. Frecvent, la pubertate, apare o hipertrofie a glandelor mamare (ginecomastie), iar testiculele rămân subdezvoltate. Infertilitatea este de asemenea frecventă. Din punct de vedere psihic, subiecţii care prezintă anomalia în cauză se caracterizează prin: pasivitate, timiditate, tendinţe spre ipohondrie şi depresie, uneori prezintă tulburări mentale.

Diferite cercetări au stabilit că frecvenţa sindromului Klinefelter printre delincvenţi este de cinci până la zece ori mai mare decât în rândul populaţiei generale. Faptele ce pot fi comise de aceste persoane sunt diverse (de la furt la agresiune fizică), dar se poate totuşi observa o tendinţă uşor accentuată spre infracţiuni de natură sexuală, pedofilie, exhibiţionism, furt din considerente fetişiste etc.

S-a observat în acelaşi timp însă, că excesul de cromozomi *X* nu are drept consecinţă doar comportamentul criminal, ci că acesta se integrează într-o personalitate deseori anormală psihiatric[1].

183. O altă anomalie importantă care a fost descoperită şi care la un moment dat a fost puternic mediatizată, vorbindu-se chiar despre „cromozomul crimei", este apariţia unui Y suplimentar care duce la formula: 47 XYY.

Subiecţii la care se regăseşte această anomalie nu prezintă în general particularităţi morfologice evidente. Sunt indivizi cu o aparenţă masculină (ca şi în primul caz), deseori foarte înalţi (peste 1,80 m); uneori se constată la aceste persoane anomalii în configuraţia urechilor, miopie, calviţie avansată, dar aceste trăsături sunt departe de a fi constante.

Frecvenţa acestei anomalii în rândul populaţiei de infractori este, potrivit unor estimări, de aproximativ zece ori mai mare decât în rândul populaţiei generale. Acest sindrom a interesat foarte mult cercetările criminologice deoarece apariţia lui a fost asociată în mod frecvent cu fapte violente, chiar omucideri. Predispoziţia generală spre crimă a indivizilor din această categorie a fost considerată a fi mai accentuată decât în cazul sindromului Klinefelter.

184. În doctrina criminologică s-a subliniat că ambele anomalii, ca şi altele mai puţin relevante cu privire la comportamentul criminal, pot exista şi la indivizi perfect normali, „atât prin inteligenţă, cât şi prin comportament". Această constatare duce la concluzia că anomaliile în cauză „constituie o predispoziţie" dar, chiar dacă subiecţii respectivi ajung în mod frecvent să comită infracţiuni, acest deznodământ nu este obligatoriu[2].

În aceste circumstanţe, în mod evident, explicaţiile bazate pe aberaţiile cromozomiale nu pot fi generalizate. De fapt, după o perioadă de „înflorire" a cerce-

---

[1] A se vedea, în sensul celor de mai sus, *Q. Debray*, L'apport de la génétique a la connaissance du criminel, în Aberrations chromosomiques, biochimie de cerveau et criminalité, Ed. Neret, Paris, 1975, p. 13.

[2] În sensul celor de mai sus, a se vedea *Q. Debray*, op. cit., p. 15.

tărilor pe această linie, ce a coincis oarecum cu apariţia tezelor socio-biologice, interesul cercetărilor criminologice, în acest domeniu, pare că s-a diminuat constant. Un rol „descurajator" este posibil să-l fi avut şi problemele etico-juridice care s-au născut în urma constatărilor sus-amintite; aceste probleme au fost sesizate în doctrina criminologică concomitent cu semnalarea legăturilor între aberaţiile cromozomiale şi comportamentul criminal, ele putând fi reduse la trei chestiuni mai importante:

- problema păstrării secretului privind rezultatele testelor efectuate la naştere, cu privire la cariotip, pentru a nu influenţa anturajul copilului şi pentru a nu-i aduce prejudicii în dezvoltare (în cazul în care s-a descoperit un X sau Y suplimentar);
- problema revizuirii conceptului de răspundere care, în aceste condiţii, se dovedeşte o dată în plus o simplă ficţiune etico-juridică, fără suport ştiinţifico-medical; chestiunea este valabilă pentru toate sistemele penale;
- problema înfiinţării unor structuri capabile să supravegheze, să ajute, eventual să îngrijească persoanele aflate într-o asemenea situaţie; ce caracter ar trebui să aibă şi ce mijloace ar putea să folosească asemenea structuri?[1]

Aceste probleme, ca şi altele de aceeaşi natură care s-ar naşte în cazul în care s-ar valida teza existenţei unei corespondenţe generale (sau majoritare) şi inevitabile (sau aproape), între eventualele aberaţii cromozomiale şi comportamentul criminal, sunt de nesoluţionat sau, mai exact, orice soluţie ar conţine, pe lângă avantajele urmărite, unele inconveniente de neacceptat.

Din păcate, trista istorie a ultimului secol a lăsat urme adânci şi există justificarea morală ca anti-discriminarea să meargă eventual până la anti-ştiinţă. În acest context cercetările biologice în general, biologia criminală în mod particular, se găsesc în faţa unei probleme de principiu: ce s-ar întâmpla în momentul în care s-ar confirma, eventual, ipoteza existenţei unor diferenţe biologice între indivizi, diferenţe ce nu ar putea fi acceptate actualmente din punct de vedere moral? Pentru că, în mod evident, lumea actuală, deşi dispusă din ce în ce mai mult să accepte „dreptul la diferenţă", la modul general, nu ar putea accepta, moralmente, existenţa unor diferenţe biologice, care ar destrăma idealul egalităţii umane.

În faţa acestei probleme care are un efect aproape „paralizant" este firesc să asistăm la un oarecare impas al teoriilor psiho-biologice. Totuşi, deşi mai puţin spectaculos şi mai discret mediatizate, cercetările în domeniul biologiei genetice avansează, destul de rapid.

În 1993, după o minuţioasă analiză a cercetărilor din domeniul geneticii şi al socio-biologiei, celebrul criminolog canadian Denis Szabo afirma, printre altele: „Imaginea ştiinţifico-fantastică derivată din clonaj rămâne, mulţumesc lui Dumnezeu, o ficţiune"[2].

---

[1] A se vedea, în acest sens, *J. Mendlewicz, J. Wilmotte*, Les déterminants génétiques de la délinquance – Problèmes de l'anomalie XYY, R.D.P.C. (belge) nr. 4/1970, p. 450.

[2] *D. Szabo*, De l'anthropologie a la criminologie comparée – Quatre leçons au Collège de France, Ed. Librairie philosophique J. Vorin, Paris, 1993, p. 41.

După circa trei ani, o oaie botezată Dolly devenea simbolul unei ficţiuni transformate în realitate – prima clonare reuşită a unui mamifer. La sfârşitul anului 2002 s-a anunţat naşterea primei fiinţe umane rezultată în urma clonării. Între timp, la începutul anului 2001 avea loc un alt eveniment excepţional, publicarea genomului uman în versiune completă. Între anii 2005-2008, studiile asupra genomului uman au dus la reorganizarea noţiunilor legate de originea şi migraţia omului. Între 2009-2013 au fost identificate genele responsabile pentru schizofrenie, tulburarea bipolară şi autism. Între 2010 şi 2015 au fost inventate metode noi de „editare" şi modificare a genomurilor umane[1]. Într-un asemenea context, nu este exclus să asistăm la o relansare a cercetărilor din domeniul biologiei criminale, iar rezultatele pot fi surprinzătoare.

Secţiunea a 2-a. Teoriile psiho-sociale

185. În cadrul mai larg al criminologiei etiologice, o serie de teorii moderne acordă o importanţă sporită factorilor sociali ai fenomenului criminal.

Aceste teorii poartă amprenta unora din şcolile criminologice din secolul trecut (interpsihologică, sociologică) şi, bineînţeles, nu pot face nici ele abstracţie de teoria multifactorială a lui Ferri şi de o serie de factori de natură socială pe care acesta i-a evidenţiat.

În majoritatea lor, teoriile psiho-sociale încearcă să răspundă la întrebarea: de ce viaţa socială îi determină pe anumiţi indivizi să comită fapte penale? Aceste teorii au fost denumite: Teoriile factorilor sociali ai delincvenţei. Există şi unele excepţii, unde întrebarea este pusă dintr-o perspectivă contrară: de ce majoritatea indivizilor se supun legii şi nu comit fapte penale? Aceste teorii au fost regrupate sub denumirea: Teoriile factorilor sociali ai respectului legii penale[2].

Vom prezenta în cele ce urmează principalele teorii psiho-sociale, ce aparţin ambelor maniere de a pune problema.

Primele trei teorii examinate, respectiv: Teoria asociaţiilor diferenţiate, Teoria conflictelor de culturi şi Teoria anomiei, sunt reprezentative pentru prima categorie (Teoriile factorilor sociali ai delincvenţei). Ultima teorie prezentată în această secţiune, respectiv Teoria angajamentului, aparţine celei de-a doua categorii: Teoriile factorilor sociali ai respectului legii penale.

---

[1] În sensul celor de mai sus, a se vedea *S. Mukherjee*, op. cit, p. 473.
[2] În acest sens, a se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 177.

§1. Teoria asociaţiilor diferenţiate

186. Această teorie aparţine criminologului american Edwin Sutherland, profesor la Universitatea din Indiana[1].

Principala lucrare a lui Sutherland a fost publicată pentru prima oară în anul 1924, cu titlul „Criminologie". Ulterior lucrarea a fost completată şi republicată în anul 1934, sub denumirea „Principii de Criminologie". O ultimă variantă cu acelaşi titlu a fost publicată în anul 1955, sub îngrijirea colaboratorului principal al lui Sutherland, Donald R. Cressey.

În cuprinsul „Principiilor de Criminologie", Sutherland formulează teoria asociaţiilor diferenţiate, care i-a adus celebritatea.

Pentru formularea teoriei sale, autorul pleacă de la o premisă foarte clară în plan metodologic:

Nu se poate vorbi de un caracter ştiinţific al unei teorii criminologice, dacă aceasta nu răspunde aceloraşi exigenţe la care este supusă orice teorie ştiinţifică. În speţă „condiţiile cărora le sunt atribuite cauzele delincvenţei trebuie să fie totdeauna prezente, dacă există delincvenţă, şi totdeauna absente, dacă nu există delincvenţă"[2].

Pornind de la această premisă, autorul constată că există două tipuri de explicaţii ştiinţifice ale fenomenului criminal: „fie în funcţie de elementele care intră în joc în momentul în care infracţiunea este comisă, fie în funcţie de elementele care şi-au exercitat influenţa anterior, mai ales în viaţa delincventului. În primul caz, explicaţia poate fi calificată *mecanistă, situaţională* sau *dinamică*; în al doilea caz, istorică sau genetică"[3].

Sutherland consideră că teoria sa face parte din categoria explicaţiilor genetice (ceea ce echivalează de fapt cu explicaţiile etiologice în opoziţie cu cele dinamice). El fondează această explicaţie pe ipoteza că un act criminal se produce atunci când există o situaţie propice, pentru un individ determinat.

187. Denumirea teoriei reflectă ideea de baza a acesteia, potrivit căreia, comportamentul criminal este învăţat în contact cu grupuri ce au orientări comportamentale diferite. Astfel, *asocierea* se referă la contactul cu grupul, iar caracterul diferenţiat se referă la faptul că diversele grupuri de contact au orientări diferite. Pornind de la ideea de bază, explicaţia actului criminal în viziunea lui Sutherland presupune următoarele coordonate:

---

[1] Dincolo de teoria asociaţiilor diferenţiate, doctrina criminologică reţine numele lui Sutherland ca fiind cel care a propus expresia „white collar crime" (criminalitatea gulerelor albe). Prin această expresie se desemnau „infracţiunile comise de persoane respectabile, care se bucură de un nivel de trai ridicat graţie activităţilor lor profesionale" – *J. Gariepy, S. Rizkalla*, op. cit. p. 136.

[2] *E. Sutherland*, Principes de criminologie, version française établie sur le texte de la sixième édition de Principles of Criminology, Ed. Cujas, Paris, 1966, p. 85.

[3] Idem, p. 87.

1) *Comportamentul criminal este învăţat*; el nu este ereditar, iar cel care nu a primit o „pregătire" criminală nu inventează crima;

2) Învăţarea se realizează în contact cu alte persoane, printr-un proces complex de comunicare[1];

3) Procesul de învăţare are loc mai ales în interiorul unui grup restrâns de persoane;

4) Procesul de învăţare presupune: asimilarea tehnicilor de comitere a infracţiunilor; orientarea mobilurilor, a tendinţelor impulsive, a raţionamentelor şi atitudinilor;

5) Orientarea mobilurilor şi a tendinţelor impulsive se face în funcţie de interpretarea favorabilă sau defavorabilă a dispoziţiilor legale, în cadrul grupului;

6) *Un individ devine criminal dacă interpretările defavorabile respectului legii domină interpretările favorabile; „acesta constituie principiul asociaţiilor diferenţiate..."; „cei care devin criminali o fac pentru că sunt în contact cu modele criminale şi nu au sub ochi modele noncriminale";*

7) Asociaţiile diferenţiate pot varia în privinţa duratei, frecvenţei, intensităţii etc.;

8) Formaţia criminală prin asociaţie nu se dobândeşte doar prin imitaţie;

9) Comportamentul criminal este expresia unui ansamblu de nevoi şi valori, dar nu se explică prin acesta (hoţul fură în general pentru a avea bani, dar tot pentru a avea bani oamenii cinstiţi muncesc)[2]. Altfel spus, cauza furtului nu trebuie căutată în condiţiile materiale (lipsa banilor) ci, în acele condiţii care îl fac pe infractor să obţină banii pe căi ilegale.

Mecanismul anterior explică fenomenul criminal la nivelul individual. Extinzând raţionamentul la nivel colectiv, se poate explica şi criminalitatea: o rată a criminalităţii ridicată este datorată unei „organizări sociale diferenţiate". „Un grup poate fi organizat fie de manieră a favoriza dezvoltarea fenomenului criminal, fie de manieră a i se opune. Majoritatea grupurilor sunt ambivalente, iar rata criminalităţii este expresia unei organizări diferenţiate a grupului. *Organizarea diferenţiată a grupului înţeleasă ca explicaţie a variaţiilor ratei criminalităţii, corespunde explicaţiei prin teoria asociaţiei diferenţiate a procesului prin care indivizii devin criminali*[3].

În opinia lui Sutherland, teoria asociaţiilor diferenţiate este singura capabilă să ofere o explicaţie cu caracter general valabil pentru fenomenul criminal.

---

[1] Contactul direct presupune şi o componentă afectivă; prin „proces complex de comunicare" trebuie să se înţeleagă, dincolo de comunicarea verbală: atitudini, fapte, gesturi, mimică etc.

[2] Idem, p. 89.

[3] Idem, p. 90.

§2. Teoria conflictelor de culturi

188. Teoria conflictelor de culturi sau a conflictelor culturale, cum mai poate fi denumită, aparţine criminologului american Thorsten Sellin, profesor al Universităţii din Pennsylvania şi, timp de mai mulţi ani, Preşedinte al Societăţii Internaţionale de Criminologie.

Principala lucrare a lui Sellin, „Conflictul cultural şi crima", a fost publicată pentru prima oară în anul 1938[1], după care a fost republicată în mai multe ediţii, la diferite intervale de timp. Lucrarea a avut un mare succes în Statele Unite şi treptat a căpătat o reputaţie mondială, fiind tradusă în limbile spaniolă, franceză şi chiar japoneză[2].

Pentru T. Sellin, demersul cognitiv cu privire la fenomenul criminal pleacă de la premise nefavorabile, criminologia fiind considerată: „o ştiinţă bastardă, născută din preocuparea generală faţă de o calamitate socială"[3]. O cunoaştere pur ştiinţifică în criminologie, ca şi în celelalte ştiinţe umane şi sociale, este iluzorie, tocmai datorită obiectului cercetării: comportamentul uman este indeterminabil ceea ce face imposibil adevărul ştiinţific[4].

În aceste condiţii, „ambiţia" criminologiei ar trebui să se limiteze doar la formularea unor ipoteze cu un grad sporit de probabilitate. Pe aceste coordonate limitative a înţeles autorul să-şi construiască teoria. Aceasta nu se năştea pe un teren gol, deoarece, la vremea respectivă, mai multe studii fuseseră consacrate subiectului „conflict de cultură" şi delincvenţă, chiar dacă nu fuseseră încă definite în mod clar conceptele[5].

Termenii cultură şi conflict, ce alcătuiesc atât titlul lucrării lui Sellin, cât şi elementele principale ale teoriei sale, au o semnificaţie particulară, ce impune unele explicaţii.

Astfel, prin termenul *cultură* autorul desemnează „totalitatea ideilor, a instituţiilor şi a produselor muncii care, aplicată la grupuri determinate de fiinţe umane, permite a se vorbi despre regiuni culturale, despre tipuri de cultură, despre cultură naţională şi aşa mai departe. În acest sens al termenului, populaţia cea mai primitivă, mai înapoiată, mai analfabetă şi cea mai puţin luminată posedă o

---

[1] Lucrarea, având titlul original, Culture Conflict and Crime, a apărut în Buletinul nr. 41/1938 al Social Science Research Council, fiind de fapt un Raport al „Subcomitetului pentru delincvenţa" ce funcţiona în cadrul „Comitetului pentru personalitate şi cultură". Raportul a fost întocmit de către profesorul *T. Sellin* în calitatea sa de Preşedinte al Subcomitetului sus-amintit.

[2] A se vedea, în acest sens, *M. Ancel*, Conflits de Culture et Criminalité, introducere la ediţia în limba franceză, Ed. A. Pedone, Paris, 1984, p. XI.

[3] *T. Sellin*, Conflits de Culture et Criminalité, op. cit., p. 3.

[4] Idem, p. 4.

[5] Idem, p. 58.

cultură"[1]. Cu alte cuvinte, noţiunea de cultură include tradiţii, obiceiuri, comportamente, valori, reguli etc.

Prin „conflict cultural", autorul desemnează lupta între valori morale ori norme de conduită opuse sau aflate în dezacord. La rândul lor, normele de conduită înseamnă reguli, exprimate sau implicite, pe care o persoană le urmează atunci când se găseşte într-o situaţie care impune o acţiune sau un răspuns din partea sa.

Codul personal de morală al individului depinde de normele pe care le-a captat, în urma experienţelor pe care le-a trăit ca membru al unor diverse grupuri sociale. Fiecare grup are propriile norme de conduită, care se impun a fi respectate: „Din acest punct de vedere, codul de conduită al gangsterilor este un cod moral în aceeaşi măsură ca decalogul ori legea penală"[2].

În lumea modernă, individul se găseşte din ce în ce mai des în contact cu valori şi norme diferite.

Diferenţele etnice, sociale, de vârstă, profesionale, religioase etc., antrenează diferenţe de reguli şi valori morale. În aceste condiţii, apar inevitabil situaţii în care individul, supunându-se unei norme acceptate de grupul din care face parte (sau de unul dintre aceste grupuri), riscă să încalce o alta, aparţinând altui grup cu care intră în contact.

Se poate vorbi de un conflict cultural „atunci când conduita unei persoane, socialmente aprobată sau chiar cerută într-o anumită situaţie, nu este apreciată de aceeaşi manieră de toate grupurile sociale la care ea datorează supunere"[3].

În mod frecvent, conflictul normativ între cele două (sau mai multe) sisteme de referinţă este receptat la nivelul psihicului, iar conduita pe care individul o va urma, va fi în funcţie de ponderea unuia sau altuia dintre sistemele la care se raportează. Nu este însă obligatoriu ca acest conflict normativ să se convertească într-un conflict mental. Chiar în situaţii aparent clare de încălcare a legii este posibil ca individul să acţioneze fără a avea această reprezentare, datorită raportării unilaterale la un sistem diferit de valori. Pentru a ilustra această situaţie, Sellin dă următorul exemplu real:

Un bărbat de origine siciliană care locuia la New Jersey îl ucide pe seducătorul fiicei sale în vârstă de 16 ani. Sicilianul „îşi exprimă surprinderea în momentul în care fu arestat, atâta timp cât nu făcuse altceva decât să apere de o manieră tradiţională onoarea familiei sale". Autorul constată că în acest caz nu a existat un conflict mental. „Conflictul a fost extern şi s-a produs între coduri sau norme culturale"[4].

---

[1] *T. Sellin*, Culture Conflict and Crime, R.D.P.C. (belge) nr. 9/1960, p. 815.
[2] Idem, p. 821.
[3] Idem, p. 833.
[4] *T. Sellin*, op. cit., p. 68.

189. În opinia lui Sellin există în principal trei situaţii generatoare de conflict:

1) conflictul poate să apară între două atitudini perfect morale, dar bazate pe valori diferite (este cazul colonizării, când asimilarea legislativă este prea rapidă);

2) conflictul se poate situa între legi arbitrare (ca cele din starea de ocupaţie) ori legi care favorizează corupţia sau delaţiunea, pe de-o parte, şi indivizi care se supun unor concepţii morale sănătoase, pe de altă parte;

3) conflictul se poate ivi între legi conforme cu valorile socialmente acceptate şi indivizi care au coduri morale particulare (cazul imigranţilor)[1].

Şocul produs între normele de conduită diferite este în mod particular pronunţat în societatea americană, care a cunoscut mai multe valuri de imigranţi. Teoria lui Sellin poate fi însă adaptată şi la celelalte societăţi occidentale care au cunoscut sau cunosc fenomenul imigraţiei, precum şi la orice tip de societate în care se pot manifesta conflicte sub una din celelalte două variante ori sub alte forme.

Teoria conflictelor de culturi nu poate oferi însă decât o explicaţie parţială a fenomenului criminal. Ea poate fi considerată ca o formă particulară de manifestare a teoriei asociaţiilor diferenţiate aşa cum, de altfel, o considera Sutherland. Referindu-se la conflictele de culturi, Sutherland admitea că acestea „au o influenţă asupra criminalităţii, mai ales prin aceea că *determină asociaţii diferenţiate*, cu exemple de comportament care încurajează violarea legilor penale”[2].

§3. Teoria anomiei

190. Sociologul american Robert K. Merton formulează o teorie bazată pe conceptul de *anomie,* într-o lucrare apărută iniţial în 1949 şi republicată ulterior, după completare, în anul 1957, cu titlul: „Teoria socială şi structura socială”[3].

Teoria lui Merton prezintă o concepţie culturalistă, cu rădăcini în gândirea durkheimiană şi cu unele corespondenţe în teoria „conflictelor de culturi” a lui Sellin.

Pe de o parte, Merton îşi însuşeşte concepţia lui Durkheim, potrivit căreia criminalitatea este o problemă intim legată de structura socială şi variază în funcţie de această structură.

Pe de altă parte, este preluată de la sociologul francez noţiunea de *anomie,* care este adaptată situaţiei concrete pe care o prezenta societatea americană.

Anomia este concepută ca o stare socială de absenţă ori de slăbire a normei, ceea ce duce la o lipsă de coeziune între membrii comunităţii. În explicarea stării de anomie, autorul utilizează două concepte: cel de cultură şi cel de organizare socială.

---

[1] A se vedea *J. Pinatel*, op. cit., p. 74.

[2] *E. Sutherland*, op. cit., p. 103.

[3] *R.K. Merton*, Social Theory and Social Structure, Ed. The Free Press of Glencoe, New York, 1957.

Prin cultură se înţelege ansamblul valorilor ce guvernează conduita indivizilor în societate şi desemnează *scopurile* spre care aceştia trebuie să tindă.

Organizarea socială reprezintă ansamblul de norme şi instituţii care reglementează accesul la cultură şi indică *mijloacele* autorizate pentru atingerea scopurilor.

Starea de anomie se instalează atunci când există un decalaj prea mare între scopurile propuse şi mijloacele legitime, accesibile pentru anumite categorii sociale. Aceste categorii defavorizate recurg la mijloace ilegale, la criminalitate, pentru satisfacerea scopurilor propuse de cultura ambiantă[1].

Atât fenomenele descrise de Merton, cât şi mecanismele explicative pe care acesta le propune, sunt valabile pentru societăţile de consum şi „cultura de masă".

În acest context, atracţia câştigului material şi a puterii reprezintă o tentaţie la care se cedează prea uşor, deoarece „în timpul procesului de socializare nu se dobândeşte respectul faţă de regulile ce guvernează accesul la scopurile urmărite". De aceea, aşa cum s-a subliniat în literatura de specialitate „analiza clasică a lui Merton asupra anomiei rămâne una din sursele de inspiraţie cele mai bogate pentru cercetători, care studiază formele şi potenţialul de devianţă al societăţii americane"[2].

Având în vedere precizările de mai sus, teoria anomiei ar părea limitată din punct de vedere geografic. În contextul în care societăţile occidentale cunosc de mai multă vreme o tendinţă spre „stilul de viaţă" american, iar în ţările est-europene, în ultimul timp, „cultura" americană este însuşită rapid, cel puţin în privinţa *scopurilor* (mai ales latura materială), graniţele geografice ale teoriei se estompează. Rămân limitele fireşti ale unei astfel de explicaţii, ce nu poate avea un caracter general, fiind valabilă cu precădere în cazul infracţiunilor patrimoniale comise cu intenţie, sau în cazul criminalităţii organizate.

Ipotezele sugerate de Merton au trezit un interes deosebit în lumea ştiinţifică şi numeroase cercetări ulterioare au încercat să testeze valabilitatea acestor ipoteze.

Astfel, s-a constatat, spre exemplu, existenţa unei legături directe între tendinţa spre delincvenţă la unii minori şi *anomia familială*. Prin anomie familială s-a desemnat starea de confuzie sau absenţa consensului cu privire la normele de conduită şi la valori, printre membrii aceleiaşi familii[3].

Alte cercetări au scos la iveală, printre altele, că delincvenţa din obişnuinţă este legată mai mult de slăbirea normelor decât de conflictul de norme, în timp ce

---

[1] În sensul celor de mai sus, a se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 182-184.

[2] *D. Szabo*, Criminologie, Ed. Les presses de l'Université de Montreal, 1965, p. 170.

[3] *E.D. Jaffe*, Family, Anomie and Delinquency Development of the Concept and Some Empirical Findings, The British Journal of Criminality, 1969, nr. 4, p. 376-388, apud *J. Verin*, Pour une nouvelle politique pénale, Ed. Librairire Generale du Droit et de Jurisprudence, 1994, p. 27.

delincvenţa ocazională şi cea a adolescenţilor este favorizată mai mult de conflictul de norme, decât de slăbirea acestora[1].

Departe de a-şi fi pierdut actualitatea, această teorie cu izvoare centenare (dacă ne gândim că prima formulare a anomiei aparţine lui Durkheim) continuă şi astăzi să se afle la baza unor cercetări cu caracter empiric[2].

§4. Teoria angajamentului

191. Această teorie aparţine sociologului american Howard S. Becker şi este formulată în cuprinsul celebrei sale lucrări „Outsiders" („Marginalii" sau „Cei din afară"), publicată în anul 1963.

Becker este de fapt unul din principalii reprezentanţi ai curentului interacţionist, ce se înscrie în sfera mai largă a criminologiei „reacţiei sociale", care consideră că devianţa şi, implicit, delincvenţa reprezintă o creaţie a structurilor sociale, structuri ce „etichetează" individul ca deviant (sau delincvent). Cu toate acestea, în lucrarea lui Becker întâlnim şi un „model secvenţial al delincvenţei" ce poate fi înscris foarte bine în cadrul explicaţiilor privind „trecerea la act" (criminologia dinamică). În plus, teoria angajamentului reprezintă o explicaţie de tip etiologic. Becker este, din aceste considerente, un excelent exemplu în sprijinul ideii că împărţirea criminologiei în etiologică, dinamică şi cea a reacţiei sociale, are în prezent un caracter mai mult formal, didactic. În acelaşi timp este o dovadă că în ciuda declaraţiilor antietiologice, cercetările din domeniul criminologiei, inclusiv curentul interacţionist, nu pot să se sustragă tentaţiei unor explicaţii cauzale.

Revenind la teoria angajamentului, trebuie precizat că aceasta se înscrie în categoria explicaţiilor privind „factorii sociali ai respectului legii penale", de care aminteam la începutul acestei secţiuni. Teoriile psiho-sociale de acest gen inversează întrebarea clasică şi se preocupă de a afla „de ce anumiţi indivizi respectă legea".

Pornind şi el de la această interogaţie, Becker găseşte un răspuns posibil în ideea de *angajament*.

„Termenul angajament trimite la procesele prin care diverse tipuri de interese sunt în mod progresiv investite în adoptarea anumitor linii de conduită cu care nu par să aibă raporturi directe. În urma acţiunilor pe care le-a realizat în trecut sau datorită funcţionării obişnuite a diferitelor mecanisme instituţionale, individul consideră că trebuie să adopte anumite linii de conduită, în lipsa cărora numeroase din activităţile sale s-ar vedea în mod indirect compromise"[3].

Altfel spus, *individul respectă legea penală pentru a nu pierde avantajele pe care le presupune viaţa socială în care este „angajat"*.

---

[1] *G. Rose*, Anomie and Deviation: a Conceptual Framework for Empirical Studies, British Journal of Sociology, 17-03, 1966, p. 43, apud *J. Verin*, op. cit., p. 27.
[2] A se vedea, în acest sens, *J. Verin*, op. cit., p. 29.
[3] *H. Becker*, Outsiders, op. cit., p. 50.

Dacă această constatare este corectă atunci şi reciproca este valabilă, respectiv: *un individ comite o infracţiune deoarece nu este suficient de „angajat" în angrenajul social, practic el „nu are ce pierde"*: „pentru acela care nu are nici reputaţie de apărat, nici slujbă de păstrat în viaţa convenţională, menţinerea aparenţelor conforme convenţiilor nu reprezintă o miză; el este deci liber să se supună impulsurilor sale"[1].

192. Pe lângă această variantă „clasică", Becker mai admite existenţa unei a doua căi spre delincvenţă. Pentru această explicaţie el se foloseşte de un concept introdus de alţi doi sociologi americani[2], respectiv: „tehnicile de neutralizare".

Prin „tehnicile de neutralizare" se au în vedere „justificările" pe care delincvenţii le utilizează pentru a aproba propriile acţiuni infracţionale.

O primă tehnică de neutralizare apare în situaţia în care delincventul se consideră el însuşi „descărcat de responsabilitatea" propriilor acţiuni; el se consideră o „minge de biliard" aruncată din situaţie în situaţie, într-o totală neputinţă.

O a doua „tehnică" se creează în legătură cu prejudiciul comis prin infracţiune care, în viziunea infractorului, poate fi socotit uneori inexistent (vătămarea valorii sociale nu este percepută ca atare): un furt de maşină poate fi considerat un „împrumut" şi un scandal între bande poate fi perceput ca o ceartă particulară, o luptă reciproc acceptată, ce nu interesează ansamblul comunităţii.

A treia tehnică de neutralizare este reprezentată de situaţia în care delincventul consideră că vătămarea pe care o produce este justă: agresiunile contra homosexualilor, atacurile împotriva minorităţilor, vandalismul conceput ca o răzbunare împotriva profesorului ori reprezentantului administraţiei şcolare care nu a fost „corect" etc.

O a patra tehnică implică o „condamnare a celor ce condamnă"; aceştia pot fi consideraţi de către infractor ipocriţi, delincvenţi deghizaţi ori indivizi împinşi de o ură personală.

În sfârşit, o ultimă tehnică de neutralizare constă în sacrificarea exigenţelor sociale generale în schimbul salvării celor ale unui grup social restrâns. Îndepărtarea de normă nu se face în acest caz prin respingerea acesteia, ci prin „prioritatea acordată respectului altor norme, care sunt considerate mai presante sau par să ceară o loialitate de un grad superior"[3].

Rezumând cele arătate anterior, putem constata că, în opinia lui Becker, individul comite o faptă penală fie pentru că nu este suficient de integrat social şi deci nu are ce pierde, fie deoarece îşi găseşte unele „justificări" pentru actele sale ilegale.

---

[1] Idem, p. 51.

[2] *G.M. Sykes, D. Matza*, Techniques of neutralization. A theory of delinquency, American Sociological Review, 22 (Decizia 1957), p. 667-669.

[3] *H. Becker*, op. cit., p. 52.

Secţiunea a 3-a. Teoriile psiho-morale

193. În cadrul mai larg al teoriilor etiologice moderne, o ultimă categorie analizată o reprezintă cea a explicaţiilor de natură psiho-morală. Acestea continuă abordarea fenomenului criminal din aceeaşi perspectivă pe care a avut-o şi R. Garofalo.

Teoriile care fac parte din această categorie îşi propun, în primul rând, explicarea *mentalităţii criminalului*, respectiv mecanismele de formare ale acestei mentalităţi şi trăsăturile care o diferenţiază de cea a noncriminalului.

Teoriile psiho-morale, în general, consideră că biologicul ori socialul nu prezintă interes decât în măsura în care permit o mai bună înţelegere a modului în care se structurează mentalitatea criminală[1].

Diversitatea explicaţiilor de natură psiho-morală face dificilă o clasificare a acestora. O parte din teorii poartă, mai mult sau mai puţin, amprenta directă a psihanalizei freudiene (le vom numi teorii de orientare psihanalitică); altele, încearcă să ofere unele explicaţii originale (le vom numi teorii „autonome"). Este vorba despre o autonomie relativă deoarece şi la aceste teorii se poate observa, dacă nu o influenţă freudiană, o valorificare a gândirii altor psihanalişti (Adler, Jung) sau, oricum, o raportare la aceştia.

Având în vedere precizările de mai sus, vom grupa teoriile psiho-morale în două subcategorii ce vor fi tratate în subsecţiuni distincte:

§1. Teoriile psiho-morale de orientare psihanalitică;

§2. Teoriile psiho-morale autonome.

§1. Teoriile psiho-morale de orientare psihanalitică

194. Includem în această subcategorie a teoriilor psiho-morale de factură psihanalitică, acele explicaţii ale fenomenului criminal care poartă amprenta psihanalizei freudiene. Pentru înţelegerea lor, ca de altfel pentru o mai bună înţelegere a tuturor teoriilor psiho-morale, este necesară în prealabil o evaluare a rolului pe care l-au avut explicaţiile freudiene, în dezvoltarea doctrinei criminologice.

1.1. Contribuţia lui Freud la dezvoltarea gândirii criminologice

195. *Sigmund Freud* (1856-1939) este creatorul psihanalizei, această a treia mare înfrângere a orgoliului uman, după cum o numea el însuşi[2].

---

[1] În acest sens, a se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 190.

[2] Copernic a arătat că Pământul nu este centrul universului, Darwin că omul este un animal printre altele şi psihanaliza demonstrează că „eul nu este stăpân la el acasă". A se vedea, în acest sens, *S. Freud*, Introduction à la psychanalyse, Ed. Payot, Paris, 1989, p. 266.

Contribuţia psihanalizei freudiene la dezvoltarea gândirii criminologice este greu de evaluat, datorită caracterului vast şi evolutiv al operei marelui savant.

Într-o manieră schematică, se pot distinge trei aspecte mai importante ale acestei contribuţii:

1) explicaţiile privind structura şi funcţionarea „aparatului" psihic;
2) explicaţiile privind etiologia şi tratamentul nevrozelor;
3) explicaţiile privind fenomenul criminal.

196. 1) Explicaţiile privind structura şi funcţionarea „aparatului" psihic parcurg în gândirea freudiană două faze:

Iniţial, Freud a considerat că cele trei instanţe ale vieţii psihice sunt: *inconştientul, preconştientul* şi *conştientul.* În funcţie de acestea, în primele sale studii, Freud explica atât producerea actelor ratate, cât şi etiologia nevrozelor, a viselor etc.

Ulterior, *sinele, eul* şi *supraeul* devin elementele structurante ale psihicului. În această nouă structură *eul* reprezintă acea instanţă ce are rolul de a adapta individul la realitatea socială, de a modela trecerea la acţiune. *Supraeul* este instanţa superioară, o instanţă morală, domeniul conştiinţei, al perceptelor şi interdicţiilor. „*Sinele*, sediul tendinţelor instinctuale şi al refulatului, *ia locul inconştientului*, dar *inconştientul* nu se limitează la *sine. Inconştientul* nu mai este o instanţă, ci o caracteristică a celor trei instanţe, pentru că *şi supraeul este inconştient,* iar *eul are şi el o dimensiune inconştientă*"[1].

Aceste elemente structurante ale psihicului, precum şi corelaţiile dintre ele, au fost utilizate ulterior şi în cercetarea criminologică.

197. 2) Explicaţiile privind etiologia nevrozelor admit existenţa a trei factori a căror acţiune intervine la persoanele bolnave: a) predispoziţiile ereditare; b) influenţa unor evenimente din prima copilărie; c) „renunţarea reală", unde se includ diferitele frustrări provocate individului de mediul social şi mai ales de cel moral, adică „toate nenorocirile vieţii care impun renunţarea la dragoste, care antrenează mizeria, neînţelegerile familiale, căsătoriile rău asortate, fără a mai vorbi de condiţiile sociale defavorabile şi de rigoarea exigenţelor morale a căror presiune o resimţim"[2].

Dintre aceşti factori, analiza freudiană se axează pe „evenimentele din prima copilărie", a căror influenţă este socotită hotărâtoare. În această perioadă a primei copilării, instinctul sexual parcurge trei faze, în funcţie de anumite *zone erogene* în jurul cărora se situează *libidoul*: faza orală, faza anală şi faza genitală. Parcurgerea acestor faze poate da naştere unor „fixaţii ale libidoului", care repre-

---

[1] *V.Dem. Zamfirescu*, Câteva prejudecăţi despre Freud, în Caiete de psihanaliză nr. 1, Ed. Jurnalul literar, 1992, p. 9.

[2] *S. Freud*, Introduction à la psychanalyse, op. cit., p. 409.

zintă „predispoziţii pentru ulterioare breşe ale năzuinţelor refulate" şi pot genera unele nevroze ori perversiuni[1].

Tot în perioada copilăriei, ca urmare a unei prime fixaţii a libidoului spre un „obiect sexual" exterior, apare şi se dezvoltă „complexul lui Oedip". Teoria psihanalitică desemnează prin „Complexul oedipian", în esenţă, atracţia sexuală manifestată de individ, în primele faze ale copilăriei, faţă de părintele de sex opus, şi dorinţa corelativă de suprimare a părintelui de acelaşi sex. Etapa „complexului oedipian" este o etapă care se parcurge în mod inevitabil de orice individ. Modul în care se va rezolva „conflictul", fie prin sublimarea tendinţelor, fie prin refularea lor, va reprezenta „cheia" diferenţierii ulterioare între personalităţile normale şi personalităţile nevrotice. De aceea, Freud vede în „Complexul lui Oedip" *nucleul* nevrozelor[2].

După cum se va putea observa, explicaţiile freudiene în legătură cu „evenimentele din prima copilărie" au influenţat teoriile privind personalitatea antisocială (modul de structurare al acesteia), iar explicaţiile privind nevrozele, în general, au fost preluate de „teoria criminalului nevrotic".

În plus, tehnica de „transfer" propusă de Freud în terapeutica analitică[3] a fost preluată de criminologia clinică şi utilizată în „tratamentul delincventului".

198. 3) Explicaţiile privind fenomenul criminal nu abundă în opera freudiană, deoarece el nu s-a preocupat în mod nemijlocit de acest subiect. Există însă o serie de referiri, de cele mai multe ori indirecte, la fenomenul criminal, în diverse lucrări ale lui Freud. Printre acestea, am apreciat că următoarele trei categorii au o importanţă majoră în dezvoltarea teoriilor criminologice:

a) O primă categorie de referiri ce merită a fi semnalate le găsim în lucrarea „Totem şi tabu", ce aparţine din punct de vedere cronologic perioadei medii a creaţiei freudiene (1913).

Analizând câteva tabuuri, dintre care unele cu relevanţă criminologică (uciderea, incestul), Freud consideră că transgresarea acestora reprezintă satisfacerea unor „dorinţe refulate" şi, plecând de la aceasta, ajunge chiar la o interesantă fundamentare a sistemului represiv[4].

Dorinţa este însă o expresie a instinctului, ceea ce duce la ideea că actul criminal, ca orice transgresare a tabuului, are o origine instinctuală. La aceeaşi con-

---

[1] *S. Freud*, Psihanaliză şi sexualitate, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1994, p. 23.

[2] *S. Freud*, Introduction à la psychanalyse, op. cit., p. 317.

[3] Idem, p. 408 şi urm.

[4] „Dacă unul a reuşit să-şi satisfacă o dorinţă refulată, este obligatoriu ca toţi ceilalţi tovarăşi de comunitate să se simtă animaţi de aceeaşi tentaţie; pentru a o reprima, trebuie sancţionată cutezanţa celui vinovat, şi adesea se întâmplă *ca actul pedepsirii să le dea celor care îl execută prilejul de a comite, la adăpostul expierii, acelaşi fapt nelegiuit. Este aici unul dintre principiile fundamentale ale sistemului penal omenesc, care decurge în mod firesc din ipotetica identitate dintre dorinţele refulate şi cele ale acelora însărcinaţi să răzbune societatea*". *S. Freud*, Totem şi tabu, Ed. Mediarex, 1996, p. 86.

cluzie ajunsese şi un alt cercetător (Frazer), pe care Freud îl citează, arătând că opiniile acestuia intră în acord cu propriile lui argumente: „Legea nu interzice omului decât ceea ce el ar fi capabil să facă *sub presiunea unora dintre instinctele sale* (...). Dacă nu ar exista înclinaţii rele, nu ar exista crime, iar dacă nu ar exista crime, ce nevoie ar fi să le interzicem?”[1]

Mai trebuie amintit că, în epoca în care a scris „Totem şi tabu”, Freud se afla în faza absolutizării instinctului sexual (fapt ce i-a atras acuzaţia de pansexualism). În acest context, el proiectează „complexul oedipian” la scara umanităţii: păcatul originar constă în uciderea tatălui şi posedarea mamei, crime ce au dat omenirii o perpetuă conştiinţă a vinovăţiei. „Complexul lui Oedip” capătă astfel valoarea unei explicaţii universale: „...în complexul lui Oedip găsim începuturile simultane ale religiei, ale moralei, ale societăţii şi ale artei, în deplină concordanţă cu constatările psihanalizei că acest complex formează nucleul tuturor nevrozelor, în măsura în care am reuşit noi să-l înţelegem”[2].

Revenind la problema care ne interesează, în contextul celor de mai sus, crima apare şi ea ca o expresie a instinctului sexual greşit canalizat, a „complexului oedipian”.

Mai mult, dacă prelungim puţin raţionamentul freudian, potrivit căruia însăşi morala îşi are originea în „complexul oedipian”, se poate afirma că şi dreptul penal, ca prelungire a moralei, are aceeaşi sursă.

Rezultă din toate acestea o concluzie paradoxală: atât „crima”, cât şi „pedeapsa” au o origine comună, instinctuală.

199. b) O altă categorie de referiri la fenomenul criminal, o găsim în studiile publicate de Freud în perioada „maturităţii”: „Dincolo de principiul plăcerii” (1920) şi „Eul şi sinele” (1923).

În această fază a gândirii freudiene apare o nouă teorie a instinctelor.

Freud sesizează o proprietate generală a instinctelor, şi anume: compulsiunea la repetiţie. Pe baza acesteia, instinctul este definit ca: „*o tendinţă inerentă a organismului viu de a reproduce o stare din trecut* la care el a fost obligat să renunţe, sub influenţa forţelor exterioare perturbatoare, un fel de elasticitate organică (...) expresia inerţiei vieţii organice”[3].

În acest context, se constată o opoziţie categorică între „instinctele eului” care tind către moarte, pe de o parte, şi instinctele sexuale, care acţionează în direcţia prelungirii vieţii, pe de altă parte[4].

Se conturează astfel dualismul antagonist: *Eros-Thanatos*.

---

[1] *S. Freud*, Totem şi tabu, op. cit., p. 145.
[2] Idem, p. 182.
[3] *S. Freud*, Dincolo de principiul plăcerii, în Caiete de psihanaliză nr. 1, Ed. Jurnalul literar, 1992, p. 55.
[4] Idem, p. 64.

Erosul reprezintă categoria instinctelor vieţii care tind la „complicarea" şi menţinerea acesteia. În cadrul acestei categorii, instinctele sexuale sunt reprezentative, dar nu singurele.

De cealaltă parte, *Thanatos* reprezintă categoria instinctelor morţii având „funcţia de a readuce organismul la starea anorganică". Sadismul este reprezentantul principal al acestei categorii[1].

Noua teorie asupra instinctelor aduce indirect o nouă posibilitate în explicarea crimei care, aşa cum am văzut anterior, în opinia lui Freud, este de natură instinctuală. Pe lângă varianta sexuală apare şi varianta morbidă, unde „responsabilitatea" crimei aparţine tendinţei umane spre agresiune şi distructivitate, expresii extravertite ale instinctului morţii. Aceste concluzii sunt însă indirecte, depăşind deja „litera" freudiană.

200. c) În sfârşit, într-o explicaţie directă cu privire la crimă, formulată în lucrarea „Eul şi sinele", Freud vede în actul criminal o expresie a sentimentului de culpabilitate tipic nevrozelor, adică rămas în stare inconştientă şi anterior faptei: „Constatarea că intensificarea acestui sentiment inconştient de vinovăţie poate face dintr-un om un criminal, a constituit o adevărată surpriză. Şi totuşi, faptul este neîndoielnic; *la mulţi criminali, îndeosebi tineri, poate fi descoperit un puternic sentiment de culpabilitate, anterior şi nu consecutiv crimei, sentiment care a constituit mobilul crimei.* S-ar părea deci că respectivul trăieşte posibilitatea legării acestui sentiment de ceva real şi actual ca pe o uşurare"[2].

Această eliberare de sub presiunea unui sentiment culpabil nu înlătură originea instinctuală a crimei, ci doar o „intermediază", dacă ţinem seama de faptul că sentimentul vinovăţiei este consecutiv unor instincte condamnabile.

Această ultimă variantă explicativă a crimei a fost reluată de teoria criminalului nevrotic.

În final trebuie spus că opera lui Freud a fost foarte des criticată în ultimul timp. Diverşi autori susţin că teoriile sale nu au o valoare ştiinţifică şi că multe dintre experimentele sale ar fi fost inventate sau falsificate. Un filozof francez contemporan dedică o întreagă lucrare demolării mitului freudian: „Psihanaliza – e teza acestei cărţi – este o disciplină reală şi justă atâta timp cât i se aplică lui Freud şi numai lui. Conceptele enormei saga freudiene îi servesc mai întâi pentru a-şi scruta propria viaţă, pentru a face ordine în existenţa lui: criptomnezia, autoanaliza, interpretarea viselor, ancheta psihopatologică, complexul Oedip, romanul de familie, amintirea ecran, hoarda primitivă, uciderea tatălui, etiologia sexuală a nevrozelor, sublimarea ş.a.m.d. constituie, printre atâtea altele, momente teoretice strict autobiografice. (...) Psihanaliza constituie autobiografia unui om care-şi inventează o lume ca să poată trăi cu fantasmele lui – ca orice filozof..."[3].

---

[1] *S. Freud*, Eul şi sinele, în Caiete de psihanaliză, op. cit., p. 131.
[2] Idem, p. 147.
[3] *M. Onfray*, Freud: amurgul unui idol: afabulaţia freudină, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2011, p. 32.

Deşi opinia menţionată pare extremă, probabil că din punct de vedere ştiinţific se pot aduce multe reproşuri cercetărilor freudiene. Cu toate acestea, influenţa psihanalizei asupra psihologiei şi indirect asupra teoriilor criminologice nu poate fi ignorată. Această influenţă rezultă fără dubiu şi din teoriile ce vor fi examinate succint în continuare.

1.2. Teoria criminalului nevrotic

201. Varianta cea mai cunoscută a acestei teorii aparţine criminologilor Fr. Alexander şi H. Staub şi este expusă în lucrarea acestora „Criminalul şi judecătorii săi" publicată în anul 1929 la Viena[1].

În viziunea celor doi cercetători, criminalitatea poate fi clasificată în următoarele trei categorii:

1) *Criminalitatea imaginară,* care transpare în vise, fantezii sau acte ratate;

2) *Criminalitatea ocazională,* specifică persoanelor şi situaţiilor în care *Supraeul* suspendă instanţa sa morală, în urma unei vătămări sau a unei ameninţări iminente pentru *eu* (cazurile în care conduita criminală este consecutivă unui şantaj, unei ameninţări ori unei stări apropiate de legitima apărare etc.);

3) *Criminalitatea obişnuită* – această categorie cuprinde la rândul ei trei tipuri de criminali:

a) *criminalii organici*, a căror personalitate ţine de psihiatria clasică (bolnavii mintal care prezintă alterări ale capacităţii de discernământ ori lipsa acestuia);

b) *criminalii normali*, caracterizaţi prin aceea că sunt sănătoşi din punct de vedere psihic, dar sunt *socialmente anormali*; aceştia fac parte, de regulă, dintr-o colectivitate criminală şi se comportă conform moralei acesteia; nu prezintă conflict între *Eu* şi *Supraeu*;

c) *criminalii nevrotici,* respectiv cei care acţionează în funcţie de mobiluri inconştiente; *Eul* este învins de *Sine*, care scapă determinării *Supraeului*; în aceste cazuri, se constată existenţa unui sentiment de vinovăţie, însoţit de angoasa pedepsei; criminalul nevrotic resimte pedeapsa ca pe o justificare morală, dar şi ca pe o autorizare a recidivei; doar „gândul" criminal este suficient pentru a dezvolta sentimentul de culpabilitate şi nevoia de pedeapsă[2].

---

[1] *Alexander* şi *Staub* reiau şi dezvoltă o teorie aparţinând lui *Aichhorn*: „Teoria fiinţei supraumane lipsite de supraeu". Aceasta reprezintă, se pare, prima explicaţie criminologică pe baze psihanalitice, ea fiind aprobată de *Freud* însuşi care semnează prefaţa la lucrarea lui *Aichorn* (1925). A se vedea, în acest sens, *A. Hesnard*, Psychologie du crime, Ed. Payot, Paris, 1963.

[2] A se vedea, în acest sens, *J. Pinatel*, op. cit., p. 190.

1.3. Teoria personalităţii antisociale

202. Această teorie are la bază constatările psihanalizei freudiene cu privire la „evenimentele din prima copilărie”, la care se adaugă o serie de rezultate obţinute prin cercetările altor specialişti.

O variantă a acestei teorii a fost expusă de Kate Friedlander într-o lucrare dedicată delincvenţei juvenile[1].

Se consideră, în esenţă, că la origine, copilul este o fiinţă absolut instinctivă, dominată de principiul plăcerii; el urmează să se conformeze principiului realităţii, care caracterizează adaptarea socială, printr-un proces lent de modificare ori sublimare a instinctelor.

Procesul de adaptare parcurge trei etape:

1) faza primelor relaţii dintre copil şi părinţi;

2) faza formării Supraeului;

3) faza formării relaţiilor de grup în cadrul familiei.

Prima fază este şi cea mai importantă, ea cuprinzând, aşa cum am văzut în explicaţiile freudiene, atât fixaţiile libidoului, cât şi complexul oedipian; de rezolvarea acestuia din urmă va depinde în cea mai mare măsură dezvoltarea ulterioară a personalităţii.

În cea de-a doua fază, copilul încearcă să se identifice cu părinţii şi are loc un proces imitativ. Desigur că, dacă mediul familial este criminal, copilul va avea toate şansele să urmeze acelaşi comportament.

În sfârşit, cea de-a treia şi ultima fază are rolul de a asigura adaptarea socială a copilului. Relaţiile care se dezvoltă în cadrul grupului familial în această perioadă reprezintă o copie „micro” a relaţiilor sociale de mai târziu; orice element negativ care poate vicia aceste prime relaţii, gelozie, sentiment de injustiţie etc., va avea un rol negativ asupra adaptării sociale a individului. Rezultă că în adaptarea socială, respectiv în formarea personalităţii individului, factorii primordiali sunt cei familiali. „Toţi ceilalţi factori sociali sunt secundari”[2].

Rolul hotărâtor al evenimentelor din copilărie în formarea unei personalităţi antisociale a fost subliniat şi de alte cercetări de psihologie criminală.

S-a pus accentul uneori pe carenţele afective materne, care generează o lipsă de afectivitate copilului, ceea ce poate duce ulterior la un comportament criminal. În general însă, mediul infantil precoce, „când părinţii reprezintă polul semnificativ al unei structuri impersonale”, poate deveni un factor criminogen pentru viitorul tinerei fiinţe”[3].

---

[1] *K. Friedlander*, La délinquance juvénile, P.U.F., Paris, 1951, p. 7-67.

[2] *J. Pinatel*, Tratat, op. cit., p. 193.

[3] *A. Hesnard*, op. cit., p. 119.

§2. Teoriile psiho-morale „autonome"

203. Pot fi incluse în această categorie diverse explicaţii criminologice de factură psiho-morală, unele eliberate total, altele doar parţial, de influenţa psihanalitică.

Reţinem aici doar două astfel de teorii, elaborate de către două dintre personalităţile cele mai marcante ale criminologiei: E. de Greeff şi J. Pinatel.

2.1. Teoria instinctelor

204. Această teorie aparţine criminologului belgian Etienne de Greeff, considerat pe bună dreptate fondatorul criminologiei clinice[1], dar şi unul dintre pionierii criminologiei dinamice, prin formularea unei teorii a trecerii la act. Întreaga doctrină a criminologului belgian se fondează însă pe o anumită concepţie asupra personalităţii delincventului, ceea ce ţine de etiologia psiho-morală[2].

Pentru E. de Greeff, personalitatea delincventului, ca şi personalitatea umană în general, este determinată de instincte.

Instinctele însă, pe de o parte, nu se opun inteligenţei şi nu pot fi separate de aceasta. Pe de altă parte, nu se poate identifica la om o manifestare instinctuală pură, în sensul că, de fapt, mai multe instincte, mai multe tendinţe acţionează şi îşi produc efectele asupra conduitei umane în acelaşi timp: „acest ansamblu de tendinţe instinctive organizate între ele ţinând cont de viitor, adică organizate potrivit preocupărilor inteligenţei, formează *structura afectivă*"[3].

În cadrul acestei structuri afective se pot distinge două grupe fundamentale de instincte: cele de apărare şi cele de simpatie. Instinctele de apărare contribuie la conservarea Eului, funcţionează sub semnul sentimentului de justiţie şi de responsabilitate a „celuilalt", au la bază agresivitatea, tind spre o reducere progresivă a individului la o entitate abstractă, supusă legilor morale concepute mecanic. Instinctele de simpatie contribuie la conservarea speciei, funcţionează sub semnul abandonului de sine şi acceptarea totală a „celuilalt", au la bază subordonarea şi devotamentul faţă de celălalt, tind spre o valorizare extremă a celuilalt (toate acestea se înscriu în sfera sentimentelor altruiste).

Niciuna din cele două categorii nu se poate realiza integral; există o opoziţie permanentă între instinctele de apărare şi cele de simpatie; viaţa psihică se desfăşoară sub semnul conflictului permanent între componentele structurii afective[4].

Tendinţa de a alege securitatea în dauna afectivităţii dă naştere unui sentiment de vinovăţie a cărui lichidare se încearcă prin „reîntoarcerea către celălalt".

---

[1] A se vedea *supra* nr. 77.

[2] A se vedea, în acelaşi sens, *R. Gassin*, op. cit., p. 194.

[3] *E. de Greeff*, Les instincts de défense et de sympathie, P.U.F., Paris, 1947, p. 21.

[4] A se vedea, în sensul celor de mai sus, *J. Pinatel*, La théorie des instincts d'Etienne de Greeff, R.S.C. nr. 4/1961, p. 833.

În tot acest conflict se creează un echilibru precar; în aceste condiţii *tulburările de caracter* şi *insuficienţele* inteligenţei vor favoriza trecerea la actul criminal[1].

Este de reţinut că explicaţiile complexe pe care le formulează criminologul belgian în legătură cu structurile afective, reprezintă doar „terenul pregătitor" pentru dezvoltarea unei teorii a trecerii la act, care depăşeşte sfera preocupărilor de natură etiologică.

2.2. Teoria personalităţii criminale

205. Această ultimă teorie de care ne ocupăm aparţine celebrului criminolog francez Jean Pinatel, fiind concepută ca un model explicativ, capabil să aducă lămuriri atât în ce priveşte geneza (etiologia), cât şi dinamica actului criminal.

Noţiunea de personalitate criminală nu trebuie înţeleasă ca un tip antropologic, o variantă a speciei umane. Ea este „un instrument clinic, o unealtă de lucru, un concept operaţional".

Pinatel consideră inutilă încercarea de a separa oamenii în buni şi răi; nu există o diferenţă de natură între oameni cu privire la actul criminal: „Psihanaliza ne-a învăţat în acest sens unele lucruri pe care le ştiam încă de la Decalog. Orice om, în circumstanţe excepţionale, poate deveni delincvent"[2].

Inexistenţa unei diferenţe *de natură* între oameni nu exclude însă existenţa unor diferenţe *graduale* în privinţa „*pragului lor delincvenţial*".

Unii indivizi au nevoie de „instigări" exterioare grave, iar alţii de „instigări" lejere, pentru a prezenta reacţii delictuale, pentru a realiza trecerea la act. Această diferenţă graduală este dată de anumite trăsături psihologice care, în concepţia lui Pinatel, alcătuiesc „*nucleul central al personalităţii criminale*".

206. Componentele nucleului central al personalităţii criminale care comandă condiţiile trecerii la act sunt: egocentrism; labilitate; agresivitate; indiferenţă afectivă.

Egocentrismul reprezintă tendinţa subiectului de a raporta totul la sine însuşi[3].

Labilitatea (de la *labilis*, care înseamnă a aluneca, a cădea, a atârna) reprezintă o lipsă de prevedere, o „deficienţă de organizare în timp", o instabilitate.

Agresivitatea desemnează o paletă foarte largă de tendinţe, mergând de la simpla afirmare a Eului, până la ostilitate; ea se manifestă printr-un „dinamism

---

[1] A se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 194.

[2] *J. Pinatel*, La société criminogène, Ed. Calman-Levy, Paris, 1971, p. 97.

[3] Pentru a ilustra această trăsătură autorul dă exemplul experienţelor cu privire la „asociaţiile de idei", în care se denumeşte „asociaţie egocentrică" împrejurarea în care subiectul reacţionează la cuvântul inductor printr-o idee relativă la propria persoană: „dacă se dă cuvântul câine, răspunsul va fi: îl iubesc". A se vedea *J. Pinatel*, Egocentrisme et personalité criminelle, R.S.C. nr. 1/1959, p. 163.

combativ", care are ca funcţie „învingerea şi eliminarea obstacolelor şi dificultăţilor care barează drumul acţiunilor umane"[1].

Indiferenţa afectivă (sau insensibilitatea morală) reprezintă acea trăsătură negativă prin care individul este împiedicat de a „încerca emoţii şi înclinaţii altruiste şi simpatice"; el este dominat de egoism şi răceală faţă de aproapele lui[2].

Cele patru componente nu trebuie analizate în mod individual; reunirea tuturor componentelor, precum şi legăturile dintre acestea, dau un caracter particular personalităţii în ansamblul ei. „Nucleul personalităţii criminale este o structură dinamică. Încă o dată, reunirea şi asocierea acestor componente, dintre care nici una nu este anormală în sine, acţiunea şi interacţiunea lor trebuie luate în consideraţie. Nucleul personalităţii criminale este o rezultantă, şi nu un dat"[3].

207. Iniţial, teoria personalităţii criminale a fost concepută pentru a explica fenomenul criminal individual. Ulterior, această teorie a fost extinsă cu privire la criminalitate.

Perfecţionată în cursul anilor '80 de către autorul ei, această teorie a fost validată printr-o serie de studii criminologice[4].

Teoria personalităţii criminale reprezintă astfel una dintre ultimele explicaţii etiologice importante. Totodată, ea a constituit o bază de lansare pentru teoriile „trecerii la act", care aparţin criminologiei dinamice, „succesoarea" etiologiei criminale.

---

[1] *J. Pinatel*, Agressivité et personalité criminelle, R.S.C. nr. 1/1960, p. 110.
[2] *J. Pinatel*, Indifférence affective et personalité criminelle, R.S.C. nr. 3/1959, p. 712.
[3] *J. Pinatel*, La société criminogène, op. cit., p. 101.
[4] În acest sens, a se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 197.

PARTEA A III-A
CRIMINOLOGIA DINAMICĂ. PRINCIPALELE TEORII NONCAUZALE

Definiţia criminologiei dinamice

208. Criminologia dinamică sau criminologia actului reuneşte explicaţii de tip noncauzal cu privire la fenomenul criminal. O serie de explicaţii de acest gen apar încă din prima jumătate a secolului al XX-lea (anii '30). Ele au fost calificate de Edwin Sutherland ca „mecaniste", „situaţionale" sau „dinamice", deoarece iau în calcul doar: „elementele care intră în joc în momentul în care infracţiunea este comisă"[1].

Actul de naştere al criminologiei dinamice poate fi considerat raportul asupra „criminogenezei", prezentat de E. de Greeff la cel de-al doilea Congres Internaţional de Criminologie de la Paris (1950), în care se elaborează o adevărată teorie asupra proceselor de trecere la act[2].

După congresul de la Paris, din ce în ce mai mulţi criminologi s-au arătat preocupaţi de o nouă manieră de abordare a fenomenului criminal. Se creează astfel o nouă orientare în cercetarea criminologică, orientare ce se caracterizează printr-o modalitate de cunoaştere specifică, respectiv cunoaşterea dinamică, interesată de înţelegerea proceselor ce însoţesc „trecerea la actul criminal"[3].

Teoreticienii acestei orientări neagă valoarea ştiinţifică şi utilitatea explicaţiilor de tip cauzal şi, de aceea, îşi concentrează atenţia asupra actului criminal în sine, încercând să facă abstracţie de „istoria" infractorului, de factorii endogeni ori exogeni ce ar fi putut acţiona asupra acestuia anterior comiterii faptei.

În ultimele două-trei decenii, explicaţiile de tip dinamic au devenit preponderente în cercetarea criminologică, încât au ajuns să formeze, practic, o subramură distinctă a criminologiei.

209. Astfel, *putem defini criminologia dinamică drept acea subramură a criminologiei teoretice, care se ocupă cu studierea fenomenului criminal, din punctul de vedere al mecanismelor şi al proceselor care însoţesc trecerea la act.*

Problematică

210. Din punct de vedere doctrinar, la originea explicaţiilor noncauzale se află concepţia utilitaristă a şcolii clasice a dreptului penal. Această „filiaţie" este de altfel revendicată în mod explicit de Maurice Cusson, unul dintre cei mai

---

[1] A se vedea *supra* nr. 186.
[2] A se vedea, în acest sens, *R. Gassin*, op. cit., p. 12.
[3] A se vedea *supra* nr. 56.

autorizaţi exponenţi ai teoriilor dinamice actuale. Caracterizându-şi propria teorie, autorul sus-amintit afirma: „Analiza strategică prinde pe picior greşit pozitivismul pentru a opera o întoarcere la clasicism. Este o respingere a lui Lombroso în favoarea lui Beccaria"[1].

Deoarece am analizat anterior opera lui Beccaria şi, implicit, ideile care au stat la baza apariţiei şcolii clasice, nu vom reveni asupra acestei probleme. Reţinem însă că utilitarismul clasic reprezintă un punct de reper important în înţelegerea teoriilor dinamice.

Apariţia teoriilor criminologiei dinamice a fost favorizată şi de formularea primelor explicaţii privind trecerea la act, care aparţin de fapt unor criminologi preocupaţi de aspectul etiologic şi pentru care trecerea la act nu a reprezentat decât o prelungire a unor explicaţii cauzale. Abia după examinarea acestor prime modele de trecere la act vom putea aborda teoriile dinamice propriu-zise, care reprezintă adevăratele explicaţii noncauzale.

În sfârşit, odată cu parcurgerea teoriilor dinamice, avem o imagine de ansamblu a principalelor explicaţii formulate în legătură cu fenomenul criminal. Putem aşadar risca o apreciere de ordin general asupra stadiului actual al cunoştinţelor în domeniul criminologiei.

Plan

211. Rezultă că această a treia parte va cuprinde următoarele capitole:

I. Trecerea la act ca prelungire a explicaţiilor etiologice

II. Teoriile dinamice

III. Stadiul actual al cunoştinţelor criminologice

[1] *M. Cusson*, Délinquants pourquoi?, Ed. Armand Colin, Paris, 1981, p. 64.

Capitolul I
Trecerea la act ca prelungire a explicaţiilor etiologice

Problematică

212. O serie de criminologi a încercat să finalizeze explicaţiile de natură etiologică, prin elaborarea unor modele de trecere la act. În literatura de specialitate, explicaţiile privind aceste modele sunt reunite sub denumirea: „Teoriile dinamice complementare". Se face distincţie între modele generale şi modele particulare, de trecere la act; acestea din urmă sunt la rândul lor clasificate în: modele care atribuie un rol determinant personalităţii; modele care atribuie un rol important situaţiei şi, în sfârşit, modele de analiză a procesului de trecere la act[1].

O prezentare exhaustivă fiind imposibilă în economia acestei lucrări, ne vom referi doar la câteva dintre cele mai cunoscute modele particulare, după care vom examina un model general care ni se pare semnificativ.

Plan

213. Acest capitol va cuprinde deci două secţiuni:

Secţiunea 1. Modele particulare de trecere la act

Secţiunea a 2-a. Un model general (modelul arborelui)

Secţiunea 1. Modele particulare de trecere la act

214. În această categorie, poate fi inclus unul din primele modele de trecere la act, ce aparţine criminologului belgian Etiénne de Greeff, a cărui teorie a instinctelor am examinat-o anterior.

Etiénne de Greeff consideră că „procesul criminogen" trebuie raportat la actul grav. El foloseşte ca model procesul de convertire parcurs de indivizi aparţinând comunităţilor pre-civilizate, proces descris de un alt autor[2]. Aplicând aceeaşi schemă generală la actul criminal (în sens de omor), de Greeff consideră că sunt parcurse, în principal, de către delincvent, trei etape:

---

[1] În acest sens, a se vedea *R. Gassin*, op. cit., p. 203-207.

[2] *R. Allier*, La conversion chez les précivilisées, vol. II, Payot, Paris, cf. *E. de Greeff*, Introduction à la Criminologie, P.U.F., Paris, 1948, p. 315.

Prima etapă, cea a *asentimentului ineficace,* reprezintă o perioadă „mai degrabă subconştientă susţinută de numeroase elemente inconştiente". În această etapă, la un moment dat, trăirile subterane ce tind spre crimă, apar spontan în zona conştientului: apare ideea „dispariţiei" eventualei victime. Această conştientizare (*prise de conscience*) poate fi declanşată de stimuli exteriori ori interiori multipli, de natură diversă. O asemenea etapă poate fi întâlnită, în principiu, în viaţa oricui. În general, individul sub influenţa factorilor morali afectivi, va îndepărta „ideea" criminală. Viitorul infractor va trece însă la cea de-a doua etapă[1].

A doua etapă este denumită: etapa *asentimentului formulat.* Deşi procesele din subconştient nu au dispărut încă, în această fază „lucrurile se petrec în mare parte de o manieră conştientă". Individul acceptă ideea că o anumită persoană trebuie să dispară şi oscilează încă între dorinţa ca această „dispariţie" să se îndeplinească fără contribuţia sa şi ideea că ar putea „ajuta" la această dispariţie. Este o etapă contradictorie, de ezitări: „Progresia nu se face de o manieră univocă. Există în suflet mişcări pentru şi contra. Ideea se conturează în mod lent prin avansări şi reculuri. Greşelile victimei au tendinţa de a fi exagerate, motivele de a o vedea dispărută au tendinţa de a fi înnobilate. Pericolele şi inconvenientele de a o face să dispară, decăderea, abjecţia, constituie rezistenţa interioară. Este vorba de a rupe cu tot trecutul, de a se pune în afara societăţii..."[2].

Se întâmplă uneori în această etapă, când decizia de a comite crima nu este încă luată, ca un eveniment accidental (spre exemplu beţia) să declanşeze totuşi actul criminal. În aceste cazuri asistăm la o pregătire deficitară, la o executare imprecisă, la o lipsă totală de precauţii pentru asigurarea impunităţii.

Cea de a treia etapă, *criza,* presupune ca „dispariţia să fie decisă": „Principiul morţii fiind admis, nu rămâne decât să accepte, să se coboare personal la act, să-i accepte ruşinea şi riscul (...). Criminalul se găseşte în acest moment într-o stare morală şi fizică acută. Sensibilitatea sa este exasperată, emotivitatea dezechilibrată, judecata sa este obsedată de starea de criză şi de luptă şi se întâmplă să fie pentru moment delirant.

Explozia este iminentă. Poate să fie, eventual, încă împiedicată, dar, cu siguranţă, un nimic poate să o elibereze"[3].

Drumul spre crimă poate fi oprit în oricare din cele trei etape, prin acţiunea forţelor de inhibiţie interioare, care pot fi eventual stimulate de împrejurări externe. În acelaşi timp trecerea la act se poate face înainte de a se ajunge la o „decizie propriu-zisă" şi, în acest caz, executarea fiind rău pregătită, crima are toate şansele să eşueze ori să fie realizată de o manieră improprie[4]. Rezultă că

[1] A se vedea *E. de Greeff*, Introduction à la Criminologie, op. cit., p. 316-319.

[2] Idem, p. 320.

[3] Idem, p. 321.

[4] Pentru a ilustra această ipoteză, *de Greeff* foloseşte exemplul uciderii lui Rasputin, reluând mărturisirile Prinţului Iusupov (*La fin de Raspoutine*, Ed. Plon, Paris, 1927). În acest caz criminalul „nu era pregătit, din punct de vedere psihologic în momentul în care

procesul de trecere la act este, în opinia lui de Greeff, rezultatul luptei unor tendinţe (mobiluri) opuse, ce pot să apară sau nu, în zona conştientului, în funcţie de etapele ce sunt ori nu parcurse; configuraţia psiho-morală a individului joacă rolul esenţial; în plus, pot să apară anumiţi factori conjuncturali care să faciliteze ori, dimpotrivă, să îngreuneze drumul spre crimă.

În sfârşit, trebuie remarcat că în opina lui de Greeff, există şi acte criminale ce se realizează total în afara schemei propuse, fără parcurgerea nici uneia din etapele descrise. În aceste situaţii, „uşurinţa" de a comite fapta este foarte mare, criminalul fiind cu atât mai periculos cu cât crima este comisă ca un act banal lipsit de gravitate[1].

215. Printre modelele particulare existente în doctrină merită a fi amintit şi cel propus de J. Pinatel.

Modelul de trecere la act conceput de J. Pinatel este considerat a fi obiectiv, în sensul că el descrie actul criminal aşa cum acesta este perceput din exterior de către un observator care analizează „dinamica personalităţii agentului". Prin aceasta el se deosebeşte de modelul lui E. de Greeff, care este considerat „subiectiv", în sensul că descrie trecerea la act aşa cum aceasta este trăită de subiectul însuşi[2].

Pentru J. Pinatel trecerea la act se explică prin acţiunea conjugată a celor patru trăsături psihice esenţiale care alcătuiesc „nucleul personalităţii criminale"[3]. Pentru ca un subiect să „treacă la act" este necesar ca el să nu fie reţinut de oprobriul social care este asociat răufăcătorului; acest proces de „auto-legitimare subiectivă" este asigurat de *egocentrism.* Faptul că subiectul nu va fi reţinut de ameninţarea pedepsei este explicat prin *labilitate.* Obstacolele materiale susceptibile să împiedice executarea crimei sunt învinse prin *agresivitate.* În ultimă instanţă, când subiectul ajunge în situaţia de a comite crima, este necesar ca el să nu fie reţinut de sentimentul că produce un rău aproapelui său, atentând la persoana ori bunurile acestuia. *Indiferenţa afectivă* asigură această ultimă etapă a trecerii la act[4].

Ca şi în explicaţiile privind structurarea personalităţii criminale, în modelul de trecere la act conceput de J. Pinatel, factorul afectiv joacă un rol esenţial.

216. În sfârşit un ultim model particular examinat este modelul propus de H. Becker. Acesta poate fi încadrat în categoria modelelor *„de analiză* a procesului de trecere la act". Modelele de analiză examinează procesul de trecere la

---

a trecut la act" şi toate acţiunile sale destinate să suprime victima sunt comise cu stângăcie, de o manieră ezitantă. De aceea, Iusupov nu reuşeşte decât să-l rănească, în cele din urmă, pe Rasputin, care, ar fi reuşit să scape dacă nu intervenea o altă persoană, pentru a desăvârşi crima. A se vedea, în acest sens, *E. de Greeff*, op. cit., p. 346-349.

[1] Idem, p. 314-315.

[2] În sensul celor de mai sus, a se vedea *R. Gassin*, Criminologie, op. cit., p. 204-205.

[3] A se vedea *supra* nr. 209.

[4] A se vedea *J. Pinatel*, Traité, op. cit., p. 507.

act în sine, „adică succesiunea secvenţelor care conduc persoana actorului în interacţiune cu situaţia pre-criminală până la consumarea actului[1].

În elaborarea modelului său, Becker pleacă de la ideea că explicaţiile anterioare privind trecerea la act comit greşeala esenţială de a considera că „toţi factorii care contribuie la producerea fenomenului acţionează simultan". El numeşte modelele bazate pe asemenea explicaţii: „sincronice". Spre deosebire de această manieră de a vedea lucrurile, Becker apreciază că, în realitate, nu toate cauzele acţionează în acelaşi moment şi, de aceea, este nevoie de un model care „să ia în considerare faptul că modurile de comportament *se dezvoltă* potrivit unei secvenţe ordonate"[2]. Plecând de la această idee, Becker analizează diferitele faze pe care le parcurge un individ pentru a deveni consumator de droguri (în speţă fumător de marijuana). El constată că fiecare fază necesită o explicaţie şi că reunirea tuturor acestor explicaţii contribuie la explicarea comportamentului în ansamblu: „Spre exemplu, este nevoie de tipuri diferite de explicaţii pentru a analiza cum o persoană se găseşte în situaţia de a-şi procura uşor marijuana, de ce, odată aflată în această situaţie, această persoană vrea să facă ea însăşi experienţa drogului, şi în sfârşit de ce, după ce a făcut această experienţă, ea continuă să consume. Într-un anumit sens, fiecare din aceste explicaţii trimite la o cauză necesară a comportamentului, deoarece persoana nu poate deveni fumător regulat de marijuana fără să fi trecut prin fiecare fază. Explicarea fiecărei faze constituie deci un element în explicarea comportamentului final"[3].

În aparenţă, modelul propus de Becker pune accentul în mod exclusiv pe contribuţia factorilor conştienţi şi raţionali în trecerea la act. Astfel, în cazul consumului de marijuana una din fazele formării comportamentului este considerată a fi: „*voinţa de a face experienţa drogului*". Caracterul raţional şi conştient nu trebuie totuşi absolutizat. Becker însuşi subliniază acest aspect, analizând prima etapă a „carierei deviante": „Ne reprezentăm în general actele deviante ca motivate. Credem că persoana care comite un act deviant, chiar pentru prima dată (şi poate în mod special când este pentru prima dată), *o face intenţionat*. Intenţia poate să nu fie în întregime conştientă, dar trebuie să existe o forţă motivantă în planul depărtat. Înainte de a trece la cazurile de non-conformitate intenţionată, trebuie mai întâi subliniat că *actele non-conforme sunt adesea comise de indivizi care nu au intenţia de a acţiona în acest sens*; este clar că este nevoie de o explicaţie specială pentru asemenea cazuri"[4].

---

[1] *R. Gassin*, Criminologie, op. cit., p. 207.
[2] *H. Becher*, Outsiders, op. cit., p. 46.
[3] Idem, p. 46.
[4] Idem, p. 48.

Secţiunea a 2-a. Un model general (modelul „arborelui")

217. Printre modelele cu caracter general, cel mai cunoscut este cel elaborat de sociologul american Albert Cohen. Lucrarea acestuia: „Deviance and Control" îşi propune parcurgerea unei etape spre o teorie generală a comportamentului deviant adică „un sistem de propuneri aplicabile numeroaselor varietăţi de devianţă"[1]. Trebuie precizat că A. Cohen ca şi alţi sociologi americani utilizează termenul devianţă într-un sens foarte larg, ce include comportamentul criminal[2].

Potrivit formaţiei sale, în mod firesc, Cohen pune accentul pe influenţa factorilor sociali asupra devianţei. El formulează o teorie a „subculturilor" delincvente care se apropie din multe puncte de vedere de teoria lui Sellin, dar în care utilizează şi concepte proprii altor explicaţii sociale anterioare, precum termenul de anomie (Durkheim, Merton) sau cel de dezorganizare socială (Sutherland). Ceea ce diferenţiază concepţia lui Cohen, faţă de alte explicaţii de natură socială, este faptul că el consideră că nici factorii sociali şi nici cei legaţi de personalitatea individului nu au o acţiune directă, cauză-efect, ceea ce-l face să elaboreze şi un model de trecere la act anti-determinist sau, cum a fost calificat în doctrină: „neoantideterminist"[3].

Cohen prezintă modelul său de trecere la act încă înainte de a analiza explicaţiile de natură socială cu privire la comportament. Astfel, el face o scurtă analiză a explicaţiilor „la nivel psihologic" constatând că, în linii generale, „mecanismele motivaţionale" concepute de diverşi autori au pus accentul: fie pe „actor", fie pe „situaţie", fie pe „conjuncţia" dintre variabilele actorului şi cele ale situaţiei. A neglija actorul în favoarea situaţiei ori invers reprezintă în opinia lui Cohen o eroare. În acelaşi timp, în teoriile „conjunctive", deşi devianţa rezultă din interacţiunea între actor şi situaţie, această interacţiune este tratată ca un „episod unic", actul este determinat. „Totul se petrece ca şi cum ar fi fost un pasaj brusc de la o stare de conformitate la o stare de devianţă. Actul deviant se aseamănă reacţiei care operează atunci când două substanţe chimice sunt puse împreună"[4]. Acestui gen de explicaţii i se opun teoriile care văd în devianţă nu o simplă interacţiune actor-situaţie, ci rezultatul unui „proces de interacţiune". În acord cu aceste teorii, Cohen concepe actul deviant ca pe o succesiune de etape, în interiorul cărora actorul are oricând posibilitatea de a alege „direcţia": „În teoriile care pun accentul pe *procesele* de interacţiune, actul deviant se dezvoltă în timp printr-o serie de etape. În urmărirea unui interes sau a unui scop, un individ ia o direcţie, poate într-un sens deviant, uneori fără să aibă cea mai mică intenţie

---

[1] *C. Albert*, Deviance and Control, Ed. Pretice-Hall, Inc., Englewood Clifs, New Jersey, 1966, trad. fr. La Deviance, Ed. J. Duculot, Paris, 1971, p. 7.

[2] În acest sens, a se vedea *A. Cohen*, op. cit., p. 13.

[3] În acest sens, a se vedea *S. Edwin*, Radical non-intervention, 1973, p. 137.

[4] *A. Cohen*, La Deviance, op. cit., p. 94.

de devianţă în minte. Totodată, pasul următor pe care-l va face (continuarea pe calea aleasă) nu este în întregime determinat de starea lucrurilor din punctul de plecare. El poate să aleagă între două sau mai multe direcţii posibile. Ceea ce va fi alegerea sa va depinde de actor şi de situaţie la acel moment precis: cu timpul, actorul, situaţia, sau amândouă pot să fi cunoscut schimbări. Spre exemplu, în timp ce un individ se întreabă dacă va fura dintr-o maşină aflată în staţionare, prietenului său poate să i se facă frică şi să fugă sau un agent de poliţie poate să apară brusc în colţul străzii. Acestea sunt probleme şi posibilităţi noi care trebuie înfruntate. Anumite schimbări pot să fie excluse, iar altele abia întrevăzute la început, ele pot să încurajeze ori să pară inevitabile. Pe scurt, aceste teorii comportă o concepţie asupra actului însuşi ca o tentativă, un proces de tatonare a terenului, care nu este niciodată în întregime determinat de trecut şi care este totdeauna susceptibil de a-şi modifica cursul ca răspuns la schimbări intervenite la nivelul actorului, al situaţiei sau al amândurora"[1].

Transpunând aceste idei în mod sintetic, într-o schemă grafică, rezultă un traseu principal, cel spre devianţă, din care se desprind, ca ramurile unui arbore, celelalte trasee, non-deviante, spre care la orice moment, din considerente diverse, individul poate să schimbe direcţia. Datorită acestei reprezentări grafice, modelul de trecere la act conceput de Cohen este cunoscut în doctrină sub denumirea de „arbore"[2].

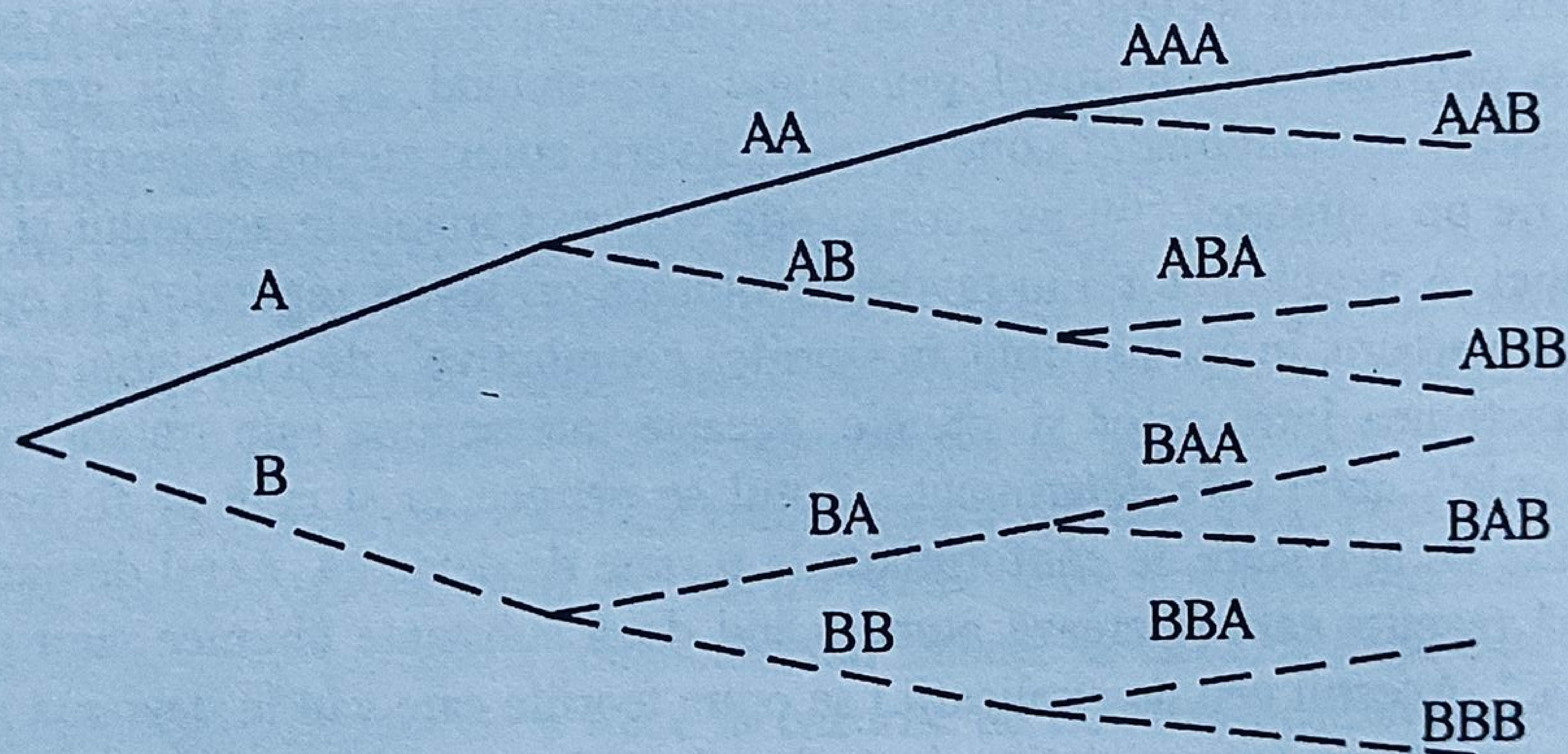

Fig. nr. 5[3]

[1] Idem, p. 95.

[2] Schema trebuie citită în felul următor: „Actul iniţial este A sau B, ceea ce depinde de faptul că starea iniţială de lucruri este x sau non-x. Dacă, plecând de la A, starea de lucruri este y, atunci direcţia este AA. Dacă starea de lucruri este non-y, atunci direcţia este AB. Dacă, plecând de la AA, starea de lucruri este z, atunci direcţia ajunge la rezultatul deviant AAA. Dacă starea de lucruri este non-z, atunci direcţia este AAB". Ibidem.

[3] Idem, p. 92.

Caracteristica ce reţine atenţia în modelul amintit este relativa „autonomie" acordată „actorului". Cohen nu merge până la a considera persoana deviantului ca pe o fiinţă exclusiv raţională. Totuşi, posibilitatea de a schimba în orice moment cursul procesului de trecere la act, printr-un act de voinţă, fie el şi supus variabilelor situaţiei, face ca modelul propus să reprezinte un pas important spre teoriile dinamice pure, de care ne vom ocupa în continuare.

Capitolul II
Teoriile dinamice

Problematică

218. Teoriile din această categorie se caracterizează prin aceea că explică actul criminal în sine, în afara oricărei referinţe la trecutul infractorului. Din acest motiv, spre deosebire de modelele de trecere la act formulate ca prelungiri ale explicaţiilor etiologice, denumite în doctrină şi „teorii dinamice complementare", teoriile la care ne vom referi în prezentul capitol au fost socotite „teorii principale" ale actului criminal[1].

Ne vom opri asupra acelor explicaţii care, în opinia noastră, pun cel mai clar în evidenţă caracterul nondeterminist al actului criminal (sau cel puţin pretind acest lucru), situându-se prin aceasta pe poziţii net contrare teoriilor cauzale.

Din această perspectivă am considerat util să examinăm, în primul rând, teoria „reţinerii". Deşi valoarea ştiinţifică a explicaţiilor nu este deosebită, autorul acestei teorii a fost printre primii criminologi care s-au exprimat de o manieră clară şi fermă împotriva teoriilor cauzale.

Am reţinut apoi spre examinare teoria „strategică", deoarece am considerat că reprezintă explicaţia de tip noncauzal cea mai reprezentativă, cu cel mai larg ecou în doctrina actuală.

Plan

219. În consecinţă, prezentul capitol va cuprinde două secţiuni:

Secţiunea 1. Teoria „reţinerii"

Secţiunea a 2-a. Teoria „strategică"

---

[1] A se vedea, în acest sens, *R. Gassin*, Criminologie, op. cit., p. 203 şi 208.

Secţiunea 1. Teoria „reţinerii"[1]

220. Această teorie, pe care autorul ei, Walter C. Reckless, o declară din start „noncauzală"[2], reia o idee de principiu exprimată încă din anii '30 conform căreia, formularea unor concluzii etiologice, pe baza cercetărilor criminologice, reprezintă o absurditate atât de evidentă, încât nici nu merită să fie discutată[3].

Ceea ce Reckless pune, la rândul lui, sub semnul întrebării este însuşi conceptul de cauzalitate, mai exact, valabilitatea aplicării acestuia într-o explicaţie privind comportamentul uman: „Foarte probabil, cauzalitatea nu este un concept apt să fie aplicat unui comportament uman cum ar fi crima şi delincvenţa, iar o teorie generală a cauzalităţii, care să fie valabilă în întregime, sau pentru o mare parte a crimei şi a delincvenţei, pentru diversele tipuri de infracţiuni sau contravenţii în diferite împrejurări, este cu atât mai nerealistă, în ciuda eforturilor eroice din partea criminologilor, de a căuta o teorie general valabilă"[4].

În acest context, autorul propune ca, în general, ipotezele şi explicaţiile criminologilor să nu mai recurgă la conceptul de cauză ori „combinaţie de cauze", şi apreciază că propria sa teorie reprezintă un substitut pentru o teorie cauzală.

Explicaţiile lui Reckless se construiesc în jurul ipotezei potrivit căreia există o structură socială externă de reţinere (*a containing external social structure*), precum şi un tampon interior (*an internal buffer*). Ambele au aceeaşi menire, de a asigura o apărare împotriva devierii indivizilor de la norma legală ori socială; ele reprezintă „o izolaţie contra presiunilor şi atragerilor, o protecţie contra demoralizării şi seducţiei". Punctul forte al teoriei ar trebui să fie ideea că presiunile, atragerile, demoralizările, seducţia, *chiar dacă reprezintă cauze* care „conduc" spre comportamentul criminal, ele sunt „negate", „neutralizate", „reduse la neputinţă" sau „parate" de către cele două „tampoane de reţinere"[5].

---

[1] În varianta originală, teoria este intitulată: „Containment Theory". În doctrina franceză s-a utilizat în paralel şi denumirea *„teoria barierelor"* – „La théorie des barrières" (a se vedea *R. Gassin*, Criminologie, op. cit., p. 209). Această denumire, deşi se depărtează de la o traducere exactă, respectă conţinutul teoriei. Deoarece, în opinia noastră, teoria prezintă unele contradicţii, am preferat o traducere cât mai fidelă a variantei originale pentru a nu spori confuzia ce se degajă din conţinutul explicaţiilor.

[2] *C.W. Reckless*, A non causal explanation: containment theory, A.I.C., 1963, le semestre, p. 220.

[3] În acest sens, a se vedea *M. Jerome, A. Mortimer*, Crime, Law and Social Science, New York, 1933, p. 169, apud W. Reckless, op. cit., p. 220.

[4] *W. Reckless*, op. cit., p. 220.

[5] *„The two containments act as a defense against deviating from the legal and social norms, as an insulation against pressures and pulls, as a protection against demoralization and seduction. If there are «causes» which lead to deviant behavior they are negated, neutralized, rendered impotent, or are parried by the two containing buffers"* (*W. Reckless*, op. cit., p. 221).

Reckless consideră că în societăţile industrializate funcţionează ca „reţineri externe", una sau mai multe din următoarele componente:

- un rol al structurii de a furniza posibilităţi individului;
- un set de limite şi responsabilităţi rezonabile pentru membri;
- o oportunitate pentru individ de a dobândi un statut;
- o coeziune între membrii societăţii, inclusiv activitatea comună şi camaraderia;
- sensul de apartenenţă (identificarea cu grupul);
- prevederea unui stoc de căi alternative şi satisfacţii materiale (când una ori mai multe căi sunt închise).

Reţinerile interne sunt compuse din:

- o imagine favorabilă despre sine în relaţie cu celelalte persoane, cu grupurile, cu instituţiile;
- o conştiinţă de a fi bine plasat, de a avea un obiectiv;
- un nivel ridicat de toleranţă la frustrare;
- principii morale şi etice interioare puternice;
- o bună dezvoltare a eului şi a supraeului (în sensul dat de Rédl, de control şi gestiune a sistemului comportamental).

După această enumerare autorul atrage, încă o dată, atenţia că aceste componente ce alcătuiesc „reţinerile" (externe şi interne) nu sunt cauze, ci „tampoane" sau „izolaţii" cu rolul de a opri presiunile, atragerile şi puseurile. („*The components of the two containing systems are not causes*. They are buffers or insulations against *pressures, pulls, and pushes*")[1].

Când „reţinerile" sunt absente sau fragile (*weak*) este posibil ca persoana să devieze de la conduita conformă cu norma; ea devine vulnerabilă, putând să comită diverse abateri ori chiar crime. În cazul în care „reţinerile" sunt puternice, este improbabil ca persoana să devină infractor. Autorul mai precizează că teoria sa, nu numai că „descrie tampoane împotriva devianţei" dar, pretinde el, pe baza acestei teorii este posibil să se descrie o probabilitate a delincvenţei. Exemplele prezentate în acest sens sunt însă, după părerea noastră, mult prea generale şi din această cauză lipsite de concludenţă.

În finalul explicaţiilor, Reckless menţionează că din punct de vedere al cercetării ştiinţifice, teoria acoperă doar o zonă medie a fenomenului (*„middle range theory"*) ea neputând fi aplicată „extremelor" delincvenţei. Astfel, teoria nu este aplicabilă în cazul infracţiunilor care sunt rezultatul unor „puseuri interne irezistibile" (*„overpowering internal pushes"*). Eul (*„The self"*), dacă este suficient de puternic, este capabil să se opună unor frustrări ori dorinţe ordinare, dar nu unor „puseuri interne anormal de puternice" (*„abnormally strong internal pushes"*). În acelaşi timp teoria este inaplicabilă unor comunităţi ce duc un mod de viaţă în afara legii, şi autorul dă ca exemple în acest sens: triburile criminale

---

[1] Ibidem.

din India, comunitățile de țigani în Europa, fabricanții de whisky ilegal din regiunea appalachiană în USA, familiile care trăiesc din cerșit.

221. Fără a nega interesul teoretic de ansamblu pe care-l pot prezenta aceste explicații, după opinia noastră, între asertiunile autorului și argumentele care le însoțesc există un decalaj important, care merită câteva precizări.

În primul rând, legat de caracteristica principală a teoriei, este de remarcat că, pe cât de categorică este afirmația lui Reckless că teoria sa este o teorie noncauzală, pe atât de slabă este, credem noi, convingerea pe care reușește să o inducă cititorului în acest sens. Cum am văzut, autorul admite că „presiunile", „atragerile" etc., pot fi „cauze ale delictului, chiar dacă pune între ghilimele cuvântul cauze (*If there are „causes" which lead to deviant behavior...*). Faptul că acestea pot fi, în anumite condiții, „neutralizate" de diverse „rețineri" nu schimbă cu absolut nimic situația, din punct de vedere al etiologiei criminale. După enumerarea „reținerilor" externe și interne, autorul a ținut să precizeze, după cum am arătat, că acestea nu sunt cauze, precizare absolut inutilă după părerea noastră, deoarece nu există niciun pericol să fie considerate ca atare. Dimpotrivă, precizarea are efectul de a ne atrage atenția asupra adevăratelor cauze pe care autorul le enumeră din nou: presiuni, atrageri, puseuri. Faptul că împotriva acestora acționează, dacă nu sunt absente ori slabe, anumite „rețineri", încă o dată, nu schimbă cu nimic situația.

Dacă „reținerile" nu sunt „cauze", nu înseamnă că aceste cauze nu există și nu înseamnă, în același timp, că prin aceasta se dă o explicație noncauzală fenomenului criminal.

În altă ordine de idei, limitele între care este fixată aplicabilitatea teoriei, în acea zonă medie a delincvenței, reduc în mod considerabil ipotetica ei valabilitate. În opinia autorului, Eul ar fi capabil să stăpânească doar presiunile ordinare. Problema este că, de regulă, presiunile ce duc la delincvență nu sunt ordinare, iar în cazul crimelor pasionale, spre exemplu, impulsurile sunt întotdeauna „extraordinare" (neobișnuite). Dar admițând că lucrurile stau exact așa cum le prezintă autorul, ar rezulta oricum că, în afara unei delincvențe ordinare sau medii, unde problema cauzalității nu s-ar pune, în rest, și acest „rest" rămâne considerabil, o cercetare etiologică nu ar fi lipsită de interes.

În doctrina criminologică teoria lui W. Reckless a fost criticată din alte puncte de vedere. S-a insistat asupra faptului că „terminologia utilizată este vagă și slab definită" și că „testarea empirică este dificilă"[1].

În afară de ideea renunțării la demersul etiologic, nici ea o noutate, teoria „reținerii" nu aduce o modificare esențială în peisajul general al gândirii criminologice. În sfera mai restrânsă a explicațiilor dinamice, teoria lui Reckless nu este

---

[1] *C. Schrag*, Crime and Justice. American Style, Ed. Washington, D.C.: V.S. Gouvernment Printing Office, 1971, p. 82-89, apud *F. Adler* ș.a., Criminology, second, Ed. Mc. Graw-Hill Inc., 1995, p. 171.

însă lipsită de semnificaţie. În primul rând, pentru că se revendică drept non-cauzală. În al doilea rând, pentru că se sugerează, indirect, ideea non-delincventului ca tip raţional, capabil să ia în calcul oportunităţile sociale („reţinerile externe") şi să-şi controleze impulsurile („reţinerile interne"). De aici, la ipoteza delincventului de tip raţional, care-şi calculează „loviturile", nu mai rămâne decât un pas, pe care-l fac alte explicaţii noncauzale, precum cea abordată în continuare.

Secţiunea a 2-a. Teoria strategică

222. Maurice Cusson, autorul acestei teorii, declară a se fi inspirat în explicaţiile sale din două surse principale. O primă sursă o reprezintă autobiografiile criminale, din care autorul reţine discursul delincvenţilor despre propriile decizii, despre ocaziile de care profită, despre strategiile şi luptele lor. Cea de-a doua sursă de inspiraţie o reprezintă gândirea unor sociologi care, în opinia autorului, utilizează un discurs fără corespondenţă în criminologie. „Ei prezintă omul ca un actor care ia decizii, care elaborează strategii, care urmăreşte scopuri, care atacă şi se apără". Un fapt important remarcat de autor este complementaritatea celor două surse. Aceste analize (ale sociologilor – *n.n.*) mergeau exact în acelaşi sens cu ceea ce criminalii spuneau despre ei înşişi"[1].

Pe baza acestor surse autorul efectuează, potrivit propriei aprecieri, o „analiză strategică a delincvenţei" pe care, încă din introducerea la lucrarea „Délinquants pourquoi?", lucrare ce dezvoltă această analiză, o prezintă pe scurt în felul următor: „Activitatea delincventă aduce autorilor ei mai multe avantaje decât ne imaginăm în mod obişnuit. Ea le permite să-şi satisfacă numeroase dorinţe, să rezolve probleme foarte reale, să trăiască intens şi să se amuze hotărât. Din acest punct de vedere, delictul apare ca un mijloc printre altele pentru a realiza scopuri pe care le urmăreşte majoritatea oamenilor: excitaţia, posesiunea, apărarea propriilor interese, dominaţia. În aceste condiţii, este de înţeles că numeroşi adolescenţi se lasă tentaţi de delincvenţă. Totuşi, doar o minoritate dintre aceştia alcătuită mai ales din tineri activi şi orientaţi spre prezent, se vor angaja profund în crimă. O vor face pentru că aceasta li se pare cea mai accesibilă dintre soluţiile care li se oferă lor. De fapt, ei întâmpină dificultăţi la şcoală şi pe piaţa muncii; din această împrejurare, căile de acces care, în mod normal, se deschid celor care intră în viaţă, lor le sunt închise. Dimpotrivă, ei frecventează camarazi care îi iniţiază în tehnicile criminale şi care pot fi aliaţi în momentul activităţii delincvente. Aceste relaţii le deschid calea spre o activitate ilegală care le va permite să-şi atingă propriile scopuri"[2].

---

[1] *M. Cusson*, Delinquants pourquoi?, op. cit., 1981, p. 7.
[2] Idem, p. 8.

223. Acest rezumat pune în evidenţă punctele esenţiale în jurul cărora se dezvoltă ulterior explicaţiile autorului. Aceste explicaţii pornesc de la definirea analizei strategice: „Analiza strategică concepe delictul ca un comportament orientat spre rezultate, având raţionalitatea sa proprie, ţinând cont de oportunităţile care se oferă actorului şi de conduita adversarilor săi"[1]. Din această definiţie rezultă patru elemente esenţiale ce sunt luate în calcul şi anume: un comportament; rezultatele; raţionalitatea; conflictele (adversarii).

Cât priveşte *comportamentul*, acesta este definit ca „o secvenţă (succesiune – *n.n.*) de acte" observabile în mod direct şi interpretate în funcţie de această observaţie.

Analiza strategică este interesată, după cum afirmă autorul, de ceea ce fac oamenii mai degrabă decât de ceea ce sunt ei, acţiunea umană contează mai mult decât personalitatea. „Strategiile sunt acţiuni ale omului asupra mediului său şi mai ales asupra celuilalt; mişcările sale de atac şi de apărare; manevrele sale pentru a-l influenţa pe celălalt, a-l domina, a-l constrânge, a-l suprima. *Şi crima asta este*"[2].

Cu privire la *rezultate* (rezultatele acţiunii) autorul declară că acestea prezintă o importanţă primordială în analiza strategică. Se face distincţie între *rezultat* în sensul de consecinţă a actului şi *scop,* adică rezultatul pe care actorul stabileşte să-l atingă şi care este vizat anterior actului. Cusson propune ca în locul interogaţiilor cauzale să se pună problema: „ce aduce crima autorului ei?". El consideră că importanţa atribuită rezultatelor decurge dintr-o concepţie hedonistă asupra omului. Este amintită în acest sens afirmaţia lui Beccaria: „*Plăcerea şi durerea sunt mobilurile fiinţelor sensibile*". Se invocă şi afirmaţia lui Baechler: „Omul este o fiinţă de dorinţă, adică o fiinţă aflată constant în căutarea oricărei posibilităţi de a-şi spori avutul (...) puterea, bogăţiile, prestigiul". În acest context, Cusson conchide că: „*Împins de dorinţele sale,* omul îşi modifică conduita în funcţie de consecinţele, agreabile sau dezagreabile, ale actelor sale anterioare. Şi el creşte, se dezvoltă satisfăcându-şi dorinţele sale succesive, descoperind noi trebuinţe şi noi plăceri în rezultatele activităţii sale"[3]. Aceeaşi regulă se aplică şi delincventului care nu se diferenţiază ca natură de non-delincvent şi este firesc să acţioneze, deci, potrivit aceloraşi principii.

În legătură cu *raţionalitatea,* analiza strategică prezumă capacitatea delincventului (ca şi a omului în general) de a lua, până la un punct, decizii raţionale. „Aceasta înseamnă că *el poate opta pentru soluţia cea mai eficace,* ţinând cont de ceea ce îl interesează şi de constrângerile care i se impun. Este principiul raţionalităţii limitate"[4].

În mod ideal, o decizie este raţională atunci când permite alegerea mijloacelor optime pentru atingerea scopului propus. Astfel, ar trebui să existe un scop, un

---

[1] Idem, p. 64.
[2] Idem, p. 65.
[3] Idem, p. 68.
[4] Idem, p. 69.

calcul al mijloacelor aflate la dispoziţie pentru a-l atinge, alegerea propriu-zisă a mijlocului adecvat şi, în final, evaluarea rezultatelor obţinute după realizarea actului. Acest model, după cum autorul însuşi o recunoaşte, se regăseşte foarte rar în situaţiile concrete, existând în principal trei motive care limitează raţionalitatea: „actorul nu are întotdeauna obiective clare; situaţiile limitează opţiunea; şi informaţia îi lipseşte"[1]. Acest cadru, valabil pentru acţiunile umane în general, se aplică în aceeaşi măsură şi delincvenţilor.

În sfârşit, în privinţa *conflictelor*, analiza strategică îl consideră pe delincvent drept un actor care decide ţinând cont de acţiunea adversarilor săi. Delincventul trebuie „să se bată pe două fronturi": împotriva victimei şi împotriva pedepsitorilor. Fiecare delict ar trebui, deci, să presupună din partea delincventului cel puţin două strategii: una utilizată faţă de victimă şi una faţă de autoritate („pedepsitorul"). În realitate, activitatea delincventă presupune o serie întreagă de alte conflicte, unele reale, altele potenţiale, astfel încât şi strategiile dezvoltate de delincvent trebuie să fie multiple, adaptabile, în ideea de a-i asigura impunitatea[2].

224. Analiza strategică refuză aşadar orice explicaţie de tip cauzal şi afirmă a nu fi interesată de trecutul şi personalitatea infractorului, ci doar de actul criminal în sine. Acest act se desfăşoară în secvenţe ordonate, pe parcursul cărora delincventul îşi păstrează luciditatea şi se livrează unor calcule, care-i permit să opereze o alegere raţională din punctul lui de vedere.

Un element explicativ important în analiza strategică îl reprezintă noţiunea de scop, utilizată în sensul de rezultat propus de actor. Din acest punct de vedere, teoria lui M. Cusson se aseamănă cu teoria scopurilor din psihologie. De altfel, există numeroase alte puncte comune între această teorie criminologică şi teoriile psihologice raţionaliste. Ca şi acestea din urmă, analiza strategică lasă un loc redus, dacă nu inexistent, factorului afectiv în explicarea comportamentului uman, în speţă criminal.

Prin coerenţa argumentării şi prin accentuarea unor aspecte mai puţin semnalate anterior în doctrină, teoria strategică reprezintă, fără îndoială, un punct de vedere important în gândirea criminologică. În acest sens, speranţa exprimată de Cusson în finalul lucrării sale, cum că teoria strategică permite o mai bună cunoaştere a fenomenului criminal, pare justificată[3].

Ar fi însă o eroare de a generaliza acest mecanism explicativ la ansamblul criminalităţii, de a da acestei teorii valoarea unei explicaţii universal valabile în raport cu fenomenul criminal.

---

[1] Idem, p. 70.

[2] A se vedea, în acest sens, *M. Cusson*, op. cit., p. 73-75.

[3] *„Elle a permis de rendre la conduite criminelle un peu plus compréhensible. En effet, des lors que l'attention se porte sur le délinquant conçu comme un acteur qui possède un minimum de rationalité, son délit perd le caractère d'invraisemblance qu'il possédait à première vue. Le mystère se dissipe quelque peu"* (*M. Cusson*, Délinquants pourquoi?, op. cit., p. 253).

Capitolul III
Stadiul actual al cunoştinţelor criminologice

Problematică

225. Prezentarea anterioară a diverselor explicaţii criminologice, deşi este schematică şi fără îndoială incompletă, lasă se întrevadă marea varietate de puncte de vedere în legătură cu comportamentul criminal.

În aceste împrejurări se impune un scurt bilanţ al cunoştinţelor şi posibilităţilor existente în domeniul cercetării criminologice.

Două coordonate par a se evidenţia din cele arătate până acum, şi anume: o teorie general valabilă cu privire la comportamentul criminal este imposibilă; conjugarea diferitelor eforturi explicative este necesară pentru înţelegerea fenomenului criminal.

Plan

226. Acest capitol va cuprinde în consecinţă două secţiuni:

Secţiunea 1. Imposibilitatea unei teorii general valabile

Secţiunea a 2-a. Conjugarea diverselor eforturi explicative

Secţiunea 1. Imposibilitatea unei teorii general valabile

227. După o jumătate de secol în care au dominat gândirea criminologică, teoriile cauzale au devenit ţinta unor atacuri susţinute. Toate eşecurile înregistrate în combaterea fenomenului criminal au fost puse pe seama neputinţei acestor teorii de a prezenta o variantă unică şi coerentă asupra factorilor cauzali şi asupra ponderii acestora în conduita criminală. În mod paradoxal, nu lipsa de activitate, nu insuficienţa de idei şi variante explicative au dus la impasul criminologiei etiologice ci, dimpotrivă, se pare că o oarecare „inflaţie".

Dar contează mai puţin „cauzele eşecului cauzal" şi mai mult efectul, respectiv faptul că în ultimii ani, nicio teorie etiologică nu a mai reuşit să se impună în doctrină. Sigur, explicaţii de tip cauzal continuă să fie formulate, dar un ansamblu explicativ coerent bazat pe mecanisme deterministe pare să nu mai trezească interesul specialiştilor.

Criticile cele mai vehemente împotriva etiologiei criminale au venit din direcţia criminologiei dinamice. Cum se întâmplă de obicei, şi în acest caz, „cine detronează guvernează", astfel încât „puterea" în criminologie a fost preluată de teoreticienii criminologiei dinamice. O reîntoarcere în forţă a ideilor utilitariste a însoţit această luare de putere. „Liberul arbitru" reapare în discursul criminologiei şi al filozofiei penale. Pe această cale, represiunea penală şi-a reintrat în drepturile „fireşti", justificarea pedepsei nemaifiind pusă sub semnul întrebării.

Acest traseu este ilustrat foarte bine de „criminologia actului" („*criminologie de l'acte*") promovată în Franţa de Lygia Negrier-Dormont.

228. După cum autoarea o declară fără echivoc: „Criminologia actului este fondată pe structura teoretică propusă de Maurice Cusson, pe care el însuşi o numeşte «criminologie empirică»"[1].

Într-adevăr, în dezvoltarea propriilor explicaţii, autoarea reia pe larg „teoria strategică" a criminologului canadian la care adaugă unele reflecţii personale de natură metodologică, filozofică etc.

Este interesant de remarcat inventarul pe care autoarea îl face în final, relativ la terminologia specifică criminologiei propuse: „Criminologia actului vehiculează o terminologie cuprinzând cuvinte cheie, indispensabile stăpânirii ei, cum ar fi: actul (comis sau omis); libertatea de alegere a persoanei umane (cazurile patologice ies din domeniul criminologului pentru a intra în cel al medicului); finalitatea (ceea ce individul doreşte să obţină prin actul său); rezultatul (ceea ce el a obţinut în mod efectiv); analiza strategică (proprie omului, deci omului criminal), care precede acţiunii; motivaţiile care vizează finalitatea actului şi care aduc răspunsul la întrebarea: în ce scop actul este realizat".

Efortul de cunoaştere al criminologiei actului se autocantonează între aceste limite deoarece, cum se arată în continuare, terminologia utilizată permite a se identifica:

„- obiectivul: a cunoaşte aspectele legate de criminalitate, existente în societatea actuală, pentru a furniza explicaţiile utile pentru ameliorarea anumitor orientări în lupta anticriminală;

- şi obiectul: actul situat în actual"[2].

Rezultă că şi „criminologia actului", ca orice explicaţie noncauzală, pare a nu se preocupa de aspectul etiologic al fenomenului. Totuşi, chiar dacă problema cauzalităţii este deliberat omisă, o „sursă" a actului trebuie să existe, ea nu poate fi ocultată, iar o explicaţie în acest sens se impune în cele din urmă. Această explicaţie constă în: „libertatea de alegere a persoanei umane" care intră în arsenalul terminologic amintit.

229. Din punct de vedere al dreptului de a pedepsi, chestiunea este reluată pe larg într-o altă lucrare a aceleiaşi autoare, şi reprezintă o continuare, inevitabilă, a

---

[1] *L. Negrier-Dormont*, Criminologie, Ed. Litec, Paris, 1992, p. 183.
[2] Idem, p. 239.

constrcuției explicative privind criminologia actului: „Potrivit analizelor criminologiei actului delincventul dispune, în lume, de o libertate care îi permite să aleagă actele sale. (...).

A avea capacitatea de a exercita alegerea actelor sale înseamnă: a-şi exprima gândurile şi a acţiona fără alte piedici decât cele conţinute în propria voinţă şi în limitele cunoaşterii de sine (capacităţi, competenţe, reactivitate)”[1].

Comportamentul criminal este aşadar o consecinţă a „alegerii” pe care delincventul o face sau, altfel spus, pentru ca lucrurile să fie limpezi, o manifestare a „liberului arbitru” cu care acesta este înzestrat. Şi, într-adevăr, spre afirmarea existenţei acestui liber arbitru se îndreaptă în continuare discursul autoarei. Metoda empirică socotită anterior indispensabilă în abordarea fenomenului criminal[2] este sacrificată de această dată în favoarea raţionamentelor filozofice. Sunt invocaţi între alţii: Kant, Platon, Leibniz, Nietzsche, Sartre etc. Domeniul cercetării criminologice este astfel părăsit şi trecem în cel al filozofiei penale, al metafizicii penale mai corect spus. În acest moment orice interpretare este posibilă, iar poziţiile sunt susceptibile de a deveni partizane, adică ideologice. Astfel, spre exemplu, invocându-l pe Kant şi ideile acestuia cu privire la noţiunile de libertate şi liber-arbitru autoarea arată: „Potrivit lui Kant deci, delincventul, înţeles ca persoană, dispune de libertatea care-i permite să gestioneze propriul liber-arbitru”[3]. Dar cu privire la opiniile lui Kant, lucrurile nu par a fi atât de clare. În „Metafizica moravurilor”, Kant nu numai că nu se referă la delincvent, dar chiar atrage atenţia că întreaga sa construcţie explicativă cu privire la libertate exclude din start actele non-conforme cu norma, unde problema de libertate nici nu se poate pune[4].

230. Chiar atunci când afirmaţiile sunt neechivoce, lucrurile nu se schimbă prea mult, deoarece oricărei afirmaţii a vreunui filozof ori scriitor celebru care predică liberul arbitru, i se poate opune o alta, a unei personalităţi la fel de celebre care susţine idei deterministe în aceeaşi chestiune. Se intră astfel într-un labirint în care noţiunea însăşi de libertate îşi pierde orice sens, după cum sesiza Paul Valéry: „Libertate: este unul din acele cuvinte detestabile care au mai multă valoare decât sens; care cântă mai mult decât vorbesc; care cer mai mult decât ne răspund; dintre acele cuvinte care au făcut toate meseriile, şi din care memoria este plină de Teologie, Metafizică, de Morală şi de Politică; cuvinte foarte bune pentru controversă, dialectică, elocvenţă; la fel de potrivite pentru analizele

---

[1] *L. Negrier-Dormont, L.S. Tzitzis*, Criminologie de l'acte et philosophie pénale. De l'ontologie criminelle des Anciens à la victimologie appliquée des Modernes, Ed. Litec, Paris, 1994, p. 77.

[2] A se vedea *L. Negrier-Dormont*, Criminologie, op. cit., p. 145-165.

[3] *L. Negrier-Dormont*, Criminologie de l'acte et philosophie pénale, op. cit., p. 78.

[4] A se vedea, în acest sens, *E. Kant*, Métaphisique des moeurs, vol. I, Ed. Flammarion, Paris, 1994, p. 64.

iluzorii şi subtilităţile infinite, cât şi pentru sfârşiturile de fraze care dezlănţuie tunetul"[1].

Acelaşi autor critica aspectul ideologizat al noţiunilor de libertate şi liber-arbitru, aspect ce se ascunde deseori sub aparenţa demersului cognitiv: „Cum este deci posibil ca afacerea libertăţii şi a liberului-arbitru să fi suscitat atâtea pasiuni şi să fi animat atâtea dispute fără ieşire? Aceasta deoarece există un cu totul alt interes decât acela de a dobândi o cunoştinţă care lipsea. Se urmăreau consecinţele. Se dorea ca un anumit lucru să fie şi nu un altul; nici unii, şi nici ceilalţi nu căutau ceva care să nu fi găsit deja. Este după părerea mea cea mai rea utilizare ce poate fi dată spiritului pe care îl avem"[2].

În sfârşit, într-o manieră cât se poate de clară şi nu fără ironie, Paul Valéry identifică miza morală şi represivă, aflată la originea acestei dispute acerbe asupra liberului-arbitru:

„- Dar de unde poate veni deci această idee că omul este liber; sau cealaltă că nu este?

Nu ştiu dacă este filozofia cea care a început sau mai degrabă poliţia. Până la urmă, este vorba de a inocenta în întregime actele unui om, oricare ar fi ele, şi de a-l asimila unui mecanism; sau de a-l face, cum se spune, răspunzător, adică de a-i conferi demnitatea de cauză primă"[3].

Rezultă, pe de o parte, că pe acest teren metafizico-literar nimic nu se poate afirma cu certitudine, nimic nu poate fi demonstrat. Dimpotrivă, există riscul derapajului spre poziţii ideologice, când se susţin „adevăruri gata confecţionate".

Mai rezultă, pe de altă parte, că teoriile noncauzale funcţionează într-un cerc vicios. Ele pornesc de la problema liberului-arbitru şi revin la aceasta. Pleacă, în sensul că trebuie să considere liberul-arbitru drept „sursă" a actului, şi revin, în sensul că trebuie să considere acelaşi liber-arbitru drept bază a represiunii penale. Maniera în care se justifică existenţa liberului arbitru ca temei al represiunii nu este însă lipsită de consecinţe asupra explicaţiilor privind comportamentul şi invers. Separarea celor două explicaţii nu schimbă datele problemei, deoarece ele se repun reciproc în discuţie.

Aceeaşi cale de separare a problemei o alesese anterior şi Maurice Cusson la care este necesar să revenim. Astfel, după ce a expus „teoria strategică" în „Délinquants pourquoi?", într-o altă lucrare, „Pourquoi punir?", criminologul canadian analizează consecinţele filozofico-penale, care decurg din viziunea sa asupra actului criminal.

În capitolul privind răspunderea, o primă operaţiune spre care se îndreaptă efortul autorului este aceea de a crea o corespondenţă directă (aproape o egalitate) între conceptul de răspundere şi cel de liber-arbitru: „Conceptul de

---

[1] *P. Valéry*, Regards sur le monde actuel – Fluctuations sur la liberté, Ed. Gallimard, Paris, 1982, p. 57.

[2] Idem, p. 59.

[3] Idem, p. 64.

răspundere stabileşte o relaţie între două noţiuni: aptitudinea la sancţiune, pe de o parte, şi cauza culpei, de cealaltă parte. Un individ este răspunzător când este pasibil de o pedeapsă pentru că el a fost cauza efectivă a unui delict.

Dar, începând din ce moment suntem autorizaţi să spunem că un delincvent este într-adevăr cauza delictului său? Când l-a comis în mod voluntar şi în cunoştinţă de cauză. Criminalul este răspunzător atunci când crima sa provine din liberul său arbitru"[1].

În acelaşi capitol destinat răspunderii penale, o secţiune intitulată: „Pledoarie pentru indeterminism", care sugerează din pornire concepţia autorului, tratează, de principiu, problema comportamentului uman în raport cu determinismul. Miza problemei este indicată de la început: „În cazul în care comportamentul uman este în totalitate determinat rezultă de la sine că liberul-arbitru devine o ipoteză falsă. În schimb, dacă el nu este decât în mod parţial determinat, teza liberului arbitru nu este în mod necesar ruinată"[2].

Folosind argumente ale unor autori antideterminişti din domeniile filozofiei, ştiinţelor sociale, sociologiei şi psihologiei, M. Cusson alege o cale neradicală, negând existenţa unui determinism universal, dar neacceptând nici ideea unui indeterminism absolut. Cadrul teoretic general propus de Popper pare a fi cel mai convenabil în acest sens: „Universul nostru este în mod parţial cauzal, parţial probabilist şi parţial deschis: el este emergent"[3].

Adăugând la argumentele de ordin ştiinţific, constatări bazate pe experienţa subiectivă, din viaţa de zi cu zi, M. Cusson afirmă cu privire la liberul arbitru, în general, că existenţa acestuia nu poate fi negată:

„Evidenţa că noi acţionăm în mod liber se impune conştiinţei noastre de o manieră irecuzabilă (...).

Nu găsim nicăieri în determinism un argument suficient de puternic pentru a contrabalansa experienţa subiectivă a liberului nostru arbitru"[4].

Afirmaţiile de mai sus ar putea crea impresia ideii de liber-arbitru absolut. Autorul este însă prea avizat pentru a cădea în această capcană a antideterminismului total care exclude însăşi ideea de ştiinţă, posibilitatea oricărei cunoaşteri. El rămâne în cadrul teoretic al „emergenţei" popperiene şi consideră că există: „o plajă de libertate", iar în cazul actului criminal, problema se pune nuanţat:

„Ştiinţa nu exclude liberul-arbitru. Rămâne încă posibil să afirmăm că subzistă o plajă de libertate în comportamentul uman. Problema este acum de a şti dacă faptul de a comite o crimă sau de a nu o comite ţine de o decizie liberă.

---

[1] *M. Cusson*, Pourquoi punir?, Ed. Dalloz, 1987, p. 108.

[2] Idem, p. 109.

[3] *K. Popper*, The Postscript of the Logic of the Scientific Discovery II. The Open Universe, London-Hutchinson, 1982, trad. fr. L'Univers irresolue. Plaidoyer pour l'indétérminisme, Ed. Herman, Paris, 1984, p. 107 apud *M. Cusson*, Pourquoi punir?, op. cit., p. 111.

[4] *M. Cusson*, Pourquoi punir?, op. cit., p. 112.

Un răspuns afirmativ ar avea mult sens: este la îndemâna unui adult normal să decidă de a fura sau de a nu fura, de a ucide sau de a nu ucide; unele nuanţe se impun. Oamenii care comit crime pot fi împărţiţi în trei categorii: iresponsabilii, indivizii pe deplin răspunzători şi cei care nu sunt decât parţial răspunzători"[1]. „Iresponsabilii" ar fi persoanele care, afectate de o tulburare psihică, ar avea discernământul abolit şi drept consecinţă nu răspund penal. Liberul-arbitru nu funcţionează în acest caz.

Indivizii în întregime răspunzători ar fi cei care acţionează deliberat şi care păstrează controlul total asupra propriilor acte. În cazul acestora, acţiunea este „guvernată de voinţă şi raţiune". Totuşi, chiar şi pentru tipul din această categorie autorul admite o nuanţă: „Este liber, ceea ce nu vrea să spună că decizia sa scapă oricărei influenţe"[2].

În ce priveşte ultima categorie, considerată a fi „destul de importantă", a delincvenţilor „parţiali răspunzători", lucrurile par ceva mai complicate, ipotezele fiind relativ numeroase. La stabilirea acestei categorii autorul pleacă de la premisa că: „Răspunderea poate fi o afacere de grade, deoarece raţionalitatea şi liberul-arbitru reprezintă o afacere de grade la fiinţele umane"[3].

În consecinţă sunt introduşi în ultima categorie, în primul rând, indivizii care nu acţionează în totală cunoştinţă de cauză ori nu au controlul total al actelor lor. Este avut în vedere: „Tot ceea ce slăbeşte, fără a suprima, raţionalitatea, şi voinţa actorului". Ar fi vorba aici, în termeni de medicină legală, de persoanele care suferă de unele tulburări psihice care le afectează (diminuează) discernământul, fără a-l aboli. Constatăm însă că autorul se referă în continuare la o serie de circumstanţe de o mare diversitate, fie de natură individuală, fie exterioare, legate de faptă ori de mediul în care s-a dezvoltat individul şi pe care le pune în raport direct cu răspunderea:

„Răspunderea poate fi considerată ca fiind diminuată când o crimă a fost comisă în mod impulsiv (...). Un act comis sub imperiul provocării nu va fi considerat atât de răspunzător ca cel care este realizat cu răceală şi cu premeditare (...).

Răspunderea unui delincvent este atenuată când capacitatea sa de a rezista tentaţiilor este slăbită din tot felul de motive: imaturitate, sărăcie, alcoolism, presiunea circumstanţelor... Delictele comise de către tineri sunt văzute cu indulgenţă, pentru că lor le este mai dificil să-şi controleze impulsiunile (...). În realitate nu este uşor de a rămâne pe calea cea dreaptă când ai avut părinţi criminali, când ai avut o educaţie familială în mod grav inadecvată, când, la şcoală sau la

---

[1] Idem, p. 112.
[2] Idem, p. 113.
[3] Ibidem. Din punct de vedere penal opinia este discutabilă. Considerăm că răspunderea, în sensul de „obligaţie de a răspunde de actele sale", există sau nu există. Responsabilitatea, în sensul de capacitate de a înţelege şi a voi, poate fi într-adevăr o chestiune de grade. Nu este însă locul aici pentru a lămuri această problemă care şi în doctrina penală prezintă controverse.

serviciu, nu ai cunoscut decât eşecuri şi probleme, când ai fost expus influenţei unor amici delincvenţi"[1].

Textul citat este surprinzător din mai multe puncte de vedere. În primul rând constatăm că, din punct de vedere penal, autorul se află într-o mare eroare, confundând diferite cauze de atenuare a pedepsei cu cauze care acţionează asupra răspunderii penale, chestiuni total diferite. Privit cu ochii penalistului, textul conţine şi alte afirmaţii criticabile, dar nu o analiză penală ne interesează în acest moment.

Rămânând în domeniul criminologic constatăm cu aceeaşi surprindere, că, în câteva rânduri, autorul face un „inventar" al factorilor cauzali de natură complexă (bio-psiho-sociali) puşi în evidenţă de teoriile etiologice de la Lombroso la Sutherland. Chiar dacă nu-i numeşte factori cauzali, autorul se străduieşte să ne convingă de influenţa importantă pe care o au aceştia asupra individului (care individ este *cauză* a delictului, conform tot spuselor autorului). În plus sunt luaţi în calcul o serie de factori afectivi: tentaţii, impulsuri etc., ce reprezintă exact opusul factorilor raţionali care predomină în analiza strategică.

În sfârşit, constatăm că această ultimă categorie, prin varietatea ipotezelor care sunt avansate, este extrem de largă (de fapt, autorul însuşi arăta că ea „este importantă"). Constatăm în acelaşi timp că, în mod evident, intră aici comportamente care pot fi socotite cu greu „raţionale", cu atât mai puţin „strategice". „Teoria strategică" nu le este deci aplicabilă. Sunt excluşi, de asemenea, de sub „puterea" acestei teorii indivizii din prima categorie, iresponsabilii. Rămâne în calcul categoria intermediară, dar atenţie, şi în legătură cu indivizii din această categorie autorul afirma că decizia lor nu scapă oricărei influenţe. Lăsăm de-o parte faptul că, în realitate, indivizii din această categorie se pot afla, la rândul lor, la un moment dat, într-una din situaţiile prevăzute la cea de-a treia categorie.

Problema care se pune este de a şti, în aceste condiţii, ce rămâne din „teoria strategică", prin care ni se prezintă un delincvent calculat, raţional, care întocmeşte planuri de luptă, planuri pe care le adaptează în funcţie de situaţie şi de adversari etc.?

231. Pentru a răspunde la această chestiune, merită să ne întoarcem puţin, cu o privire critică de această dată, asupra teoriei strategice.

Observăm în primul rând că însăşi definiţia pe care M. Cusson o dă delincvenţei restrânge în mare măsură aria de valabilitate a explicaţiilor sale şi apar deja primele contradicţii:

„În această carte, cuvântul delincvenţă va desemna infracţiunile comise de către *adolescenţi*, pedepsibili în termenii codului penal şi care au cauzat o pagubă evidentă altuia".

Se specifică apoi că, din definiţie rezultă două elemente care trebuie să fie prezente pentru a vorbi de delincvenţă:

---

[1] Idem, p. 114.

„1) o violare a unei dispoziţii a codului penal, 2) o pagubă evidentă adusă altuia"[1].

Sunt deci excluse, din plecare, conform celui de-al doilea element, infracţiunile de pericol (nemateriale) precum şi tentativele. Or, nu vedem prea exact de ce, de exemplu, tentativa de omor sau cea de fraudă ar presupune alte explicaţii decât cele pentru aceleaşi infracţiuni, în varianta consumată. În plus, autorul omite să precizeze că, pentru a vorbi de delincvenţă, în sensul definiţiei sale, mai este necesar să existe un al treilea element, respectiv ca subiectul să fie un adolescent. Dar, în condiţiile în care teoria strategică mizează pe luciditatea şi raţionalitatea infractorului, se naşte o contradicţie majoră: teoria ar urma să se aplice tocmai adolescenţilor, adică persoane cărora „le este mai greu să-şi controleze impulsurile" după cum se arată în cealaltă lucrare citată („Pourquoi punir?").

Mergând mai departe pe firul explicaţiilor autorului, apare un alt paradox: în ciuda concluziilor generale, că delincvenţa este o chestiune de alegere, la interogaţia exprimată de titlul capitolului al IV-lea: *„Qui sont les délinquants?"* primul răspuns ce se dă, marcat prin titlul primului paragraf, este: *„Nous sommes tous des délinquants"*. Şi într-adevăr, sprijinindu-se pe date statistice provenite din sondaje pe bază de chestionar, dar şi pe *„un peu d'introspection"*, autorul face următoarele afirmaţii: „Trebuie deci să conchidem că majoritatea oamenilor comit, cel puţin în timpul adolescenţei lor, furturi, agresiune ori vandalism. *În acest sens, noi suntem toţi, sau aproape toţi, delincvenţi.*

Dacă ne gândim bine, această omniprezenţă a delincvenţei nu ar trebui să ne surprindă. Este suficient să facem puţină introspecţie şi să evocăm trecutul nostru. Care din noi nu a furat nimic? Cine nu şi-a însuşit banii găsiţi într-un portmoneu? Care „intelectual" n-a furat o carte de la librărie sau de la bibliotecă? Cine nu a brutalizat un mic coleg? Cel care nu a păcătuit să arunce prima piatră... Am putea totdeauna să spunem că nu este grav. Da, dar putem spune, de asemenea, că un furt este un furt şi că gravitatea delictului depinde adeseori de factori fortuiţi"[2].

Sigur că din punct de vedere religios (sau mai degrabă mistic) suntem cu toţii „păcătoşi", iar „piatra" nu ar trebui să plece niciodată. Dar să nu confundăm lucrurile. Din punct de vedere criminologic, să nu mai vorbim din punct de vedere penal, problema nu se poate pune de o asemenea manieră. Transgresarea legii penale presupune comiterea unui act care iese din banalitatea cotidiană, tocmai printr-o anume gravitate acordată faptei în sine. Un furt poate să difere ca gravitate extrinsecă, în funcţie de circumstanţe, inclusiv de valoarea materială a bunului sustras. Dar, intrinsec, un furt rămâne un furt şi fapta păstrează o gravitate „în sine", dincolo de circumstanţe. Nu ştim ce experienţe personale, triste am spune noi, îl fac pe autor să afirme cele de mai sus (pe bază de introspecţie),

---

[1] *M. Cusson*, Delinquants pourquoi?, op. cit., p. 17.

[2] Idem, p. 33.

dar furtul unei cărţi este în orice împrejurare o faptă gravă. Cu atât mai gravă dacă este comisă de un „intelectual", cu toate ghilimelele de rigoare. Cel puţin în opinia noastră. Chestiune de interpretare? Poate... Dar problema nu este aici.

Ceea ce este interesant de remarcat, vizavi de textul citat, este că urmând un asemenea raţionament ar rezulta, nu numai că orice om este prin natura sa „rău", ceea ce s-a mai spus, dar că ar fi vorba de o „răutate" voită, calculată, de vreme ce, potrivit teoriei strategice, infractorul acţionează lucid, raţional etc. Remarcăm că într-o asemenea ipoteză „bietul" Lombroso, cu criminalul său „născut", o categorie restrânsă de indivizi pradă destinului, era un „naiv"! Pentru ca lucrurile să fie mai clare, să spunem că teza „omniprezenţei" fatale a comportamentului criminal contrazice ideea unei delincvenţe „calculate".

Această contradicţie nu este izolată. În plin paragraf destinat rezultatelor, pe care, aparent, infractorul şi le „alege" cu grijă (scopul mai exact), se afirmă că: „Împins (*poussé*) de dorinţele (*désirs*) sale, omul îşi modifică conduita... etc."[1] Dacă înţelegem noi corect, sensul cuvântului „*poussé*" (împins) şi dacă ne reamintim sensul psihologic al noţiunii de dorinţă (*désir*), ar rezulta că actul criminal este un comportament afectiv, ghidat de mobil (acesta este cel care împinge) şi nicidecum unul raţional, chiar dacă apare în ecuaţie şi un scop. Şi, într-adevăr, ceva mai departe, în capitolul în care tratează „*Les finalités du délit*", M. Cusson admite o ipoteză care confirmă ideea anterioară şi care, din nou, intră în contradicţie cu caracterul general al teoriei strategice, adică luciditatea infractorului: „Până la ce punct scopurile urmărite prin delict sunt ele conştiente? Psihanaliştii au demonstrat că există scopuri inconştiente. Activitatea unui individ poate fi orientată către un scop de care el însuşi nu-şi dă seama, dar pe care un observator îl poate descoperi prin studierea comportamentului"[2].

Sub acest aspect, suntem în deplin acord cu autorul, în sensul că acţiunea unui individ (incluzând-o pe cea criminală) poate fi dirijată spre un scop (*but*), sau mai corect spus spre o finalitate care să-i rămână inconştientă. Ceea ce ne explicăm mai greu este că, în aceste împrejurări, delincventul elaborează „strategiile redutabile" care să-l conducă la rezultatul „urmărit".

Să ne oprim, în sfârşit asupra unor afirmaţii ce apar la capitolul „Bilanţ" şi care, văzute în raport cu tot ce autorul a încercat să demonstreze anterior, pot stârni nedumerirea. Precizăm că aceste afirmaţii apar în cadrul paragrafului în care, interogându-se asupra „fericirii" infractorilor: „*Sont-ils heureux?*", autorul răspunde de principiu: Nu! şi explică: „Această nefericire care loveşte delincvenţii („*ce malheur qui afflige les délinquants*"), este de înţeles, când ne gândim la scopurile pe care delictele lor nu le permit să le realizeze. Există cel puţin două lucruri care nu pot fi obţinute printr-o activitate delictuoasă: securitatea şi afecţiunea"[3].

---

[1] Idem, p. 68.
[2] Idem, p. 82.
[3] Idem, p. 250.

Dar dacă delincvenţii îşi fixează scopurile în mod conştient şi acţionează deliberat, cum de se îndreaptă spre o situaţie ce le aduce nefericire? Şi dacă am admite că anterior s-ar putea înşela asupra rezultatelor, după ce au constatat „ce nefericiţi sunt", de ce unii infractori ar insista recidivând?

Dincolo de aceste interpretări pe marginea textului, ce ar putea să pară subiective, este suficient, credem noi, ca la acest text de final să reamintim unul din textele de început ale analizei: „Activitatea delincventă aduce autorilor ei mai multe avantaje decât ne imaginăm în mod obişnuit. Ea le permite să-şi satisfacă numeroase dorinţe, să rezolve probleme foarte reale, să trăiască intens şi să se distreze bine (*s'amuser ferme*)"[1].

Dacă „*ce malheur qui afflige les délinquants*" înseamnă acelaşi lucru cu „*s'amuser ferme*", între cele două texte nu există nicio contradicţie.

232. Faptul de a semnala cele câteva aspecte mai mult sau mai puţin criticabile nu vrea să însemne că negăm orice valoare explicativă a Teoriei strategice. Pur şi simplu considerăm că aceste explicaţii pot fi valabile doar pentru un segment al fenomenului criminal. Am insistat în mod critic asupra acestei teorii nu pentru că ar fi cea mai „criticabilă" ci, dimpotrivă, pentru că este una din teoriile noncauzale cele mai semnificative. Dacă această teorie nu poate să explice fenomenul criminal în ansamblu, constatarea are toate şansele să fie valabilă şi pentru celelalte teorii din aceeaşi categorie.

Nu am considerat necesară o abordare critică a teoriilor cauzale, pentru simplul motiv că acestea au fost suficient amendate în doctrina criminologică şi, după cum arătam, în ultima vreme cunosc un real declin. Considerăm însă că nici teoriile cauzale, luate individual, nu pot aduce explicaţii universal valabile cu privire la fenomenul criminal.

Ca şi comportamentul uman în general, comportamentul criminal este de o mare complexitate şi diversitate. Din această cauză, şi cu privire la comportamentul criminal, *o teorie superior generală este imposibilă din punct de vedere logic.*

Criminologii au comis aceeaşi eroare pe care au comis-o şi colegii lor psihologi, adică să creadă că în domeniul de care se ocupă este nevoie de un Galilei[2].

---

[1] Idem, p. 7.

[2] „...Toţi cei care se interesează despre motivaţie, că sunt psihologi sau filozofi, ar putea să lucreze împreună într-un mod mult mai tolerant şi mai convergent. Căci toleranţa va duce în mod sigur la acceptarea tezei potrivit căreia rolul lui Galilei va rămâne totdeauna neocupat în psihologie. Dacă psihologia nu s-a ridicat la o perioadă galileană, aceasta nu se datorează, cum deseori s-a crezut, lipsei de idei strălucite, de ingeniozitate experimentală sau de rigoare metodologică; ea a rămas ţintuită la pământ în labirinturile şi cutiile lui Skinner, pentru că *teoriile superior generale* care se spera că or să apară *sunt în mod logic imposibile. Eroarea fundamentală a unor teoreticieni ca Lewin şi Hull a fost să creadă că psihologia are nevoie de un Galilei*" (*R.S. Peters*, Le Concept de Motivation, Ed. ESF, Paris, 1973, p. 126).

Ca şi în psihologie, şi în criminologie, după toate probabilităţile, locul lui Galilei va rămâne neocupat, şi este normal să fie aşa.

Secţiunea a 2-a. Conjugarea diverselor eforturi explicative

233. Constatarea cu care se încheie secţiunea anterioară poate să pară descurajantă dacă se caută în criminologie un răspuns facil şi uniformizat. Realitatea este că nu poate exista un răspuns uşor pentru o problemă dificilă şi nici un răspuns uniformizat pentru o problemă care nu este câtuşi de puţin uniformă. Nu există o conduită criminală în abstract, există diverse conduite criminale concrete. Cum s-a remarcat de nenumărate ori, nicio crimă nu seamănă cu cealaltă. Fiecare crimă reprezintă un „univers în sine". Nici măcar unul şi acelaşi individ nu poate comite două fapte identice, în condiţii identice. Chiar dacă luăm, spre exemplu, cazul extrem al ucigaşilor în serie, bolnavi psihic, care acţionează, de regulă, după anumite mecanisme psihice repetitive, există pentru fiecare crimă un „mic detaliu", care îi oferă o diferenţă specifică prin care se detaşează de celelalte crime, comise în circumstanţe şi din porniri aparent identice.

Tocmai extraordinara diversitate a comportamentelor criminale face ca o explicaţie universal valabilă, fie în termeni cauzali, fie în termeni dinamici, să nu poată exista. Aceasta nu înseamnă că un secol de cercetare criminologică este inutil, că nicio teorie nu este valabilă şi că nu există nicio posibilitate de înţelegere a fenomenului criminal. Dimpotrivă, cercetările criminologice, de la începutul lor, au reprezentat etape necesare de căutări şi acumulări; teoriile criminologice valoroase, mai vechi sau mai noi, reprezintă „adevăruri parţial valabile"; pe baza acestora, în condiţiile în care se renunţă la pretenţiile de universalitate, comportamentul criminal poate fi parţial înţeles şi explicat.

Soluţia de principiu constă, după cum s-a remarcat în doctrină, în utilizarea teoriilor criminologice ca „grile de lectură": „Dar în loc de a vedea în acestea (în teoriile criminologice – *n.n.*), cum se obişnuieşte, veritabile *teorii* în sensul tare al termenului, sau chiar *articole de credinţă* în afara cărora nu ar fi posibilă înţelegerea acţiunii criminale, trebuie să le considerăm înainte de toate ca un fel de *grile de lectură*, de *instrumente de interpretare*, a realităţii criminale, care permit a se opera asupra realului şi care nu au altă funcţie decât de a ne da posibilitatea de a vedea puţin mai bine un fenomen criminal care, trebuie s-o recunoaştem, apare, la prima vedere, ca fiind de cea mai mare opacitate. Teoriile criminologice trebuie în cele din urmă să fie considerate mai ales ca nişte *instrumente metodologice de interpretare*"[1].

Teoretic, soluţia este simplă, însă, aplicarea ei concretă se loveşte de mari dificultăţi. Între acestea, cea mai importantă, deoarece reprezintă o condiţie

---

[1] *R. Gassin*, op. cit., p. 230.

prealabilă, este abandonarea falsei opoziţii: cauzal – noncauzal. Această abandonare este posibilă căci, dacă privim *istoria* opoziţiei cauzal – noncauzal şi elementele pe care ea se sprijină, constatăm că, din punct de vedere ştiinţific este vorba de un antagonism aparent.

Să ne reamintim mai întâi că teoriile cauzale pun accentul pe latura afectivă a comportamentului criminal; fie că la origine acţionează factorii biologici, ori psihici, ori sociali, fie că toţi aceştia interacţionează între ei, *finalul* este acelaşi: un act criminal mai mult sau mai puţin *impulsiv*, scăpat oarecum de sub controlul subiectului, un act spre care subiectul „este împins".

Teoriile noncauzale, la rândul lor, merg pe ideea unui infractor raţional, care-şi calculează mişcările, riscurile şi câştigul, care urmăreşte un rezultat.

Nu se poate ignora că cele două moduri diferite de a vedea comportamentul criminal pot antrena două maniere diferite de a concepe represiunea şi de a o *practica*. În primul caz se poate tinde spre un oarecare „laxism", în al doilea caz s-ar justifica fermitatea represiunii.

Mişcarea de idei în criminologie dinspre viziunea deterministă spre cea dinamică poate fi pusă în relaţie cu o serie de împrejurări, unele subiective, altele obiective.

Din categoria subiectivă, două împrejurări par să marcheze această translaţie.

În primul rând, este evident că mişcarea de idei din criminologie urmează exemplul psihologiei care se deplasează de la teoriile cauzale spre cele cognitive. Dacă în psihologie se poate remarca şi o oarecare tendinţă de convergenţă între cele două poziţii, în criminologie o asemenea tendinţă nu se poate observa.

În al doilea rând, se pare că ascensiunea teoriilor noncauzale coincide şi cu o oarecare „instituţionalizare" a cercetării, în ştiinţele socio-umane în general şi, în particular, în criminologie.

Epoca cercetărilor de orientare deterministă a coincis, în mare parte, cu eforturile solitare, uneori depuse pe perioade de zeci de ani, ale unor savanţi pasionaţi.

În măsura în care cercetările au fost „luate în grijă", au fost asigurate condiţiile tehnice şi financiare, au fost elaborate programe de cercetare şi au fost create echipe „ad-hoc", atenţia s-a deplasat spre aspectele dinamice ale fenomenului criminal. Fără a face vreun proces de intenţie, nu putem să nu remarcăm că „instituţionalizarea" ori „statalizarea" cercetării aduce un element nou, de care trebuie să se ţină seama, respectiv: „direcţionarea efortului de cercetare". Este clar că nu putem găsi ceva decât acolo unde căutăm.

În ce priveşte aspectul obiectiv al schimbării de orientare în criminologie, credem că împrejurarea principală ce merită a fi luată în calcul este chiar modificarea fenomenului criminal.

Societatea umană a evoluat şi odată cu ea şi fenomenul criminal. Criminalul este cu totul altul decât cel din epoca lombrosiană. Actul criminal în sine are altă înfăţişare, structura criminalităţii (pe categorii de infracţiuni) s-a modificat.

Dacă vom compara fotografiile din celebrul Atlas al lui Lombroso cu cele din oricare fişier modern al poliţiei, vom constata că până şi din punct de vedere fizic infractorul de azi nu mai seamănă deloc cu cel de ieri. Acesta este însă aspectul cel mai puţin important. Nivelul de instrucţie, gradul de cultură, de civilizaţie, sunt cu totul altele. Adăugând şi modificarea împrejurărilor sociale în care criminalul acţionează, este normal ca nici actul criminal să nu mai semene prea mult cu cel de acum o sută de ani: valorile vizate, mijloacele utilizate, modurile de operare sunt complet diferite.

Aspectul cel mai semnificativ însă, este înregistrat la nivelul criminalităţii, prin mişcarea produsă în structurile acesteia.

Deşi violenţa a fost şi rămâne subiectul cel mai preocupant, locul infracţiunilor de violenţă în peisajul general al criminalităţii este limitat. În fapt, în ultimul secol, delincvenţa de violenţă a cunoscut o relativă stagnare; doar manevrarea abilă a unor date statistice, precum şi tendinţa mass-media de a insista asupra faptelor şocante creează imaginea unei escaladări continue a violenţei[1]. Contrar imaginii comune care s-a creat, la nivel global, infracţiunile de violenţă nu depăşesc nici 10% din criminalitate[2].

În schimb, statisticile criminale indică o creştere continuă a infracţiunilor de profit[3]. Sigur, „jocul cifrelor" poate să fie extrem de înşelător în aprecierea criminalităţii. Pericolul a fost sesizat încă de la sfârşitul secolului trecut de G. Tarde[4]. Cu toate progresele realizate în domeniul elaborării şi interpretării „statisticilor criminale", voci autorizate ne invită şi astăzi la prudenţă în interpretarea lor[5]. În cazul raportului: infracţiuni de violenţă, infracţiuni de profit, decalajul este însă atât de mare încât, orice marjă de eroare am lua în calcul, fondul problemei nu se schimbă. Sporirea criminalităţii de profit este însoţită de o perfecţionare a metodelor şi tehnicilor de operare. Se poate vorbi din ce în ce mai justificat despre o criminalitate „inteligentă". Unele infracţiuni financiare, unele escrocherii etc., demonstrează uneori o investiţie de inteligenţă şi o imaginaţie demne de cauze mai bune.

În aceste condiţii este justificată preocuparea criminologiei de a încerca să surprindă noua imagine a criminalităţii, de a găsi explicaţii pentru un act criminal lucid, raţional.

În acelaşi timp, explicaţiile cauzale nu devin lipsite de sens. Acel procent de infracţiuni violente, impulsive, unde explicaţiile de natură cauzală sunt indispensabile, există încă şi, pe cât este de redus, pe atât de grave sunt consecinţele care

---

[1] În acest sens, a se vedea *J.C. Chesnais*, op. cit., p. 76 şi urm.

[2] A se vedea, în acest sens, spre exemplu, *D. Szabo*, op. cit., p. 22 şi 41.

[3] A se vedea, în acest sens, *C. Lazerges, G. Camilleri*, Atlas de la criminalité en France, Ed. Reclus – La Documentation Française, 1992, p. 129 şi 154.

[4] A se vedea, în acest sens, *G. Tarde*, op. cit., p. 80 şi urm.

[5] A se vedea, spre exemplu, în acest sens, *Ch. Lazerges, G. Camilleri*, op. cit., p. 8.

decurg din el. Dar chiar şi criminalitatea „inteligentă" are nevoie de explicaţiile cauzale pentru a fi cunoscută dincolo de aparenţe.

De fapt, teoriile etiologice şi cele dinamice nu au nimic antagonic, ele se referă doar la două faze distincte ale fenomenului criminal. Primele se referă, în special, la ce se întâmplă cu o persoană până în momentul „trecerii la act" (cauzele care o determină să adopte conduita criminală), iar celelalte se referă la ce se întâmplă cu criminalul în momentul faptei, descriu „trecerea la act" în sine. Sunt, de fapt, două viziuni care se completează reciproc.

Păstrându-şi fiecare identitatea, diferitele teorii trebuie să concureze la explicarea fenomenului criminal, nu să se nege reciproc. Valoarea unei teorii nu este asigurată prin desfiinţarea alteia. Conjugarea eforturilor explicative pare astfel singura variantă viabilă în stadiul actual al criminologiei.

PARTEA A IV-A
STUDII ȘI ESEURI CRIMINOLOGICE

Problematică

234. În această parte a lucrării sunt regrupate câteva studii şi eseuri criminologice, pe care le-am considerat relevante în conturarea unor forme specifice ale fenomenului criminal contemporan şi (sau) a modului în care se reacţionează contra acestuia. Aceste studii şi eseuri au rolul de a propune posibile modele de fructificare a cunoştinţelor criminologice de ordin teoretic. Altfel spus, fiecare studiu sau eseu în parte reprezintă un exerciţiu de raţionament criminologic.

Aspecte criminologice privind noile dimensiuni ale terorismului islamist[1]

Problematică

235. Terorismul reprezintă un fenomen complex prin cauze, forme de manifestare şi consecinţe. De aceea şi analiza fenomenului terorist poate fi abordată din perspective diferite: politică, socială, juridică etc. Prezenta abordare, fără a putea face o totală abstracţie de celelalte laturi ale fenomenului, încearcă să surprindă câteva aspecte de ordin criminologic ale terorismului actual. Într-o astfel de perspectivă criminologică, fenomenul terorist, ca parte a fenomenului criminal general, reuneşte în conţinutul său o realitate individuală (actul terorist în sine, precum şi persoana care comite un astfel de act) şi o realitate colectivă sau socială (criminalitatea de natură teroristă). Actul terorist este o faptă penală calificată în acest sens în diferite Convenţii internaţionale şi incriminată ca atare în dreptul intern.

Teroristul este persoana care comite o faptă penală calificată drept act terorist, indiferent dacă respectiva persoană aparţine sau nu vreunei organizaţii sau structuri cu caracter terorist. În sfârşit, fenomenul terorist ca realitate socială sau colectivă, trebuie înţeles ca *acea categorie de criminalitate ce cuprinde fapte constând în săvârşirea unor acte de violenţă sau de ameninţare cu violenţa, menite să inducă o stare de panică în rândul opiniei publice, în scopul satisfacerii unor revendicări etnice, politice, ideologice, sociale, religioase ori de altă natură*[2].

În cadrul fenomenului terorist general un loc aparte îl ocupă terorismul islamist (este vorba, fireşte, de latura extremistă, fanatică a islamului). Acest tip de terorism este esenţialmente, dar nu exclusiv, de natură religioasă, deoarece intervin, în mod inevitabil, atât în geneza cât şi în formele lui de exprimare, elemente de natură politică, ideologică, socială etc. Ca o componentă a fenomenului terorist general, terorismul islamist a devenit în ultimul timp „partea care domină întregul". Acest loc dominant al terorismului islamist este datorat, pe de o parte, propriei ascensiuni şi, pe de altă parte, unui recul al celorlalte categorii de terorism. Contextul actual în care terorismul islamist reprezintă componenta

---

[1] Studiu publicat în A.U.B. Drept nr. I/2005, p. 60.

[2] Nu există o definiţie unanim acceptată a terorismului, nici din punct de vedere criminologic şi nici dintr-o altă perspectivă; formula propusă mai sus reprezintă o simplă variantă de lucru, ce are ca scop delimitarea fenomenului în discuţie (în latura lui colectivă), fără pretenţia de a reprezenta o definiţie exactă a acestuia.

dominantă a terorismului justifică opțiunea de a examina în prezentul studiu doar acest tip de terorism.

Privit ca parte a fenomenului criminal general, terorismul se prezintă ca o realitate cu „geometrie variabilă", ca un fenomen în permanentă mișcare, transformare. Observarea fenomenului terorist și, mai ales, dinamica acestuia din ultimii ani permite o constatare aflată la îndemâna simțului comun, respectiv amplificarea fără precedent a atacurilor teroriste revendicate de grupări sau de organizații islamist-extremiste. Dacă admitem că această componentă a fenomenului terorist a atins o amploare fără precedent, este firesc ca, într-o primă etapă, să încercăm să distingem care sunt particularitățile terorismului islamist în această nouă configurație (I). Având în vedere aceste particularități, într-o a doua etapă, urmează să examinăm câteva aspecte de ordin criminologic legate de terorismul islamist, aspecte ce pot fi socotite relevante pentru etapa actuală (II).

Plan

236. Rezultă că prezentul studiu va analiza următoarele două aspecte:

I. Particularități ale terorismului islamist actual

II. Aspecte criminologice privind terorismul islamist actual

I. Particularități ale terorismului islamist actual

237. Este evident că orice încercare de a surprinde particularitățile fenomenului terorist în configurația sa actuală nu poate face abstracție de evenimentele tragice care au zguduit Statele Unite ale Americii și indirect comunitatea mondială, la data de 11 septembrie 2001. Au existat diferite evenimente anterioare datei de 11 septembrie 2001 care marcau traseul ascendent al terorismului. Se poate menționa în acest sens chiar atentatul precedent de la World Trade Center, din 26 februarie 1993, când o mașină capcană a explodat în parcarea subterană a complexului. Intenția de a arunca în aer edificiul și de a provoca astfel o catastrofă de mari proporții a eșuat atunci, doar datorită faptului că teroriștii au subevaluat rezistența structurii clădirii. Se pot menționa, în același sens, atentatele Al Qaida din 7 august 1998 împotriva ambasadelor Statelor Unite din capitala Kenyei, Nairobi și din Dar es-Salaam, capitala Tanzaniei, atentate soldate cu 263 de morți și peste 4500 de răniți. Au fost comise și ulterior datei de 11 septembrie atentate sângeroase. Se poate aminti atentatul de la gara Atocha din Madrid, comis la data de 11 martie 2004, care s-a soldat cu uciderea a peste 200 de persoane și rănirea altor aproximativ 1500; se poate aminti, de asemenea, masacrul ce a avut loc în data de 1 septembrie 2004, la școala din Beslan (Osetia de Nord), în care au pierit 336 de persoane, dintre care 150 de copii. Între toate

aceste acte criminale care i-au precedat ori succedat, 11 septembrie va rămâne un moment de referinţă în istoria omenirii în general, şi a terorismului în particular, nu numai prin amploarea catastrofei, neegalată, din fericire, până în prezent (ca număr de victime, pagube materiale şi impact economic), ci şi prin reacţia de luciditate pe care a provocat-o, o reacţie apărută imediat ce starea iniţială de şoc a început să se disipeze. Ziua de 11 septembrie 2001 poate fi considerată data de la care omenirea a devenit conştientă de existenţa unui pericol fără precedent, pericolul *terorismului total.*

238. În acest context se poate afirma *că principala caracteristică a fenomenului terorist actual o reprezintă tendinţa de promovare* a *unei terori totale, fără limite*. În jurul acestei caracteristici principale pot fi identificate o serie de particularităţi ale terorismului islamist actual, printre care, cele mai evidente par a fi: a) maximizarea pagubelor produse; b) diseminarea şi permanentizarea stării de panică; c) utilizarea frecventă a atacurilor sinucigaşe; d) utilizarea intensivă a internetului.

239. a) *Maximizarea pagubelor produse* se manifestă atât cu privire la numărul de victime, cât şi cu privire la prejudiciile materiale directe ori la consecinţele economice pe termen scurt şi lung ce decurg din actele teroriste. Pierderile de vieţi omeneşti reprezintă fireşte răul cel mai mare pe care pot să-l producă actele teroriste. Urmează ca ordin de gravitate traumele fizice şi psihice care pot fi provocate supravieţuitorilor, victime directe sau colaterale. Cu cât numărul victimelor este mai mare, cu atât impactul asupra opiniei publice este mai puternic şi, în consecinţă, menirea actului terorist, respectiv inducerea sentimentului de panică, este mai bine realizată. Impactul depinde, totodată, de dimensiunile pagubelor materiale produse direct prin acţiunea teroristă. Distrugerea unui autobuz, tren, avion, nu poate fi comparată cu distrugerea unei clădiri sau a unui complex de clădiri, din punct de vedere al impactului mediatic şi, deci, al posibilităţii de a induce starea de panică. Consecinţele economice ulterioare actului sunt la rândul lor un element important în atingerea scopului terorist. Un dezechilibru economic pe termen lung, pe lângă consecinţele materiale evaluabile, are şi consecinţe de ordin psihosocial la fel de grave, deşi mai greu calculabile. Un astfel de dezechilibru va readuce tot timpul în memoria cetăţenilor spectrul actului terorist şi în felul acesta sentimentul de panică poate fi prelungit mult dincolo de momentul actului. Rezultă că dimensiunea catastrofei umane şi materiale produse este direct proporţională cu dimensiunea stării de panică induse. Este din ce în ce mai evident că un astfel de calcul, simplu şi cinic în acelaşi timp, reprezintă, în ultima vreme, nucleul strategiei celor care organizează ori execută acte teroriste.

240. b) *Diseminarea şi permanentizarea stării de panică*, este o altă particularitate a fenomenului terorist actual. Începând cu terorismul „clasic", social-ideologic al anilor şaptezeci şi continuând cu terorismul politico-religios al

anilor nouăzeci, a existat o oarecare delimitare în spaţiu a atentatelor teroriste. Au existat zone de risc maxim şi zone de risc minim, dar şi zone „libere” de terorism; harta atentatelor teroriste era relativ redusă şi previzibilă. În prezent nu se mai poate vorbi despre o limitare spaţială a terorismului, deoarece, pe de o parte, în ultimul deceniu acte grave de terorism au fost comise aproape peste tot în lume, iar, pe de altă parte, ameninţarea explicit formulată în repetate rânduri de exponenţi ai organizaţiilor teroriste se adresează intereselor occidentale, oriunde aceste interese s-ar afla, ceea ce înseamnă practic faptul că nicio zonă populată a globului nu se află la adăpost de pericol. În acest context, la care se adaugă o din ce în ce mai liberă şi intensă circulaţie a persoanelor în spaţiul mondial, se poate trage în mod firesc şi concluzia că sfera potenţialelor victime ale atacurilor teroriste este şi ea lipsită de orice delimitare; oricine poate deveni victima unui atac terorist indiferent de vârstă, sex, cetăţenie, convingere politică sau religioasă etc. Această afirmaţie este susţinută de atentatele teroriste de la New York, Madrid sau Beslan. Mai mult, răpirile urmate de executarea ostaticilor practicate de diversele grupări teroriste în Irak, după terminarea teoretică a războiului, denotă faptul că, la un moment dat, „diversificarea” victimelor, sub aspectul profesiei, sexului şi în primul rând al cetăţeniei acestora, poate deveni o strategie de luptă cu un mesaj foarte clar din partea teroriştilor. În sfârşit, sub acest aspect trebuie menţionat că nici măcar membrii aceleiaşi comunităţi religioase din care fac parte teroriştii nu sunt la adăpost de riscul de a deveni victime, deoarece liderii spirituali ai islamiştilor extremişti au acceptat şi motivat din punct de vedere religios încă din anii optzeci şi o situaţie de acest gen[1]. Ulterior Osama Ben Laden a utilizat conceptul de „victime colaterale” pentru a justifica aceeaşi împrejurare[2]. În afară de inexistenţa unor limite spaţiale care atrage după sine, cum am văzut, şi inexistenţa oricăror „imunităţi” personale, terorismul actual se distinge şi prin inexistenţa unor perioade de încetare a „ostilităţilor”. Nu există „pauze de teroare”, un atac terorist este oricând posibil. Acesta este unul din principalele mesaje ale terorii fără limite, mesaj care îşi pune amprenta particulară asupra fenomenului terorist actual. La crearea şi întreţinerea unei stări de permanentă panică au contribuţie nu numai atacurile teroriste în sine, dar şi ameninţările cu atacuri, ameninţări care sunt formulate periodic, suficient de frecvent şi suficient de mediatizat. Vectorul principal actual în asigurarea publicităţii actelor teroriste şi în perpetuarea ameninţării cu teroarea îl reprezintă internetul, un instrument multifuncţional al activităţilor teroriste asupra căruia vom reveni.

241. c) *Utilizarea frecventă a atacurilor sinucigaşe* caracterizează, de asemenea, în perioada actuală, fenomenul terorist. Atacurile sinucigaşe fac parte de mai multă vreme din arsenalul terorismului. Utilizarea acestei arme de către

---

[1] A se vedea, în acest sens, *H. Jaber*, Hezbollah – Născuţi cu răzbunarea în sânge, Ed. Antet, Bucureşti, 1998, p. 87.

[2] A se vedea *infra* procesul de pregătire a datelor – etapa a zecea, nr. 241.

grupările islamiste radicale a început în anii optzeci, fiind utilizată de Hezbollah în sudul Libanului, împotriva trupelor militare israeliene[1]. Rolul determinant în crearea profilului psihic necesar pentru realizarea atacurilor sinucigaşe l-a avut exploatarea abilă de către liderii spirituali a convingerilor religioase. Teroristul sinucigaş realizează, din punctul lui de vedere, un act de martiraj, răsplătit nu numai în viaţa de apoi, ci şi în viaţa reală, în mod indirect, printr-o serie de avantaje materiale de care se bucură familia lui după îndeplinirea „misiunii sfinte"[2]. Teroriştii palestinieni au folosit şi ei de multă vreme această armă; grupările islamiste cecene, precum şi diferitele grupări teroriste ce acţionează pe teritoriul Irakului recurg de asemenea la atacuri sinucigaşe. Dacă la început astfel de „misiuni" erau încredinţate doar bărbaţilor, tineri de regulă, cu timpul accesul femeilor la acest gen de atacuri a fost şi el acceptat; în ciuda existenţei unui decret religios care împiedica femeile să devină bombe umane, primele atacuri kamikaze realizate de femei au avut loc la începutul anilor optzeci, în sudul Libanului, împotriva unor ţinte israeliene. [3]

Şi în privinţa atacurilor sinucigaşe evenimentele din data de 11 septembrie 2001 din S.U.A. au reprezentat un punct de reper important. Ceea ce au adus ca noutate atacurile din 11 septembrie a fost *sinuciderea colectivă în scop terorist.* Tot sinucideri teroriste colective pot fi considerate şi acţiunile islamiştilor ceceni de la teatrul din Moscova şi de la şcoala din Beslan, chiar dacă în aceste din urmă cazuri actul sinuciderii nu a fost la fel de evident premeditat, ca în cazul atacurilor din S.U.A. Rolul factorului religios este hotărâtor şi în realizarea coeziunii grupului sinucigaş. Crearea fondului psihologic necesar pentru ca o persoană să devină capabilă să comită un act terorist sinucigaş, mai ales atunci când este vorba despre o acţiune colectivă, reprezintă un proces complex şi de durată. Analizând evenimentele din 11 septembrie şi profilul psihologic al teroriştilor, specialiştii au reuşit să distingă un proces de pregătire care ar cuprinde douăsprezece etape:

„Prima etapă consta în dobândirea convingerilor religioase şi politice extremiste; a doua însemna prezentarea Occidentului ca un inamic; a treia convingerea că lumea actuală este într-o stare de război permanent. În a patra etapă învăţau să considere sinuciderea, interzisă de Coran, ca o strategie acceptabilă şi chiar dorită. A cincea etapă a instruirii era prezentarea crimei ca un act onorabil şi în conformitate cu voinţa lui Allah. De aici decurgea etapa a şasea, în care li se spunea că asasinii sunt desemnaţi de Allah, iar în etapa a şaptea, că asasinatul la

---

[1] „În ziua de 11 noiembrie 1982, şi-a făcut în mod şocant debutul un nou stil de război, când un tânăr a intrat cu un Mercedes alb, plin cu explozivi, în cartierul general din Tyr al armatei israeliene. Explozia a distrus clădirea cu opt etaje şi a omorât 141 de persoane. A fost prima bombă umană. (...). Între 1982 şi 1985 au avut loc cel puţin treizeci de atacuri similare" (*H. Jàber*, op. cit., p. 75).

[2] Idem, p. 149.

[3] Idem, p. 88-90.

scară mare este singura acţiune cu adevărat eficace împotriva unui inamic foarte puternic. Pentru a evita orice îndoieli, într-a opta etapă, conducătorul grupului, care are datoria de a le reaminti periodic învăţăturile, le promitea viitorilor asasini că vor ajunge în rai ca martiri. Acesta este beneficiul pe care îl va primi fiecare de pe urma actelor sale. Satisfacţia colectivă va fi atinsă, potrivit celei de a noua etape, atunci când ai atins punctul cel mai slab al adversarului. Etapa a zecea este a pregătirii psihologice şi are ca scop dezumanizarea victimelor, oricare ar fi numărul lor, indiferent că este vorba de femei, de copii şi chiar de musulmani. Acestea nu mai au dreptul de a fi considerate fiinţe umane, pentru ele nu trebuie să ai milă, întrucât nu sunt altceva decât o parte din tabăra inamică. Osama Ben Laden a denumit musulmanii, victime ale atentatelor sale, ca fiind nişte „pagube colaterale". A unsprezecea etapă o reprezintă formarea celulei teroriste. Psihologic, grupul exercită o presiune asupra membrilor săi, asigurând astfel controlul lor şi realizând o solidaritate a acestora. În sfârşit, a douăsprezecea etapă constă din repetarea a tot ceea ce s-a predat anterior"[1].

Această capacitate de a pune în comun voinţa sinucigaşă a unui număr mai mare sau mai mic de persoane sporeşte gradul de pericol al unor astfel de atacuri, prin sporirea capacităţii lor distructive şi diminuarea posibilităţilor de a le preîntâmpina sau neutraliza.

242. d) *Utilizarea intensivă a Internetului*, reprezintă o altă realitate de care nu se poate face abstracţie în încercarea de a surprinde particularităţile fenomenului terorist actual. În această zonă a fenomenului, în ultimii ani au intervenit modificări spectaculoase: dacă în anul 1998 doar aproximativ jumătate din grupările definite în mod oficial drept teroriste de către autorităţile americane dispuneau de propriul site Internet, în anul 2000 aveau deja aproape toate un site propriu, la care se adaugă sute de site-uri care fac propagandă sau susţin ideile şi acţiunile teroriste[2]. O asemenea evoluţie nu trebuie să surprindă, dacă ne gândim la faptul că Internetul este prin natura lui o „arenă ideală" pentru diferite activităţi teroriste, oferind printre altele: „un acces rapid; o inexistentă sau redusă reglementare, cenzură, sau altă formă de control guvernamental; o potenţială maximă audienţă răspândită în toată lumea; anonimatul comunicării; un flux rapid de informaţii; costuri reduse pentru menţinerea sau dezvoltarea prezenţei web; un spaţiu multimedia (posibilitatea de a combina text, grafică, audio, video şi de a permite utilizatorilor să descarce filme, cântece, cărţi, postere); abilitatea de a conduce informaţia spre mass-media tradiţională, care utilizează din ce în ce mai mult Internetul ca sursă de subiecte"[3].

---

[1] *S. Auşt, C. Schnibben şi colab.*, 11 Septembrie 2001 – Ziua în care lumea s-a cutremurat, Ed. Runa, Bucureşti, 2004, p. 165.

[2] A se vedea, în acest sens, *G. Weimann*, How Modern Terrorism Uses Internet, USIP, Special Report 116, martie 2004, www.usip.org/pubs/specialreports/.

[3] Ibidem.

Toate aceste facilităţi oferite de Internet sunt fructificate la maxim de o nouă generaţie de terorişti, inteligenţi şi instruiţi, care pot să mânuiască la fel de bine un computer ca şi o armă de foc. Şi din această perspectivă data de 11 septembrie 2001 a oferit o serie de exemple „semnal" printre care: împrejurarea că piloţii terorişti petreceau zile întregi în faţa computerului învăţând programele de simulare a zborurilor, faptul că s-au informat prin internet cu privire la diferite tipuri de avioane care ar fi putut fi folosite sau simplul fapt că teroriştii şi-au cumpărat biletele de avion tot prin intermediul Internetului[1].

În prezent, cea mai şocantă utilizare a Internetului în scopuri teroriste o reprezintă difuzarea de imagini privind executarea unor ostatici de către diversele grupări ce acţionează în Irak. Cea mai gravă ameninţare legată de utilizarea Internetului în scopuri teroriste o reprezintă însă „ciberterorismul" o noţiune prin care se înţelege activitatea de „a distruge sau de a compromite sisteme informatice, în scopul de a destabiliza sau de a efectua presiuni asupra unui guvern"[2]. Chiar dacă această ameninţare are puţine şanse de a trece din stadiul de potenţialitate în cel de realitate, există o serie de alte variante de utilizare a Internetului în scopuri teroriste, o parte din ele fiind deja menţionate anterior.

Într-o încercare de sistematizare au fost identificate opt modalităţi de utilizare a Internetului de către terorişti, după cum urmează:

1) *Războiul psihologic*, respectiv crearea unei stări permanente de panică (*ciberteamă*), fie prin perpetuarea de ameninţări cu acte teroriste, fie prin transmiterea unor imagini ale atentatelor comise şi ale victimelor acestora, fie prin prezentarea executării de ostatici folosind metode barbare cum ar fi decapitarea etc.

2) *Publicitatea şi propaganda*, respectiv transmiterea revendicărilor, legitimarea cauzei pentru care se „luptă", justificarea mijloacelor folosite (violenţa este prezentată drept singura alegere posibilă), condamnarea inamicilor etc.

3) *Strângerea de informaţii*, deoarece cu preţuri minime este posibilă întocmirea unei veritabile baze de date ce poate oricând fi folosită la pregătirea unor acţiuni teroriste.

4) *Obţinerea de fonduri*, operaţiune extrem de importantă în vederea continuării activităţilor teroriste; evident că această modalitate de utilizare a Internetului are loc prin interpunerea altor persoane sau organizaţii decât cele catalogate în mod oficial ca teroriste.

5) *Recrutarea şi mobilizarea* unor noi adepţi sau simpatizanţi; din acest punct de vedere, evenimentele din Irak, atât la momentul declanşării războiului, cât şi ulterior sunt relevante, ştiut fiind că numeroşi voluntari au putut fi mobilizaţi împotriva Alianţei şi graţie apelurilor difuzate prin Internet.

---

[1] În sensul celor de mai sus, a se vedea *S. Aust, C. Schnibben şi colab.*, op. cit., p. 30 şi 40.

[2] *L. Yagil*, Terrorisme et internet: la cyberguerre, Edition Trait d'Union, Montreal, 2002, p. 108. cf. art. Terrorisme et Internet: une évaluation de la situation (*www.terrorisme.net*) - 10.10.2004.

6) *Funcţionarea în reţea* (networking), fapt ce a permis grupărilor teroriste trecerea de la structurile ierarhice la structuri descentralizate, cu posibilitatea menţinerii contactului în acest cadru; în plus, Internetul face posibilă existenţa unui networking între grupări diferite.

7) *Împărtăşirea informaţiei* (Sharing Information): numeroase site-uri conţin informaţii amănunţite despre modul cum se fabrică sau utilizează diferite arme (chimice, explozive etc.), ce pot fi folosite în atacurile teroriste; graţie acestor informaţii a fost posibil ca inclusiv persoane izolate, fără legătură cu vreun grup, să comită atacuri teroriste (este cazul atentatelor din Anglia, 1999, şi Finlanda, 2002).

8) *Planificarea şi coordonarea* activităţilor, respectiv folosirea internetului pentru a transmite, prin mesaje codate, diferite detalii organizatorice şi ordine cu privire la derularea unor atacuri teroriste. [1]

243. O analiză mai aprofundată a terorismului islamist contemporan ar putea scoate la lumină, desigur, şi alte elemente de particularitate. Am apreciat că cele patru aspecte reţinute, respectiv *maximizarea pagubelor produse, diseminarea şi permanentizarea stării de panică, utilizarea frecventă a atacurilor sinucigaşe şi utilizarea intensivă a internetului* contribuie, poate în modul cel mai sugestiv, la conturarea principalei caracteristici a terorismului islamist actual care, aşa cum am arătat, este reprezentată de *tendinţa de promovare a unei terori totale, fără limite*.

În funcţie de această caracteristică principală şi de particularităţile examinate anterior va fi abordată în continuare şi problematica aspectelor criminologice.

II. Aspecte criminologice privind terorismul islamist actual

244. Examenul criminologic al unui fenomen atât de complex precum terorismul este dificil şi, în mod inevitabil, incomplet. În cele ce urmează ne propunem doar o tratare punctuală a unor aspecte care, în opinia noastră, sunt relevante în contextul configuraţiei actuale a terorismului islamist, configuraţie ce a fost schiţată anterior prin examinarea particularităţilor fenomenului în discuţie. În acest sens apreciem că este important, pe de o parte, 1) să distingem câteva posibile explicaţii legate de evoluţia fenomenului şi, pe de altă parte, 2) să examinăm coordonatele actualei strategii de combatere a fenomenului.

245. 1) *Posibile explicaţii legate de evoluţia fenomenului*

În cercetarea criminologică întâlnim, după cum este cunoscut, două mari categorii de explicaţii în legătură cu fenomenul criminal, cele de orientare etiologică şi cele dinamice. Considerăm că aceste două categorii de explicaţii

---

[1] În sensul celor de mai sus, a se vedea *G. Weimann*, precit.

sunt doar aparent antagonice, căci, în realitate, ele pot fi şi chiar trebuie să fie utilizate în mod complementar, pentru a reuşi o mai bună cunoaştere a fenomenului criminal[1]. Din această perspectivă şi explicaţiile privind terorismul trebuie să ţină seama de ambele orientări.

246. Din punct de vedere al *criminologiei etiologice*, explicaţiile ce stau la baza Teoriei conflictelor de culturi, formulată de Thorsten Sellin, par să ne ofere un instrument util în încercarea de a înţelege sursele evoluţiei actuale a terorismului islamist. Reamintim că, în linii generale, Sellin considera fenomenul criminal drept o consecinţă a „conflictului cultural", sintagmă prin care se înţelege, în esenţă, lupta între valori morale ori norme de conduită opuse sau aflate în dezacord. Există un conflict cultural generator de criminalitate, „atunci când conduita unei persoane, socialmente aprobată sau chiar cerută într-o anumită situaţie, nu este apreciată de aceeaşi manieră de toate grupurile sociale la care ea datorează supunere"[2]. Sellin distinge trei principale situaţii cultural conflictuale cu potenţial criminogen: colonizarea, starea de ocupaţie şi situaţia imigranţilor. Ipoteza de bază pe care se construieşte teoria este cea a imigranţilor şi majoritatea explicaţiilor se referă la această categorie de infractori. Această împrejurare nu trebuie să ducă însă la concluzia că explicaţiile lui Sellin trebuie reduse doar la această ipoteză sau doar la cele trei situaţii conflictuale principale, la care se referă autorul. Există numeroase alte situaţii conflictuale între normele unor grupuri sau categorii diferite de populaţie, care conţin germenii (sursele) unor comportamente antisociale sau criminale (infracţionale). În plus, şi acesta este poate aspectul cel mai important, teoria lui Sellin nu trebuie concepută în mod mecanic. Există într-adevăr şi o situaţie „simplă": *un act* este admis într-un sistem de valori, în timp ce *acelaşi act* reprezintă, într-un alt sistem de valori, o crimă; în această ipoteză, de regulă, conflictul exterior nu este dublat de un conflict interior (mental), în sensul că autorul actului nici măcar nu are conştiinţa comiterii unei infracţiuni. Dar există la fel de bine şi situaţia în care, la modul abstract sau general, un act este considerat criminal în ambele sisteme de referinţă (uciderea unei persoane, spre exemplu), însă, cu toate acestea, respectivul act, plasat într-un caz concret, este considerat justificat sau este chiar cerut într-unul din cele două sisteme, datorită unei conjuncturi speciale; în această ipoteză conflictul exterior este indirect şi, de regulă, dublat de un conflict interior (de natură psihică).

Este de domeniul evidenţei că între cultura islamică şi cea occidentală au existat totdeauna şi continuă să existe numeroase diferenţe, pornind desigur de la problema religioasă şi continuând cu aspecte de ordin politic, social, moral, educaţional etc. Aceste diferenţe culturale sunt absolut legitime şi, în condiţii normale, chiar benefice. Din păcate, în perioada contemporană şi în special în

[1] A se vedea *supra* nr. 233.
[2] *T. Sellin*, Culture Conflict and Crime, în R.D.P.C. nr. 9/1960, p. 815.

ultimele două decenii aceste diferenţe s-au transformat într-un adevărat conflict cultural, de genul celui evocat de Sellin. La apariţia acestui conflict a contribuit o lungă serie de evenimente, de natură politică, militară, teritorială etc. Evocarea sau analiza acestora nu îşi are locul aici. Ceea ce merită a fi reţinut în prezentul context se referă la existenţa unei situaţii conflictuale care se poate sintetiza prin maxima: „teroriştii unora sunt luptătorii pentru libertate ai celorlalţi"[1]. Fiecare „tabără" are argumente pentru a-şi justifica propria poziţie şi a o demola pe cea adversă.

Începând cu atentatele din sudul Libanului, din anii optzeci, împotriva unor ţinte israeliene, şi până la atacurile comise în prezent în Irak împotriva unor ţinte occidentale sau chiar împotriva unor ţinte autohtone, numeroase „testamente video", înregistrate de atentatorii sinucigaşi, dovedesc faptul că aceştia acţionează cu convingerea că îndeplinesc un act de sacrificiu în interesul unei cauze nobile[2]. Această convingere este inoculată şi potenţată prin discursul unor conducători ai organizaţiilor teroriste sau cel al unor lideri spirituali (religioşi necombatanţi), printr-o serie de mesaje sau documente programatice, pentru elaborarea cărora se recurge uneori la sofisticate argumentări de natură religioasă sau moral-filozofică, alteori la simple considerente politico-militare[3]. De cealaltă parte, atât la nivel politic declarativ, cât şi la nivel ştiinţific, se pune accentul pe „latura criminală" a actului terorist şi se argumentează caracterul just al războiului contra terorismului[4].

Nu este cazul de a stabili aici dacă adevărul se găseşte de o parte sau de alta, ori dacă se pierde undeva între cele două poziţii opuse. Ceea ce este important de reţinut în acest context, după opinia noastră, este faptul că nicio explicaţie, cel puţin din punct de vedere criminologic, cu privire la terorismul islamist actual, nu poate ignora această realitate a existenţei unui *conflict cultural*. Nu putem înţelege terorismul islamist, dacă nu acceptăm ideea că, în majoritatea cazurilor, autorii atacurilor teroriste nu au mentalitatea criminalului, ci a luptătorului pentru o cauză care, din punctul lui de vedere, este legitimă. Dacă acceptăm existenţa unui astfel de conflict cultural, şi faptul că el reprezintă, dacă nu sursa cea mai

---

[1] În sensul acesta, a se vedea *J.-M. Flukiger*, Analyse de livre: une justification de la guerre contre le terrorisme (*www.terrorisme.net*) - 29.01.2005.

[2] Este deosebit de sugestiv în acest sens mesajul video lăsat de o tânără sunnită în vârstă de numai şaptesprezece ani supranumită „Mireasa Sudului", care a comis la începutul anilor optzeci, în sudul Libanului, un atentat sinucigaş soldat cu moartea a doi militari israelieni, şi care a devenit primul simbol al participării femeilor în atacuri cu bombe umane. A se vedea *H. Jaber*, op. cit., p. 89.

[3] A se vedea, în acest sens, spre exemplu, diferite pasaje din Manualul Teroriştilor, o carte de 180 de pagini găsită în luna mai 2000 la Manchester, în apartamentul închiriat de un membru al organizaţiei Al Qaida, *S. Aust, C. Schnibben şi colab.*, op. cit., p. 247 şi urm.

[4] A se vedea, în acest sens, *J.-B. Elshtain*, Just War Against Terror: The Burden of American Power in a Violent World, Basic Books, 2004, p. 19, 61-62, apud *J.-M. Flukiger*, precit.

importantă, cel puţin una dintre sursele importante ale terorismului islamist, putem explica şi dezvoltarea fără precedent a fenomenului.

Din această perspectivă privind lucrurile, amploarea terorismului islamist actual ar putea fi rezultanta multiplicării zonelor de contact[1] conflictual între cele două culturi, în această epocă a globalizării.

247. Din punct de vedere al *criminologiei dinamice*, explicaţiile teoriei strategice, formulată de Maurice Cusson, par a corespunde cel mai bine unei încercări de a stabili mecanismele şi procesele trecerii la act, în cazul atentatelor teroriste. În opinia lui Cusson, delincventul este un tip raţional, ceea ce se reflectă asupra comportamentului său şi face ca acest comportament să fie susceptibil de a fi supus unei analize strategice, de a fi interpretat pe baza acesteia. Conform criminologului canadian, „analiza strategică concepe delictul ca un comportament orientat spre rezultate, având raţionalitatea sa proprie, ţinând cont de oportunităţile care se oferă actorului şi de conduita adversarilor săi"[2]. Rezultă patru elemente ce ar trebui luate în calcul: comportamentul, rezultatele, raţionalitatea, conflictele.

Sintetizând explicaţiile pe care Cusson le face cu privire la fiecare din cele patru elemente, s-ar putea reţine că actul criminal reprezintă mijlocul prin care delincventul ajunge la rezultatul dorit, după ce a evaluat riscurile pe care le are de înfruntat. Este un calcul aproape contabil pe care îl face delincventul, o balanţă între *profit şi costuri*. Privit din acest unghi de vedere, şi actul terorist poate fi supus unei analize strategice. Astfel, *la capitolul profit* (rezultatul urmărit) trebuie notat în primul rând că scopul teroristului este ca prin actul comis să producă o stare de panică. Analiza acestui scop trebuie realizată potrivit concepţiei hedoniste propuse de Cusson după modelul lui Beccaria (plăcerea şi durerea sunt mobilurile fiinţelor sensibile). Urmând această logică trebuie să admitem că inducerea stării de panică, terorizarea populaţiei ar putea reprezenta o sursă de plăcere, de satisfacţie, pentru autorul actului terorist. Este admisibilă o asemenea concluzie dacă luăm în calcul ceea ce am admis deja, cu prilejul examenului etiologic, respectiv faptul că din punctul lui de vedere teroristul are mentalitatea unui martir justiţiar. În acest sens, la exemplele date anterior se poate adăuga exemplul sinistrelor atentate din 11 septembrie. Manualul teroriştilor kamikaze, descoperit în bagajele rătăcite ale lui Mohamed Atta, pilotul sinucigaş care a dirijat avionul ce a distrus Turnul de Nord de la World Trade Center, cuprinde pasaje sugestive:

„Să nu fii tulburat, ci, dimpotrivă, să fii puternic şi voios, cu inima deschisă şi plină de încredere, căci tu îndeplineşti o lucrare, care-i place lui Dumnezeu şi pe

---

[1] La problemele mai vechi, cum ar fi cea palestiniană sau cea libaneză, s-au adăugat în ultimii ani probleme noi, cum ar fi cele legate de: Afganistan, Irak, Cecenia etc. Toate acestea pot fi considerate „zone de conflict cultural" şi multiplicarea lor poate explica amploarea terorismului islamist, alături de alte aspecte ale globalizării, cum ar fi libera circulaţie a persoanelor şi a bunurilor (inclusiv culturale), imigraţia etc.

[2] *M. Cusson*, Delinquants pourquoi?, Ed. Armand Colin, Paris, 1981, p. 64.

care el o binecuvântează. (...) În avion, din momentul în care eşti în avion, trebuie să te rogi lui Dumnezeu, căci tu îndeplineşti această misiune pentru El şi cel care se roagă lui Dumnezeu va repurta victoria. (...) Când vei acţiona, s-o faci cu toată hotărârea, ca un erou, căci Dumnezeu nu-i îndrăgeşte pe cei care fac treaba numai pe jumătate. Tu nu vei mai reveni pe acest pământ, dar vei semăna teroare în inimile necredincioşilor, aşa cum a prezis Dumnezeu. Loveşte năprasnic direct la ţintă, ştiind că cerul te aşteaptă şi că acolo vei duce o viaţă mai bună. Cum a spus şi Mustafa, unul din discipolii Profetului, omoară fără să te gândeşti la bunurile celor pe care-i vei omorî, întrucât acest lucru ar putea să te abată de la adevăratul scop al acţiunii tale, ceea ce este periculos pentru tine. (...) Recită versurile de iertare şi de răsplată, ale lui Dumnezeu, destinate martirilor, căci ei vor merge în paradis. Deschide-ţi inima, căci numai un timp scurt te mai desparte de viaţa veşnică alături de martiri. (...) Să păstrezi permanent în suflet ceea ce Dumnezeu a prezis: tu ai sperat să devii martir înainte de a-L întâlni pe El şi, în curând, tu vei merge..."[1].

Chiar dacă doar un procent limitat din raţionamentele sugerate se realizează în realitate pe parcursul activităţii criminale concrete şi tot ne găsim în prezenţa uneia dintre cele mai credibile descrieri a mecanismelor şi proceselor de trecere la act. Rezultă foarte clar că scopul urmărit este răspândirea terorii şi că atingerea obiectivului este percepută ca o sursă de satisfacţie, atât pentru presupusul martir, cât şi pentru un presupus Dumnezeu tolerant faţă de actele barbare de carnagiu.

Evident că *profitul* (rezultatul) este cu atât mai „satisfăcător", cu cât pagubele umane şi materiale produse sunt mai importante. *La capitolul costuri*, sau riscuri, trebuie să se ţină seama în mod normal, conform teoriei strategice, de reacţia autorităţilor şi a potenţialelor victime. Se presupune că infractorul face o evaluare complexă a acestei reacţii, fiind interesat: pe de o parte, în ce măsură actul lui ar putea reuşi sau nu datorită intervenţiei autorităţilor sau datorită ripostei victimei; pe de altă parte, în ce măsură actul lui ar putea sau nu să rămână nepedepsit, iar în cazul în care totuşi va fi sancţionat, cât de severă ar fi pedeapsa. Logica unei asemenea evaluări subzistă însă, în întregime, doar în cazul criminalităţii comune. În acest caz infractorul este interesat nu numai de reuşita actului, dar are şi interesul să nu fie identificat sau capturat ori să nu primească o pedeapsă prea severă, astfel încât profitul să fie superior costurilor, altfel spus să merite riscul. În cazul atentatului terorist autorul este interesat, de regulă, doar de reuşita actului. Pentru a reduce la minim posibilitatea de reacţie din partea autorităţilor şi a victimelor atentatul terorist se orientează, din ce în ce mai mult, spre atacul surpriză asupra unor victime din rândul populaţiei civile şi asupra unor obiective de utilitate publică. În ce priveşte riscul pedepsei trebuie remarcat că acesta lipseşte aproape totdeauna din calculul teroristului. Chiar în ipoteza în care nu

---

[1] Acest Ghid pentru pregătirea atentatului de la World Trade Center a fost publicat în Anexele lucrării coordonate de *S. Aust, C. Schnibben*, op. cit., p. 262, 268.

este vorba de un atac kamikaze, decesul reprezintă o variantă prealabil acceptată, fie ca o consecinţă a unei eventuale lupte, fie ca act sinucigaş ulterior, pentru a evita capturarea. În mod evident, din aceeaşi perspectivă a pedepsei, atacul terorist sinucigaş se distinge prin *gradul de risc zero.* Reunind cele două elemente ale analizei putem constata că actul terorist, în general, presupune „un profit mare în condiţiile unor costuri (riscuri) reduse", iar actul terorist sinucigaş, în particular, se caracterizează prin inexistenţa costurilor (risc zero) din punct de vedere al ameninţării pe care ar trebui să o exercite existenţa pedepsei.

O astfel de perspectivă asupra mecanismelor şi proceselor de trecere la act poate explica orientarea terorismului islamist actual spre comiterea unor atentate ce vizează producerea unor consecinţe catastrofale şi recurgerea în acest scop la atacurile sinucigaşe.

248. 2) *Coordonatele actualei strategii de combatere a fenomenului*

Problema combaterii terorismului preocupă de multă vreme nu numai entităţile statale, ci şi comunitatea internaţională. Există în prezent douăsprezece convenţii internaţionale majore care privesc responsabilitatea statelor în combaterea terorismului[1]. Ultima dintre acestea, în ordine cronologică, este Convenţia internaţională cu privire la reprimarea finanţării terorismului, adoptată de Adunarea Generală a Naţiunilor Unite, la New York, la 9 decembrie 1999[2]. Există, de asemenea, o serie de Convenţii regionale privind prevenirea şi combaterea terorismului, cea mai importantă dintre acestea, la nivel european, fiind Convenţia europeană pentru reprimarea terorismului, adoptată la Strasbourg, la 27 ianuarie 1977[3]. Alături de Convenţiile internaţionale, cu caracter global sau regional, un rol important în stabilirea strategiilor de combatere a terorismului internaţional îl au diferitele rezoluţii ale Adunării Generale a O.N.U. sau ale Consiliului de Securitate al O.N.U. Printre ultimele rezoluţii importante în materie adoptate de Adunarea generală a O.N.U. pot fi amintite: Rezoluţia nr. 59/46 din 16 decembrie 2004 (Măsuri vizând eliminarea terorismului internaţional) şi Rezoluţia nr. 59/80 din 16 decembrie 2004 (Măsuri vizând a împiedica teroriştii să obţină arme de distrugere în masă). Evoluţia instrumentelor internaţionale de prevenire şi combatere a terorismului reflectă, în mod firesc, dinamica fenomenului în sine. În această logică este normal să constatăm că evenimentele din 11 septembrie 2001 nu au reprezentat numai un punct de cotitură în evoluţia fenomenului terorist, aşa cum s-a arătat anterior, ci au marcat, în acelaşi timp, şi un moment de referinţă în reacţia represivă faţă de acest fenomen. Momentul mai exact al noii strategii de combatere a fenomenului terorist îl reprezintă data de 12 septembrie 2001, dată la

---

[1] A se vedea, în acest sens, Conventions Against Terrorism (*www.un.org./terrorism*).

[2] Această Convenţie a fost ratificată de România prin Legea nr. 623/2002 (M.Of. nr. 852 din 26 noiembrie 2002).

[3] Această Convenţie a fost ratificată de România prin Legea nr. 19/1997 (M.Of. nr. 34 din 4 martie 1997).

care S.U.A. declară război Terorii, hotărând ca la *teroarea totală* să răspundă cu *un război total*.

249. Din acel moment expresia *Global War on Terror* (GWOT) a definit în mod oficial axa principală a politicii americane în domeniu[1]. Fireşte, şi comunitatea internaţională a reacţionat prompt. Prin Rezoluţia nr. 1368 din 12 septembrie 2001, Consiliul de securitate a condamnat categoric atacurile teroriste din 11 septembrie, considerând aceste acte, ca orice act de terorism internaţional, drept o ameninţare la adresa păcii şi securităţii internaţionale. La scurt timp după aceea, pe data de 28 septembrie 2001, Consiliul de securitate, acţionând în virtutea Capitolului VII al Cartei O.N.U. (ameninţări la adresa păcii şi securităţii internaţionale), a adoptat Rezoluţia nr. 1373/2001 în care a reafirmat condamnarea fără echivoc a atacurilor teroriste comise la 11 septembrie 2001 la New York, la Washington şi în Pennsylvania, şi a exprimat determinarea sa pentru prevenirea tuturor actelor de acest fel. Printre altele, Rezoluţia nr. 1373 a creat Comitetul contra terorismului (C.C.T.), compus din cei 15 membri ai Consiliului de securitate. C.C.T veghează la aplicarea Rezoluţiei nr. 1373 de către toate statele şi se străduieşte să dezvolte capacităţile acestora în materie de luptă antiteroristă.

Deşi reacţia comunităţii internaţionale a fost promptă şi fermă în sensul condamnării actelor teroriste din 11 septembrie, strategia războiului total propusă de S.U.A. şi mai ales modul punctual de punere în practică a acestei strategii au fost deseori contestate, exemplul cel mai sugestiv fiind cel legat de rezolvarea problemei irakiene. Se poate spune însă că punctul de vedere american a reuşit să se impună, astfel încât, cel puţin până în prezent, principala strategie ce funcţionează în mod practic în lupta împotriva terorismului este cea definită prin expresia GWOT. Această strategie presupune în primul rând, după cum o arată şi denumirea ei, o rezolvare militară a problemei terorismului, în speţă a terorismului islamist. Principalele acţiuni de amploare prin care strategia GWOT a fost pusă în practică până în prezent sunt războiul din Afganistan şi cel din Irak. Evenimentele ce s-au derulat şi continuă să se deruleze în aceste zone, precum şi alte evenimente corelative, ridică însă o serie de semne de întrebare în legătură cu eficienţa noii strategii, cu aptitudinea acesteia de a contribui la stoparea sau măcar limitarea terorismului islamist. În acest sens s-a arătat că tratamentul militar aplicat terorismului se loveşte de contra-efecte îngrijorătoare, simptomele cele mai vizibile ale acestor contra-efecte fiind multiplicarea atentatelor sinucigaşe şi a luărilor de ostatici, fapte ce au devenit cotidiene. S-a apreciat în acelaşi timp că terorismul „nu poate fi învins prin cucerirea unei capitale adverse, ci dimpotrivă el este stimulat”, fapt ce duce la trei efecte nedorite:

---

[1] A se vedea, în acest sens, *F.-B. Huyghe*, Analyse – peut-on gagner la guerre globale contre le terrorisme? (*www.terrorisme.net*) – 31.08.2004.

„*Efectul intervenție/metastaze.* Fiecare victorie contra a ceea ce se prezumă a fi inima terorismului, Kabul sau Bagdad, devine un «succes catastrofic». Acesta se traduce printr-o proliferare anarhică de celule teroriste, având de regulă legături foarte slabe sau foarte teoretice cu Al Quaida. Acestea sunt mai mici, mai virulente, mai descentralizate. Șirurile de așteptare ale candidaților pentru a deveni martiri se lungesc pe măsură ce crește antiamericanismul (...). *Efectul dispersie/concentrare.* Țintele oferite jihadului sunt, în același timp, diseminate peste tot (un tren la Madrid, un club de noapte în Bali, o reședință pentru străini la Riyad, o instituție financiară la New York) și condensate în zone de activitate intensă (...). *Efectul imagine/rețea.* Terorismul fiind de asemenea prin definiție un război asimetric al informației. Din acest punct de vedere țara care a inventat Hollywood și CNN nu este capabilă să stăpânească nici vectorii de informație, nici conținutul acesteia, nici receptarea ei. (...) administrația americană (...) nu decide cu privire la ceea ce se va spune ori se va vedea despre războiul din Irak și terorism. În sfârșit și mai ales, imaginile nu sunt interpretate de aceeași manieră de un public de cultură sau ideologie divergente ..."[1].

Același autor consideră că *războiul global contra terorii* are la bază o logică specială, ce conține o contradicție în termeni, mai exact spus între scopul propus și mijloacele utilizate pentru a-l atinge: „GWOT (Global War on Terror) pretinde în același timp să facă terorismul materialmente imposibil (distrugându-i bazele de lansare, rețelele financiare, armamentul) și să-l zdrobească moralmente. Prin concepția sa – ca prim război global sau prim război al globalizării – prin opoziția sa față de orice noțiune de teritoriu sau de victorie politică în sens clasic, acesta reprezintă o ruptură strategică majoră. El nu trebuie doar să-l priveze pe inamic de mijloacele de a face rău, ci trebuie să-l facă și să renunțe la scopurile sale. (...) Acest nou război pare destinat ca inamicul să înceteze «să urască tot ce noi iubim» potrivit expresiei lui G.W. Bush, deci să consimtă să iubească libertatea și sistemul care o garantează. Altădată învinsul renunța la ceva: la teritoriul lui, la puterea lui, la armele lui, la revendicările lui, eventual la viața lui. De acum, iată-l supus unui imperativ inedit: să devină un altul. (...) A vrea să ucizi sau să arestezi mulți teroriști reprezintă un obiectiv realist. A căuta mijloacele pentru a diminua «atractivitatea» terorismului, spre exemplu convingându-l pe cel care-l practică de faptul că se izolează de mediul lui natural, este o politică inteligentă. Dar să vrei să învingi din punct de vedere militar sursa ostilității este o contradicție în termeni. Războiul se face împotriva dușmanilor, nu a dușmăniei"[2].

250. Dincolo de aceste probleme pe care le implică o contracarare exclusiv militară a terorismului, GWOT a scos în evidență riscul apariției unor derapaje grave de la practica democratică. Un exemplu extrem de mediatizat în acest sens îl reprezintă abuzurile comise la baza americană de la Guantanamo, din Cuba, o

---

[1] Ibidem.
[2] *F.-B. Huyghe*, precit.

adevărată „gaură neagră" judiciară potrivit opiniilor exprimate atât în presa de investigație, cât și în doctrina de specialitate[1]. În această bază navală americană, peste 600 de persoane au fost menținute în stare de detenție pe o perioadă nedeterminată, fără a fi inculpate sau judecate, și lipsite de orice posibilitate de contact cu un avocat sau cu familia, pe motivul unor prezumate legături cu rețeaua teroristă Al Quaida[2].

Un alt exemplu la fel de mediatizat, care a șocat opinia publică mondială, mai ales prin publicarea unor fotografii realizate de militarii americani, îl reprezintă actele de tortură și de tratamente inumane și degradante, la care au fost supuși deținuții din închisoarea irakiană Abou Ghraib. Ca și în cazul deținuților de la Guantanamo o parte din deținuții de la Abou Ghraib au avut statutul incert din punct de vedere juridic de „inamici combatanți". Abuzurile de la închisoarea Abou Ghraib au fost deja confirmate din punct de vedere juridic, cel puțin parțial. Astfel, la începutul lunii ianuarie 2005, unul dintre cei acuzați, militarul american Charles Graner a fost condamnat la pedeapsa de 10 ani închisoare militară. S-au reținut în sarcina lui acte de cruzime și indecență (este cel care a utilizat, printre altele, metoda cunoscută sub denumirea de „piramidă umană"). Alte cazuri de încălcări ale drepturilor omului, relevate de presă și de organizații care militează pentru respectarea drepturilor omului se referă la copiii deținuți la aceeași închisoare, Abou Ghraib, precum și la violuri și abuzuri sexuale comise împotriva unor deținute.

În sfârșit, tot mai multe mărturii se referă în prezent la o practică a CIA, care constă în răpirea ilegală a unor persoane suspectate de terorism și transportarea acestora pe cale aeriană în Afganistan sau în alte state unde tortura este practicată în mod frecvent, pentru a fi anchetate. Autoritățile din țări precum Italia, Suedia, Germania etc., anchetează în prezent mai multe cazuri în care s-a reclamat reținerea ilegală de către agenți americani a unor suspecți, pe teritoriul unor state europene, și transportarea acestora în alte state pentru efectuarea de anchete. Toate aceste practici, incalificabile, pun la rândul lor sub semnul întrebării strategia GWOT. Legea nu poate fi ocrotită prin mijloace ilegale, democrația nu poate fi instaurată prin practici dictatoriale, teroarea nu poate fi învinsă prin teroare.

Comunitatea internațională a sesizat aceste derapaje ale strategiei antiteroriste și, în încercarea de a le pune capăt, a făcut diferite apeluri la respectarea legalității internaționale, în acest domeniu al luptei împotriva terorismului. Este de remarcat în acest sens Rezoluția nr. 59/46 adoptată de Adunarea Generală a

---

[1] A se vedea, în acest sens: *W. Bourdon*, Les détenus français a Guantanamo: un trou noir judiciaire, în Terrorisme, victimes et responsabilité pénale internationale (lucrare colectivă), Ed. Calmann-Levy, Paris, 2003; Les droits humains bafoués. Dans le trou noir de Guantanamo, în Le monde diplomatique ianuarie 2004 (*www.monde-diplomatique.fr/2004/01*).

[2] A se vedea, în acest sens, Amnesty International (Raport 2004-S.U.A.) (*www.amnesty.org/*).

O.N.U. la data de 16 decembrie 2004 (Măsuri vizând eliminarea terorismului internaţional) în care se arată, printre altele că „...Statele trebuie să vegheze ca orice măsură luată pentru a lupta contra terorismului să fie conformă cu toate obligaţiile pe care le impune dreptul internaţional şi trebuie să adopte astfel de măsuri conformându-se dreptului internaţional, în special dreptul internaţional relativ la drepturile omului, dreptul internaţional relativ la refugiaţi şi dreptul internaţional umanitar". Prin aceeaşi rezoluţie se subliniază că „toleranţa şi întărirea dialogului între civilizaţii se numără printre factorii cei mai importanţi pentru promovarea cooperării şi succesului în lupta contra terorismului". Se poate aprecia că afirmarea necesităţii întăririi dialogului între civilizaţii validează, din punctul de vedere al politicii internaţionale, ipoteza criminologică privind conflictul cultural ca sursă a terorismului islamist.

251. Rezumând constatările anterioare cu privire la terorismul islamist actual considerăm că merită a fi reţinute următoarele aspecte:

Principala caracteristică a terorismului islamist actual este reprezentată de tendinţa de promovare a unei terori totale, fără limite. Din punct de vedere etiologic, această caracteristică poate fi explicată prin exacerbarea fără precedent a conflictului cultural între civilizaţia occidentală şi cea islamică, în contextul actual al globalizării. Din punct de vedere dinamic, teroarea totală se explică prin faptul că proliferarea fanatismului religios duce la o din ce în ce mai largă asumare a atentatelor sinucigaşe, ceea ce face ca trecerea la act să ofere un *profit maxim* în condiţii *de risc zero*. În privinţa strategiei de combatere a terorismului islamist, cuvântul de ordine este reprezentat de războiul global – GWOT. Această strategie prezintă o contradicţie în termeni, deoarece urmăreşte ca prin forţa armelor să determine o schimbare de mentalitate. În plus, GWOT a permis utilizarea unor metode abuzive, nedemocratice, prin încălcarea flagrantă a unor drepturi fundamentale ale omului, ceea ce discreditează prestigiul democraţiei tradiţionale şi stimulează sentimentele antioccidentale, contribuind la crearea unui periculos cerc vicios, generator de acte de teroare.

Rezultă că, din punct de vedere criminologic, orice încercare de gestionare a problemei terorismului islamist presupune în prealabil, pe de o parte, reducerea situaţiilor de conflict cultural, iar pe de altă parte, eliminarea metodelor şi mijloacelor ilegale, nedemocratice de represiune. Nu este o „reţetă" miracol, Rezoluţia nr. 59/46 din 16 decembrie 2004 a Adunării Generale a O.N.U. sugerează şi din punct de vedere politic o soluţie similară. Rămâne de văzut în ce măsură există o voinţă politică internaţională capabilă să pună în practică o astfel de soluţie.

Ucigaşul în serie – repere criminologice[1]

Problematică

252. Uciderea a reprezentat întotdeauna un tabu pe care indivizi din specia umană au avut tentaţia de a-l transgresa[2]. Uneori, această tentaţie capătă o formă aberantă, în sensul că la unii indivizi dorinţa de a ucide devine o obsesie. Până în epoca modernă, această obsesie de a ucide s-a disipat mai întâi în modul de viaţă primitiv, iar mai târziu a fost camuflată de relaţiile şi organizarea socială din antichitate şi evul mediu. Aceste perioade istorice au reţinut, totuşi, cazurile unor ucigaşi patologici ieşiţi din comun. În antichitate avem exemplele unor împăraţi romani precum Tiberiu, Caligula sau Nero, care au lăsat în urma lor un număr impresionant de victime. Uciderea acestora nu era întotdeauna dictată, cum s-ar putea crede, de raţiuni legate de menţinerea puterii. Nero, spre exemplu, în mod evident, ucidea şi din „simplă plăcere". La rândul ei, epoca medievală, când astfel de comportamente aveau destule şanse să fie ocultate într-o lume a violenţelor extreme cotidiene, a cunoscut unele cazuri de ucigaşi care, prin sadismul de care au dat dovadă şi prin numărul impresionant de victime pe care l-au lăsat în urmă, au depăşit limita imaginabilului. Cele mai cunoscute exemple sunt: cazul mareşalului francez Gilles de Rais, un pedofil sadic, ucigaşul a peste trei sute de copii şi cazul contesei maghiare Elisabeth Bathory, care a ucis sute de tinere fete pentru a folosi corpurile şi sângele acestora în ritualuri vampiriste şi antropofage, în speranţa conservării propriei vitalităţi[3].

Criminologia, încă de la debuturile ei ca ştiinţă, a fost preocupată de studierea unor cazuri de ucigaşi sadici cu victime multiple. Cesare Lombroso, primul criminolog care a studiat cu atenţie astfel de cazuri a subliniat caracterul obsesiv al tentaţiei de a ucide la unii criminali. El a constatat în acelaşi timp „setea" de celebritate a acestui tip de ucigaş care, „departe de a se ruşina de crimele comise", îşi face din ele un „titlu de glorie". În acest sens Lombroso dă exemplul unui ucigaş celebru în epocă, Spadolino, care aflat în pragul morţii recunoştea că a ucis nouăzeci şi nouă de persoane şi îşi exprima regretul de a nu fi putut „completa suta"[4]. Lombroso prefigurează astfel două dintre caracteristicile

---

[1] Studiu publicat în A.U.B. Drept nr. III/2004, p. 20.

[2] A se vedea, în acest sens, *S. Freud*, Totem şi tabu, Ed. Mediarex, 1996, p. 85-86.

[3] A se vedea, în acest sens, *L. Negrier-Dormont*, Tueurs en série a comportement systémique, Ed. Chlorofeuilles, Paris, 1998, p. 48-51.

[4] *C. Lombroso*, L'Homme Criminel, Ed. Felix Alcan, Paris, 1895, Tome I, p. 390.

ucigaşului în serie, confirmate mult mai târziu de alţi specialişti, respectiv substratul obsesiv al comportamentului criminal şi dorinţa ca ororile comise să-i aducă celebritatea.

Ucigaşul în serie (*serial killer* în engleză, *tueur en serie* în franceză) ca tip criminal distinct preocupă însă de relativ puţin timp cercetarea criminologică. Prioritatea în acest domeniu o deţin, fără dubiu, cercetătorii americani, fapt explicabil în primul rând prin numărul mare de cazuri de acest gen, cu care a fost nevoită să se confrunte societatea americană, mai ales în ultimii cincizeci de ani. Dar aşa cum s-a arătat în literatura de specialitate, fenomenul generat de uciderile în serie a încetat să mai fie perceput doar ca o realitate tipic nord-americană: „...acest fenomen cunoaşte astăzi o extensie planetară care pune problema marii criminalităţi transnaţionale şi transcontinentale. Riposta societală implică în consecinţă nişte acţiuni concertate şi diversificate, în scopul de a întări dispozitivele de securitate publică şi de a asigura protecţia persoanelor. Cufundaţi în societăţile lor de origine, ucigaşii în serie nu ezită să profite de unele dezvoltări tehnologice şi de evoluţia mentalităţilor pentru a complexifica şi a agrava activitatea lor ucigaşă"[1].

Se pare deci că fenomenul în cauză, urmând o tendinţă generală a contemporaneităţii, tinde şi el spre un soi de „globalizare", iar dispozitivele de apărare şi răspuns trebuie pregătite să facă faţă la această nouă dimensiune care se conturează. La un asemenea efort sunt chemate să participe inclusiv statele şi sistemele de drept care până în prezent au cunoscut uciderile în serie doar ca un fenomen marginal, izolat. În acest context, şi într-o logică anticipativ-preventivă, o încercare de a stabili unele repere criminologice vizând tipul criminal reprezentat de ucigaşul în serie pare utilă. Un astfel de demers presupune: o clarificare conceptuală (I – *definirea ucigaşului în serie*); stabilirea trăsăturilor acestui tip criminal (II – *tipologia ucigaşului în serie*); examinarea specificităţii modului de operare (III – *particularităţile trecerii la act*); identificarea unui obiectiv prioritar în lupta împotriva fenomenului generat de ucigaşii în serie (IV – *prioritatea demersului preventiv*).

Plan

253. Rezultă că prezentul studiu va aborda următoarele patru aspecte:

I. Definirea ucigaşului în serie

II. Tipologia ucigaşului în serie

III. Particularităţile trecerii la act

IV. Prioritatea demersului preventiv

---

[1] *L. Negrier-Dormont, R. Nossintchouk*, Tueurs en serie, Ed. Dominos Flammarion, Paris, 2001, p. 113.

I. Definirea ucigaşului în serie

254. Ucigaşul în serie este greu de definit, deoarece delimitarea acestuia faţă de alte tipuri de criminal este şi ea dificilă. Există însă unele *elemente obiective* (1) şi unele *elemente subiective* (2), care trebuie să se afle reunite pentru a putea vorbi despre un ucigaş în serie, şi pe baza lor se poate schiţa o *definiţie* (3) a acestuia.

255. 1) *Elemente obiective*

Elementul obiectiv principal este reprezentat de pluralitatea de victime. Din acest punct de vedere, în literatura de specialitate se consideră că putem califica un subiect drept ucigaş în serie începând cu cel de al treilea omor comis de acesta. Această condiţie „cantitativă" este justificată doar dacă o însoţim de următoarea precizare: putem considera, din punct de vedere criminologic, că un individ se încadrează în această categorie chiar şi în cazul în care acesta a comis doar unul sau două omoruri, după care a fost identificat şi reţinut, dacă din maniera în care a acţionat rezultă suficiente indicii că ar fi comis şi alte omoruri, în ipoteza în care nu ar fi fost neutralizat la timp[1].

Un al doilea element obiectiv este legat de momentul (momentele) comiterii faptelor, deoarece pluralitatea de victime nu este suficientă pentru a indica existenţa unui ucigaş în serie. În categoria mai largă a *ucigaşului cu multiple victime*, doctrina criminologică face distincţie între *ucigaşul în masă* (mass murder/tueur de masse) şi *ucigaşul în serie*[2].

Ucigaşul în masă este acel tip criminal care ucide mai multe persoane cu aceeaşi ocazie (în aceeaşi împrejurare) sau în baza unei rezoluţii infracţionale unice, pusă în aplicare într-un interval de timp foarte scurt (minute, ore). Se pot da ca exemple aici: omorurile comise de angajaţi (uneori este vorba de foşti angajaţi) la locurile de muncă împotriva colegilor şi (sau) superiorilor; omorurile comise de elevi în şcoli sau licee asupra colegilor şi (sau) profesorilor (cazuri frecvente în ultimii ani mai ales în Statele Unite); omorurile comise asupra membrilor unei familii (cel mai frecvent asupra membrilor propriei familii); omorurile comise prin atacuri teroriste ucigaşe (de multe ori şi sinucigaşe în acelaşi timp) etc. Este evident că în cadrul acestei categorii a ucigaşului în masă pot fi operate subclasificări, în funcţie de modul de acţiune şi armele utilizate, în funcţie de motivaţiile actului şi alte aspecte, dar nu acest lucru interesează aici. Ceea ce este tipic pentru ucigaşul în masă este *pluralitatea simultană de victime* şi (de regulă) *irepetabilitatea* actului, în sensul că de cele mai multe ori momentul comiterii actului coincide cu momentul final al carierei criminale sau chiar al vieţii subiectului (ucigaşul în masă fie se predă imediat după comiterea faptei, fie

---

[1] A se vedea, în acelaşi sens, *L. Negrier-Dormont, R. Nossintchouk*, op. cit., p. 11.

[2] În legătură cu această distincţie, a se vedea *L. Montet*, Les tueurs en série – Pourquoi devient-on serial killer?, P.U.F., Paris, 2002, p. 14.

se sinucide după comiterea faptei, fie actul ucigaş este în acelaşi timp şi sinucigaş, fie se comportă de aşa manieră încât forţele de ordine nu au alternativă decât aceea de a-i suprima viaţa). Acest caracter voit irepetabil, caracteristic uciderilor în masă, face ca autorul unor astfel de fapte să fie, de regulă, total nepăsător. El nu este interesat de ascunderea sau disimularea faptei, de ştergerea sau falsificarea urmelor, de eventualele posibilităţi de a se sustrage urmăririi sau executării pedepsei. Chiar şi atunci când comiterea faptei presupune un anumit grad de pregătire sau organizare, la ucigaşul în masă momentul comiterii faptei, fiind perceput ca un „punct terminus", coincide, de regulă, cu sfârşitul planului.

Spre deosebire de ucigaşul în masă, la ucigaşul în serie este vorba despre o *pluralitate succesivă de victime* şi în consecinţă despre acte cu caracter *repetabil.* Victimele ucigaşului în serie sunt omorâte la intervale relativ mari de timp (zile, săptămâni, luni, ani), iar cariera criminală a acestuia se întinde uneori pe perioade lungi, chiar zeci de ani. Pentru a avea posibilitatea de a comite noi fapte, spre deosebire de ucigaşul în masă, ucigaşul în serie este preocupat de a nu lăsa urme, de a putea să se sustragă urmăririi, planul său merge dincolo de uciderea victimei.

Există şi unele cazuri în care seria criminală conţine una sau mai multe ucideri în masă, putându-se vorbi în această situaţie despre „ucigaşi în serie în masă"[1]. Aceste cazuri mixte (atipice) sunt însă extrem de rare şi nu schimbă cu nimic cadrul elementelor obiective necesare pentru includerea unui criminal în categoria ucigaşului în serie, respectiv o pluralitate de victime constituită prin acte de ucidere succesive comise la intervale relativ mari de timp sau pe scurt: pluralitate succesivă de victime.

256. 2) *Elemente subiective*

În privinţa elementelor subiective care concură la conturarea unei definiţii a ucigaşului în serie trebuie arătat, în primul rând, că acest tip de criminal acţionează în baza unor impulsuri specifice, diferite de acelea care îl conduc, de regulă, pe un individ la comiterea unui omor. Ucigaşul în serie nu omoară într-un moment de furie oarbă pe fondul unui conflict cu victima sau împins de pasiuni puternice şi nestăpânite (ură, gelozie, răzbunare) şi nici din lăcomie, din interes material sau un alt interes (social, profesional, politic etc.), aşa cum se întâmplă de cele mai multe ori în cazul infracţiunilor contra vieţii. De altfel, această lipsă a

[1] A se vedea, în acest sens, *L. Montet*, op. cit., p. 15. Se dă exemplul ucigaşului rus Anatoli Onoprienko, acuzat de comiterea unui număr de 52 omoruri (42 adulţi şi 10 copii) şi condamnat la moarte în anul 1999. În acest caz seria criminală a fost compusă, în mare parte, din uciderea membrilor unor familii care locuiau în case izolate la marginea diferitelor oraşe din zona în care a acţionat ucigaşul. Un alt exemplu de ucideri în serie şi în masă în acelaşi timp îl reprezintă cazul Charles Manson. În seria de omoruri comise de gruparea condusă e Manson au fost cuprinse şi ucideri în masă, exemplul cel mai cunoscut fiind acela în care printre victime s-a aflat şi actriţa Sharon Tate. Pentru detalii, a se vedea *M. Bardsley*, Charles Manson (*www.crimelibrary.com*) – serial killers/Most notorious.

unui mobil aparent din categoria celor comune, „clasice", a făcut ca iniţial faptele comise de ucigaşii în serie să fie catalogate drept „crime fără mobil". Această etichetă este total greşită, deoarece tocmai mobilul, în sensul corect al noţiunii, acela de impuls intern, de regulă inconştient şi incontrolabil, reprezintă factorul care declanşează trecerea la act, în cazul ucigaşului în serie. Numai că acest mobil este unul specific, atipic în raport cu omorurile „clasice". Sensul profund al termenului ucigaş în serie, din punct de vedere motivaţional, a fost foarte bine surprins de Robert Ressler, unul dintre primii investigatori ai comportamentului acestui tip criminal, un pionier al profilajului, care constata: „Ei sunt obsedaţi de propriile fantasme, şi tentativa lor de a trece de la fantasmă la realitate, printr-un act neterminat, s-ar putea spune, se traduce prin obligaţia de a reproduce acelaşi act până când acesta se suprapune perfect fantasmei"[1]. Cercetările efectuate au scos, într-adevăr, în evidenţă faptul că în majoritatea cazurilor, ucigaşul în serie are ca mobil obţinerea unor senzaţii extreme, „izvorâte din fantasme senzuale cu caracter pervers". Traducerea în fapt a acestor fantasme se îmbină sau se completează de cele mai multe ori cu „căutarea unor senzaţii extreme de dominare, manipulare şi stăpânire" a victimei[2], ceea ce corespunde unor impulsuri sadice ale subiectului.

În cazul unor subcategorii de ucigaşi în serie, cum ar fi ucigaşul în serie vizionar sau cel misionar, impulsurile sexuale perverse ori cele sadice sunt mai puţin evidente, însă, de regulă, ele subzistă, în ciuda motivaţiilor afirmate de autori.

Astfel, tipul vizionar (*visionary type*) este acea varietate de ucigaş în serie, care se declară ghidat de voci sau viziuni în comiterea omorurilor. În această varietate a fost inclus, spre exemplu, un ucigaş în serie, care după ce a fost arestat pretindea că Dumnezeu îi cerea să ucidă tinere femei, instrumente ale diavolului[3]. Deşi motivaţia aparentă este alta, substratul sexual al crimelor este într-un astfel de caz indubitabil, chiar dacă autorul nu este conştient de aceasta. Ucigaşul în serie misionar (*mission serial killer*) este acela care comite mai multe omoruri asupra unor victime care fac parte dintr-o categorie distinctă de persoane. „Misionarul" îşi face o datorie „de onoare" din a lupta împotriva respectivei categorii, prin suprimarea vieţii membrilor care o alcătuiesc. Cum de multe ori categoriile vizate de „misionari" sunt prostituatele sau homosexualii, conotaţiile sadico-sexuale sunt şi în aceste cazuri uşor de bănuit.

Este mai greu de fixat în aceleaşi repere subiective o altă subcategorie de ucigaşi în serie, respectiv „actorii unei operaţii criminale organizate", în care pot fi încadraţi: „braţele armate ale mafiei, teroriştii, mercenarii, ucigaşii sub contract, membrii bandelor (etnice, de închisoare sau de stradă), motivaţi de bani sau

---

[1] *R. Ressler*, Whoever Fights Monsters (1992) trad. fr. Chasseur de tueurs, Ed. Presses de la Cite, 1993, p. 41.

[2] A se vedea, în acest sens, *L. Negrier-Dormont, R. Nossintchouk*, op. cit., p. 21-22.

[3] A se vedea *L. Montet*, op. cit., p. 68.

de o cauză particulară"[1]. În principiu, se poate considera că această subcategorie este atipică, în sensul că ea întruneşte doar elementele obiective pentru a se încadra în categoria ucigaşului în serie. În acelaşi timp însă, se poate presupune, deşi nu există studii ştiinţifice care să confirme cert o asemenea ipoteză, că şi această varietate de ucigaşi are la bază personalităţi marcate de frustrări sexuale, de tendinţe sadice, sau că şi aceste persoane resimt o „voluptate" sexuală sau sadică, în momentul comiterii faptelor, elemente ce ar justifica şi din punct de vedere subiectiv includerea lor în categoria ucigaşilor în serie.

257. 3) *Definiţie*

Pe baza reperelor minimale de ordin obiectiv şi subiectiv enunţate anterior, se poate defini ucigaşul în serie ca: *acel tip criminal care comite mai multe omoruri la intervale de timp relativ mari, având ca mobil obţinerea unor senzaţii extreme, legate de fantasme sexuale perverse şi (sau) de impulsuri sadice de dominare şi manipulare a victimelor*. Prezenta definiţie, ca oricare alta, surprinde trăsături extrem de generale sau, altfel spus, reperele principale în limitele cărora poate fi identificat şi studiat ucigaşul în serie. Dincolo de aceste trăsături generale, tipologia ucigaşului în serie rămâne extrem de complexă şi complicată.

II. Tipologia ucigaşului în serie

258. Ca şi definirea ucigaşului în serie, realizarea unei tipologii a acestuia este dificilă, datorită complexităţii tipului de bază, ce cuprinde o mare varietate de subtipuri sau variante de tip. Aceste variante prezintă uneori particularităţi atât de importante încât par să se autonomizeze. Din această cauză se impune, în prealabil, semnalarea unor *distincţii generale* (1), este necesară apoi identificarea unor *diferite categorii* (2), pentru ca în final, ţinând cont de acestea, să putem încerca stabilirea unor *caracteristici ale tipului de bază* (3).

259. 1) *Distincţii generale*

O primă distincţie ce se face în cadrul tipului general al ucigaşului în serie este aceea legată de starea psihică a subiectului, respectiv distincţia între ucigaşul în serie *psihotic* şi cel *psihopat*.

În general vorbind, psihoticul prezintă o tulburare gravă a funcţiilor mentale, care conduce la lipsa discernământului, în timp ce psihopatul, în ciuda unei alterări grave a simţului moral, îşi conservă integritatea capacităţilor mentale, ceea ce face ca acesta să acţioneze, de regulă, cu discernământ. Lipsa de discernământ şi, pe cale de consecinţă, imposibilitatea tragerii la răspundere penală a ucigaşului în serie psihotic au făcut ca unii criminologi să abandoneze studiul acestuia, motivând că o asemenea sarcină ar reveni în mod exclusiv în

[1] Idem, p. 67.

competența expertizei psihiatrice[1]. Un astfel de abandon nu este însă profitabil, din mai multe considerente. În primul rând, deoarece faptele ucigașului în serie psihotic au aceleași urmări deosebit de grave, respectiv pierderea de vieți omenești, prevenirea și combaterea unor astfel de fapte este la fel de importantă, iar soluțiile din acest punct de vedere nu pot fi găsite decât cu ajutorul cercetării criminologice, rolul expertizei și experților medico-legali fiind cu totul altul. În al doilea rând, trebuie reamintit că din punct de vedere medical psihopatiile nu reprezintă altceva decât variante diminuate ale psihozelor. Aceasta face ca mecanismele și procesele care stau la baza formării personalității psihopate să fie în mare parte deslușite, inevitabil, prin mijlocirea examinării personalității psihotice. Altfel spus, cunoașterea psihopatului este aproape obligatoriu mijlocită de cunoașterea psihoticului. În sfârșit, un alt argument, printre altele, se bazează pe faptul că această distincție la nivel psihic nu are o corespondență foarte consistentă la nivel comportamental, nivel la care se admite, după cum se va vedea, un tip intermediar (*borderline*), care este imposibil de ignorat. În acest context studiul psihoticului, cel puțin indirect, devine deci, oricum, inevitabil.

O a doua distincție importantă are la bază criteriul comportamental, respectiv maniera în care subiectul acționează înainte, în timpul și după comiterea faptelor. Din acest punct de vedere, în cadrul tipului general al ucigașului în serie pot fi identificate două categorii principale distincte și o categorie intermediară: ucigașul în serie *organizat*, ucigașul în serie *neorganizat* și ucigașul în serie *mixt*, sau *de graniță* (*borderline*)[2].

Ucigașul în serie organizat este preocupat de alegerea atentă a victimei, a timpului și locului de acțiune, a instrumentelor de tortură, este atent la detaliile care l-ar putea demasca sau incrimina și se străduiește să șteargă orice urmă etc. Acesta corespunde din punct de vedere psihologic psihopatului.

Ucigașul în serie neorganizat corespunde psihoticului, el acționează mult mai impulsiv, fără o pregătire prealabilă și fără a se asigura că nu va fi descoperit; de cele mai multe ori, doar o capacitate deosebită de a improviza îl ajută să depășească diferitele obstacole ce stau în calea comiterii faptei și să-și poată continua seria omorurilor, evitând să fie identificat și capturat.

În sfârșit, ucigașul în serie mixt (borderline) „aparține în principiu categoriei ucigașilor organizați, dar anumite situații sau condiții îl vor conduce să-și piardă sângele-rece și să acționeze de o manieră neorganizată. El poate, de asemenea, încă de la debutul trecerii la act, să oscileze între comportamente ce țin de ambele categorii precedente”[3].

O a treia și ultimă distincție prealabilă necesară este bazată pe apartenența sexuală în cadrul tipului general de *serial killer*. Din acest punct de vedere

---

[1] *L. Negrier-Dormont, R. Nossintchouk*, op. cit., p. 6.
[2] A se vedea, în acest sens, idem, p. 18.
[3] Idem, p. 19.

trebuie remarcat în primul rând faptul că, în majoritatea lor, uciderile în serie îi au ca autori pe bărbați[1]. Mai trebuie remarcat, de asemenea, că la ucigașele în serie (*tueuses en série*) fantasmele sexuale nu joacă, cel puțin aparent, un rol preponderent din punct de vedere motivațional. Componenta dominatoare este cea mai frecventă, chiar dacă, la prima vedere, alte mobiluri, mult mai comune (lăcomie, ură, răzbunare, gelozie), par să justifice comiterea faptelor.

260. 2) *Diferite categorii*

Dincolo de distincțiile generale menționate anterior, în doctrina criminologică s-a recurs la o serie de alte clasificări ale ucigașilor în serie, potrivit unor criterii diverse.

Astfel, într-o opinie, ucigașii în serie ar putea fi împărțiți în cinci categorii, după cum urmează:

1) ucigașii petrecăreți (*les tueurs festifs* sau *spree killers*), respectiv acei ucigași în serie care comit omorurile de o manieră continuă, fără perioade de acalmie, fiind în permanență în căutarea excitației, a banilor sau a obiectelor de valoare;

2) actorii operației criminale organizate (*les acteurs d'opération criminelle organisé*), categorie amintită anterior;

3) otrăvitorii sau asfixiatorii, o categorie care ar cuprinde medici, asistente medicale, doici, părinți adoptivi; toți acești autori ar avea în comun faptul că au controlul total asupra victimelor, dar motivațiile lor sunt extrem de diverse, antagonice uneori, mergând de la lăcomie până la altruism (eutanasie);

4) ucigașii psihotici și presupuși psihotici, respectiv cei care acționează sau par să acționeze sub imperiul unor halucinații sau deliruri;

5) psihopații sadici sexuali, respectiv acei ucigași care au o personalitate antisocială și tendințe sexuale sadice și care, de regulă, comit un număr mare de fapte (cel puțin zece victime)[2].

După cum se poate observa această clasificare, pe lângă cele două categorii clasice, respectiv cea a ucigașului în serie organizat sau psihopat (nr. 5) și cea a ucigașului în serie neorganizat sau psihotic (nr. 4), introduce încă trei categorii, oarecum atipice din punct de vedere motivațional. Este adevărat că și în cazul acestora se pot uneori stabili conotații sadice sau sexuale, însă este la fel de adevărat că apartenența acestor categorii la tipul de bază al ucigașului în serie, din punct de vedere subiectiv, poate fi contestată.

O altă clasificare, mai apropiată de tipul de bază din punct de vedere subiectiv, împarte ucigașul în serie în următoarele patru categorii:

1) tipul vizionar (menționat anterior);

2) tipul misionar (explicat și el anterior);

---

[1] A se vedea, în acest sens, *L. Negrier-Dormont*, Tueurs en série a comportement systémique, op. cit., p. 77.

[2] *P. Dietz*, Mass, serial and sensational homicides, Bulletin of the New York Acalmy of Medecine, 62, 1986, p. 477-491, apud Laurent Montet, op. cit., p. 66.

3) tipul hedonistic (*hedonistic serial killer*), care se caracterizează prin inteligenţă şi mobilitate, realizează crimele în mod conştient, iar plăcerea căutată prin faptele de ucidere este generată de conexiunea pe care o face între sex şi violenţă;

4) tipul „putere/control" (*power/control serial killer*), cel care caută senzaţiile de dominare totală, palpabilă şi durabilă, asupra unor victime lipsite de apărare; este tipul clasic de psihopat sau sociopat[1]. Această clasificare se axează în principal pe varianta ucigaşului în serie organizat, deoarece, cu excepţia vizionarului, toate celelalte trei categorii cuprind personalităţi psihopate. În privinţa elementului subiectiv, regăsim mobilurile specifice tipului de bază, respectiv impulsurile cu caracter sexual pervers, impulsurile sadico-dominatorii sau pe cele sadico-sexuale, chiar dacă, aşa cum arătam mai sus, în cazul vizionarului şi misionarului ele nu sunt aparente.

În sfârşit, o ultimă clasificare ce merită a fi reţinută se referă la ucigaşele în serie, care, după cum arătam şi mai sus, prezintă unele particularităţi motivaţionale faţă de bărbatul ucigaş în serie. Deşi numărul ucigaşelor în serie este mic în comparaţie cu cel al bărbaţilor, diversitatea cazurilor şi a motivaţiilor întâlnite a impus o clasificare amplă, în nouă categorii, după cum urmează:

1) ucigaşa în serie „văduva neagră", acea femeie care omoară sistematic, fie soţul, fie concubinul, fie un alt membru al familiei; reprezintă tipul organizat, planifică fapta cu mult timp înainte, aşteaptă cu răbdare momentul prielnic pentru a acţiona; are ca mobil, de regulă, lăcomia, dar poate acţiona şi din răzbunare sau pur şi simplu din comoditate;

2) ucigaşa în serie „îngerul morţii", cea care ucide persoanele pe care le îngrijeşte şi care sunt extrem de vulnerabile (bătrâni, copii, bolnavi etc.); are controlul total asupra victimei şi o tratează ca pe un muribund ce nu mai are dreptul la viaţă; motivaţia cea mai frecventă este dorinţa de dominare, de a avea controlul asupra vieţii celor care sunt dependenţi de îngrijirile ei;

3) ucigaşa în serie „prădătoare sexuală", cea la care motivaţia sexuală are mai mult o tentă de răzbunare decât de realizare a unor fantasme; această motivaţie se poate dubla de dorinţa câştigului, caz în care uciderea este însoţită de jefuirea victimei; este categoria cea mai puţin întâlnită până în prezent şi de aceea este şi cea mai puţin explicată de specialişti;

4) ucigaşa în serie „din răzbunare", este o persoană pasională, al cărei mobil este cel mai frecvent gelozia, dar motivele răzbunării nu exclud şi diferite alte incidente, precum un afront sau o simplă dispută; victimele sunt, de regulă, membri ai familiei (soţul sau copiii), metodele utilizate sunt asemănătoare celor la care recurge şi „văduva neagră" (otrăvirea sau sufocarea), ceea ce face ca graniţa între cele două categorii să fie destul de vagă;

---

[1] *R. Holmes, J. De Burger*, Serial Murder, Beverly Hills, Sage, 1998, apud L. Montet, op. cit., p. 68.

5) ucigaşa în serie „pentru profit" este cea mai lucidă şi insensibilă dintre toate femeile care comit omoruri repetate; este extrem de bine organizată dar, uneori, setea de câştig, mereu în creştere, poate să o domine în aşa măsură încât să o conducă la comiterea unor erori grave, erori pe care „văduva neagră", care ucide şi ea, de regulă, pentru profit, nu le comite; tot spre deosebire de „văduva neagră", ucigaşa „pentru profit" îşi alege victimele din afara familiei, de regulă persoane cărora le câştigă încrederea şi care sunt uşor de manipulat;

6) ucigaşa în serie „în echipă" este cea care participă la comiterea unor omoruri alături de alte persoane, fie de acelaşi sex, fie de sex opus; motivaţiile sunt în aceste cazuri diverse, pornind de la cele materiale şi mergând până la cele tipice ucigaşului în serie, respectiv cele legate de impulsuri sexuale perverse şi sadico-dominatoare;

7) ucigaşa în serie „problemă de sănătate mintală" este corespondenta tipului masculin neorganizat, tulburările psihice de care suferă duc la abolirea discernământului şi de aceea nu răspunde penal; conform stării sale psihice acţionează de o manieră hazardată şi inexplicabilă;

8) ucigaşa în serie „neexplicată" este o categorie în care se includ toate acele femei care comit omoruri, din motive care nu pot fi identificate, explicate sau clasificate; se deosebesc de categoria anterioară prin faptul că au discernământul păstrat, chiar dacă, fireşte, pot fi şi ele subiecte ale unor tulburări psihice;

9) ucigaşele în serie „nedescoperite" reprezintă acea categorie care se referă mai curând la fapte decât la persoane, deoarece sunt incluse aici acele omoruri în serie despre care se prezumă că ar fi fost comise de femei, dar datele anchetelor nu permit identificarea autoarelor sau inculparea şi condamnarea acestora[1].

Există fireşte posibilitatea regrupării diferitelor variante de tip şi în alte categorii, în afara celor menţionate anterior. În plus, trebuie remarcat faptul că mobilitatea fenomenului reprezentat de uciderile în serie impune o permanentă regândire, remodelare, a unor variante de tip. Complexitatea şi diversitatea acestor variante de tip fac însă cu atât mai necesară identificarea unui tip de bază şi stabilirea caracteristicilor acestuia.

261. 3) *Caracteristicile tipului de bază*

Atât distincţiile generale, cât şi diferitele clasificări ale ucigaşului în serie pe diferite categorii, par să indice o oarecare „fragilitate" sau lipsă de consistenţă a tipului de bază. Un asemenea tip nu poate prinde contur decât dacă este conceput în anumite limite. Aceste limite pot fi stabilite pornind de la un criteriu cantitativ. În acest sens, putem conveni că în cazul uciderilor în serie o primă regulă o reprezintă autorii de sex bărbătesc, iar femeile sunt excepţia; o altă regulă o reprezintă ucigaşul organizat, cu profilul psihic al psihopatului, iar excepţia o reprezintă ucigaşul neorganizat, cu profilul psihic al psihoticului. Caracteristicile

---

[1] *D. Kelleher, C. Kelleher,* Murder most Rare: The Female Serial Killer, Dell Book, New York, 1999, apud L. Montet, op. cit., p. 96-111.

tipului de bază trebuie raportate deci la ucigaşul organizat (psihopat), şi ele pot fi determinate prin prisma următoarelor trei coordonate: a) psiho-biologice; b) psiho-sociale; c) psiho-morale.

262. a) Caracteristicile psiho-biologice ale ucigaşului în serie trebuie să fie examinate în primul rând din punct de vedere al condiţiilor personale de rasă, vârstă şi sex. În ce priveşte rasa se poate afirma că nu există diferenţe, fenomenul atinge toate rasele umane în care regăsim reprezentanţi ai acestui tip criminal; o particularitate remarcată de mulţi cercetători constă în faptul că uciderile în serie au aproape totdeauna un caracter intra-rasial, altfel spus, „Albii ucid Albi, iar Negrii ucid Negri”[1].

În ce priveşte vârsta ucigaşului în serie, se poate constata că nu există diferenţe semnificative în raport cu tipul comun de infractor. Unele studii apreciază că la ucigaşul în serie vârsta medie este de 27 de ani la momentul comiterii primei fapte şi de 31 de ani la momentul comiterii ultimei fapte[2]. Alte studii indică o medie cuprinsă într-un interval mai larg, respectiv între 20 şi 40 de ani, precizând în acelaşi timp că există şi cazuri în care ucigaşii în serie au fost, fie foarte tineri, fie persoane în vârstă[3].

Referitor la sex, am arătat deja că tipul de bază trebuie raportat la mascul, având în vedere neta lui preponderenţă în comiterea uciderilor în serie. Trebuie adăugat însă că la unii ucigaşi în serie s-a constatat o alterare a sexului genetic prin existenţa sindromului Klinefelter[4], iar această anomalie are în mod evident influenţe, cel puţin asupra sexualităţii subiectului, dacă nu şi asupra comportamentului general al acestuia. Merită a fi consemnat în acelaşi timp faptul că unii autori consideră că prezenţa unui cromozom Y suplimentar, cealaltă aberaţie genetico-sexuală cu relevanţă criminologică, poate contribui, alături de alţi factori predispozanţi, la o disociere a personalităţii specifică psihopatului[5], adică tipului psihologic al ucigaşului în serie organizat.

În privinţa aparenţei fizice, ucigaşul în serie nu poate fi asimilat unui tip anume, nu există niciun criteriu distinctiv. El are mai degrabă, aşa cum s-a subliniat în doctrină, o aparenţă comună (*„monsieur tout-le-monde”*)[6]. Există însă şi opinia potrivit căreia se pot desluşi în unele cazuri diferite „anomalii fizice congenitale”, care amintesc de stigmatele lombrosiene (circumferinţă anormală a craniului, asimetrie facială, anomalii ale urechilor şi degetelor etc.). Acestea sunt legate de existenţa unor „anomalii genetice neurologice”, mergându-se pe ideea

---

[1] *L. Montet*, op. cit., p. 52.

[2] www.le-pont.net/ (Tueurs en série-statistiques).

[3] www.tueursenserie.org (études).

[4] Ibidem [se dau ca exemplu ucigaşii în serie: Bobby Joe Long (S.U.A) şi Francis Heaulme (Franţa)].

[5] *L. Montet*, op. cit., p. 27.

[6] *L. Negrier-Dormont*, op. cit., p. 57.

că dezvoltarea paralelă, la fetus, a creierului şi corpului, implică o asociere între anormalitatea creierului şi anormalitatea corporală[1]. Din punct de vedere bio-cerebral, pe lângă anomaliile genetice, s-a subliniat existenţa unei stări de „slăbiciune" neurologică. În sfârşit, unele studii au pus în evidenţă diferite simptome biochimice, prezente într-o proporţie semnificativă la ucigaşii în serie examinaţi. Este vorba, spre exemplu, de existenţa unui nivel ridicat de sodiu, potasiu şi plumb, elemente care de altfel sunt frecvente şi la psihopaţii violenţi, în general[2].

263. b) Caracteristicile psiho-sociale ale ucigaşului în serie trebuie privite dintr-o perspectivă dublă, pe de o parte în raport cu data comiterii faptelor, pe de altă parte raportat la copilăria subiectului, la micro-mediul de origine, familia sau o altă structură echivalentă, care a contribuit decisiv la formarea trăsăturilor psiho-sociale ale acestuia.

La momentul comiterii faptelor, de regulă, ucigaşul în serie este o persoană care nu atrage în mod deosebit atenţia asupra sa. Aşa după cum aparenţa fizică a ucigaşului în serie este de regulă normală, integrarea socială şi profesională a acestuia are o aparenţă de normalitate: „fiu bun, soţ bun, tată bun, unchi şi văr vesel, vecin amabil, profesionist apreciat, angajat care inspiră încredere, voluntar în asociaţii caritabile, director de întreprindere, dascăl respectat etc. În momentul arestării sale, familia, vecinii şi prietenii rămân neîncrezători până la administrarea probelor şi, uneori, după aceea, crezând într-o maşinaţiune injustă"[3]. Marea capacitate de disimulare, care îi permite ucigaşului în serie să joace în societate un rol comun, care nu trezeşte niciun fel de suspiciune, creează totodată premise favorabile pentru camuflarea faptelor odioase comise de acesta şi face ca anchetele, în astfel de cazuri, să fie extrem de dificile. Chiar şi în cazul în care subiectul duce o viaţă solitară, austeră, are grijă ca acel minim de contact social, la care viaţa îl obligă, să decurgă în condiţii de aparentă normalitate, astfel încât să nu trezească suspiciuni. Există, fără îndoială, şi cazuri de ucigaşi în serie marginali, neintegraţi social sau profesional, persoane fără adăpost sau fără ocupaţie, dar se poate spune că şi aceştia se află într-o stare de normalitate, în raport cu categoria din care fac parte.

În privinţa antecedentelor penale se poate constata că există ucigaşi în serie care, la momentul comiterii primei fapte din seria criminală, nu mai comiseseră vreo altă infracţiune sau, cel puţin, nu erau cunoscuţi cu antecedente penale. Există, în acelaşi timp, un număr îngrijorător de mare de ucigaşi în serie care, înainte de a începe seria omorurilor, au comis deja una sau mai multe infracţiuni, unii dintre ei fiind deci recidivişti. Printre infracţiunile anterior comise au fost identificate furturi şi tâlhării dar, în unele cazuri, şi infracţiuni grave contra

---

[1] În acest sens, a se vedea *J. Norris*, Serial Killers: The Growing Menace, New York, Doubleday, 1988, p. 19, 39, apud L. Montet, op. cit., p. 64.

[2] Ibidem.

[3] *L. Negrier-Dormont*, op. cit., p. 58.

persoanei, cum ar fi viol sau chiar omor. Asemenea cazuri pun, fireşte, în mod extrem de serios, problema capacităţii organelor de justiţie penală de a sesiza în mod corect gradul de pericol social pe care îl prezintă anumiţi infractori[1].

Dacă ne raportăm la mediul social în care subiectul s-a format ca personalitate, mai precis la familia de origine, putem constata elemente care de o manieră mult mai netă caracterizează ucigaşul în serie. În acest sens, trebuie arătat că majoritatea studiilor efectuate au pus în evidenţă faptul că ucigaşii în serie au avut o copilărie dificilă, cu probleme, fie că a fost vorba de copii maltrataţi, fie că a fost vorba de copii violenţi, fie că au fost reunite ambele situaţii. Viitorii ucigaşi în serie „au putut fi victimele unor părinţi torţionari, alcoolici, membri ai unor secte satanice, indiferenţi în legătură cu viitorul lor"[2]. În foarte multe cazuri este vorba despre copii abuzaţi, fie fizic, fie psihic, fie şi fizic şi psihic, adică, de cele mai multe ori, abuzaţi sexual. Conform unor studii, în majoritatea cazurilor, ucigaşul în serie nu numai că a fost rodul unei sarcini nedorite, dar cei din jurul lui au procedat în aşa fel încât, mai târziu, l-au făcut să resimtă acest lucru[3].

264. c) Caracteristicile psiho-morale ale ucigaşului în serie reprezintă, probabil, elementul tipologic esenţial. Identificarea acestor caracteristici trebuie să pornească de la profilul general al psihopatului, profil ce corespunde ucigaşului organizat, la care, aşa cum anticipam mai sus, trebuie raportat tipul de bază. Ceea ce trebuie remarcat în primul rând este masca de sănătate mentală pe care o afişează subiectul, aspect ce se înscrie în logica aparenţei de integrare socio-profesională care a fost menţionată anterior. În spatele măştii se ascunde însă o persoană cu probleme. Conform unor studii, 88% din ucigaşii în serie examinaţi au prezentat una ori mai multe simptome psihiatrice, chiar dacă unele dintre acestea nu erau severe[4]. *Capacitatea de disimulare*, una din caracteristicile principale ale psihopatului ca tip general, se regăseşte deci şi la ucigaşul în serie.

O altă caracteristică generală a psihopatului pe care o regăsim la ucigaşul în serie este *alterarea* sau *lipsa totală a simţului moral* (*sau social*). Psihopatul se consideră mai presus de lege, ea nu se aplică pentru el, ci doar pentru ceilalţi. Această optică îl autorizează, din punctul lui de vedere, să încalce orice lege sau cutumă, iar pe ucigaşul în serie, în particular, îl legitimează să ignore chiar interdicţia supremă, de a ucide. În plus, prin încălcarea normei supreme, ucigaşul în serie îşi exprimă dispreţul şi ura faţă de societate, care nu a ştiut să îl aprecieze la justa valoare[5].

Lipsa simţului moral se combină la ucigaşul în serie, de o manieră aproape firească, cu o altă caracteristică majoră, *egocentrismul*. Este vorba despre un

---

[1] În acelaşi sens, a se vedea *L. Negrier Dormont, R. Nossintchouk*, op. cit., p. 15.
[2] Idem, p. 14.
[3] În acest sens, a se vedea *L. Montet*, op. cit., p. 63.
[4] Idem, p. 61.
[5] *L. Negrier Dormont*, op. cit., p. 73.

egocentrism agresiv, marcat de tendinţa patologică de dominare, de manipulare şi de control asupra victimelor. În acelaşi timp, orgoliul nemăsurat îl împinge pe ucigaşul în serie spre o „recunoaştere publică", ceea ce îl determină să fie preocupat de dobândirea unei celebrităţi mediatice[1].

În sfârşit, o ultimă caracteristică ce merită a fi reţinută este *indiferenţa afectivă*, prezentă în mod obligatoriu la ucigaşul în serie. Acest tip criminal nu are niciun fel de sentimente personale faţă de victimă: nici simpatie, nici antipatie, nici empatie[2]. Din acest punct de vedere, elementul esenţial pare a fi lipsa empatiei, ceea ce îl face pe ucigaşul în serie să fie incapabil de a se pune în locul celuilalt, de a simţi ce simte celălalt, adică victima. Acest deficit empatic face posibil ca ucigaşul în serie să fie capabil să producă cu uşurinţă o suferinţă teribilă victimelor, pe care, de cele mai multe ori, le supune unor torturi prelungite. În paralel cu indiferenţa afectivă acţionează un mecanism psihic cu totul particular în cazul ucigaşului în serie, mecanism ce constă în „obiectivarea" victimei, adică în perceperea acesteia ca pe un obiect, un simplu obiect menit să-i servească satisfacerea unor fantezii[3].

Dincolo de aceste caracteristici oarecum generale, portretul psiho-moral al ucigaşului în serie este fireşte mult mai complex, iar mecanismele de trecere la act sunt la rândul lor complexe, variabile de la un subiect la altul. Fără a ignora această complexitate, şi fără a ignora caracteristicile reţinute anterior, se poate afirma că la ucigaşul în serie „cheia" mecanismului psiho-moral este reprezentată de *obsesia realizării unor fantasme sadico-sexuale*. Această afirmaţie se bazează pe faptul că principalele modele care încearcă să explice uciderile în serie şi modul în care un individ devine capabil să comită astfel de fapte, ajung fiecare, inevitabil, să reţină aceste fantasme ca element explicativ esenţial. În acest sens pot fi date ca exemple: modelul „motivaţional al omuciderii sexuale", conceput de F.B.I.; modelul „traumă-control"; modelul „psihanalitic"[4]. Deşi există diferenţe în explicarea originii şi evoluţiei fantasmelor sadico-sexuale, rolul acestora de mobil în procesul de trecere la act este confirmat de toate modelele menţionate. Acest rol apare extrem de clar exprimat în ultima etapă a modelului psihanalitic: „Atunci când subiectul devine adult, el are capacitatea fizică de a trece la act. Prima omucidere a ucigaşului în serie organizat rezultă în general din fantasme de răzbunare declanşate de un factor de stres. Atunci când comite crima, ucigaşul exteriorizează o fantasmă, dar realitatea nu este niciodată identică fantasmei, ceea ce îl face să recidiveze pentru a încerca să ajungă la perfecţiune şi îl conduce la uciderea în serie"[5].

---

[1] În acest sens, a se vedea idem, p. 24-25.
[2] Idem, p. 78.
[3] Ibidem.
[4] Pentru detalii privind modelele menţionate, a se vedea *L. Montet*, op. cit., p. 18-35.
[5] Idem, p. 35.

III. Particularităţile trecerii la act

265. Trecerea la act poate fi privită dintr-o dublă perspectivă: prin prisma modului în care este trăită fapta de subiectul însuşi, ceea ce a dus în doctrină la elaborarea modelelor subiective de trecere la act (spre exemplu modelul conceput de E. de Greeff); prin prisma modului în care fapta este percepută din exterior, ceea ce a dus în doctrină la elaborarea modelelor obiective de trecere la act (spre exemplu modelul conceput de J. Pinatel)[1]. Un model subiectiv de trecere la act valabil pentru ucigaşul în serie ar trebui să aibă la bază, aşa cum am anticipat, obsesia realizării unor fantasme. Ceea ce interesează în continuare este stabilirea unui model obiectiv de trecere la act sau, altfel spus, *modul de operare* al ucigaşului în serie. Un astfel de model nu poate ignora însă constatările privind caracteristicile tipului de bază şi mai ales problema legată de obsesia fantasmelor.

Astfel, conform celor constatate anterior, se poate afirma că ucigaşul în serie acţionează în baza unor mecanisme psihice repetitive, ce tind să transpună în realitate, cât mai aproape de „perfecţiunea" ei, o fantasmă. Cum fantasma reprezintă „originalul", iar fiecare dintre uciderile aparţinând unei serii reprezintă o copie din ce în ce mai fidelă a „originalului", este firesc să constatăm o similitudine între faptele astfel comise. Chiar şi în aceste condiţii însă, nicio ucidere nu se va suprapune identic cu o alta, din aceeaşi serie criminală. Dincolo de aspectele care în mod obiectiv impun diferenţe (altă victimă, altă situare în timp etc.), tendinţa spre „perfecţiune" a ucigaşului îl va determina pe acesta să aducă de fiecare dată elemente noi. Din această perspectivă se poate afirma că *modul de operare*, chiar şi la acelaşi autor al unei serii criminale, prezintă particularităţi de la o ucidere la alta. În aceste condiţii este fireşte dificil să se conceapă o schemă de trecere la act universal valabilă în cazul uciderilor în serie. Raţiuni de ordin teoretic, dar mai ales raţiuni practice legate de investigarea cazurilor de uciderі în serie, au impus totuşi elaborarea unor modele obiective de trecere la act care, deşi nu pot şi nici nu trebuie să fie absolutizate, prezintă o utilitate incontestabilă. Din punct de vedere teoretic, aceste modele contribuie la o mai bună înţelegere a tipului criminal reprezentat de ucigaşul în serie. Din punct de vedere practic, un model de trecere la act, *privit ca mod de operare*, poate ajuta la realizarea unui „profil" al autorului şi, astfel, la conducerea investigaţiilor într-o direcţie corectă.

Potrivit unei opinii exprimate în doctrina criminologică, în cazul ucigaşului în serie, trecerea la act percepută ca mod de operare cuprinde opt faze, după cum urmează:

1) *Pregătirile* reprezintă o primă etapă în care se achiziţionează ori, după caz, se verifică funcţionalitatea obiectelor care urmează să fie folosite la imobilizarea, torturarea şi uciderea victimei. Dacă ucigaşul dispune de un loc anume pentru

---

[1] A se vedea, în acest sens, *supra* nr. 214 şi nr. 215.

comiterea faptei (apartament, garaj, pivniță, autovehicul) acest loc va fi, la rândul lui, pus la punct în cele mai mici detalii. Atunci când ucigașul obișnuiește să acționeze într-un spațiu public, el va prospecta terenul în vederea găsirii locului ideal (o stradă puțin circulată, o parcare, un local dezafectat etc.);

2) *Pânda* este faza în care ucigașul își caută victima. Alegerea nu este întâmplătoare, victima trebuie să corespundă unui tipar prestabilit de autor, în funcție de propriile fantasme. Din această cauză nici căutarea nu se desfășoară la întâmplare, ci se va focaliza asupra acelor locuri în care sunt cele mai mari șanse de a găsi o „pradă" corespunzătoare. Astfel, dacă victimele sunt de regulă prostituate, ucigașul va căuta în cartierele (străzile) frecventate de acestea; dacă țintele preferate sunt tinere fete sau băieți, pânda se va derula în preajma unor școli sau parcuri frecventate de copii etc.;

3) *Abordarea* victimei este următorul pas. Această fază se derulează diferențiat, în funcție de profilul psihologic al ucigașului și al victimei. De regulă, ucigașul în serie cu profilul psihopatului se va folosi de puterea de seducție și de convingere pe care le posedă, combinate cu alegerea unor victime ușor de manipulat datorită gradului lor ridicat de naivitate. În aceste cazuri ucigașul recurge la diferite scenarii care îi permit să ajungă, în final, în situația de a avea controlul asupra victimei. Etapa abordării este extrem de „valorizatoare pentru narcisismul ucigașului" deoarece îi permite să-și testeze puterea de seducție și capacitatea de a inspira încredere „el consideră aceste momente ca pe o expresie supremă a superiorității sale";

4) *Torturarea* victimei reprezintă, de cele mai multe ori, o etapă esențială pentru realizarea fantasmelor sexuale și satisfacerea nevoii de dominare și control resimțită de ucigaș. Din acest motiv tortura durează atâta timp cât ucigașul are nevoie pentru a „experimenta" diferite variante de chinuire și umilire a victimei, până să ajungă la varianta care să corespundă cel mai bine fantasmei. Când victima decedează prea repede, ucigașii se simt de regulă frustrați;

5) *Suprimarea vieții* victimei este nu numai punctul culminant al trecerii la act dar, de multe ori, este în același timp și punctul culminant al realizării fantasmei. De aceea uciderea este și ea executată în mod lent de regulă, astfel încât să ofere ucigașului posibilitatea de a „savura momentul". În cele mai multe cazuri omorul se realizează de aproape, fie cu „mâinile goale", fie cu o armă albă, fie cu ajutorul unor obiecte diverse, apte spre a fi folosite la ștrangulare, sufocare sau pur și simplu la zdrobirea victimei;

6) *Prelevarea de „trofee" și părți ale corpului* victimei este o fază care poate urma suprimării vieții, dar uneori poate să se și suprapună cu torturarea victimei și chiar cu uciderea acesteia. Existența acestei etape este determinată de dorința perversă a ucigașului de a retrăi senzațiile pe care le-a încercat pe parcursul comiterii faptei. În acest sens, au existat cazuri în care ucigașii, fie au fotografiat, fie au filmat scene ale torturii sau ale uciderii, pe care le-au păstrat ca „trofee". În alte cazuri, ucigașii au păstrat unul sau mai multe obiecte ce aparținuseră

victimelor și prin intermediul acestor obiecte „fetiș" retrăiau fantasmele perverse. În sfârșit, au existat și numeroase situații în care ucigașii au „decupat" și păstrat părți ale cadavrului (uneori chiar organele genitale), folosindu-se de acestea pentru a recompune atmosfera fantasmei sau pentru a-și satisface porniri canibalice ori vampirice;

7) *Organizarea scenei crimei* este la rândul ei o fază ce se poate suprapune, parțial sau integral, cu cele anterioare. În derularea acestei etape ucigașul urmărește două obiective: pe de o parte, ștergerea urmelor care ar putea conduce la identificarea autorului și eventual a victimei; pe de altă parte, regizarea unei scene terifiante care să șocheze în momentul descoperirii faptei și să asigure mediatizarea acesteia. Cele două obiective aparent antagonice, corespund profilului general, atât din punctul de vedere al caracterului organizat, care permite păstrarea anonimatului autorului și implicit continuarea seriei ucigașe, cât și din punctul de vedere al unei importante trăsături psiho-morale, pe care am amintit-o anterior, respectiv orgoliul nemăsurat care îl determină pe ucigașul în serie să fie preocupat de dobândirea unei celebrități mediatice, de o „recunoaștere publică" a faptelor comise;

8) *Comportamentul în cursul anchetei* reprezintă o ultimă etapă care, deși iese total din sfera actului, asigură ucigașului, pe de o parte, o prelungire a senzațiilor perverse și a nevoii de mediatizare, iar pe de altă parte, răspunde preocupării lui de a nu fi identificat. Din aceste motive, de multe ori, ucigașul în serie urmărește cu mare atenție ancheta și mediatizarea care se face omorurilor pe care le-a comis, uneori se amestecă în anchetă, contactează presa, participă la înmormântarea victimelor etc.[1]

Modelul prezentat anterior poate fi criticat pe motivul că ultimele trei faze depășesc sfera trecerii la act, ele referindu-se la comportamentul *post-factum* al subiectului. Un asemenea reproș este justificat doar în măsura în care se are în vedere în mod exclusiv fapta în sine, iar nu seria criminală în ansamblul ei. În realitate, faptele care intră în seria criminală sunt atât de intim legate între ele încât, în comportamentul *post-factum* al unei ucideri se regăsesc germenii viitoarei fapte, precum și indicii cu privire la modul de comitere al acesteia. Astfel, se poate afirma că cele trei etape finale ale modelului anterior, raportate la o faptă, reprezintă în același timp un fragment din prima fază, cea a pregătirilor, prin raportare la viitoarea faptă ce intră în seria de ucideri. Din această perspectivă privind lucrurile, dimensiunea practică a modelului capătă o mai mare consistență, el putând reprezenta un instrument de lucru eficient în eforturile de prevenire și combatere a fenomenului uciderilor în serie.

---

[1] În sensul celor arătate, a se vedea *L. Negrier-Dormont, R. Nossintchouk*, op. cit., p. 26-38.

IV. Prioritatea demersului preventiv

266. Prevenirea şi combaterea fenomenului generat de uciderile în serie reprezintă un demers complex şi dificil, având la bază cele două categorii de mijloace utilizate în general în lupta împotriva fenomenului criminal, respectiv mijloacele juridice (cadrul normativ) şi mijloacele empirice (cadrul instituţional)[1]. O examinare de ansamblu a acestor mijloace nu îşi are locul în prezentul context. Ceea ce interesează aici este identificarea unui obiectiv prioritar din punct de vedere preventiv în lupta cu fenomenul generat de uciderile în serie.

Din punct de vedere preventiv, obiectivul prioritar trebuie să se orienteze asupra unui factor criminogen cu impact cât mai general şi asupra căruia să se poată acţiona cu şanse reale de eficacitate la nivel macrosocial. Un astfel de factor, pus în evidenţă de cercetările şi studiile de specialitate, îl reprezintă *industria de violenţă*, o sintagmă care acoperă o sferă largă, ce include: mediatizarea excesivă şi detaliată a cazurilor reale, producţiile artistice, fie inspirate din cazuri reale, fie cele de pură ficţiune (filme, cărţi) şi pornografia violentă. Referindu-se la „industria americană a violenţei", Robert Ressler afirma: „Interesul morbid pentru violenţă este vizibil în muzica noastră, filmele noastre, literatura noastră, şi în special în programele şi producţiile noastre televizate. (...) Temele abordate merg de la execuţia prin armă de foc la loviturile de cuţit, muşcătură, decapitare, dezmembrare, eviscerare, combinate cu agresiuni sexuale, necrofilie, canibalism şi vampirism. Totul este prezentat în maniera cea mai realistă, cea mai sângeroasă, ceea ce se cheamă astăzi *splatter movies*, disponibile la fel de bine pentru adulţii inchizitori cât şi pentru tinerii impresionabili. (...) Spiritele diabolice şi criminale se reproduc de-a lungul industriei de violenţă, în timp ce poporul american îşi asumă nefericitul rol de consumator şi victimă"[2].

267. O primă verigă a industriei de violenţă o reprezintă mediatizarea *excesivă şi detaliată* a cauzelor ce au ca obiect uciderile în serie. Ziarele şi canalele de televiziune prezintă faptele cu lux de amănunte şi se fac tot felul de supoziţii cu privire la autor şi la viitoarele victime. Uneori ucigaşul contactează presa pentru a anunţa comiterea unor noi fapte, lansând provocări organelor de poliţie şi terorizând populaţia. După ce ucigaşul este identificat şi capturat mediatizarea lui capătă o şi mai mare amploare, acesta devenind în scurt timp o adevărată vedetă. Pe parcursul procesului şi uneori mult timp după aceea, în timpul executării pedepsei, presa continuă să se intereseze de ucigaşii în serie; în unele cazuri se creează grupuri de „fani" a căror „admiraţie" şi susţinere este, de asemenea, prezentată şi comentată pe larg. După cum s-a subliniat, pe bună dreptate, în

---

[1] În legătură cu cele două categorii de mijloace, a se vedea *supra* nr. 41.

[2] *R. Ressler*, L'industrie américaine de la violence, prefaţă la Les tueurs en série, *L. Montet*, op. cit., p. 5 şi 8.

doctrină: „...această mediatizare excesivă a marilor criminali compulsivi cu multiple victime pune o problemă de fond. Efectul de *vedetizare* în oglindă pe care societatea îl trimite poate avea consecinţe de nebănuit asupra mentalităţilor, în special dacă în locul oprobriului se naşte fascinaţia sau chiar o dorinţă de imitare"[1]. Procesul de *vedetizare* al ucigaşului în serie este facilitat şi de utilizarea figurii acestuia în scopuri publicitare. Un astfel de exemplu îl întâlnim pe piaţa americană unde, în interiorul cutiilor cu cereale, consumate de milioane de adulţi şi copii la micul dejun, se pot găsi spre colecţionare, mici cartoane având pe una din feţe figura unui ucigaş în serie celebru, iar pe verso un rezumat al „performanţelor" acestuia. Mesajul subliminal pe care îl pot găzdui astfel de reclame ar trebui să provoace cel puţin îngrijorare[2]. Din nefericire, ca şi în alte cazuri la fel de stupide în aparenţă, dar extrem de periculoase în esenţă, corpul social manifestă o toleranţă iresponsabilă.

268. O a doua verigă a industriei de violenţă o reprezintă *creaţiile artistice*. Multe cărţi şi din ce în ce mai multe filme au ca personaje principale ucigaşi în serie, iar ca subiect principal faptele acestora descrise cu lux de amănunte. Unele dintre acestea reprezintă pură ficţiune, altele se inspiră doar din fapte şi personaje reale, iar o ultimă categorie redă în mod fidel, uneori într-un stil aproape documentar, viaţa şi cariera criminală a unor ucigaşi în serie celebri[3]. Marea problemă care se pune în aceste cazuri este legată de cultivarea unei violenţe gratuite, fără nicio legătură cu emoţia sau creaţia artistică. Partea cea mai nocivă a unei astfel de violenţe constă în reproducerea fidelă a unor tehnici de operare ce vizează torturarea şi uciderea victimelor, tranşarea cadavrelor, acte de necrofilie sau canibalism etc. În ultima vreme, datorită performanţelor extraordinare la care s-a ajuns în domeniul efectelor speciale, creaţiile cinematografice oferă posibilităţi practic nelimitate în această direcţie.

269. În sfârşit, o a treia verigă a industriei de violenţă este reprezentată de *pornografia violentă*. Problema cea mai preocupantă pe acest segment este reprezentată de o tendinţă relativ recentă a cererii şi ofertei pe piaţa pornografiei, respectiv violenţa extremă, autentică, nesimulată. Se filmează scene cu violenţe sexuale reale, cu torturarea victimelor şi uneori uciderea acestora. Astfel de scene sunt difuzate uneori în direct prin internet, iar alteori sunt distribuite pe diferite suporturi unui cerc din ce în ce mai larg de persoane „iniţiate". Victimele unor astfel de „spectacole" pe viu sunt din ce în ce mai des tineri sau pur şi simplu copii. În ultimii ani au fost depistate mai multe reţele internaţionale de pedofilie ai căror membri puneau în circulaţie materiale pornografice cu scene de violenţă

---

[1] *L. Negrier-Dormont, R. Nossintchouk*, op. cit., p. 65.

[2] Ibidem.

[3] Numeroşi ucigaşi în serie celebri (Ted Bundy, Ed Gein, David Berkowitz etc.) au cel puţin un film care se raportează direct sau indirect la faptele pe care le-au comis. A se vedea, în acest sens, www.tueursenserie.org (films).

şi cruzime având ca victime copii, uneori de vârste extrem de fragede. Membrii unei astfel de reţele, care a operat în principal pe teritoriul Belgiei, au fost implicaţi în uciderea mai multor persoane tinere, care anterior fuseseră abuzate sexual (afacerea Marc Dutroux).

270. După cum este cunoscut, problema efectelor pe care le poate avea mediatizarea violenţei şi mai ales violenţa extremă promovată în cinematografie a dat naştere, în trecut, unor numeroase controverse, atât în rândul opiniei publice profane cât şi în rândul specialiştilor. În esenţă, celor care atrăgeau atenţia asupra caracterului contagios al acestui gen de violenţă li se opuneau cei care considerau că exhibarea violenţei are un efect „calmant" asupra celor care o „consumă". Se poate afirma că în prezent efectul contagios al violenţei extreme nu mai poate fi ignorat. Din ce în ce mai multe acte grave de violenţă, inclusiv ucideri şi serii de ucideri, au în mod evident ca model, de multe ori mărturisit de chiar autorii faptelor, diferite scene de film sau fapte reale similare, mediatizate îndelung. Este din ce în ce mai evident faptul că industria de violenţă intră în „jocul" morbid al ucigaşului în serie potenţial, precum şi al celui care a trecut deja la act, stimulându-le fantasmele, satisfăcându-le setea de publicitate şi contribuind astfel la apariţia unui adevărat cerc vicios. Astfel, diferite producţii artistice sau pornografice, care prezintă în detaliu scene de violenţă extremă stimulează, „rafinează" şi ajută la maturizarea fantasmelor maladive, înlesnind trecerea la act. După comiterea faptei mass-media se ocupă de o „publicitate agresivă" în jurul cazului şi ucigaşului, făcând din acesta o adevărată vedetă şi răspunzând astfel dorinţei acestuia de notorietate. Văzându-se „luat în serios" ucigaşul are un „motiv" în plus să continue seria criminală prin fapte care, nu numai că vor contribui la realizarea fantasmelor sale, dar îi vor spori şi celebritatea pe care şi-o doreşte. După ce afacerea devine o „legendă" este preluată de industria spectacolului, care o transformă într-o carte şi (sau) într-un film de succes comercial garantat. Această producţie vine să hrănească fantasmele altor psihopaţi şi ciclul se reia cu alte personaje. Deşi voit exagerat, un asemenea mecanism nu este fără legătură cu realitatea.

În acest context, în care influenţa nefastă a industriei de violenţă a depăşit graniţa unei controverse ştiinţifice, devenind o realitate observabilă la bunul simţ, toleranţa autorităţilor interne din diverse state, precum şi pasivitatea organismelor internaţionale faţă de acest factor criminogen, poate părea inexplicabilă. Explicaţiile există însă şi ele sunt cât se poate de banale. Pe de o parte, ca orice industrie şi cea de violenţă este orientată spre o maximizare a profitului. Atâta vreme cât violenţa extremă va fi aducătoare de profit, ea va continua să fie produsă şi reprodusă, la o scară din ce în ce mai mare şi în variante din ce în ce mai şocante. O autocenzură din partea producătorului, oricine ar fi el, ar fi iluzorie. Pe de altă parte, autorităţile, în sensul cel mai larg al termenului, au cel puţin două motive care să le justifice pasivitatea. Un prim motiv ar fi „participarea la profit" prin

sistemul de taxe şi impozite. Un al doilea motiv ar fi teama de a nu fi acuzate de îngrădirea libertăţilor printr-o formă sau alta de cenzură.

În concluzie, ar trebui să fie găsită o cale de compromis prin care, fără a se aduce atingere unor interese economice legitime şi fără a se îngrădi exerciţiul firesc al unor drepturi şi libertăţi individuale, să se poată limita efectele negative ale industriei de violenţă. În acest sens *este nevoie de o formulă care să combine o reglementare inteligentă a industriei de violenţă, atât la nivel naţional, cât şi la nivel internaţional, cu o campanie educativă pe termen lung la nivelul familiei şi al şcolii, în care valorile non violente să redevină atractive.* Găsirea şi aplicarea unei astfel de formule ar putea reprezenta prioritatea preventivă în lupta împotriva fenomenului generat de uciderile în serie.

Arestarea preventivă în cauzele de corupție – o posibilă Plută a Meduzei?[1]

271. În ultima vreme, în România, tot mai multe fapte ce pot fi încadrate în categoria „marea corupție", respectiv cele în care sunt implicate persoane cu funcții importante în stat, politicieni sau chiar magistrați, se comit în condițiile constituirii unor grupuri infracționale organizate. Cele mai multe dosare ce privesc astfel de cauze au la bază denunțuri formulate de persoane aflate în stare de arest preventiv. Prezentul eseu își propune să atragă atenția asupra necesității de a interpreta cu multă prudență astfel de denunțuri, având în vedere situația specială în care se află persoanele în cauză.

272. În vizitele mele la muzeul Luvru au existat, de fiecare dată, două tablouri pe care nu le-am putut ocoli. Primul este firește „Mona Lisa", tabloul lui Leonardo da Vinci, iar cel de al doilea este „Pluta Meduzei", creație a pictorului francez Théodore Géricault. Dincolo de tabloul în sine, care este impresionant, m-a fascinat faptul că ori de câte ori mă aflam în fața lui, inevitabil, mintea mea încerca să recompună evenimentul real ce a stat la baza picturii. Este un tablou care te „împinge" în poveste fără să poți opune vreo rezistență. Reamintesc pe scurt evenimentele care au reprezentat sursa de inspirație a pictorului francez:

273. După pacea de la Viena (1815) și restaurarea monarhiei franceze, Anglia restituia Franței fosta colonie a acesteia, Senegalul. În anul 1816 o navă franceză „La Méduse" a plecat din portul Rochefort spre fosta colonie africană, pentru a o prelua. Vaporul, o perlă a flotei franceze, aflată în fruntea unui convoi din care făceau parte alte trei nave, transporta 400 de oameni. În afara marinarilor pe vas se aflau funcționari, soldați, coloniști; însuși noul Guvernator, numit de Ludovic al XVIII, se afla la bordul navei. Valori și documente importante erau transportate și ele cu același vas.

În total contrast cu caracterul simbolic al călătoriei, cu importantele valori umane și materiale transportate, comanda vasului fusese încredințată, pe criterii politice, unui conte care nu mai navigase de zeci de ani. Din cauza incompetenței căpitanului și a orgoliului său nemăsurat, ce l-a făcut să nu țină seama de sfaturile unor navigatori experimentați aflați la bord, nava a eșuat în mod stupid pe un banc de nisip în largul Mauritaniei. După ce a încercat în zadar să repună nava pe linia de plutire, căpitanul împreună cu ofițerii de rang înalt și călătorii importanți

[1] Eseu publicat în Revista de Note și Studii Juridice, www.juridice.ro (24.04.2015) și în Journal of Eastern-European Criminal Law nr. 1/2015 (tradus în limba engleză).

au părăsit vasul ocupând bărcile de salvare. Cum locurile acestor bărci nu erau suficiente pentru toţi cei aflaţi la bord, 150 de pasageri au fost înghesuiţi pe o plută improvizată din lemnul navei (Pluta Meduzei). Celor 150 de oameni le-au fost alocate pentru supravieţuire câteva cutii cu pesmet şi 15 butoaie cu vin. Pluta urma să fie tractată de bărcile de salvare, dar, rând pe rând, parâmele ce uneau pluta de bărci s-au rupt, iar aceasta a fost abandonată în larg, fără posibilitatea de a se autopropulsa. Deriva a durat 13 zile. În acest timp, spaţiul vital limitat (o parte a plutei era sub apă) lipsa hranei, a apei şi, la început, surplusul de vin, au dat naştere unor comportamente de o sălbăticie inimaginabilă: unii pasageri au fost pur şi simplu aruncaţi în apă, alţii au fost ucişi, masacraţi şi, în cele din urmă, mâncaţi de cei mai puternici.

Actele de canibalism au fost episodul culminant din această tristă poveste. Doar 15 oameni au fost găsiţi în viaţă de o altă navă franceză plecată în căutarea lor. Dintre aceştia, cinci au murit înainte de a fi transportaţi la ţărm. Practic, 10 oameni din 150 au supravieţuit. O parte dintre aceştia au fost acuzaţi de acte de antropofagie într-un proces în care au fost inculpaţi şi căpitanul navei împreună cu ofiţerii superiori care, părăsind nava şi pasagerii, au încălcat Codul onoarei marinăreşti. Dincolo de proces, evenimentul a creat un scandal imens în epocă fiind puse în lumină probleme de natură umană, politică şi socială. Pe lângă tabloul lui Géricault, pictat între 1818 şi 1819 şi expus pentru prima oară la salonul de la Paris din 1819, deci relativ la scurt timp de la derularea evenimentului, de-a lungul timpului, tragica poveste a Meduzei a inspirat numeroase cărţi, filme şi chiar studii ştiinţifice.

274. Două studii criminologice au pus problema stării de necesitate ca fapt justificativ în legătură cu actele comise pe „Pluta Meduzei"[1]. Dincolo de componenta tehnico-juridică discutabilă, mai ales din perspectiva definiţiei stării de necesitate, studiile explorează componenta psiho-morală, criminologică a situaţiei. În mare, este vorba despre faptul că în situaţii extreme, în care persoana se simte ameninţată de pericole majore, comportamentul acesteia poate deveni incontrolabil, aberant.

275. De Pluta Meduzei, de tablou, de povestea naufragiului şi de cele două studii criminologice (citite cu mai bine de douăzeci de ani în urmă) mi-am amintit recent, în contextul generat de arestările preventive ce au fost dispuse, în ultima vreme, în cauze de corupţie şi de controversata procedură a denunţurilor, utilizată din ce în ce mai des în astfel de cauze. Deşi poate părea exagerat, cred

---

[1] A se vedea, în acest sens, *H. Schadewaldt*, L'odyssée du "Radeau de la Méduse". Un exemple classique de "l'état de nécessité", Revue internationale de criminologie et de police technique, vol. XXIII, 1969, n° 2, p. 119-134 şi *J. Graven*, L'état de nécessité justificatif des naufragés. A propos du „Radeau de la Méduse", Revue internationale de criminologie et de police technique, vol. XXIII, 1969, n° 2, p. 135-146.

că, la alte proporţii şi din alte motive, evident, pentru unele persoane, starea de arest preventiv poate deveni o „Plută a Meduzei”.

Mediul carceral este unul extrem de ostil, în general, pentru orice persoană. Este ştiut că pentru persoanele care intră prima oară în contact cu mediul de detenţie, perioada de „acomodare” este lungă şi extrem de dificilă. Cu cât persoana deţinută a avut o situaţie mai confortabilă în viaţa de zi cu zi, cu atât detenţia va fi mai greu de suportat. Şocul psihologic produs de încarcerare poate fi resimţit mai puternic sau mai puţin puternic, în funcţie de personalitatea fiecăruia, dar un astfel de şoc există pentru fiecare. La şocul produs de detenţia în sine, în cazul arestării preventive se adaugă presiunile fireşti ale anchetei sau anchetelor în curs şi, evident, spectrul unei posibile pedepse. Toate aceste „ingrediente” alcătuiesc un „cocktail” extrem de periculos din punctul de vedere al adevărului judiciar.

276. Să luăm ca ipoteză de lucru situaţia unei persoane care a comis mai multe infracţiuni de corupţie, care se ştie vinovată, iar faptele ei sunt probate fără orice urmă de îndoială. Prin ipoteză, persoana în cauză nu are prea mari scrupule de ordin moral (din moment ce a comis infracţiuni de corupţie). Întrebarea care se pune este: poate o astfel de persoană, arestată preventiv fiind şi ţinând cont de toate „ingredientele” descrise anterior, să furnizeze organelor judiciare informaţii false, mai concret să aducă acuzaţii mincinoase altei persoane, pentru a-şi ameliora propria situaţie? Răspunsul este categoric *da*, este posibil.

Răspunsul la întrebarea anterioară naşte o altă întrebare: ce efect ar putea avea un astfel de denunţ (calomnios, cum îl denumea vechiul Cod penal)? Un posibil răspuns ar fi: *niciun efect*; într-o cauză penală probatoriul nu se poate rezuma la un simplu (singur) denunţ. Deşi este vorba de un denunţ, nu de o mărturie, funcţionează sau ar trebui să funcţioneze şi în acest caz bătrânul adagiu latin: *testis unus, testis nullus*.

Un alt posibil răspuns ar fi: *depinde, de la caz la caz*. Principiul enunţat nu are o consacrare legislativă în sistemul nostru procesual, de aceea el este relativizat. Există, cel puţin teoretic, posibilitatea ca un astfel de denunţ, mincinos, să fie coroborat cu probe indirecte care nu indică vinovăţia persoanei acuzate pe nedrept, dar care aruncă unele suspiciuni asupra acesteia. Să admitem însă că magistratul, vigilent şi de bună-credinţă, nu va accepta o astfel coroborare, iar în lipsa unei alte probe directe şi concludente va considera că fapta nu este probată.

277. Dar dacă multiplicăm ipoteza de la care am plecat? Să presupunem că există în aceeaşi cauză (sau în alta) o a doua persoană aflată în exact aceeaşi situaţie cu primul denunţător. O astfel de persoană, pusă în faţa primului denunţ, ar putea să confirme „realitatea” acestuia? Răspunsul este şi de această dată categoric *da*, este posibil. Într-o astfel de situaţie, un denunţ mincinos dublat de alt denunţ mincinos ar putea produce efecte, în sensul că ar putea să reprezinte un material probatoriu suficient pentru reţinerea vinovăţiei. În cazul dosarelor

complexe, cu zeci de persoane cercetate, probabilitatea de a avea două sau chiar mai multe denunțuri mincinoase este, firește, considerabil sporită. Chiar dacă, aparent, conjugarea ipotezelor propuse pare puțin probabilă, ea este posibilă. Prin urmare, ideea că un denunț mincinos nu poate produce efecte este, de principiu, greșită.

278. Nu discut aici despre provocarea într-un fel sau altul a unor astfel de denunțuri, activitate ce ar fi ea însăși infracțională. Sigur că într-o astfel de situație riscurile ca denunțurile mincinoase să ducă la o condamnare nedreaptă ar fi mult mai mari. Poate și o astfel de situație ar merita o analiză atentă, mai ales din prisma garanțiilor oferite de lege pentru preîntâmpinarea unor astfel de abuzuri, dar nu este locul aici.

279. În ipoteza de lucru am plecat de la premisa unei anchete efectuate profesionist, de bună-credință, și vreau să atrag atenția că inclusiv în astfel de situații denunțurile făcute de persoane arestate preventiv implică riscuri majore și ele trebuie analizate cu multă prudență de către magistrați indiferent de faza în care se află procesul penal.

Gândul că oameni încâlciți în propriile lor fapte penale, aflați în angoasa celulei și sub spectrul pedepsei ar putea zdrobi destinele altor oameni ar trebui să ne sperie. Și dacă cineva își imaginează că astfel de lucruri abjecte nu se pot întâmpla, să se gândească la faptul că s-au întâmplat „grozăvii" mai mari, să se gândească la „Pluta Meduzei"…

Pedeapsa Girafă[1]

280. Girafa este un animal bizar, adică straniu, ciudat, neobişnuit. Ceva în alcătuirea lui iese din ordinea firească a lucrurilor, din tiparul comun asupra realităţii. În privinţa impactului şocant al acestui animal asupra spiritului uman, istoria se împleteşte cu legenda şi creaţia literară. Astfel, se pare că girafa adusă de Cezar la Roma pentru a celebra victoria în campania din Egipt i-a stupefiat pe romani, girafa primită în dar de Lorenzo de Medici în 1486 i-a lăsat cu gura căscată pe cetăţenii Florenţei, iar tânăra girafă pe care, în anul 1827, sultanul Egiptului a trimis-o cadou regelui Franţei a atras sute de mii de parizieni cărora nu le venea să creadă că un astfel de animal poate exista în carne şi oase. Sugestivă este şi reacţia unuia dintre personajele create de Marin Preda, un ţăran care ajunge la grădina zoologică în faţa unei girafe şi, după ce o priveşte uluit o zi întreagă, pleacă murmurând: **aşa ceva nu există!** Toată mitologia creată în legătură cu girafa are un sens comun: suntem confruntaţi, uneori, cu realităţi ce nu pot fi incluse în ideea noastră despre realitate.

281. Am avut aceeaşi reacţie de uluire, în urmă cu ceva timp, în faţa unei hotărâri judecătoreşti: **O pedeapsă de 22 de ani de închisoare pentru fapte de corupţie? Imposibil. Aşa ceva nu există!**

Contextul aproape că nici nu contează. Că era vorba despre un judecător, că era vorba despre trafic de influenţă sau luare de mită, că era vorba de un concurs de infracţiuni etc. Departe de mine gândul că infracţiunile de corupţie nu merită a fi sever sancţionate. Cu certitudine corupţia în rândul magistraţilor este una dintre cele mai grave şi periculoase forme de corupţie. Lupul ajuns paznic la stână este semnul dezastrului pentru orice „turmă". Dar o pedeapsă de 22 de ani pentru fapte de corupţie, pedeapsă mai mare decât maximul ce poate fi aplicat pentru un omor, nu poate să intre sub nicio formă în reperele mele despre justiţia penală, despre rolul şi locul sancţiunii penale într-o societate normală.

282. Atât de ireală mi se pare o astfel de pedeapsă încât orice argument împotriva ei ar părea derizoriu. Ce se poate invoca împotriva unei astfel de pedepse? Principiul formulat de Beccaria şi unanim admis de la el încoace, potrivit căruia pedeapsa trebuie să fie proporţională cu delictul şi că ea nu trebuie să devină o chinuire inutilă a condamnatului? Un veac şi jumătate de cercetare criminologică începută din vremea pozitiviştilor italieni, care ne spuneau că baza şi proporţia pedepsei trebuie să fie dată de periculozitatea infractorului, de posibilitatea

---

[1] Eseu publicat în Revista de Note şi Studii Juridice, www.juridice.ro (11.03.2015).

acestuia de a mai dăuna societăţii? Toate teoriile şi doctrinele de politică penală ale lumii civilizate care admit că trebuie să existe un echilibru între fenomenul criminal şi reacţia represivă împotriva acestuia? Chiar şi argumentul utilitarist-economic ar părea superfluu, căci, evident, este o „afacere” păguboasă a ţine pe cheltuiala statului, o perioadă aşa mare de timp, un condamnat care, oricum, nu va mai putea repeta aceeaşi transgresiune a legii, deoarece niciodată nu va mai ocupa o poziţie care să îi permită recidiva în acel domeniu. Da, orice argument mi se pare derizoriu pentru că, involuntar, îl raportez la „ceva care nu există”.

283. Dacă din punct de vedere, să zicem, criminologic, pentru a folosi un singur cuvânt, pedeapsa în discuţie nu are nicio justificare, din punct de vedere tehnico-juridic, în favoarea ei ar putea fi adus un argument aparent solid: reglementarea concursului de infracţiuni în noul Cod penal.

Din informaţiile apărute în media, fostul magistrat, despre pedepsirea căruia este vorba în aceste rânduri, a fost condamnat pentru mai multe fapte de corupţie, pedeapsa de bază fiind de 6 ani şi 10 luni închisoare, la care s-a adăugat un spor de 15 ani şi două luni închisoare (o treime din totalul celorlalte pedepse stabilite), astfel încât el va executa în final pedeapsa de 22 de ani închisoare. Rezultă că pedeapsa a fost aplicată în baza dispoziţiilor noului Cod penal care, prin art. 39 alin. (1) lit. b) stabileşte că sporul de pedeapsă este obligatoriu: „când s-au stabilit numai pedepse cu închisoare, se aplică pedeapsa cea mai grea, la care se adaugă un spor de o treime din totalul celorlalte pedepse stabilite”. Se poate susţine aşadar că dispoziţiile noului Cod penal, care prevăd obligativitatea sporului, sunt „vinovate” de apariţia unor pedepse bizare.

284. Trebuie să reiau şi de această dată câteva precizări pe care le-am făcut cu numeroase alte prilejuri, inclusiv în întâlnirile cu magistraţi, la diferitele conferinţe dedicate dezbaterii dispoziţiilor noului Cod.

Pe de o parte, trebuie să reamintesc faptul că în Proiectul de nou Cod penal elaborat de comisia de specialitate, tratamentul sancţionator al concursului nu obliga la aplicarea sporului, ci lăsa la aprecierea judecătorului dacă aplică sau nu un spor şi în ce cuantum. Astfel, conform art. 38 alin. (1) lit. b) din Proiect: „când s-au stabilit numai pedepse cu închisoare, se aplică pedeapsa cea mai grea, la care *se poate adăuga un spor de până* la jumătate din totalul celorlalte pedepse stabilite”. Soluţia era corectă, lăsând la latitudinea judecătorului, în funcţie de cauza concretă, utilizarea acestei „arme” a sporului de pedeapsă. În „înţelepciunea” lui, legiuitorul „specialist” (mai precis comisia parlamentară) nu a acceptat propunerea specialistului „legiuitor” (mai precis comisia de specialitate) şi a refuzat să se bazeze pe „înţelepciunea” judecătorului, sporul devenind în noul Cod obligatoriu. Sigur că, în aceste condiţii, logica pedepselor din noul Cod a fost afectată, dar nu este locul aici pentru a dezvolta acest subiect... Este evident însă, şi a fost încă de la început pentru mulţi practicieni, că această soluţie aleasă

pentru sancţionarea concursului de infracţiuni este greşită şi poate duce la soluţii de nedorit.

Pe de altă parte, trebuie să precizez că şi în aceste condiţii, ale sporului obligatoriu, se poate ajunge la pedepse adecvate, dacă operaţiunile logice pe care le efectuează judecătorul se înscriu într-o nouă paradigmă, adecvată contextului legislativ. Astfel, spre deosebire de raţionamentul cu care eram obişnuiţi conform vechiului Cod şi doctrinei vechi, în contextul actual judecătorul ar trebui să evalueze gravitatea globală a întregii activităţi infracţionale, să stabilească „zona" de pedeapsă care ar fi adecvată, după care, în funcţie de aceasta, să stabilească cuantumul fiecărei pedepse în parte, astfel încât să ajungă la o pedeapsă finală corectă, conform evaluării. Nu este o cale tocmai „ortodoxă" conform principiilor clasice de individualizare, dar este singura cale prin care se poate ajunge la o pedeapsă raţională. În acest caz, scopul scuză mijloacele…

285. Din păcate, pedeapsa evocată mai sus nu reprezintă decât un exemplu. Practica judiciară în materie penală din ultima vreme ne oferă şi alte pedepse care, fie în cuantumul lor, fie în modalitatea de executare sunt greu sau imposibil de înţeles: *pedepse Girafă*.

Dar dacă nu există nici argumente criminologice şi nici „servituţi" tehnico-juridice inevitabile, de unde vin, totuşi, pedepsele Girafă? În căutarea unui răspuns mi-am amintit o ipoteză emisă de Freud în legătură cu originea şi caracteristicile sistemului penal: „Dacă unul a reuşit să-şi satisfacă o dorinţă refulată, este obligatoriu ca toţi ceilalţi tovarăşi de comunitate să se simtă animaţi de aceeaşi tentaţie; pentru a o reprima, trebuie sancţionată cutezanţa celui vinovat şi adesea se întâmplă ca actul pedepsirii să le dea celor care îl execută prilejul de a comite, la adăpostul expierii, acelaşi fapt nelegiuit. *Este aici unul dintre principiile fundamentale ale sistemului penal omenesc, care decurge în mod firesc din ipotetica identitate dintre dorinţele refulate şi cele ale acelora însărcinaţi să răzbune societatea*" (*S. Freud*, Totem şi Tabu, Ed. Mediarex, 1996, p. 86). Altfel şi pe scurt spus: pedeapsa reflectă teama pedepsitorului (a societăţii) de a avea aceleaşi porniri condamnabile ca şi cei pedepsiţi. Dacă acesta ar fi răspunsul (sper că nu), ar fi trist şi ar naşte o altă întrebare:

Spre ce se îndreaptă societatea şi justiţia noastră penală?

Referinţe bibliografice

- *Allier, R.*, La conversion chez les précivilisés, vol. II, Payot, Paris, cf. De Greeff, E., Introduction à la Criminologie, P.U.F., Paris, 1948.
- *Ancel, M.*, prefaţă la „Les problèmes fondamentaux de la criminologie", Ed. Cujas, Paris, 1959.
- *Ancel, M.*, Le centenaire de l'uomo delinquente (Expozeu introductiv), R.S.C. nr. 1/1977.
- *Aust, S., Schnibben, C., şi colab*, 11 Septembrie 2001 – Ziua în care lumea s-a cutremurat, Ed. Runa, Bucureşti, 2004.
- *Balaci, A.*, prefaţă la Despre infracţiuni şi pedepse, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1965.
- *Bardsley, M., Charles Manson*, www.crimelibrary.com (serialkillers/Most notorious).
- *Beccaria, C.*, Des Délits et des Peines, deuxième édition Guillaumin et Cie, libraires, Paris, 1870.
- *Becker, H.*, Outsiders, Ed. A.M. Métailié, Paris, 1985, traduit de l'américain par J.P. Briand et G.M. Champoulie.
- *Bîrsan, C.*, Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. ed. 2, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2010.
- *Bourdon, W.*, Les détenus français a Guantanamo: un trou noir judiciaire, în Terrorisme, victimes et responsabilité pénale internationale (lucrare colectivă), Ed. Calmann-Levy, Paris, 2003.
- *Bulai, C.*, Drept penal român, Partea generală, vol. I, Ed. Şansa, Bucureşti, 1992.
- *Canepa, G.*, L'épistemologie et la recherche criminologique, în R.D.P.C. nr. 8/1971.
- *Canepa, G.*, Perspectives de contradiction et d'innovation dans la pensée de Cesare Lombroso, R.S.C. nr. 2/1977.
- *Chesnais, J.C.*, Histoire de la violence en Occident de 1800 à nos jour, Ed. Robert Lafont, Paris, 1981.
- *Cioclei, V.*, Critica raţiunii penale – Studii de criminologie juridică şi drept penal, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2009.
- *Cioclei, V.*, Viaţa sexuală şi politica penală, Ed. Holding Reporter, Bucureşti, 1994.
- *Cofin, J.-C.*, La Folie Morale – figure pathologique et entité miracle des hypothéses psyichiatriques au XIXème siecle, în „Histoire de la Criminologie française", Ed. L'Harmattan, Paris, 1995.

- *Cohen, A.*, Deviance and Control, Ed. Pretice-Hall, Inc., Englewood Clifs, New Jersey, 1966, trad. fr. La Deviance, Ed. J. Duculot, Paris, 1971.
- *Crick, F.*, L'Hypothèse Stupefiante – À la recherche scientifique de l'âme, Ed. Plon, Paris, 1994.
- *Cusson, M.*, Délinquants pourquoi?, Ed. Armand Colin, Paris, 1981.
- *Cusson, M.*, La Criminologie, Ed. Hachette, Paris, 1998.
- *Cusson, M.*, Pourquoi punir?, Ed. Dalloz, Paris, 1987.
- *Dadognet, F.*, Science et criminologie, în „L'équipement en criminologie" (Actes du XIVème Cours International de Criminologie), Ed. Masson, Paris, 1965.
- *Debray, Q.*, L'apport de la génétique à la connaisance du criminel, Abérration chromosomiques, biochimie du cerveau et criminalité, Ed. Neret, Paris, 1975.
- *Delmas-Marty, M.*, Le rayonnement international de la pensée de Cesare Beccaria, în R.S.C. nr. 1/1998.
- *Desportes, F., Gunehec, F. Le*, Le nouveau Droit Pénal, Tome I, Droit pénal général, Ed. Economica, Paris, 1995.
- *Dietz, P.*, Mass, serial and sensational homicides, Bulletin of the New York Acalmy of Medecine, 62, 1986.
- *Dincu, A.*, Bazele criminologiei, Ed. Pro Arcadia, Bucureşti, 1995.
- *Durkheim, E.*, Les règles de la méthode sociologique, P.U.F., Paris, 1963.
- *Durme, R. van*, Avatars du syndrome XYY, l'agressivité génétique est-elle un mythe?, R.D.P.C. (belge) nr. 1/1974-1975.
- *Elshtain, J.-B.*, Just War Against Terror: The Burden of American Power in a Violent World, Basic Books, 2004.
- *Favard, A.-M., Pinatel, J.*, Étude par cohortes, A.I.C., 1979-1980 (Volume 18, nr. 1).
- *Ferri, E.*, La sociologie criminelle, traduit de l'italien par I. Terrier, Ed. Felix Alcan, Paris, 1905.
- *Ferrio, L.*, Antologia lombrosiana, Ed. Pavese, Paris, 1962.
- *Flukiger, J.-M.*, Analyse de livre: une justification de la guerre contre le terrorisme, www.terrorisme.net (29.01.2005).
- *Freud, S.*, Dincolo de principiul plăcerii, Caiete de psihanaliză nr. 1, Ed. „Jurnalul literar", 1992.
- *Freud, S.*, Introduction à la psychanalyse, Ed. Payot, Paris, 1989.
- *Freud, S.*, Psihanaliză şi sexualitate, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1994.
- *Freud, S.*, Totem şi tabu, Ed. Mediarex, Bucureşti, 1996.
- *Friedlander, K.*, La délinquance juvénile, P.U.F., Paris, 1951.
- *Gariepy, J., Rizkalla, S.*, Criminologie generale 2, Ed. Modulo, Quebec, 2002.
- *Garofalo, R.*, La criminologie, cinquième édition entierèment refondue et augmentée, Felix Alcan Editeur, Paris, 1905.
- *Gassin, R.*, Criminologie, 2ième édition, Dalloz, Paris, 1990.

- *Glueck, E.T.*, La conformation somatique dans la prévision de la délinquance, în R.S.C. nr. 1/1958.
- *Greeff, E.*, Introduction à la Criminologie, P.U.F., Paris, 1948.
- *Greeff, E.*, Les instincts de défense et de sympathie, P.U.F., Paris, 1947.
- *Grispigni, F.*, Le problème de l'état dangereux, deuxième Cours International de Criminologie, Ed. Maison de l'UNESCO, Paris, septembrie 1954.
- *Hesnard, A.*, Psychologie du crime, Ed. Payot, Paris, 1963.
- *Holmes, R., De Burger, J.*, Serial Murder, Beverly Hills, Sage, 1998.
- *Hulsman, L., Bernat de Celis, J.*, Peines perdues – le système pénal en question, Ed. Centurion, Paris, 1982.
- *Huyghe, F.-B.*, Analyse – peut-on gagner la guerre globale contre le terrorisme?, www.terrorisme.net (31.08.2004).
- *Jaber, H.*, Hezbollah – Născuţi cu răzbunarea în sânge, Ed. Antet, Bucureşti, 1998.
- *Jacquard, A.*, Au péril de la science? – Interrogation d'un généticien, Ed. Seuil, Paris, 1984.
- *Jaffe, E.D.*, Family Anomie and Delinquency Development of the Concept and Some Empirical Findings, The British Journal of Criminality, 1969, nr. 4.
- *Jerome, M., Mortimer, A.*, Crime, Law and Social Science, New York, 1933.
- *Julia, D.*, Dictionnaire de la philosophie, Ed. Club France Loisirs, Paris, avec l'autorisation de la Librairie Larousse, 1984.
- *Kant, Imm.*, Métaphisique des moeurs, vol. I, Ed. Flammarion, Paris, 1994.
- *Kelleher, D., Kelleher, C.*, Murder most Rare: The Female Serial Killer, Dell Book, New York, 1999.
- *Kerckvoorde, van M.*, Statistique criminelle et statistique morale ou XIXème siècle, în „Histoire de la Criminologie française", Ed. L'Harmattan, Paris, 1995.
- *Kinberg, O.*, De la Morale comme phénomène social objectif, în R.D.P.C. (belge) tome 1940-1946.
- *Kinberg, O.*, Les problèmes fondamentaux de la criminologie, Ed. Cujas, Paris, 1959.
- *Kinberg, O.*, Quelques aspects criminologiques récents, R.S.C., 1957.
- *Laignel-Levastine, M., Stanciu, V.V.*, Précis de criminologie, Ed. Payot, Paris.
- *Lanteri-Laura, G.*, Phrénologie et criminologie au debut du XIXème siècle. Les idées de F.Y.Gall, Histoire de la criminologie française, Ed. L'Harmattan, Paris, 1995, ch. XI.
- *Larguier, J.*, Criminologie et science pénitentiaire, sixième édition, Dalloz, Paris, 1989.
- *Lazerges C., Camilleri G.*, Atlas de la criminalité en France, Ed. Reclus – La Documentation Française, 1992.
- *Lazerges, C.*, La politique criminelle, Ed. „Que sais-je?", P.U.F., Paris, 1987.
- *Lombroso, C.*, Discours d'ouverture du VIème congrès d'anthropologie criminelle, 1906, A.J.C., 2ème sem./1967.

- *Lombroso, C.*, L'anthropologie criminelle et ses recents progrès (deuxième édition, revue et augmentée avec 13 figures dans le texte), Ed. Felix Alcan, Paris, 1891.
- *Lombroso, C.*, L'homme criminel (deuxième édition française, traduite sur la cinquième édition italienne), Ed. Felix Alcan, Paris, 1895.
- *Mendlewicz, J., Wilmotte, J.*, Les déterminants génétiques de la délinquance – Problèmes de l'anomalie xyy, R.D.P.C. (belge) nr. 4/1970.
- *Merle, R., Vitu, A.*, Traité de droit criminel, Ed. Cujas, Paris, 1967.
- *Merton, R.K.*, Social Theory and Social Structure, Ed. The Free Press of Glencoe, New York, 1957.
- *Mitrache, C-tin., Mitrache, C.*, Drept penal român. Partea generală, ed. a V-a, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2006.
- *Molina, A.G.P. de*, Criminologia – Una introduccion a sus fundamentos teóricos para juristas, 3ª, Ed. Tirant lo Blanch (Valencia), 1996.
- *Montesquieu*, De l'esprit des lois, Ed. Librairie ch. Detagrave, Paris, 1901.
- *Montet, L.*, Les tueurs en série – Pourquoi devient-on serial killer?, P.U.F., Paris, 2002.
- *Mukherjee, S.*, Gena. O istorie fascinantă, Ed. All, 2018.
- *Mucchielli, L.*, Hérédité et Milieu social, le faux antagonisme franco- italien, la place de l'École de Lacassagne dans l'histoire de la criminologie, în Histoire de la Criminologie française.
- *Negrier-Dormont, L.*, Criminologie, Ed. Litec, Paris, 1992.
- *Negrier-Dormont, L., Nossintchouk, R.*, Tueurs en serie, Ed. Dominos Flammarion, Paris, 2001.
- *Negrier-Dormont, L.*, Tueurs en série a comportement systémique, Ed. Chlorofeuilles, 1998.
- *Negrier-Dormont, L., Tzitzis, S.*, Criminologie de l'acte et philosophie pénale. De l'ontologie criminelle des Anciens à la victimologie appliquée des Modérnes, Ed. Litec, Paris, 1994.
- *Norris, J.*, Serial Killers: The Growing Menace, Doubleday, New York, 1988.
- *Nuttin, J.*, Théorie de la motivation humaine – Du besoin au projet d'action, 3ᵉ ed., P.U.F., Paris, 1991.
- *Onfray, M.*, Freud: amurgul unui idol: afabulaţia freudină, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2011.
- *Papadopol, V.*, Despre infracţiuni şi pedepse, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1965.
- *Peters, R.S.*, Le Concept de Motivation, Ed. E.S.F., Paris, 1973.
- *Picca, G.*, La criminologie, 3ᵉ ed., P.U.F., Paris, 1993.
- *Pinatel, J.*, Agressivité et personalité criminelle, R.S.C. nr. 1/1960.
- *Pinatel, J.*, Beccaria, précurseur de la Criminologie, A.I.C., 2ème sem. 1964.
- *Pinatel, J.*, Egocentrisme et personalité criminelle, R.S.C. nr. 1/1959.
- *Pinatel, J.*, Indifférence affective et pérsonalité criminelle, R.S.C. nr. 3/1959.
- *Pinatel, J.*, La société criminogène, Ed. Calman-Levy, Paris, 1971.

- *Pinatel, J.*, La théorie des instincts d'Etienne de Greeff, R.S.C. nr. 4/1961.
- *Pinatel, J.*, Traité de Droit penal et Criminologie, Tome III, Dalloz, Paris, 1963 și 3e ed., Dalloz, Paris, 1975.
- *Pires, A.P.*, La criminologie d'hier et d'aujourd'hui, în „Histoire des savoirs sur le crime et la peine", lucrare colectivă de *Christian Debuyst* s.a., Ed. Les Presses de l'Université de Montréal, 1995.
- *Popper, K.*, The Postscript of the Logic of the Scientific Discovery II. The Open Universe, London-Hutchinson, 1982, trad. fr. L'Univers irresolue. Plaidoyer pour l'indétérminisme, Ed. Herman, Paris, 1984.
- *Pradel, J.*, Droit Pénal Comparée, Ed. Dalloz, Paris, 1995.
- *Pradines, M.*, Traité de Psychologie Générale, P.U.F., Paris, 1986.
- *Rassat, M.L.*, Pour une politique anticriminelle du bon sens, Paris, La Table Ronde, 1983.
- *Reckless, W.C.*, A non causal explanation: containment theory, A.I.C., 1963.
- *Ressler, R.*, Whoever Fights Monsters (1992) trad. fr. Chasseur de tueurs, Ed. Presses de la Cite, 1993.
- *Ribot, Th.*, Les maladies de la volonté, Ed. Felix Alcan, Paris, 1883.
- *Rose, G.*, Anomie and Deviation: a Conceptual Framework for Empirical Studies, British Journal of Sociology, 17-03, 1966.
- *Rouland, N.*, L'Anthropologie juridique, P.U.F., Paris, 1990.
- *Seelig, E.*, Traité de criminologie, P.U.F., Paris, 1990.
- *Sellin, T.*, Conflits de Culture et Criminalité, Ed. A. Pedone, Paris, 1984.
- *Sellin, T.*, Culture Conflict and Crime, R.D.P.C. (belge) nr. 9/1960.
- *Souchon, H.*, Alexandre Lacassagne et l'École de Lyon, Reflexions sur les aphorismes et ce concept du „Milieu Social", R.S.C. nr. 2/1974.
- *Stănoiu, R.M.*, Criminologie, vol. I, Ed. Oscar Print, seria Criminologie, 1995.
- *Stefani, G., Levasseur, G., Bouloc, B.*, Droit pénal général, 16e édition, Dalloz, 1997.
- *Stefani, G., Levasseur, G., Jambu-Merlin, R.*, Criminologie et science pénitentiaire, troisième édition Dalloz, 1972.
- *Sutherland, E.*, Principes de criminologie, version française établie sur le texte de la sixième édition de „Principles of Criminology", Ed. Cujas, Paris, 1966.
- *Sutherland, E.H., Cressey, D.R.*, Principes de criminologie, version française, établie sur le texte de la sixième édition de „Principles of Criminology", Ed. Cujas, Paris, 1966.
- *Sykes, G.M., Matza, D.*, Techniques of neutralization. A theory of delinquency, American Sociological Review, 22 (Decembrie 1957).
- *Szabo, D.*, Criminologie, Ed. Les presses de l'Université de Montreal, 1965.
- *Szabo, D.*, De l'Anthropologie à la Criminologie comparée, Ed. Librairie Philosophique J. Vorin, Paris, 1993.
- *Tanoviceanu, I.*, Tratat de Drept și Procedură penală, vol. III, ed. a II-a, Ed. Curierul Judiciar, 1926.

- *Tarde, G.*, La criminalité comparée, Ed. Felix Alcan, Paris, 1886.
- *Tullio, B.*, Manuel d'anthropologie criminelle, Ed. Payot, Paris, 1951.
- *Valéry, P.*, Regards sur le monde actuel – Fluctuations sur la liberté, Ed. Gallimard, Paris, 1982.
- *Verin, J.*, Pour une nouvelle politique pénale, Ed. Librairie Générale du Droit et de Jurisprudence, Paris, 1994.
- *Vouin, R., Léauté, J.*, Droit Pénal et Criminologie, P.U.F., Paris, 1956.
- *Weimann, G.*, How Modern Terrorism Uses Internet, USIP, Special Report 116, martie 2004, www.usip.org/pubs/specialreports/.
- *Yagil, L.*, Terrorisme et internet: la cyberguerre, Montreal, Edition Trait d'Union, 2002, p. 108, cf. art. Terrorisme et Internet: une évaluation de la situation, www.terrorisme.net (10.10.2004).
- *Zamfirescu, V. Dem.*, Câteva prejudecăţi despre Freud, „Caiete de psihanaliză" nr. 1, Ed. „Jurnalul literar", 1992.

Prezenta lucrare, după cum şi titlul o indică, încearcă să răspundă unor cerinţe de ordin didactic, fiind destinată, în principal, studenţilor în drept. Absolvenţii care urmează o formă de pregătire post-universitară, în cadrul căreia se studiază şi disciplina Criminologie sau alte discipline „înrudite" cu aceasta, pot găsi, la rândul lor, în lucrare, elementele teoretice de bază şi referinţele bibliografice minime, necesare perfecţionării cunoştinţelor în domeniu.

Din anumite puncte de vedere, lucrarea poate prezenta interes şi pentru practicieni, fie pentru cei implicaţi în mod nemijlocit în activitatea de justiţie penală, fie pentru cei angajaţi în diferite activităţi cu caracter social, legate de fenomenul criminal sau deviant.

Realizarea unei justiţii penale înţelepte, optimizarea şi umanizarea reacţiei sociale faţă de fenomenul criminal necesită o raportare permanentă la rezultatele cercetărilor criminologice, mai vechi sau mai noi.

Preţ 52,90 lei
ISBN 978-606-18-0864-9
www.beckshop.ro